

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse osakond

Karin Orgulas

**ALTKÄEMAKSU SÜÜTEOD EESTI VABARIIGIS 1918–1940
KEHTINUD KARISTUSÕIGUSES NING
KOHTUPALATI/KOHTUKOJA JA RIIGIKOHTU PRAKTIKAS**

Magistritöö

Juhendaja:
Prof. *dr. iur* Marju Luts-Sootak

TARTU
2021

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Altkäemaks Vene impeeriumi vana nuhtlusseadustiku järgi.....	12
1.1 Altkäemaksusüüteod nuhtlusseadustikus	12
1.1.1 Nuhtlusseadustiku ülesehitus ja deliktistruktuur	12
1.1.2 Altkäemaksu süüteokoosseisud	13
1.1.2.1 Altkäemaksu süütegude paiknemine ja üldiseloomustus	13
1.1.2.2 Subjekt.....	14
1.1.2.3 Objekt	15
1.1.2.4 Subjektiivne külg.....	16
1.1.2.5 Objektiivne külg	16
1.1.2.5.1 Altkäemaksu võtmine ametikohustuste täitmise eest	16
1.1.2.5.2 Altkäemaksu võtmine ametikohustuste rikkumise eest	18
1.1.2.5.3 Altkäemaksu nõudmine	20
1.1.3 Karistused ja kaasuvad sätted	22
1.2 Altkäemaksu võtmise kaasused Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas nuhtlusseadustiku järgi	31
1.2.1 Altkäemaksu võtmine NS § 372 järgi	31
1.2.2 Altkäemaksu võtmine NS § 373 järgi	47
1.2.3 Altkäemaksu nõudmine NS §-de 377 ja 378 järgi.....	58
1.2.3.1 Politseiametnikud	58
1.2.3.2 Raudteeametnikud	66
1.2.3.3 Kohalike omavalitsuste ametnikud	74
1.2.3.4 Kohtu-uuriija	80
1.2.4 Riigikohtu praktika kõrgeima sõjaväekohtuna	83
2. Altkäemaks kriminaalseadustiku järgi	90
2.1 Vene impeeriumi uus nuhtlusseadustik Eesti kriminaalseadustiku eeskujuna	90
2.2 Altkäemaksu süüteod kriminaalseadustikus	93

2.2.1	Altkäemaksu võtmine	93
2.2.1.1	Subjekt.....	93
2.2.1.2	Objekt	96
2.2.1.3	Subjektiivne külg.....	96
2.2.1.4	Objektiivne külg	97
2.2.1.4.1	Altkäemaksu võtmine ametikohustuste täitmise eest	97
2.2.1.4.2	Altkäemaksu võtmine ametikohustuste rikkumise eest	99
2.2.1.4.3	Altkäemaksu nõudmine	99
2.2.2	Karistused ning kaasuvad sätted.....	101
2.2.3	Altkäemaksu andmine	106
2.3	Altkäemaksu kaasused Kohtukoja ja Riigikohtu praktikas kriminaalseadustiku järgi.	107
2.3.1	Altkäemaksu võtmine KrS § 617 järgi	107
2.3.2	Altkäemaksu nõudmine KrS § 618 järgi	111
2.3.3	Altkäemaksu andmine KrS § 132 järgi.....	114
	Kokkuvõte	116
	Bribery offences in the penal law of the Republic of Estonia 1918–1940 and in the practice of the National Court of Appeal and the Supreme Court. Abstract	122
	Kasutatud allikad	129
	Lisa 1. Kokkuvõtlikud tabelid kohtupraktikast	140

Sissejuhatus

Korruptsiooni üheks kõige levinumaks ning rohkem kõneainet tekitavaks liigiks on altkäemaks, millega kahjustatakse riigivõimu normaalset, nõuetekohast funktsioneerimist.¹ Käesolevas magistritöös on uuritud altkäemaksu süütegusid Eesti Vabariigis 1918–1940 kehtinud karistusõiguses ning apellatsioon- ja kassatsioonikohtute praktikas. Magistritöö uurimisobjektiks on valitud just altkäemakse käsitlevad süüteod, kuivõrd altkäemaksu võtmine on läbi aegade olnud, on tänapäeval ning ilmselt jääb ka tulevikus kaasuvaks nähtuseks ametiisikute tegevusega – ehkki altkäemaksu võtmist on mainitud juba Piiblis,² on endiselt tegemist kuriteoga, mille eest karistamine on säilitanud oma asjakohasuse.³ Seetõttu on magistritöö peamiseks avada ja analüüsida altkäemaksu süütegusid Eesti Vabariigi esimese iseseisvusaja karistusõiguses koos Kohtupalati/Kohtukoja ning Riigikohtusse jõudnud kohtupraktikaga, et näidata tollal kehtinud karistusseaduste iseloomulikke jooni ja neid omavahel võrrelda. Kohtupraktikas esinenud probleemide analüüs pidi aitama veelgi selgemini välja tuua, kas ja milliseid probleeme tekitasid kehtinud seadusesätted nende praktilisel rakendamisel. Seda valdkonda ei ole niisugusel moel – õigusdogmaatika avamisega koos Riigikohtu ja Kohtupalati/Kohtukoja praktika empiirilise analüüsiga – uuritud ei kaasajas ega hiljem. Et samas oli siiski tegemist ühiskondlikult ja õiguslikult olulise probleemiga, iseloomustab ilmekalt kasvõi Riigikohtu tõdemus aastast 1928: „ka rahukogu konstateerib oma otsuse motiives, et tolliametis, kus tegutses P. S., valitses kohutav korruptsioon, mis isegi kassaator (P. S.) õigeaks võtab oma kaebuses.“⁴

Magistritöös uuritakse Riigikohtu kui kõrgeima kohtu ja revisjoniinstantsi praktika kõrval ka apellatsioonikohtu, Kohtupalati/Kohtukoja praktikat. 15. juunil 1920. a Asutava Kogu poolt vastuvõetud Eesti Vabariigi põhiseaduse § 69⁵ ning Riigikohtu seadusega⁶ pandi alus Riigikohtu kui kõrgeima kohtuinstantsi loomisele. Riigikohtu otsused olid lõplikud ega kuulunud edasikaebamisele. Teise kohtuastmena seati sisse Kohtupalat, mis kuni 1920. aastani

¹ Sootak, J. Altkäemaks: uus tõlgendus seadusele? – *Juridica* 1998, 8, lk 397.

² „Sest ma tean, et teie üleastumisi on palju ja teie patud on suured: te kiusate taga õiget, võtate altkäemaksu ja tõukate vaesed väravas kõrvale.“ – Aamos 5:12. Elektrooniliselt kättesaadav tõlge: <https://piibel.net/> (21.04.2021).

³ Aastal 2020 registreeriti korruptsioonikuritegudest kõige rohkem altkäemaksu võtmisi – 22 korral. Kuritegevus Eestis 2020. Justiitsministeerium. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/korruptsioon-ja-majanduskuriteod> (13.04.2021).

⁴ RKKOo 19.12.1928, nr 1092. – ERA.1356.4.1876, l 10.

⁵ 1920. aasta põhiseaduse § 69 sätestas, et ülemaat kohtuvõimu Eestis teostab Riigikogu poolt valitud riigikohtunikest koosnev Riigikohus. Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920. a vastuvõetud Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1920, 113–114, nr 243.

⁶ Riigikohtu seadus. – RT 1919, 82–83, nr 164.

kandis nimetust Tallinna Ringkonnakohus.⁷ Kui Kohtupalat apellatsioonikohtuna vaatas kohtuasju läbi ka sisuliselt, siis Riigikohtu ülesandeks oli valvata seaduste ühetaolise kohaldamise üle.⁸ Altkäemaksu süütegude puhul arutas kohtuasju esimese astmena rahukogu, apellatsioonikohtuna Kohtupalat ning kassatsioonikohtuna Riigikohus, kus tegeleti vaid õigusküsimustega.⁹ Aastal 1935, koos uue kriminaalkohtupidamise seadustiku kehtestamisega nimetati Kohtupalat ümber Kohtukojaks.¹⁰ Ehkki õiguse tõlgendamise ja kohtupraktika ühtlustamise seisukohalt oli kindlasti olulisem Riigikohtu praktika, on ka Kohtupalati praktika uurimine oluline, kuna Kohtupalati lahendid sisaldasid tihtipeale kaasuste parema mõistmise jaoks olulist informatsiooni, mis Riigikohtu napolisõnalistest lahenditest ei pruugi välja tulla – näiteks olid Kohtupalati lahendites ühtlasemalt välja toodud ametnike teenistuskohad, kirjeldatud toime pandud teod ning nimetatud mõistetud karistused. Kohtupalati seisukohad annavad võimaluse uurida tolle aja teise astme ehk ka teoküsimuste ja tõenditega tegelenud apellatsioonikohtu seisukohti. Kohtupalati praktika hõlmamisele rääkis kaasa ka asjaolu, et kõik Riigikohtu lahendeid ei leidu Rahvusarhiivi Riigikohtu fondis, vaid need tulid välja Kohtupalati fondist. Varasemaid uurimusi tollase kohtupraktika kohta on üldse vähe¹¹,

⁷ Ajutise Valitsuse määrus ajutiste kohtute sisseseadmise üle 18. novembrist 1918. a. – RT 1918, 1, lk 6; Anepaio, T. Eesti Vabariigi kohtukorralduse kujunemine. – Kleio, 1994, 9, lk 25.

⁸ Kohtukohtade seadluse § 5. Keisri Aleksandri Tõise Kohtuseadused, keisri Aleksandri Aleksandrowitshi käsu pääle väljaantud: Väljaanne aastast 1883, kuhu 1886 a. Jätku paragrahwid sisse on wõetud ja 1887 a. Jätku paragrahwid juure lisatud (tlk. K. Tiisik, J. Truusmann, T. Vares). Tallinn 1889, lk 12.

⁹ Anepaio, T. Eesti Vabariigi kohtukorralduse kujunemine. – Kleio 1994, 9, lk 26–28.

¹⁰ Kriminaalkohtupidamise seadustiku alusel nimetati senised rahukohtud ümber jaoskonnakohtuteks, rahukogud ringkonnakohtuteks ning Kohtupalat Kohtukojaks. – Kriminaalkohtupidamise seadustik. RT 1934, 89, nr 720.

¹¹ Vt nt Leppik, M. Põhiseaduslikkuse kohtulik järelevalve Riigikohtu administratiivosakonna ja üldkogu praktika näitel 1920.–1934. aastal. Magistritöö. Tartu: TÜ 2011; Leppik, M. Esimesi märke põhiseaduslikkuse kohtulikust järelevalvest: Riigikohtu praktika 1920. aasta põhiseaduse kehtimisajal. – Juridica 2012, 3, lk 185–192; Luts-Sootak, M., Leppik, M. Die Verfassungsgerichtsbarkeit nach Estlands Grundgesetz 1920 und in der höchstrichterlichen Rechtsprechung. – Juridiskā zinātne / Law. Journal of the University of Latvia, No 7: International Scientific Conference „Legal and political situation in the Baltic Sea region before and after the First World War (1917–1922). Foundation of new states and their constitutionally legal dimension”. Riga: University of Latvia 2014, lk 21–31; Visnapuu, K. Maareformi reguleerinud õigusaktide rakendamine Riigikohtu tsiviilosakonnas 1920–1924. Magistritöö. Tartu: TÜ 2017; Visnapuu, K. Riigikohtu kontroll maareformi teostamise üle Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2018. Tartu 2019, lk 133–149; Visnapuu, K. Land Reform and the Principle of Legal Certainty: The Practice of the Supreme Court of Estonia in 1918–1933. – Juridica International 2018, 27, lk 53–60; Zerel, L. Maareform ja tsiviilõigus riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1925–1929. Magistritöö. Tartu: TÜ 2019; Rebane, K. Vähemusrahvuste õiguste kohtulik kaitse Riigikohtu administratiivosakonna praktikas 1920–1940. Magistritöö. Tartu: TÜ 2019; Rebane, K. Rahvuse vaba määramine – kas põhiseadusega tagatud kodanikuõigus II maailmasõja eelses Eesti Vabariigis? – Juridica 2019, 10, lk 723–730; Joost, M. Pervägivald lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920–1930. Magistritöö. Tartu 2019.

karistusõiguse kohta lausa napilt¹² ning üldiselt on need piirdunud vaid Riigikohtu praktika käsitlemisega.¹³

Magistritöö uurimisperioodi karistusõigust Eesti Vabariigis iseloomustas kuni 1935. aastani juba Vene impeeriumis kehtinud karistusseadustike pluraalsus – alles aastal 1935 toimus üleminek esimesele terviklikule eestikeelsele kriminaalseadustikule. Kuna siiani puuduvad üksikasjalikumad uurimised nii Vene seadustes sisaldunud regulatsioonidest kui ka Eesti kriminaalseadustiku¹⁴ sätetest altkäemaksu süütegude kohta, on neid siin töös põhjalikumalt analüüsitud. 19. novembril 1918. võttis Ajutine Valitsus vastu ajutise administratiivseaduse üleminekuaja kohta,¹⁵ mille teise punkti kohaselt olid kuni uute seaduste väljaandmiseni maksvad need „seaduslikud määrused“, mis 24. oktoobrini 1917 olid kehtinud Eesti riigi piirides ehk varasemate nimetustega Eestimaa ja Liivimaa kubermangudes. Vene impeeriumi seaduste kehtimajätmist põhjendati sellega, et nii kiiresti kui Eesti Vabariigil vaja, ei olnud tervikliku karistusõiguse loomine võimalik. Nõnda kehtisidki edasi 1845. aasta nuhtlusseadustik¹⁶ (siin edaspidi NS)¹⁷, 1864. aasta Rahukohtu nuhtlusseadus (edaspidi RNS)¹⁸ ja 1903. aasta uus nuhtlusseadustik (edaspidi UNS)¹⁹. UNS ei kehtinud ei Vene Keisririigis ega ka Eesti Vabariigis tervikuna, vaid üksnes selles ulatuses, kuivõrd see oli vastavate kehtestamise seadustega toimivaks tunnistatud.²⁰ Kõik nimetatud karistusseadustikud kehtisid

¹² Sedman, M. Riigikohtu praktika tahtliku tapmise asjades (1920–1940). Magistritöö. Tartu: TÜ 2009; Sedman, M. Karistusseaduste paljusus: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – *Juridica* 2012, 3, lk 176–184; Sedman, M. The Historical Experience of Estonia with the Plurality of Penal Law Acts. – *Juridica International* 2010, 17, lk 227–235; Kabrits, G. Kaitsevaelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlus. Magistritöö. Tartu: TÜ 2015.

¹³ Kivistik, O. Riigivastased süüteod tsaarivene üldkaristusõiguslikes allikates ja Tallinna ringkonnakohtu praktikas (1903–1917). Magistritöö. Tartu: TÜ 2013; Kivistik, O. "Kohtuniku ees seisab kaks jumalat, kaks õigust ja kibe tarvidus ühte kui teist ehk mõlemaid korraga teenida." – *Juridica* 2012, 3, lk 169–175; Kivistik, O., Luts-Sootak, M. Limitation of Freedom of Speech and of the Press by Penal Law in the Final Decades of the Russian Empire. – *Juridica International* 2018, 27, lk 41–52; Kivistik, O. "I know! This is the plumber I know!" Crimes of lèse-majesté in Imperial Russian criminal codes and in the practice of Tallinn County Court, 1906–1916. – *Legal pluralism - cui bono?* Tartu 2018, lk 76–93.

¹⁴ Kriminaalseadustik. – RT 1929, 56, nr 396.

¹⁵ Ajutised administratiivseadused. Ajutise Valitsuse poolt 19. novembril 1918. a vastu võetud Seadus 1. Ülemineku aja kohta. – RT 1918, 1, lk 7.

¹⁶ Täispika nimega „Kriminaal- ja paranduslike karistuste seadustik“, eestikeelses kirjanduses kasutati lisaks „Nuhtlusseadusele“ ka variante „Vana nuhtlusseadus“ või „Vana nuhtlusseadustik“. Vt Anepaio, T. Rahvuslikud lootused ja riiklikud vastused. Rahvusliku liikumise õiguslikud nõudmised ja 1889. aasta reform. – *Acta Historica Tallinnensia* 2005, 9, lk 12.; Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani. Tartu 1998, lk 209–211.

¹⁷ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санктпетербург 1845.

¹⁸ Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями: по официальному изданию 1914 года, составил В. В. Волков. Петроград 1916; Rahukohtu nuhtlusseadus: 1914 a. ametliku väljaande järgi ühes kuni 1 okt. 1933 olnud muudatustega ja täiendustega. Korraldanud Aleksander Buldas. Narva 1933. Rahukohtu nuhtlusseadust nimetati ka „Rahukohtu trahviseadustikuks“, „Rahukohtu trahviseaduseks“ ja „rahukohtumõistjatelt päälepandavate nuhtluste seaduseks“. Anepaio, T. Rahvuslikud lootused ja riiklikud vastused. Rahvusliku liikumise õiguslikud nõudmised ja 1889. aasta reform. – *Acta Historica Tallinnensia* 2005, 9, lk 12.

¹⁹ Уголовное уложение: высочайше утвержденное 22 марта 1903 года. Санктпетербург 1903; Uus nuhtlusseadus. Maksmapandud paragrahvid. Korraldanud Aleksander Buldas. Tallinn 1933.

²⁰ Grau, K. Tarvidus Uue Nuhtlusseaduse maksmapanemiseks Eesti Vabariigis. – *Õigus* 1921, 5–6, lk 97. Vt ka Morrison, M. Vene U.N.S. osalisest maksvusest. – *Eesti Politseileht* 1930, 23–24, lk 530–531.

paralleelselt²¹ ning neid rakendati kohtutes kuni Eesti oma kriminaalseadustiku (edaspidi KrS) jõustumiseni aastal 1935.²² Nimetatud kolm karistusseadustikku Vene impeeriumi ajast reguleerisid aga erinevaid süütegusid – kergemaid rikkumisi RNS, peamiselt riigi- ja usuvastaseid süütegusid UNS²³ ning ülejäänud süütegusid NS. Kirjanduses on väidetud, et taoline olukord eeldas õiguse rakendajalt materiaalõiguse põhjalikku tundmist, leidmaks üles sobiv akt ja säte.²⁴ 1845. aastal kehtima hakanud NS oli muudetud korduvalt – aastatel 1866²⁵ ja 1885²⁶ anti välja uued redaktsioonid, üksikuid muudatusi tehti aastatel 1906, 1908 ja 1910.²⁷ Karistusi altkäemaksu süütegude eest muudeti ka aastal 1916.²⁸ Töö autori poolt on püstitatud hüpotees, et altkäemaksuasjades ei olnud kohtutel raskusi rakendamisele kuuluva akti leidmisega.

Üsna koheselt peale Eesti Vabariigi iseseisvumist tõusetus ka küsimus uue karistusseadustiku kohta. Advokaat K. Grau hinnangul oli juba aastal 1921 „Nuhtlusseadus ammu vananenud, ajast ja arust läinud, ei vasta kaugeltki praeguse aja elunõuetele ja õigusemõistetele. Kasuistiline kuritööde ja väärtegade määramise suhtes ning puuduvad üldmäärused, mis sisaldaksid endas kõiki teatava kuritöö tundemärke. Põhimõttelised vastuolud üksikutes peatükkides esitatud mõistete vahel. Ei ole täielik, tarvitab palju sõnu ja sagedast selgusetu mõtteväljendusi. Puudub juriidiline tehnika.“²⁹ Ka kohtuministeeriumi nõuniku ja kriminaalseadustiku väljatöötamise

²¹ Karistusseadustike pluraalsuse kohta tollal vt Sedman, M. Karistusseaduste paljususe kohta: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – *Juridica* 2012, 3, lk 176–184.

²² Kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus. – RT 1934, 85, nr 704.

²³ Jõustatud UNS sätete kohta vt Buldas, A (koost). Uus Nuhtlusseadus, 1933. Riigivastaste süütegude praktika kohta Tallinna Ringkonnakohtus aastatel 1903–1917, mil UNS vastav peatükk juba kehtis, vt Kivistik, O. Riigivastaste süüteod tsaarivene üldkaristusõiguslikes allikates ja Tallinna ringkonnakohtu praktikas (1903–1917). Magistritöö. Tartu: TÜ 2013.

²⁴ Karl Saarmann kui Eesti kriminaalõiguse formeeriija ja arendaja. Doktoriväitekiri. Tallinn: Akadeemia Nord 2006, lk 66; Luts-Sootak, M., Sedman, M. Ambivalences of the Legality Principle in Penal Law of the Baltic Provinces in the Russian Empire (1710–1917). – From the Judge’s Arbitrium to the Legality Principle. Legislation as a Source of Law in Criminal Trials (toim. Martyn, G., Musson, A., Pihlajamäki, H.). Berlin 2013, lk 334.

²⁵ Nt kooskõlastati NS 1866. a redaktsiooniga omavahel NS ja RNS sätteid, keelati ihunuhtluse kui lisakaristuse kasutamine ning lühendati vabaduskaotuslike karistuste tähtaegu. Anepaio, T. Rahvuslikud lootused ja riiklikud vastused. Rahvusliku liikumise õiguslikud nõudmised ja 1889. aasta reform. – *Acta Historica Tallinnensia* 2005, 9, lk 13–14.

²⁶ Свод законов уголовных. Часть первая. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных, Издание 1885 года. С.-Петербург 1885. Elektrooniliselt kättesaadav:

https://play.google.com/store/books/details/%D0%A1%D0%B2%D0%BE%D0%B4_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85?id=euwkAAAAYAAJ (05.04.2021).

²⁷ Поляков, С. Санкции Уложения о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. – *Научный вестник Омской академии МВД России*, 2007, 2, lk 35.

²⁸ О наказуемости лихохательства, об усилении в некоторых случаях наказаний за мздоимство и лихоимство, а также об установлении наказаний за промедление в исполнении договора или поручения правительства о заготовлении средств нападения или защиты от неприятеля и о поставке предметов довольствия для действующих армий и флота. – *Особый журнал совета министров*. 19 января 1916 г. Elektrooniliselt kättesaadav: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/5950> (05.04.2021).

²⁹ Grau, K. Tarvidus Uue Nuhtlusseaduse maksmapanemiseks Eesti Vabariigis, lk 97.

komisjoni liikme³⁰ K. Saarmanni hinnangul puudus NS-l „orgaaniline ühtlus“, kuna seadusandja oli püüdnud kasuistlikult määratleda süütegude koosseise. Tulemus oli see, et üksikasjalikud koosseisud ei suutnud suuremat hulka süütegeid hõlmata.³¹ Sisuline mahajäämus tulenes ka NS koostamisel järgitud põhimõttest koondada aastasadade vältel välja antud seadustes esinenud normid ühte seadustikku, ilma nende sisulise uuendamiseta.³² Käesoleva magistritööga soovitakse muu hulgas kontrollida, kas NS kasuistlikkus võis põhjustada probleeme NS-s sätestatud altkäemaksu süütegude rakendamisel ka kohtupraktikas.

Kriminaalõiguse reformimist alustati Venemaal aastal 1879, mil hakati selleks otstarbeks läbi töötama kirjandust ning välisriikide kriminaalseadustikke. UNS eelnõu kinnitati 22. märtsil 1903. Hoolimata säilinud patriarhaalselt vaimust ning muudest probleemkohtadest oli UNS puhul tegemist suure arenguga Venemaa kriminaalõiguse jaoks – seadustiku süsteem oli lihtsam, samuti olid süüteokoosseisud suurema üldistusastmega.³³ Grau hinnangul „eraldub [UNS] teaduslikkusega, määrakindlustega, selgusega, täiusega, on võrdlemisi lühidalt kirjutatud, kaotab ära arhaismid, vähendab karmust, laiendab kohtunikkude õigust ja klassifitseerib kindlakorraliselt üksikud kuritööd ja karistused.“³⁴ Küll aga oli UNS rakendamine raskendatud, kuna puudus vastav seadusandlik baas ja institutsioonid UNS-s sätestatud karistuste täideviimiseks. Ka ei olnud kriminaalprotsessiseadustik UNS-ga kooskõlas, vaid lähtus NS-st. Kuigi UNS ei kehtinud Eesti Vabariigis kunagi täielikult, sh ei olnud jõus UNS-s olnud altkäemakse käsitlevad sätted, oli UNS suureks eeskujuks oma ülesehituselt ja koosseisudelt Eesti enda KrS-le.

Kriminaalseadustiku väljatöötamise ajaks oli Euroopa kriminaalõiguses kinnitanud kanda sotsioloogiline suund.³⁵ UNS järgis eelkõige karistusõiguse klassikalise koolkonna kontseptsiooni.³⁶ Seevastu Eesti KrS puhul on erilisena esitatud just seda, et see püüdis realiseerida uue, sotsioloogilise koolkonna ideestikku ja seetõttu leidis KrS-s mitmeid sellest tulenevaid lahendusi ja instituute nagu alaealiste erikohtlemine, tingimisi karistamine ning tingimisi ennetähtaegne vabastamine. Oluline oli ka kurjategija isiku, mitte ainult teo

³⁰ Rebane, I. Karl Saarmann – Tartu Ülikoolis esimesena kriminaalõigust eesti keeles õpetanud professor. – Nõukogude Õigus 1989, 5, lk 330–331.

³¹ Saarmann, K. Uue Nuhtlusseadustiku maksmapanemine. – Õigus 1922, 5, lk 138.

³² Saarmann, K. Uue Nuhtlusseadustiku maksmapanemine, lk 138; Morrison, M. Uus karistusseadustik ja tema eelkäijad. – Eesti Politseileht 1929, 2, lk 19–20.

³³ Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani, lk 211.

³⁴ Grau, K. Tarvidus Uue Nuhtlusseaduse maksmapanemiseks Eesti Vabariigis, lk 98.

³⁵ Hannust, D. Eesti Vabariigi 1929. a Kriminaalseadustiku väljatöötamine. Diplomitöö. Tartu: TÜ 1995, lk 5. Vt sotsioloogilise koolkonna ideestikust ning kujunemisloost lähemalt Sootak J. Mõõgaga leegi vastu: Mis õigusega ja mis mõttega karistatakse kurjategijat? – Akadeemia 1990, 4, lk 775–799.

³⁶ Luts-Sootak, M., Siimets-Gross, H. Eesti õiguse 100 aastat. Tallinn 2019, lk 48.

arvestamine.³⁷ Muuhulgas uuritakse käesolevas magistritöös, kas sotsioloogilise koolkonna ideed avaldusid mingil moel ka altkäemaksu süütegude puhul nii KrS normistikus kui ka selle rakendamisel kohtupraktikas.

Töö on jaotatud kahte peatükki. Esimeses peatükis käsitletakse altkäemaksu Vene impeeriumi vana nuhtlusseadustiku järgi. Selle jaoks on peatüki esimeses alapeatükis esitatud NS-s sisalduvate sätete analüüs, kuivõrd sätete süüteo koosseisude mõistmine on kohtupraktika analüüsimiseks hädavajalik. Samuti on nimetatud alapeatükis välja toodud altkäemaksu süütegude karistused NS alusel. Seejärel on esitatud kohtupraktika analüüs altkäemaksu süütegudes NS sätete alusel. Töö teise peatükis käsitletakse altkäemaksu süütegeid KrS järgi, kus on esitatud sarnaselt esimesele peatükile KrS altkäemaksu sätete ja karistuste analüüs koos kohtupraktikaga KrS alusel. KrS sätete analüüsi osas on jooksvalt esitatud ka võrdlus NS sätetega. Mõlema peatüki puhul on nii sätete kui ka kohtupraktika analüüs eristatud süüteo koosseisude iseloomulike tunnuste alusel, kuna see annab võimaluse võrrelda kohtute praktikat nii konkreetse seadustiku sätete järgi kui ka seadustike vahel. Esimese peatüki kohtupraktika juhul on eraldatud ka juhtumid, kus Riigikohus arutas altkäemaksuasju kõrgeima sõjakohtuna. Samuti on kõige rohkem esinenud koosseisude puhul töö parema loetavuse huvides liigendatud praktika analüüs süüteo subjektide alusel. Töö lisas on esitatud ülevaatlilikud tabelid magistritöös analüüsitud kohtupraktikast. Kuigi kohtupraktika analüüsil on välja toodud ka menetlusõiguslikud küsimused, on töö põhirõhk materiaalõiguslikel küsimustel. Vajadusel on menetlusõiguslike küsimuste puhul viidatud kohtukohtade seadlusele ehk kohtute seadusele (edaspidi KS) või kaelakohtu pidamise seadusele (edaspidi KKS).³⁸

Töö üldisem uurimiseesmärk on avada nii altkäemaksusüütegeid käsitlevate materiaalõiguslike sätete tausta, selgitada nende kujunemist ning analüüsida Riigikohtusse ja Kohtupalatisse jõudnud lahendites esinevaid probleeme, kohtute poolt sätetele antud tõlgendusi ning võrrelda määratud karistusi.

Täpsemalt on aga püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

1. Kas NS sätete kasuistlikkus põhjustas probleeme NS rakendamisel altkäemaksu süütegudes?
2. Millised olid peamised probleemid altkäemaksu süütegude kvalifitseerimisel NS järgi?

³⁷ Saarmann, K. Uue Nuhtlusseadustiku maksmapanemine, lk 143; Luts-Sootak, M., Siimets-Gross, H. Eesti õiguse 100 aastat. Tallinn 2019, lk 53–55.

³⁸ Leitavad väljaandest Keisri Aleksandri Tõise Kohtuseadused, keisri Aleksandri Aleksandrowitshi käsu pääle väljaantud: Väljaanne aastast 1883, kuhu 1886 a. Jätku paragrahwid sisse on wõetud ja 1887 a. Jätku paragrahwid juure lisatud (tlk. K. Tiisik, J. Truusmann, T. Vares). Tallinn 1889, lk 10–107 ja 322–491.

3. Millisel moel ja määral erinesid NS ja KrS altkäemaksu süütegusid reguleerivad sätted?
4. Milline oli kohtute karistuspraktika erinevate altkäemaksu süütegude eest?
5. Kas altkäemaksuna võetud rahasumma või asja väärtus mõjutasid ka mõistetud karistuse suurust?
6. Kas ja millisel määral erinesid NS ja KrS alusel altkäemaksu süütegude eest praktikas mõistetavad karistused?
7. Kas ja mil moel avaldusid karistusõiguse sotsioloogilise koolkonna ideed altkäemaksu süütegude puhul?
8. Kas Eesti KrS oli oma Vene eelkäijatest ja eeskujudest repressiivsem või liberaalsem?

Töö empiirilise uurimismaterjali moodustavad Riigikohtu ja Kohtupalati/Kohtukoja lahendid aastatest 1918–1940. Riigikohtu kriminaalrajade toimikud sellest perioodist on leitavad Rahvusrhiivi Riigikohtu kriminaalrajade kohtutoimikute sarjast ERA.1356.4. Altkäemaksuajad on teenistusalaste süütegude allsarjas (4.42). Edasine liigitus Rahvusrhiivis puudub – seega tuli autoril altkäemaksuajade sisaldavate toimikute leidmiseks töötada läbi kogu allsari ehk 189 kriminaalaja säilikut. Kohtupalati kriminaalrajade toimikud on omakorda leitavad Rahvusrhiivi Kohtukoja kriminaalrajade kohtutoimikute sarjast (ERA.32.3). Nimetatud sari sisaldab allsarjana teenistusalaseid süütegusid (ERA.32.3.34) ja see omakorda allsarjana altkäemaksu võtmise allsarja (ERA.32.3.34.6), kus on kokku 36 toimikut.³⁹ Pole välistatud, et altkäemaksuajade leidub ka muudes allsarjades, kuivõrd Kohtupalati toimikutes leidis Riigikohtust läbi käinud altkäemaksuajade, mida vastavas Riigikohtu allsarjas ei esinenud. Kokku on töös käsitletud 48 kohtuaja. Tulenevalt oluliselt lühemast KrS kehtimisajast (1935–1940) jõudis KrS alusel kõrgematesse kohtutesse vaid 7 kaast.

Lisaks kohtupraktikale on töös kasutatud uuritava perioodil kehtinud õigusakte ning erialakirjandust. Töös on kasutatud ka eesti- ja võõrkeelseid sekundaarallikaid nii varasemast, kaasaegsest kui ka hilisemast kirjandusest. Samuti on magistris töös kajastatud kaasaegsetes Eesti ajalehtedes ilmunud artiklid ning uudisnopped altkäemaksu süütegude kohtuajade kohta, mis aitavad näitlikustada tollase ühiskonna hoiakut, huvi ning kajastamise vajadust.

Tulenevalt isikuandmete töötlemise minimaalsuse ja eesmärgipärasuse põhimõttest ning Andmekaitse Inspektsiooni soovitusel on käesolevas töös kohtuajade nimed esitatud initsialiseeritud kujul.

³⁹ Üks nimetatud allsarjas olev säilik, ERA.32.3.4944, oli liigitatud valesti – isikut süüdistati NS § 354 järgi, mis käsitles ametniku poolt vara omastamist. Altkäemaksu võtmisest kohtutoimikus juttu ei olnud, mistõttu ei ole nimetatud kohtuaja töös hõlmatud.

Magistritööd peamiselt iseloomustavad märksõnad on järgmised: altkäemaks, ametialased süüteod, ülemkohtud, ringkonnakohtud, õigusajalugu.

1. Altkäemaks Vene impeeriumi vana nuhtlusseadustiku järgi

1.1 Altkäemaksusüüteod nuhtlusseadustikus

1.1.1 Nuhtlusseadustiku ülesehitus ja deliktistruktuur

Nuhtlusseadustiku esimese osa moodustas üldosa, mis omakorda jagunes viieks peatükiks: 1. peatükk käsitles üldiselt kuritegusid, väärtegusid ja süü astmeid (§-d 1–15), 2. peatükk karistusi (§-d 16–89), 3. peatükk karistuste määramist (§-d 90–152), 4. peatükk karistuste leevendamist ja vähendamist (§-d 153–167) ning 5. peatükk NS kohaldamisala (§-d 168–175). Altkäemaksu süütegude koosseisud paiknesid eriosa viiendas osa, milles reguleeriti riigi- ja avalikus teenistuses toime pandud kuri- ning väärtegusid (О преступлениях и проступках по службе государственной и общественной), kuuendas jaos (§-d 372–382).

Vene karistusõiguses tunnustatud deliktistruktuuri osas ei olnud kõik õigusteadlased ühel meelel. N. Tagantsevi hinnangul, kes oli üheks peamiseks UNS projektikomisjoni eestvedajaks⁴⁰, koosnes see kolmest osast: 1) kuriteo süüdlane ehk subjekt; 2) teo objekt, millele süüdlase tegevus oli suunatud; 3) kuriteo koosseisu välised ja sisemised elemendid (st objektiivsed ja subjektiivsed asjaolud).⁴¹ Põhimõtteliselt ei erinenud see Vene õigusteaduses kasutusel olnud neljaosalisest deliktistruktuurist. Näiteks V. Spasovitši⁴² ja A. Kistjakovski⁴³ väitel oli delikti struktuur neljaastmeline: 1) süüteo objekt; 2) süüteo subjekt; 3) välised (st objektiivsed) asjaolud, nt subjekti tegu ning tagajärg; 4) sisemised (st subjektiivsed) asjaolud, subjekti tahtmine ning teadmine süüteo asjaolude suhtes.⁴⁴ V. Širjajev käsitles enda 1917. a Tartu Ülikoolis kaitstud doktoriväitekirjas, mis oli pühendatud just altkäemaksu süütegudele, kuriteo struktuurielemente sellises järjekorras: 1) süüteo subjekt; 2) süüteo objekt; 3)

⁴⁰ Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani, lk 211.

⁴¹ Таганцев, Н. Русское уголовное право. Часть 1. СПб 1902, lk 366–367.

⁴² V. Spasovitš (ka W. Spasowicz) oli Vene-Poola õigusteadlane ning üks silmapaistvamaid Vene impeeriumi advokaate. Aastal 1863, peale kriminaalõiguse alase õpiku kirjutamist, sai ta õigusteaduste doktoriks. Aastal 1864 keelati õpik Aleksander II otsusega põhjendusel, et õpik sisaldas „vaenulikke mõtteid“ ning liigselt läänelikke ideid. V. Spasovitš oli üks esimesi õigusteadlasi, kes kritiseeris teravalt NS-i. Arvatakse, et Fetjukovitši tegelaskuju F. Dostojevski teoses „Vennad Karamazovid“ põhines just V. Spasovitšil. – https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (09.04.2021).

⁴³ A. Kistjakovski oli Vene õigusteadlane, alates aastast 1869 õigusteaduste doktor. Kirjutas mh kriminaalõiguse alase õpiku, mis avaldati kolme väljaandena. – https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%A4%D1%91%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (09.04.2021).

⁴⁴ Сверчков, В. Преступление и состав преступления. Особенности преступного поведения и уголовного преследования. Учебное пособие для бакалавриата, специалитета и магистратуры. Москва 2020, lk 45–46.

objektiivsed asjaolud; 4) subjektiivsed asjaolud.⁴⁵ Samast jaotusest on lähtunud ka käesolevas peatükis, vahetatud on vaid 3) ja 4) osa järjekord. Siin on kõigepealt analüüsitud altkäemaksu süütegude subjekti NS järgi, seejärel objekti ja subjektiivseid asjaolusid, kuivõrd nende sisu erinevate altkäemaksu süütegude puhul ei erinenud. Seevastu objektiivsete asjaolude poolest olid altkäemaksu süüteokoosseisud erinevad ja seetõttu on sinne käsitus vastavalt jaotatud ning jäetud see eristustega deliktstruktuuri element viimaseks.

1.1.2 Altkäemaksu süüteokoosseisud

1.1.2.1 Altkäemaksu süütegude paiknemine ja üldiseloostus

Altkäemaksu süütegude koosseisud paiknesid NS viienda osa kuuendas peatükis (§-d 372–382).⁴⁶ Peatüki pealkirjas „О мздоимстве и лихоимстве“ leiduvat oskussõna „мздоимство“ võiks tõlkida kui altkäemaksu võtmist ametniku poolt seadusliku tegevuse eest. Tänapäeva Eesti karistusõiguses nimetati sellist tegevust pistise võtmiseks,⁴⁷ kui vastav paragrahv oli veel KrS-s olemas.⁴⁸ Peatüki pealkirjas teisena nimetatud „лихоимство“ tähendas altkäemaksu võtmist või väljapressimist ebaseadusliku tegevuse eest, st ametikohustusi rikkudes.⁴⁹ Nuhtlusseadustik ise defineerivaid norme ei esitanud. Nimetatud sätted eristasid erinevat tüüpi altkäemakse nende tõsiduse alusel. Näiteks tehti altkäemaksu võtmisel ilma ametikohustuste rikkumiseta vahet, kas altkäemaks oli vastu võetud enne või pärast teenistusalase teo sooritamist. Kui ametnik rikkus ametikohustusi altkäemaksu eest („лихоимство“ olukord), siis nimetatud vahet ei tehtud.

Kuigi altkäemaksusüütegeusid leidis ka teistes NS sätetes, olid need tavaliselt üleliigsed, kuna kordasid NS §-des 372–382 sätestatud ning lisasid juurde vaid erinevate ametnike kategooriaid.⁵⁰ Näiteks sätestas NS § 805 vastutuse tolliametnikele, kes võtsid kauba salajase kohaletoimetamise või äraviimise hõlbustamise eest hüvitist. Nimetatud artikli puhul reguleeriti sisuliselt altkäemaksu võtmist, kuid erisubjektina oli välja toodud tolliametnikud. NS § 1080

⁴⁵ Ширяев, В. (edaspidi Širjajev, V.). Взятничество и лихоительство в связи с общим учением о должностных преступлениях: уголовно-юридическое исследование. Ярославль 1916.

⁴⁶ NS esimeses 1845. aasta redaktsioonis paiknesid nimetatud sätted §-de 401–413 all.

⁴⁷ Seliste, J. Vastutus pistise ja altkäemaksu andmise ning võtmise eest. Bakalaureusetöö. Tallinn: TÜ 2013, lk 6.

⁴⁸ Altkäemaksu ja pistise koosseisude eraldamine lõpetati 1. jaanuaril 2015. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 12.07.2014, 1.

⁴⁹ Širajev, V., lk 431. Nuhtlusseadustiku oskussõnade kohta vt Karlson, F. Nuhtlusseadustiku oskussõnad. – Õigus 1920, 1, lk 7–14.

⁵⁰ KrS, UNS ja NS koosseise võrdlevaid tabelleid vt Saarmann, K., Matto, K. (koost.). Kriminaalseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn 1937, lk 387–413; Kriminaalseadustik, lisadega ja sisujuhiga varustanud A. Jõeäär. Tallinn 1929, lk 254–278.

sätestas aga vastutuse sellistele ametnikele, kes nõudsid teid ning sildu kasutatavelt isikutelt ebaseaduslikke, enda poolt kehtestatud makse, viidates karistuse osas NS §-le 378, mis sätestas karistused altkäemaksu nõudmise eest. Karistuste puhul viitasidki sellised sätted tagasi altkäemaksu süütegusid sisaldavale peatükile.⁵¹ Kuivõrd analüüsitud kohtupraktikast selgus, et Kohtupalat ning Riigikohus kohaldasid altkäemaksu süütegude puhul vaid NS § 372–382, piirduakse ka käesolevas peatükis üksnes nende sätete analüüsiga.

1.1.2.2 Subjekt

Altkäemaksu võtmise teo subjekt NS järgi sai olla ametnik või muu isik, kes oli riigi või omavalitsuse teenistuses (NS § 372 I jagu). Ametnikuga samaväärseks loeti ka isikut, kes ei olnud ametnikuna registreeritud, kuid täitis ametiasutuste juures ametikohustusi, mis oma olemuselt kuulusid täitmisele tasuta – st isik ei tohtinud kodanike käest nende toimingute tegemise eest tasu võtta.⁵² Samuti ei olnud sätetes eristatud ametnike tööpositsioone – nii tähtsamal kui ka vähemtähtsamal positsioonil olnud ametnikke karistati samadel alustel ning samas määras.

Altkäemaksu andjaid ei karistatud.⁵³ 1845. a NS esialgses redaktsioonis sisaldasid altkäemaksu andmise kohta artiklid 411 ja 412, mis aga 1866. a redaktsiooniga sealt eemaldati. Nimetatud artiklitega oli seotud artikkel 413 (1885. a redaktsioonis NS § 382), mis jäeti NS alles ja mis nägi ette vastutuse isikutele, kes õhustasid ametnikku varastama, varjama või hävitama ametlikke dokumente või tegema neis võltsinguid, ehk säte nägi ette isiku vastutuse ametniku kihutamise eest dokumentide varastamisele või võltsimisele. Teo eest määrati karistus dokumentide võltsimise sätete alusel kõrgeimas määras, mis olid sätestatud NS §-des 362 ja 364. V. Širjajevi hinnangul näitas nimetatud sätte paiknemine altkäemaksusüütegude peatükis NS-le olemuslikku toorust ja läbimõtlematust, kuivõrd selle teo subjekt sai olla iga isik.⁵⁴

NS kasuistlikkuse heaks näiteks oli § 380 altkäemaksu süütegude kaasosaliste vastutusest. NS § 380 I jao kohaselt karistati kaasosalistena:

1. isikuid, kes aitasid teise isiku kasuks altkäemaksu vastu võtta mis tahes viisil, vahendasid nõudmisi või abistasid altkäemaksu üleandmises ja vastuvõtmises;

⁵¹ Kann, A. Altkäemaks N.S. järele. – Eesti Politseileht 1926, 48, lk 715; Širjajev, V., lk 441. Sellisteks artikliteks olid näiteks §-d 497, 805, 810, 1071, 1291.

⁵² Širjajev, V., lk 518–519.

⁵³ Kann, A. Altkäemaks N.S. järele, lk 715.

⁵⁴ Širjajev, V., lk 438–439.

2. isikuid, kes osalesid surve avaldamises ja väljapressimises altkäemaksu nõudmisel;
3. ülemusi, kes teadsid oma alluvate poolt altkäemaksu saamise kohta, kuid ei võtnud meetmeid selle peatamiseks, altkäemaksu võtja paljastamiseks ega karistamiseks;
4. kohtunikke, kes püüdsid õigustada kurjategijat, kes oli süüdi mõistetud altkäemaksu võtmises.

Kaasaaitajaid karistati samal moel teo toimepanijaga, kuid „väiksemas ulatuses“ vastavalt NS §-le 119. NS § 119, mis reguleeris kaasaaitamist NS üldosas, sätestas, et kuriteo kaasosalisi karistati selle kuriteo eest seadusega ettenähtud karistusega, kuid selle karistuse määr sõltus sellest, kui suures ulatuses nad kuriteo toimepanijat aitasid. Ka NS § 119 kandis endas NS kasuistlikku vaimu – näiteks määrati sellistele kaasaaitajatele, kes ei sisenenud kuriteopaigale, madalam karistus kui kaasaaitajatele, kes sinna sisenesid. Kaasosaline sai NS § 380 kohaselt olla ka isik, kes ise ei olnud ametnik.⁵⁵ See tõi kaasa paradoksaalse olukorra, kus altkäemaksu andmine kui selline ei olnud, kuid eraisiku poolt altkäemaksu üleandmisele kaasaaitamine oli karistatav.⁵⁶ Sama sätte teise jao kohaselt (NS § 380 II jagu) karistati ka isikuid, kes ei olnud altkäemaksu võtmise kohta ametivõimudele teatanud, kuigi olid olemas andmed altkäemaksu võtmise kohta. Teo eest karistati kohtu diskretsiooni järgi NS § 126 alusel kuriteost mitteteatamise eest. NS § 380 sätestatud karistused näitavad ilmekalt kohtutele jäetud otsustusvabadust karistuse määramisel.

1.1.2.3 Objekt

Altkäemaksuna antu, st altkäemaksu süütegude vahetu objekt oli NS sätetes reguleeritud erinevate sõnastustega, kuid oluline mõõde oli altkäemaksu materiaalne väärtus, kuivõrd altkäemaks oli „omakasupüüdlik kuritegu, mis oli toime pandud omakasupüüdlikel motiividel.“⁵⁷ Altkäemaksuks võis seega olla raha, asi või muu materiaalne kasu või hüve. Ka UNS eelnõu koostamiseks moodustatud komisjon nentis, et „alkäemaks on juba oma iseloomu poolest tingimusteta isekas, eeldades kuritegelikku kasu, seega saavad nimetatud teod hõlmata vaid varalise väärtusega altkäemakse.“⁵⁸ Altkäemaks võis seisneda ka varas⁵⁹ või õiguses

⁵⁵ Širjajev, V., lk 444.

⁵⁶ Širjajev, V., lk 446.

⁵⁷ Širjajev, V., lk 452.

⁵⁸ Уголовное уложение: Проект редакционной комиссии и объяснения к нему. Т. 8. СПб. 1897, lk 528.

⁵⁹ Vene keeles „имущество“.

sellele varale, ning neid tuli lugeda ametniku poolt omandatuks hetkest, mil süüdlane sai vara kätte, õiguse varale või vabastati mingist varalisest kohustusest täielikult või osaliselt.⁶⁰

Altkäemaksusüütegusid reguleerivad sätted ei teinud vahet altkäemaksuna antud summa või asja väärtusel. NS §-s 373 oli selgelt sätestatud, et altkäemaksuna saadu suurus ei ole oluline. N. Nekljudovi hinnangul anti altkäemaksu tavaliselt andja initsiatiivil, mistõttu ei sõltunud altkäemaksu suurus ametnikust ja nii ei saanud sellest sõltuda ka tema teole antav hinnang. Nekljudovi arvates oli ka keeruline öelda, „kumb on kahjulikum: kas suuremates summades altkäemaks jõukamatelt inimestelt või altkäemaks väikestes summades kõige vaesemate kodanike käest.“⁶¹

Problemaatiline oli ka altkäemaksude ning kingituste vaherkord. Kingitused väljendasid austusavaldust ametnikele juba tehtud tegevuste eest, samuti sõltus kingituste tegemine tavast: neid võidi anda puhkusele minekul või pensionile jäämisel, erinevatel tähtpäevadel jms. A. Lohvitški hinnangul ei saanud selliseid kingitusi pidada altkäemaksuks, kuivõrd need ei olnud seotud ametniku poolt toime pandud spetsiifilise teoga, vaid tegemist oli juurdunud tavaga. Tema arvates oli selliste kingituste puhul tegemist teatava „kindlustusmaksega“, et ametnik vastaval juhul tagaks inimesele seaduspärase kaitse.⁶²

1.1.2.4 Subjektiivne külg

Subjektiivse külje poolt eeldasid kõik NS-s sätestatud altkäemaksu süüteod tahtlust. Altkäemaksu võtmise teo toimepanija pidi teadma, et ta võtab või nõuab altkäemaksu tema teenistuskohustuste hulka kuuluva teo eest ning et saadud altkäemaksu ning ametniku poolt tehtava teo vahel oli olemas seos.⁶³

1.1.2.5 Objektiivne külg

1.1.2.5.1 Altkäemaksu võtmine ametnikohustuste täitmise eest

Altkäemaksu võtmise kõige kergem vorm oli sätestatud NS §-s 372 I jaos.⁶⁴ Nimetatud säte muutis karistatavaks altkäemaksu võtmise või altkäemaksuga nõustumise ametniku

⁶⁰ Уголовное уложение: Проект редакционной комиссии и объяснения к нему, lk 530.

⁶¹ Неклюдов, Н. Взятничество и лихоимство. – Юридическая летопись 1890, 6, lk 526.

⁶² Лохвицкий, А. Курс русского уголовного права. СПб. 1871, lk 427.

⁶³ Širjajev, V., lk 542–543.

⁶⁴ Vene keeles „мздоимство“. NS § 372 asus 1845. aasta NS redaktsioonis artiklina 401.

ametikoostuste hulka kuuluva toimingu eest siis, kui ametikoostuste hulka kuuluv toiming oli ametniku poolt juba sooritatud, kuid sellega ei kaasnenud ametikoostuste rikkumist. Karistatav oli seega ametniku poolt altkäemaksu võtmine ametitoimingute eest, mida ta oli kohustatud täitma tasuta. Kuigi alguses tõlgendas Vene impeeriumi kõrgeim kohus Valitsev Senat ametikoostuste rikkumist üsna laialdaselt, lugedes altkäemaksuks ka põhjuseid ja tegevusi, mis ei kuulunud ametniku töökohustuste hulka,⁶⁵ siis 1882. aasta seletuses nr 38 leiti, et NS § 372 ja 373 oluliseks tunnuseks oli otsene side altkäemaksu ning ametniku teenistusalase tegevuse vahel. Küll aga laiendas Senat aastal 1912 seletusega nr 2 hoopis teenistusalase tegevuse mõistet, leides, et altkäemaksu vastuvõtmine pidi olema karistatav ka sellistel juhtudel, kui selle eest viidi tegevusi läbi asutuses, kus ametnik teenis, ning mis olid suuremal või vähemal määral seotud tema otsese ülesannetega.⁶⁶ Seega, kui ametnik võttis vastu meelehead tegevuse eest, mis ei kuulunud *eo ipso* tema ametikoostuste hulka ega olnud nendega ka mingil määral seotud, ei olnud selline tegevus kriminaliseeritud. Pettuse korral võis tegemist olla hoopis kelmusega.⁶⁷ Näiteks oli linnavalitsuse ametniku poolt raha vastuvõtmine, lubades selle eest aidata kodanikul sõjaväeteenistusest pääseda, kvalifitseeritav kelmuse, mitte altkäemaksu võtmisena, kuivõrd linnavalitsuse ametnikul ei olnud pädevust otsustada isikute sõjaväeteenistuse üle ning see ei kuulunud mingil määral tema teenistuslike ülesannete hulka.⁶⁸ NS § 372 ei teinud vastuvõetud altkäemaksu suurusel mingil moel vahet. NS § 372 I jaos sätestatud teoga oli võrdsustatud olukord, kui ametnik võttis altkäemaksu vastu ilma eelneva nõusolekuta ning ei tagastanud seda kohe või hiljemalt kolme päeva jooksul.

NS § 372 I jaos sätestatud teo eest oli karistusena ette nähtud rahaline karistus summas, mis ei ületanud antud altkäemaksu kahekordset suurust. Aastal 1916⁶⁹ lisati nimetatud teo karistuseks ka teenistusest vabastamine NS § 65 p 2 ja 67 alusel koos 4–8 kuu pikkuse vangistusega. Kui altkäemaksu väärtust ei olnud võimalik kindlaks teha, siis oli rahalise karistuse ülempiir 2000 vene rubla.

NS § 372 II jagu nägi ette § 372 I jaos sätestatud teo selle vahega, kui altkäemaksuga oli nõustunud või oli see vastu võetud enne ametikoostuse sooritamist. Sarnaselt NS § 372 I jaole

⁶⁵ Širjajev, V., lk 450.

⁶⁶ Širjajev, V., lk 450.

⁶⁷ Vene keeles „мошенничество“.

⁶⁸ Vene Senati selgitus nr 711, 1868. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издание пятое, додоливанов. СПб, 1886, lk 248.

⁶⁹ О наказуемости лиходейства, об усилении в некоторых случаях наказаний за мздоимство и лихоимство, а также об установлении наказаний за промедление в исполнении договора или поручения правительства о заготовлении средств нападения или защиты от неприятеля и о поставке предметов довольствия для действующих армий и флота. – Особый журнал совета министров. 19 января 1916 г. Kättesaadav elektrooniliselt: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/5950> (05.04.2021).

ei eeldanud II jaos olev tegu, et ametnik oleks rikkunud oma ametikohustusi. Sellise teo karistusena oli sarnaselt I jaos sätestatud karistusele ette nähtud rahaline karistus koos teenistusest vabastamisega. Aastal 1916, kui muudeti NS § 372 ning kehtestati uusi NS koosseise, lisati nimetatud teo karistuseks ka vangistus pikkuses 8 kuud kuni 1 aasta ja 4 kuud.⁷⁰

NS § 372 märkuse põhjal ei loetud altkäemaksuks sellist toimingut, kui ametnik kirjutas kodaniku soovil ja tasu eest palve vm dokumendi mõnele ametiasutusele, kuid seda vaid juhul, kui nimetatud dokument oli adresseeritud mõnele teisele riigiorganile (st mitte sellele, kus ametnik töötas), või kui nimetatud tegevuseks oli loa andnud ametniku ülemus. NS §-s 372 sätestatud teod olid karistatavad ka juhul, kui altkäemaks oli vastu võetud kaudselt, läbi teiste isikute – kui ametnik lubas altkäemaksu vastu võtta oma abikaasal, lastel, perekonnal või muudel isikutel.

Altkäemaksu võtmise puhul (st nii NS § 372 kui ka 373–375 sätestatud tegude puhul) oli oluliseks sätteks ka NS § 376, mille alusel tunnistati isik altkäemaksu vastuvõtjaga sarnaselt süüdlaseks järgmistel juhtudel:

1. altkäemaksu ei võetud vastu isiklikult, vaid läbi kellegi teise; või kui isik lubas altkäemaksu vastu võtta oma naisel, lastel, sugulastel, kodus viibivatel isikutel või ükskõik kellel (p 1);
2. kui raha või asju ei olnud veel üle antud, vaid ainult lubatud ning altkäemaksu tahtja oli väljendanud soovi raha või esemeid saada või oli selle heaks kiitnud (p 2);
3. kui altkäemaks oli isikule üle antud vahendlikult või teise isiku kaudu müügi, võidu, vahetuse või mõnel muu fiktiivse tehinguga (p 3).⁷¹

1.1.2.5.2 Altkäemaksu võtmine ametikohustuste rikkumise eest

NS §-d 373–375 käsitlesid altkäemaksu võtmist ametikohustustega vastuoleva teo tegemise eest. Seega oli altkäemaksu süütegude NS järgi klassifitseerimisel oluline teha vahet, kas ametnik oli toime pannud ametikohuse rikkumise või mitte, kuivõrd sellest sõltus, kas kohaldamisele kuulus NS § 372 või 373 jj.⁷² Nimetatud sätete (NS § 373–375) puhul ei tehtud vahet, kas altkäemaks oli vastu võetud enne või pärast ametikohustuste rikkumist.

⁷⁰ Širjajev, V., lk 453.

⁷¹ Kann, A. Altkäemaks N.S. järele, lk 714.

⁷² Kann, A. Altkäemaks N.S. järele, lk 714.

NS § 373 sarnanes oma reguleerimisobjektilt NS §-ga 372, kuid selle erinevusega, et NS § 373 I jao kohaselt oli kriminaliseeritud altkäemaksu võtmine toimingu või teo eest, millega kaasnes ametniku poolt oma ametikohustuste rikkumine.⁷³ Ka siin ei tehtud vastuvõetud altkäemaksu suurusel vahet. NS § 373 I jaos sätestatud teo eest oli karistuseks määratud kõigi eri- ja isiklike õiguste ja eeliste kaotus koos vangistusega vastavalt NS § 31 astmetele 3 või 4.⁷⁴ NS § 373 II jagu sätestas, et kui altkäemaksu vastu võtnud ametnik andis enne ametikohustuste rikkumist juhtunust oma ülemustele kahetsusega teada, võis kohtunik kahetsust arvesse võttes piirata tema karistust teenistusest väljaheitmisega, ametist kõrvaldamisega või raske noomitusega kas selle ülesmärkimisega või märkimata jätmisega karistatu teenistuslehele. Tasub tähele panna, et kahetsus kergendava asjaoluna oli NS §-s 373 välja toodud, kuid näiteks mitte sellele eelneva (NS § 372) sätte juures. Ilmselt on siin tegemist just niisuguse kohaga, kus avaldus ühelt poolt NS kasuistlikkus, aga teisalt ka selle ebajärjekindlus.

NS § 373 III jao ning 378 kohaselt edastati ametniku poolt altkäemaksuna vastu võetud raha või muu kingitus mõnele avalikule heategevusorganisatsioonile või muule sarnasele kohale. Kirjanduses väideti, et neid sätteid tuli lugeda teatud mõttes üldnormidena terve peatüki kohta ning igal juhul tuli altkäemaksuna vastu võetud raha suunata heategelikele organisatsioonidele.⁷⁵

Tolle aja õiguskirjanduses vaieldi ka küsimuse üle nende ametnike vastutusest, kes võtsid altkäemaksu vastu peale sellise toimingu tegemist, millega kaasnes ametikohustuste rikkumine. A. Estrini hinnangul tuli nimetatud kuriteod subsumeerida NS § 372 I jao alla,⁷⁶ V. Širjajevi hinnangul tuli nimetatud teod paigutada siiski NS § 373 alla, hoolimata sellest, kas altkäemaks saadi enne või pärast ametikohustuste rikkumist.⁷⁷ Kuivõrd NS § 372 ja 373 kõige olulisemaks erinevuseks oli ametikohustuste rikkumine, mis oli nimetatud sätetes ka selgesõnaliselt välja toodud, siis käesoleva töö autori hinnangul oleks olnud korrektsem lähtuda V. Širjajevi seisukohast.

NS § 374 sätestas lisaklausli NS § 373 kohta – NS § 373 kuulus kohaldamisele ka juhul, kui ametnik ei olnud altkäemaksu vastu võtnud oma isiklikes huvides, vaid andis saadud kasu edasi, st altkäemaksu võeti kellegi teise huvides. NS § 374 oli A. Kanni ja V. Širjajevi hinnangul

⁷³ „Кто, для учинения имя допущения чего либо противнаго обязанностямъ службы /.../“

⁷⁴ NS § 31 astmed 3 ja 4 nägid ette vastavalt 2,5 kuni 3 aastat ning 1,5 kuni 2,5 aastat parandusliku kinnipidamise üksuses. 1906. a NS muudatustega eemaldati NS § 373 karistuste hulgast asumisele saatmine. Karistuste kohta vt täpsemalt käesoleva töö p 1.1.3.

⁷⁵ Širjajev, V., lk 456.

⁷⁶ Эстрин А. Взятничество в доктрине и законодательстве. Труды кружка уголовного права при С.-Петербургском университете. СПб. 1913, lk 181.

⁷⁷ Širjajev, V., lk 431–433.

eelnevatest sätetest karmim, „rõhudes kohtuniku ja süüdistaja südametunnistusele kõige rohkem“, kuivõrd nimetatud sättes puudus kurjategija isiklik omakasumotiiv.⁷⁸ Kirjanduses väidetakse, et see säte ei leidnud oma ebamäärase sõnastuse tõttu kuigi laialdast kasutamist.⁷⁹ Etteruttavalt võib öelda, et NS § 374 ei rakendanud ka Eesti kõrgemad kohtud kordagi.

NS § 375 käsitles olukorda, kui saadud altkäemaksu tagajärjel ametialaste teenistuskohustuste rikkumine nägi ette rangema karistuse kui altkäemaksu võtmise eest sätestatud karistus. Sellisel juhul mõisteti ametnikule karistus NS § 152 alusel, mis käsitles liitkaristusi.⁸⁰

Kuuendas peatükis, kus analüüsitud altkäemaksusüüteod NS-s asetsevad, leidis ka teisi spetsiifilisi altkäemaksu süütegusid. Näiteks NS § 379 I jaos olid kriminaliseeritud juhud, kui vallavalitsuse ametnikkude ja töötajate poolt oli kodanikelt ebaseaduslikult korjatud raha või muid hüvesid, mille eest osteti kinke ning kostitati ametnikke või muid isikuid. Säte nägi karistusena ette 4–8 kuud⁸¹ vangistust. NS § 379 II jao alusel, kui eelmises punktis nimetatud süütegu oli toime pandud eesmärgiga kogutud raha või osa sellest omastada, karistati teo toimepanijat kõigi seisislike õiguste kaotusega koos asumisele saatmisega.

NS § 381 kehtestas nende isikute vastutuse, kes võtsid raha või asju vastu altkäemaksuna teisele isikule andmiseks, kuid omastasid need. Nimetatud teo eest kohaldati §-des 372 ja 373 määratud karistusi nende karistuste ülempiirides.

1.1.2.5.3 Altkäemaksu nõudmine

Altkäemaksu puhul esinesid loomulikult ka juhud, kui altkäemaksu nõuti sunduslikult. Altkäemaksu „kõrgeimaks astmeks“ saigi pidada väljapressimist⁸² NS § 377 järgi ning seetõttu pidi see sisaldama endas ka kõiki üldisi altkäemaksu tunnuseid – väljapressimistegu pidi olema korda saadetud ametniku poolt ning ühenduses selle ametniku ametialalise tegevusega, mida ametnik pidi ametikohustuste järgselt ilma isikutelt tasu võtmata tegema.⁸³ Seetõttu ei saanud väljapressimiseks NS § 377 alusel sarnaselt altkäemaksu võtmisele lugeda seda, kui vastu võetud altkäemaks seisnes asjas või toimingus, mis ei kuulunud ametniku ametikohustuste hulka. Samuti sisaldas altkäemaksu väljapressimine endas avalikku või varjatud ähvardust jätta

⁷⁸ Kann, A. Altkäemaks N.S. järele, lk 715; Širjajev, V., lk 439.

⁷⁹ Корнева, Н. Ответственность за взяточничество по уголовно-материальному праву России XIX – начала XX в. – История России: экономика, политика, человек. Исторический факультет СПбГУ 2011, lk 115.

⁸⁰ Enne 1906. a NS redaktsiooni oli karistuseks nimetatud teo eest ametniku teenistuskohustuste rikkumise eest ette nähtud karistus selle kõige kõrgemas määras.

⁸¹ NS 1845. a asetses nimetatud säte NS §-s 408, millega nähti ette karistusena vangistus 6 kuust kuni 1 aastani.

⁸² Vene keeles „вымогательство.“

⁸³ Kann, A. Altkäemaks N.S. järele, lk 715.

ametniku poolt altkäemaksu mittesaamisel oma ametikohustused täitmata. Erinevalt altkäemaksu võtmisest, kus esines kahe isiku – altkäemaksu andja ja altkäemaksu võtja – vaheline kokkulepe, oli väljapressimise oluliseks tunnuseks altkäemaksu nõudmise ühepoolsus ametniku poolt.⁸⁴ Väljapressimisena käsitleti ka olukorda, kui ametnik andis isikule mõista, et ilma ametnikule hüvede andmiseta ei olnud võimalik isiku poolt soovitud olukorda saavutada – näiteks saada valituks soovitud ametikohale.⁸⁵ Väljapressimine oli suunatud isikule, kelle huvides kavatseti raha või muu varalise hüve eest ametitoiming teostada.⁸⁶

NS § 377 kohaselt mõisteti altkäemaksu nõudmise all:

1. iga kasu või muu hüve saamist, mida taheti ametikohustustesse kuuluva tegevuse eest ja mille väljapressimise ohver loovutas surve või survega ähvardamise tõttu (p 1);
2. igasuguse kingituse, meelega või seaduses sätestamata maksu, laenu või kasuliku teene ja muude hüvede ükskõik mis alusel või ettekäändel nõudmine isikult, kellel oli süüaluse ametialas või toimingus kokkupuutumist (p 2);
3. iga seadustes sätestamata rahalise tasu, asja või muu varalise hüve nõudmine (p 3);
4. teiste isikute ebaseaduslik palkamine oma või kellegi teise töö jaoks (p 4).

NS § 377 kohaselt oli väljapressimise oluliseks tunnuseks füüsiline või moraalne surve, millega ametnik sundis isikut oma varast loobuma. Seega oli väljapressimine teise isiku õiguste vägivaldne rikkumine.⁸⁷ Kokkuvõtvalt koosnes väljapressimine järgmistest elementidest:

1. väljapressimistegu oli toime pandud ametniku poolt (üldine altkäemaksu tunnus);
2. väljapressimistegu oli seotud nimetatud ametniku ametialase tegevusega (üldine altkäemaksu tunnus);
3. ametikohustuste mittetäitmine altkäemaksu mittesaamisel;
4. nõudmine – moraalne või füüsiline surve varast loobumiseks.

NS § 378 sätestas karistused väljapressimise eest: eri- ja isiklike õiguste ning eesõiguste kaotus koos NS § 31 3. astme alusel vangistusega parandusliku kinnipidamise üksuses 2,5–3 aastat; või nimetatud õiguste kaotus koos 5–7 aastase vangistusega. Viimatimainitud 5–7 aasta pikkune vangistus lisati sättesse NS 1906. a muudatustega ning sellest nähtub iseloomulikult seadustiku killustatus ja vangistusvahemike lõhestatus, kuivõrd kaetud ei olnud ühtlane 2,5–7 aastane periood. NS § 377 ja 378 olid omaette vahekorras, kus NS §-s 377 olid reguleeritud

⁸⁴ Širjajev, V., lk 448–449.

⁸⁵ Vene Senati selgitus nr 141, 1884. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издание пятое, додоливанов. СПб 1886, lk 251.

⁸⁶ Širjajev, V., lk 449.

⁸⁷ Kann, A. Altkäemaks N.S. järele, lk 714.

alkäemaksu nõudmise koosseis ning NS § 378 sisaldas nende tegude eest mõistetavaid karistusi. Samas sisaldas NS § 378 ka kvalifitseerivat koosseisu, kui väljapressimine oli toime pandud piinamise või muu ilmselge vägivallaga (NS § 378 II jagu). Sellise, altkäemaksu kvalifitseeritud väljapressimise eest oli karistusena nähtud ette sunnitöö 6–8 aastaks koos kõigi riigi poolt antud õiguste äravõtmisega.

Väljapressimise võis lõpetatuks lugeda alles vara, raha või muude hüvede ülemineku järel väljapressijale. Altkäemaksu nõudmise kui teoga algas kuriteo toimepanemine NS § 9 järgi, alates millest tuli tegu lugeda väljapressimise katseks, mille eest isik võeti vastutusele NS § 9, § 114, § 115⁸⁸ ja § 377 alusel. Oluline ei olnud, kas väljapressimisele allutatud isik oli andnud oma nõusoleku meelehead anda või mitte.⁸⁹

Kokkuvõtvalt saab öelda, et NS-s olid erinevad altkäemaksusüüteod ära määratletud mitmel alusel, sõltuvalt:

1. altkäemaksu saamise meetodist (ametnik ei initsieerinud altkäemaksu võtmist, nt NS §-s 372 või ametniku nõudmise läbi saadud altkäemaks NS § 377 alusel);
2. ametniku tegevuse olemusest, mille eest altkäemaksu anti või lubati (õiguspärane ning polnud seotud ametikohustuste rikkumisega, nagu oli sätestatud NS §-s 372, või ametikohustuste rikkumisega, nt NS § 373);
3. altkäemaksu saamise ajast (kas altkäemaks võeti vastu enne teo toimepanemist, nagu oli sätestatud NS § 372 p-s 2, või peale teo toimepanemist NS § 372 p 1 järgi).

1.1.3 Karistused ja kaasuvad sätted

Altkäemaksu süütegude eest NS-s sätestatud karistused varieerusid alates raskest noomitusest NS § 373 II jao alusel kuni 6–8 aasta pikkuse sunnitööni NS § 378 II jao alusel. NS-s jagunesid karistused kriminaalkaristusteks ja paranduslikeks karistusteks. Kriminaalkaristus oli näiteks surmanuhtlus koos kõigi õiguste äravõtmisega või sunnitöö koos kõigi õiguste äravõtmisega. Paranduslikud karistused olid NS §-de 16 ja 30 kohaselt aga türm, vangirood ehk vangistus, kinnipidamine kindluses ning range noomitus. Analüüsitud Kohtupalati ja Riigikohtu praktika näitab, et need kohtud rakendasid vaid vangistust ning aresti, mistõttu pole käesolevas töös tulenevalt magistrirühma mahupiirangutest käsitletud erinevate kinnipidamiskaristuste erinevusi.

⁸⁸ NS §-de 114 ja 115 kohaselt määrati kuriteokatse eest karistus madalamas määras.

⁸⁹ Kann, A. Altkäemaks N.S. järele, lk 714–715.

Samuti oli NS karistuste süsteem komplitseeritud ning põhines NS teise peatüki esimeses osas (NS §-d 16–58) välja toodud astmete süsteemil.⁹⁰

Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas rakendati karistuste mõistmisel veel mitmeid NS üldosa sätteid. Näiteks leidis kohtute poolt rohket kasutust NS § 134, kus olid sätestatud süüd vähendavad asjaolud:

1. süüdlane andis vabatahtlikult ning enne talle kahtlustuse esitamist ametivõimudele teada oma kuriteost ja kahetses tehtut;
2. süüdlane tunnistas tehtut omal algatusel;
3. süüdlane andis teada teised kuriteos osalenud isikud;
4. süüdlane pani teo toime seetõttu, et tema nõrgamõistuslikkust kasutati teiste isikute poolt ära;
5. süüdlane pani teo toime tugeva ärrituse tagajärjel, mille põhjustas solvang või mõni muu tegu;
6. süüdlane pani teo toime korralduste, veendumuste või nende inimeste halval eeskujul, kellel oli süüdlase üle oma olemuselt või seaduse alusel kõrgem autoriteet;
7. süüdlane pani teo toime üksnes materiaalsete vahendite puudusest;
8. süüdlane tundis teo toimepanemise ajal kuriteo ohvrite ees kahetsust või haletsust ega sooritanud kõiki plaanitud kuritegusid või süüdlane hoidis oma kaaslasti süütegusid toime panemast;
9. süüdlane tegi pärast teo toimepanemist kõik endast oleneva, et vältida süüteo kõiki või mõningaid kahjulikke tagajärgi.

Kuigi süüd vähendavaid asjaolusid reguleerisid ka teised NS artiklid – näiteks NS § 136, mille järgi oli ka alaealisus süüd ning seeläbi karistust vähendav asjaolu – ei leidnud muud süüd vähendavad sätteid Kohtupalati ja Riigikohtu lahendites kajastamist. NS § 135 kohaselt, kui oli tuvastatud üks või mitu süüd vähendavat asjaolu, pidi kohus vähendama kohtualuse karistust kas mõistetava karistuse astme piires või vähendama karistust ühe või kahe astme võrra. Näiteks olid astmelised karistused selgesõnaliselt välja toodud NS § 373 I jaos, mille kohaselt määrati kohtualusele vangistus vastavalt NS § 31 astmetele 3 või 4. Ühe või mitme süüd vähendava asjaolu puhul oli kohtul seega võimalus vähendada karistust ühe astme võrra ning kohaldada NS § 31 5. astet või vähendada karistust kahe astme võrra ning kohaldada NS § 33 1. astet. NS § 31 ja 33 sätestasid karistustena asumisele saatmise ja vangistuse parandusliku kinnipidamise

⁹⁰ Vt kokkuvõtlikku tabelit NS karistusastmete süsteemist <http://meteor.laser.ru/BE/1/001/007/060/60264.htm> (13.04.2021).

üksustes, astmete alusel oli aga kindlaks määratud konkreetse karistusastme alusel määratavad karistuse alam- ja ülemmäärad. Tulenevalt kaelakohtu pidamise seaduse §-st 755⁹¹ ei tulnud kohtuotsuses välja tuua neid asjaolusid, mis mõjutasid karistuse suurust ühe astme siseselt. Kohtukohtade seadlus ei nõudnud karistust kergendavate asjaolude motiveerimist.⁹²

NS § 148 sätestas, et kui seaduses oli välja toodud karistuse alam- ja ülemmäär, oli kohtul kohustus määrata isikule karistus, arvestades isiku süüd ning seda raskendavaid ja kergendavaid asjaolusid. Sarnaselt nimetatud sättele tuli NS § 149 kohaselt mitme karistusliigi või karistuste astmete puhul vastav karistus määrata kohtul oma diskretsiooni alusel. Mitu karistusliiki sätestas näiteks NS § 373 II jagu, mille kohaselt võis altkäemaksu vastu võtnud ametnikku karistada kas tema teenistusest väljaheitmisega, teenistusest kõrvaldamisega või raske noomitusega kas selle ülesmärkimisega või märkimata jätmisega karistatu teenistuslehele.

Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas rakendati tihti ka NS § 58¹ ja 58².⁹³ NS § 58¹ kohaselt paigutati süüdimõistetud järelevalve alla järgmistel tingimustel:

1. pärast süüdlase vabastamist sunnitöölt kohaliku politsei järelevalve alla neljaks aastaks;
2. pärast süüdlase vabanemist vangistusest, kui sellega oli kaasnenud kõikide õiguste kaotus – kohaliku politsei järelevalve alla kaheks aastaks;
3. pärast süüdlase vabanemist vangistusest, kui sellega oli käinud kaasas eri- või isiklike õiguste kaotus – kohaliku politsei järelevalve alla üheks aastaks.

Nimetatud järelevalve ajal ei tohtinud isikud muuta oma elukohta ilma politsei eriloata. NS § 58¹ oli isikute järelevalve alla paigutamine kohustuslik ning kohtul ei olnud selles osas diskretsiooni. NS § 58² muutmise seaduse kohaselt⁹⁴ ei võinud §-s 58¹ nimetatud isikud, kes kohtuotsuste põhjal olid politsei järelevalve alla antud, elada ega viibida neis kohtades, kus sarnaste isikute elamine ja viibimine oli Vabariigi Valitsuse määrustega keelatud. Nimetatud määruse⁹⁵ kohaselt oli NS § 58¹ alusel politsei järelevalve alla mõistetud isikutel peale vanglast vabanemist keelatud elada ja viibida:

- a) Tallinna administratiivpiirkonnas ja Nõmme alevis;

⁹¹ Kaelakohtu pidamise seadus § 755. Keisri Aleksandri Tõise Kohtuseadused, keisri Aleksandri Aleksandrowitshi käsu pääle väljaantud: Väljaanne aastast 1883, kuhu 1886 a. Jätku paragrahvid sisse on võetud ja 1887 a. Jätku paragrahvid juure lisatud (tlk. K. Tiisik, J. Truusmann, T. Vares). Tallinn 1889, lk 407.

⁹² Saarmann, K. Kriminaalõigus: üld- ja eriosa. Koostanud prof. Saarmanni 1929. a. loengute järele grupp õigusteaduse üliõpilasi. Tartu 1930, lk 82.

⁹³ Nimetatud sätted sisaldasid NS-s alates aastast 1906.

⁹⁴ Riigikogu poolt 13. mail 1924 a. vastu võetud Nuhtlusseaduse § 58² muutmisseadus. – RT 1924, 67, nr 24.

⁹⁵ Vabariigi Valitsuse poolt 9. jaanuaril 1925. a vastu võetud määrus maa-alade sulgumise kohta politsei valvealustele. – RT 1925, 7–8, lk 54.

- b) Naissaare, Viimsi (sh Aegna), Nehatu, Rae, Kurna, Nabala, Saku, Saue, Vääna, Harku ja Keila vallas ning alevis;⁹⁶
- c) Eesti-Vene maismaa piirialal 25 km laiuses;
- d) Peipsi järvel olevatel Eestile kuuluvatel saartel;
- e) Peipsi järve äärsel 25 km laiusel maaribal alates järve kaldast.

Seega leidis kõige enam rakendust NS § 58¹ p 3, kuivõrd mitmed altkäemaksu süütegusid käsitlevad sätted nägid ette üksikute eri- või isiklike õiguste kaotuse. Kuigi osades Kohtupalatisse ja Riigikohtusse jõudnud asjades oli NS § 58¹ ja § 58² rakendamine selgesõnaliselt välja toodud, siis paljudes lahendites neid sätteid nimetatud ei olnud, ehkki neid ilmselt rakendati – näiteks oli mainitud, et kohtualuse suhtes rakendatakse „seaduslikke tagajärgi“. Kuivõrd kõige tõenäolisemalt oli tegemist vaid kohtute hajameelsusega ja ebajärjepidevusega nimetatud sätete väljatoomisel, ei ole nimetatud sätete rakenduspraktikat käesolevas töös ka täpsemalt uuritud.⁹⁷

Teenistusalaste süütegude erikaristusi käsitles NS 2. peatüki kolmas osa (§-d 65–69). NS § 65 nägi ette, et lisaks üldistele karistustele nähti teenistusalaste süütegude eest ette ka sellised erikaristused:

1. teenistusest väljaheitmine⁹⁸ (NS § 65 p 1, § 66);
2. ametist vabastamine/tagandamine⁹⁹ (NS § 65 p 2, § 67);
3. teenistusajast mahaarvamine (NS § 65 p 3, § 68);
4. ametist tagandamine¹⁰⁰ (NS § 65 p 4);
5. madalamale ametikohale viimine (NS § 65 p 5);
6. enam- või vähemtõsine noomitus koos selle kandmisega teenistuslehele¹⁰¹ (NS § 65 p 6);
7. palgast mahaarvamine (NS § 65 p 7, § 69);
8. enam- või vähemtõsine noomitus ilma teenistuslehele kandmiseta (NS § 65 p 8);
9. enam- või vähemrange märkus (NS § 65 p 9).

⁹⁶ Keeld viibida Keila alevi lisati Vabariigi Valitsuse poolt 11. mail 1928 a. vastu võetud politsei valvealustele maa-alade sulgemise määruse täiendamise määrusega. – RT 1928, 41, nr 237.

⁹⁷ Juba aastal 1924 tõdeti, politseilise valve puhul oli tegemist kaduva nähtusega. Vt Kaiv, J. Politsei valvest. – Eesti Politseileht 1924, 40, lk 644.

⁹⁸ Vene keeles „Исключение из службы“.

⁹⁹ Vene keeles „Отрешение от должности“.

¹⁰⁰ Vene keeles „Удаление от должности“.

¹⁰¹ Vene keeles „Выговор более или менее строгий, с внесением его в послужной список“. NS § 40 kohaselt sõltus see süü suurusest, kõige rangem oli noomitus, mida tehti avalikult.

NS § 66 kohaselt tähendas teenistusest väljaheitmine (NS § 65 p 1), et isikult võeti ära õigus uuesti avalikku teenistusse astuda, osaleda valimistel ning õigus saada valituks linnade või valdade omavalitsuste teenistusse. Teenistusest vabastamine aga tähendas, et isikult võeti kolmeks aastaks õigus töötada riigi- ja avalikus teenistuses (NS § 67). Ametist tagandamine (NS § 65 p 4) nimetatud õiguste kaotust kaasa ei toonud. Teenistusajast mahaarvamine oli NS § 68 kohaselt piiratud ühe aastaga. Ametniku järgmisest palgast arvati maha kohtu poolt kindlaks määratud summa, kuid kokku mitte rohkem kui 1/3 ametniku aastasest palgast (NS § 69). Kohtupalat ja Riigikohus kasutasid väljendit „ametist tagandamine“ NS § 65 p 2 ja § 67 tähenduses, kuid mitte NS § 65 p 4 tähenduses. Nimetatud erikaristused olid välja toodud vaid sellistes altkäemaksu süütegudes, kus ei olnud ette nähtud muude õiguste kaotust, kuivõrd üldise õiguste kaotusega kaotas isik ka õiguse töötada avalikus teenistuses.

Mitmed altkäemaksu süütegid sisaldavad sätteid nägid ette õiguste kaotamise. Surmanuhtluse, sunnitöö ja asumisele saatmisega kaasnes mh seisuslike õiguste kaotus, mis tähendas eriliste seisuslike õiguste kaotust aadlike, vaimulike ja aukodanike seisuste jaoks; muude isikute puhul hea nime ja nendest tulenevate eeliste kaotust.¹⁰² NS § 24 kohaselt ei kohaldatud seisuslike õiguste kaotust süüdlase naisele ega järeltulijatele. Kõik inimesed hoolimata nende soost, seisusest, rahvusest või usutunnistusest kuulutas Vene Ajutine Valitsus võrdseks alles 20. märtsil 1917.¹⁰³ Kuivõrd 9. juunil 1920. a vastu võetud seisuste kaotamise seaduse¹⁰⁴ § 1 kohaselt kaotati Eesti Vabariigis kõik seisused, ei olnud ka NS-s sätestatud seisuslike õiguste kaotus alates nimetatud seaduse vastuvõtmisest relevantne.

NS § 25–26 alusel nähti sunnitöö ning asumisele saatmise puhul ette ka varanduslike ning perekonnaõiguste kaotus. Isiklike õiguste kaotus hõlmas NS § 27 kohaselt abielu, samuti vanemlike ja muude sugulussidemetega seotud õiguste lõppemist. Varanduslike õiguste kaotuse puhul kaotas süüdimõistetud oma vara omandiõiguse ning selle pärisid isikud, kes oleksid olnud pärijaks süüdimõistetud surma korral. Sellist olukorda samastati isiku surmaga kaasneva olukorraga, st tegemist oli nn „tsiviilsurmaga“.¹⁰⁵ Paranduslikud karistused (milleks oli mh vangirood) nägid astmetena ette teatud isiklike ja eriõiguste ning eeliste äravõtmise. Eriõiguste ja eeliste kaotusena käsitati nt õigust astuda avalikku või riigiteenistusse ja õigust olla eestkostja. Seega mõeldi altkäemaksuasjades, kus isikutele oli karistuseks määratud

¹⁰² Tulenevalt NS §-dest 19, 22–30, 39, 46–48.

¹⁰³ Hiio, T. 19. sajandi Tartu ülikool kui seisuste sepikoda: kõrghariduse ja ülikoolide asendist Vene seisuste ja riigiteenistuse korralduses. – Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi 48, 2020, lk 26.

¹⁰⁴ Asutava kogu poolt 9. juunil 1920 a. vastuvõetud seisuste kaotamise seadus. – RT 1920, 129–130, nr 254.

¹⁰⁵ Таганцев, Н. Русское уголовное право. Часть 2. Москва 2020, lk 175.

vangistus, just nimetatud õiguste kaotamist. Altkäemaksu süütegude puhul oli oluline riigi või omavalitsuse teenistuses töötamise õiguse kaotus.

Riigikogu poolt 20. mail 1927. a vastu võetud õigustekaotamise muutmise seaduse¹⁰⁶ § 2 kohaselt tunnistati õiguste kaotamist reguleerinud NS §-d 22–29 kehtetuks ning § 43 asendati §-dega 43¹ ja 43². Uus NS § 43¹ sätestas, et surmanuhtlusele, sunnitööle või vangiroodu mõistmisega käis kaasas riigi ja omavalitsuse teenistuskohalt tagandamine ning riikliku pensioni, kaitseväeliste auastmete, autähtede ja aumärkide kaotus. Uue §-ga 43² pandi kirja õigused, mis sunnitööle või vangistusse mõistetud isik peale karistuse kandmist kaotas:

1. õiguse olla valijaks või valitavaks riigi- või omavalitsusasutuse valimistel, võtta osa rahvahääletusest ja rahvaalgatusest;
2. õiguse olla riigi või omavalitsuse teenistuses;
3. õiguse olla mittekohustuslikus kaitseväeteenistuses;
4. õiguse olla eestkostja või hooldaja;
5. õiguse olla juhataja, kasvataja või õpetaja avalikus või eraõiguslikus õppe- või kasvatusasutustes;
6. õiguse olla vahekohtunik, konkursivalitsuse või administratsiooni liige, vannutatud hooldaja, vandekohtunik või advokaat;
7. õiguse olla tunnistaja lepingute või muude aktide tegemisel, mille puhul nägi seadus ette tunnistaja osavõtu.

Õigustekaotamise muutmise seaduse § 5 kohaselt tuli juhtudel, kui NS sätestas kõigi õiguste või teatud eriõiguste ja eeliste kaotuse, käsitleda neid NS §-des 43¹ ja § 43² ette nähtud õiguste kaotustena. Õigustekaotamise muutmise seadus ei mõjutanud aga NS § 65 kohaldamist, kuivõrd õigustekaotamise muutmise seadus reguleeris õiguste kaotamist kui kuriteo tagajärge ja lisakaristust, kuid NS § 65 rääkis õiguste kaotamisest kui erikaristusest, mida määrati ametnikele teenistusalaste süütegude eest.¹⁰⁷ Seega kohaldasid õiguste kaotamise muutmise seadusega sätestatud NS § 43² ja NS § 65 kumulatiivselt ning nende sätete omavahelist konkurentsi ei esinenud.

Olulise erinevusena NS-st sätestas 2. juulil 1920. a vastu võetud seadus tingimisi süüdlaseksmõistmise kohta¹⁰⁸ karistuste tingimisi mõistmise alused. Süüteoasjades, kus seadus

¹⁰⁶ Õigustekaotamise muutmise seadus. – RT 1927, 54, nr 54.

¹⁰⁷ RKKOo nr 30, 1931. – Õigus 1931, 6, lk 295–296.

¹⁰⁸ Seadusandliku delegatsiooni poolt 2. juulil 1920. a vastuvõetud seadus tingimisi süüdlaseksmõistmise kohta. – RT 1920, 119–120, nr 247.

sätestas kuni 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistuse ning kui isikule määrati kuni 6 kuu pikkune vangistus, võis kohus teo toimepanijale mõista karistuse tingimisi, „kui ta enne seda ausat elu elas või iseäranis, kui ta alaealine on“. Keelatud oli ühe isiku mitmekordne tingimisi süüdimõistmine ning katseaja maksimaalseks pikkuseks oli igal juhul kuni 3 aastat.

Nimetatud tingimisi süüdlaseks mõistmise seaduse suhtes oli kriitiline ka K. Saarmann. Seadus tingimisi süüdlaseksmõistmise kohta põhines 1888. aastal Belgias kehtestatud seadusel, mille eesmärk oli asendada lühiajalisi kinnipidamisi, mistõttu ei olnud seaduse rakendamisala lai. Sellest tulenevalt pakkus K. Saarmann välja, et uue KrS koostamisel tuleks tingimisi süüdlaseks mõistmisel rakenduspiire laiendada, kuivõrd tingimisi karistamine oli siiski „omapärane parandus-abinõu, millel on head tagajärjed“.¹⁰⁹ Analüüsitud Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas tingimisi süüdimõistmise seadust aga kordagi ei rakendatud. Selle põhjuseks võis olla esiteks asjaolu, et altkäemaksu süütegudes ei olnud tingimisi karistamist võimalik paljudes asjades kohaldada – seda oleks saanud teha NS § 372 ning § 379 I jao alusel, kuivõrd nimetatud artiklid sätestasid maksimummääras 1 aasta ja 4 kuu ning kuni 8 kuu pikkused vangistused. Võimalik põhjus võis olla ka asjaolu, et praktiseerivatel karistusõigusega tegelevatel juristidel võis kodifitseeritud karistusseadustike ja mittekodifitseeritud eriseadustike keskel olla raske orienteeruda ning sellest tulenevalt võis kohtul lihtsalt ununeda tingimisi karistamise võimalus.

NS § 372 sisaldas ka rahalist karistust, mis NS-s olid sätestatud rublades. Ajutise Valitsuse poolt 2. mail 1919. a. vastuvõetud määrus väljamaa rahade asjus¹¹⁰ p 2 kohaselt kehtestati Eestis maksevahendina mark ning Ajutise Valitsuse määrusega Vene raha kohta¹¹¹ määrati üks Vene rubla vastavaks ühe margaga. Nimetatud kursist lähtusid analüüsitud kohtuasjades ka kohtud.

Kohtupraktika analüüsimisel tuli välja ka juhtumeid, kui kohtualustele mõistetud karistust hiljem kergendati. 1920. aasta põhiseaduse¹¹² § 60 p 8 kohaselt otsustas Vabariigi Valitsus armuandmiste palvete üle, mis hõlmasid ka karistuste vähendamise palveid. Täpsemalt reguleeriti armuandmist Vabariigi Valitsuse poolt 13. aprillil 1923. a vastuvõetud ajutise kodukorraga armuandmise palvete läbivaatamise ja otsustamise asjus.¹¹³ Kodukord võeti uuesti vastu Vabariigi Valitsuse poolt 11. mail 1928. a,¹¹⁴ kuid säilitas enamasti eelneva kodukorra sisu. Kodukorra § 2 kohaselt saadeti armuandmis-palvekirjad esmalt läbivaatamiseks

¹⁰⁹ Saarmann, K. Uue Nuhtlusseadustiku maksmapanemine. – *Õigus* 1922, 5, lk 139.

¹¹⁰ Ajutise Valitsuse poolt 2. mail 1919. a. vastuvõetud määrus väljamaa rahade asjus. – RT 1919, 30–31, nr 77.

¹¹¹ Ajutise Valitsuse määrus Vene raha kohta. – RT 1919, 7, nr 16.

¹¹² Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920 a. vastuvõetud Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1920, 113–114, nr 243.

¹¹³ Vabariigi Valitsuse poolt 13. aprillil 1923. a vastuvõetud ajutine kodukord armuandmise palvete läbivaatamise ja otsustamise asjus. – RT 1923, 57–58, lk 501.

¹¹⁴ Vabariigi Valitsuse poolt 11. mail 1928 a. vastu võetud ajutine kodukord armuandmise palvete läbivaatamise ja otsustamise asjus. – RT 1928, 41, nr 236.

kohtuministrile. Samuti volitati kodukorraga kohtuministrit kõrvaldama läbivaatuselt teatud palveid – näiteks selliseid, mis olid saadetud isikute poolt, kellele oli juba samas süüteasjas armu antud.¹¹⁵ Armuandmise alused olid välja toodud kodukorra §-s 6, kuid olulise klauslina ei olnud kehtestatud nimekiri lõplik – seega oli kohtuministril teatud diskretsioon, milliste juhtumite korral Vabariigi Valitsusele armuandmise ettepanek teha ning millal mitte. Üheks armuandmise olukorraks oli näiteks see, kui kriminaalseaduses, mille alusel armuandja karistus kandis, oli karistus muudetud kergemaks. Samas sätestas kodukorra § 8, et armuandmise korras vähendatud karistus pidi oma ulatuse, sisu ja muude tingimust poolest vastama nendele nõuetele, mis kehtivates nuhtlusseadustes ette nähtud karistuste kohta. Lõplikule Vabariigi Valitsuse otsusele armuandmise kohta kirjutasid alla ka riigivanem, kohtuminister ja riigisekretär. Näiteks esitati aastal 1928 3500 armuandmispalvet, millest kohtuminister esitas jaatava ettepanekuga 525 palvet Vabariigi Valitsusele. Neist omakorda 155 korral kergendati isikute karistusi. Teenistusalaste süütegude puhul anti armu 83 isikule, kellest 60 isikut said tagasi neilt kohtuotsusega ära võetud õigused, 12 isikul kergendati karistust ning 11 vabastati karistuse kandmiselt. Suurt õiguste tagasiandmise arvu põhjendati sellega, „et karistatud isikud on varemalt ainult ametnikuna teeninud ja seepärast on neil ka edaspidi raske muul alal tööd leida. Kuid õiguste tagasiandmine ei tähenda veel, et nad kohe riigiasutustesse kohad saavad, vaid nende ametisse võtmine oleneb ikkagi ametiasutuse seisukohast.“¹¹⁶ Seega oli kohtualustele armu andmine pigem haruldane nähtus. Käesolevas magistritöös analüüsitud kohtulahendites esines karistuste kergendamisi kolmel korral.¹¹⁷

Kokkuvõtlik tabel NS altkäemaksusüütegude koosseisu tunnuste ja karistustega on välja toodud alljärgnevalt.

Tabel 1. NS altkäemaksusüütegude koosseisutunnused ja karistused.

NS koosseis	Koosseisu iseloomustav tunnus	Karistus
NS § 372 I jagu	Altkäemaks võeti vastu pärast ametitoimingu tegemist, ei kaasnenud ametikohustuste rikkumist.	Rahaline karistus kuni altkäemaksu kahekordses summas; alates 1916 ka teenistusest vabastamine (NS § 65 p 2) koos 4–8 kuu pikkuse vangistusega.
NS § 372 II jagu	Altkäemaks võeti vastu enne ametitoimingu tegemist, ei	Rahaline karistus kuni altkäemaksu kahekordses summas koos teenistusest vabastamisega (NS § 65

¹¹⁵ Ajutine kodukord armuandmise palvete läbivaatamise ja otsustamise asjus, § 3 p a.

¹¹⁶ 525 amnesteeritut. – Päevaleht 24.02.1928, lk 7.

¹¹⁷ Vabariigi Valitsuse otsus Rudolf Podifer'i karistuse kergendamise kohta. 22.02.1924 – ERA.31.3.8180, l 2; Kohtu- ja siseministri ettepanek 31. jaanuarist 1930, nr 1416-a; Vabariigi Valitsuse otsus 12. veebruaril 1930. a. – ERA.32.3.4917, l 23; Riigivanema otsus 13. aprillist 1935, nr 378. – ERA.1356.4.1803, l 52.

	kaasnenud ametikohustuste rikkumist.	p 2); alates 1916 ka vangistus 8 kuud kuni 1 a ja 4 kuud.
NS § 373 I jagu	Altkäemaksu võtmine koos ametikohustuste rikkumisega.	Eri- ja isiklike õiguste kaotus koos vangistusega vastavalt NS § 31 astmetele 3 või 4 (2,5 kuni 3 või 1,5 kuni 2,5 aastat parandusliku kinnipidamise üksuses). ¹¹⁸
NS § 373 II jagu	Ametnik andis enne ametikohustuste rikkumist altkäemaksu võtmisest ülemusele kahetsusega teada.	Teenistusest kõrvaldamine (NS § 65 p 1, § 66), teenistusest vabastamisega (NS § 65 p 2, § 67) või raske noomitusega selle ülesmärkimisega või märkimata jätmiseta karistatu teenistuslehele.
NS § 375	Altkäemaksu saamise tagajärjel ametialase teenistuskohustuse rikkumine.	Liitkaristus NS § 152 järgi.
NS § 377, § 378 I jagu	Altkäemaksu sunduslik nõudmine, väljapressimine.	Eri- ja isiklike õiguste ja eesõiguste kaotus koos NS § 31 3. astme alusel vangistusega parandusliku kinnipidamise üksuses 2,5–3 aastat või 5–7 aastat.
NS § 378 II jagu, § 377	Altkäemaksu väljapressimine, kui see oli toime pandud piinamise või muu ilmselge vägivallega.	Kõigi riigi poolt antud õiguste kaotus koos sunnitööga 6–8 aastaks.
NS § 379 I jagu	Vallaametnike poolt ebaseaduslik raha korjamine kodanikelt, et osta kinke ja kostitada ametnikke.	4–8 kuu pikkune vangistus.
NS § 379 II jagu	Eelmises punktis (NS § 379 I jagu) nimetatud süütegu oli toime pandud eesmärgiga kõik või osa korjatud rahast omastada.	Eri ja isiklike õiguste kaotus koos vangistusega parandusliku kinnipidamise üksuses 4–5 aastat.
NS § 380 I jagu	Altkäemaksu vastuvõtmise süüteole kaasaaitamine.	Karistati samas määras teo toimepanijaga, kuid „väiksemas ulatuses“.
NS § 380 II jagu	Isik ei teatanud altkäemaksu võtmise kohta, kuigi olid olemas sellekohased andmed.	Kohtu diskretsioon NS § 126 alusel kuriteost mitteteatamise eest.
NS § 381	Isikute vastutus, kes võtsid raha või asju altkäemaksuna teisele isikule andmiseks vastu, kuid omastasid need.	NS § 372 ja 373 karistused nende karistuste ülempiirides.

¹¹⁸ NS 1906. a muudatustega eemaldati karistuste hulgast asumisele saatmine.

NS § 382	Ametnik, kes oma teenistuses viibides õhutas varastama, varjama, hävitama, muutma või muul moel võltsima ametlikke dokumente.	Karistus määrati dokumentide võltsimise sätete alusel, st NS § 362 ja 364.
----------	---	--

1.2 Altkäemaksu võtmise kaasused Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas nuhtluseadustiku järgi

1.2.1 Altkäemaksu võtmine NS § 372 järgi

Kohtupalati praktikas esines uuritud ajaperioodil 4 ning Riigikohtu praktikas 7 kohtuasja, kus isikuid süüdistati NS § 372 alusel toime pandud altkäemaksu süütegudes. Esimene alapeatükis analüüsitud kaasus on pärit aastast 1924 ning viimane aastast 1931. NS § 372 oli NS-s sisalduvates altkäemaksu süütegudest kõige väiksema ebaõigussisuga ning kergeimate karistustega. NS § 372 kohaselt oli karistatav altkäemaksu võtmine või altkäemaksuga nõustumine enne (NS § 372 II jagu) või pärast (NS § 372 I jagu) ametitoimingu tegemist, kui sellega ei kaasnud ametikohustuste rikkumist. NS § 372 puhul, sarnaselt kõikide teiste altkäemaksu süütegude sätetega, oli oluliseks tunnuseks tuvastada kausaalseos võetud altkäemaksu ning ametniku teenistuslase teo vahel. Kui ametnik oli võtnud vastu tasu selle eest, et panna toime tegu, mis ei kuulunud mingil määral ka tema ametikohustuste hulka, ei saanud ametnikku võtta vastutusele altkäemaksu võtmise eest, kuivõrd nimetatud seos puudus.¹¹⁹ NS § 372 mõlemad jaod nägid karistusena ette rahalise karistuse suuruses kuni kahekordne altkäemaksuna võetud summa. 1916. a vastu võetud NS muudatustega lisati NS § 372 I jao karistuste hulka ka teenistusest vabastamine NS § 67 ning vangistus. Kui NS § 372 I jao puhul oli ette nähtud 4–8 kuu pikkune vangistus, siis suurema ebaõigussisuga NS § 372 II nägi ette ka ajaliselt pikema vangistuse: 8 kuust kuni 1 aasta ja 4 kuuni.

Kronoloogiliselt kõige varasem otsus oli kaudselt seotud sõjaväega. 1924. aasta otsuses nr 1514 lahendas Riigikohus A. V. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 29. juulist 1924. a A. V. süüdistuses NS § 372 II jao alusel.¹²⁰ Kohtualune oli I Diviisi Intendantuuri töökodade valitseja. A. V. oli intendandi käsul sõlminud lepingu maalriga M., kes pidi iga sõjaväevankri värvimise eest saama tasu 500 marka, kokku üle 80 000 marga. Raha väljamaksmisel pidas A.

¹¹⁹ Vt lähemalt käesoleva töö p 1.1.2.5.1.

¹²⁰ RKKOo 18.10.1924, nr 1514. – ERA.32.3.4947, l 20.

V. maaler M. nõusolekul nimetatud summast isiklikuks kasuks altkäemaksuna kinni 10%, s.o umbes 8200 marka. Rahukogu karistas A. V.-d ametist tagandamisega NS §-s 67 alusel ning 16 400 marga suuruse rahatrahviga. Apellatsioonkaebuses palus A. V. end õigeks mõista, kuna tema süü polevat tõendatud. Kohtupalat seda kaebust ei rahuldanud. Rahukogu otsus kinnitati, kuna isiku süü olevat tunnistajate ütlustega piisaval määral tõendanud.¹²¹ A. V. leidis kassatsioonkaebuses, et ta oli altkäemaksu saanud arvete tegemise juures, st peale oma ametikohustuste täitmist, mistõttu tuli kohaldada NS § 372 I jagu. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kaebus rahuldamisele. A. V. ametikohustuste hulka ei kuulunud ainult lepingute tegemine, vaid ka vankrite väljaandmine värvimiseks ja tehtud töö eest raha väljamaksmine. A. V. oli altkäemaksu vastu võtnud enne tema kohustuste hulka kuuluva toimingute tegemist, milleks oli värvitud vankrite vastuvõtmine. Riigikohus ei käsitlenud kassaatori palvet analüüsida tunnistajate poolt antud ütluste sisu, kuivõrd tulenevalt kohtukohtade seadluse §-st 5 ei arutanud Riigikohus asja sisuliselt.¹²²

Kohtud ei kohaldanud siin alates 1916. aastast kehtinud NS muudatusi, millega lisati NS § 372 I jao juurde ka vangistus 8 kuu kuni 1 aasta ja 4 kuu pikkuses. Riigikohuski ei juhtinud nimetatud tõigale tähelepanu. Pole välistatud, et Riigikohtu poolt NS muudatustega mitteametistamine tulenes Riigikohtu 1924. aasta suurest töökoormusest – kokku oli nimetatud aastal Riigikohtu kriminaalosalas arutusel 1942 kriminaalasja.¹²³

Otsuses 26. jaanuarist 1926. a lahendas Kohtupalat A. K. apellatsioonkaebust A. K. süüdistuses NS § 372 I jao põhjal.¹²⁴ Kohtualune oli Tallinna kriminaalpolitsei korrapidaja ning võttis oma ametikohustuste täitmisel tema poolt vahi alt vabastatud K. T.-lt vastu vahi alt vabastamise puhul restoranides sööki ja jooki. A. K. ei käitunud selle vahi alt vabastamise puhul seadusevastaselt. Rahukogu mõistis isiku NS § 148 põhjal¹²⁵ neljaks kuuks vangi ning määras talle 2000 marga suuruse rahatrahvi. Peale selle vabastati isik ametist NS § 67 alusel. Kohtupalat kinnitas Rahukogu otsuse ning leidis, et apellandi poolt taotletud tingimisi karistuse kohaldamiseks puudusid alused.

¹²¹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 29.07.1924. – ERA.32.3.4947, I 13–14.

¹²² Kohtukohtade seadluse § 5 kohaselt vaatasid asju sisuliselt läbi Kohtukojad, Rahukogud (Ringkonnakohtud) ja Kohtupalat. Riigikohtu ülesanne oli valvata, et „seadust tema tõsise jõu järele tähele pandaks ja et kõik kohtukohad riigis seda ühesugusel kombel täidaksivad.“ Keisri Aleksandri Tõise Kohtuseadused, keisri Aleksandri Aleksandrowitshi käsu päälle väljaantud: Väljaanne aastast 1883, kuhu 1886 a. Jätku paragrahvid sisse on võetud ja 1887 a. Jätku paragrahvid juure lisatud (tlk. K. Tiisik, J. Truusmann, T. Vares). Tallinn 1889, lk 12.

¹²³ 1924. a. kohtute tegevuse arvustik. – Õigus 1925, 2, lk 38.

¹²⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 26.01.1926. – ERA.32.3.4922, I 30–31.

¹²⁵ NS § 148 sätestas, et kui artiklis olid välja toodud karistuse alam- ja ülemmäär, oli kohtul kohustus määrata isikule karistus, arvestades isiku süüd ning süüteo raskendavaid ning kergendavaid asjaolusid.

Nimetatud kohtuasjas ei olnud välja toodud vastuvõetud söögi ja joogi maksumust, mistõttu kohaldus NS § 372 klausel, et kui altkäemaksu väärtust ei olnud võimalik kindlaks määrata, oli rahalise karistuse suuruseks kuni 2000 rubla. Tulenevalt Ajutise Valitsuse määrusest Vene raha kohta vastas nimetatud summa 2000 margale. Kohtualustele võis kohus määrata karistuse tingimisi kandmise neis süüteoasjades, kus karistusena oli sätestatud kuni aasta ja 6 kuu pikkune vangistus ning kui isikule oli määratud kuni 6 kuu pikkune vangistus. Samuti oli tingimuseks kohtualuse poolt ausa elu elamine või kui kohtualune oli alaealine. Kohtuasjas oleks NS § 372 I jao sanktsiooni (4–8 kuu pikkune vangistus) ning isikule mõistetud karistust (4 kuud vangistus) arvesse võttes olnud võimalik määrata kohtualusele tingimisi karistus. Kohtuotsusest ei selgunud Kohtupalati põhjendused tingimisi karistamise kohaldumisest keeldumiseks. Küll aga tuli arvestada asjaoluga, et isikute tingimisi karistamine oli kohtu diskretsiooniotsus, mitte kohustus. Erinevalt eelmisest kaasusest kohaldati selle kohtuasja puhul NS 1916. a muudatusi.

Kuigi järgnevas kohtuasjas süüdistati isikut ka NS § 373 alusel, on kohtuasi toodud siia alapeatükki, kuivõrd kohtuotsuses arutati pigem NS § 372 üle. 1926. aasta lahendis nr 504 arutas Riigikohus J. R. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 22. jaanuarist 1926. a J. R. süüdistuses NS § 372 I jao, 373 I jao ja 410 I jao alusel.¹²⁶ Kohtualune oli Iisaku metskonna metsavaht ning võttis J. L.-lt kingitusena vastu 600 marga väärtuses kaera, lubades jätta teavitamata, kui J. L.-i loomad lähevad kohtualusele usaldatud riigimetsa. Samal moel võttis kohtualune vastu kingitusi ka K. T.-lt. Samuti ei teatanud J. R. oma ülemusele, et tema teenistuse ajal oli kurjategijate poolt 237 puud maha raiutud.¹²⁷ Rahukogu karistas isikut NS § 372 I jaos sätestatud kuriteo eest ametist tagandamisega NS § 67 alusel koos 600 marga suuruse rahatrahviga. NS § 373 I jao alusel toime pandud kuriteo eest karistati isikut NS § 149, § 134–135 ja § 31 5. astme põhjal ühe aasta pikkuse vangistusega koos kõigi iseäraliste kodanikuõiguste kaotamisega. 600 marga suurune rahatrahv loeti vangistusega kaetuks. Kohtupalat kinnitas Rahukogu otsuse.¹²⁸ Kassatsioonkaebuses leidis J. R., et Kohtupalat ei andnud vastust küsimuste lehes¹²⁹ esitatud küsimusele nr 2, kus küsiti, kas J. R. oli süüdi selles, et ta metsavahi ametis olles võttis K. T.-lt kingituse vastu ning jättis sellest teavitamata, et K. T. loomad käisid kohtualusele usaldatud vahtkonnas olevas riigimetsas. Kuna Kohtupalat oma

¹²⁶ RKKOo 05.05.1926, nr 504. – ERA.32.3.4937, l 35.

¹²⁷ Nimetatud süütegu oli ette nähtud NS § 410 I jaos, mis sätestas vastutuse ametialase hooletuse eest.

¹²⁸ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 22.01.1926. – ERA.32.3.4937, l 21–22.

¹²⁹ Küsimuste lehte kirjutati asja sisuliselt arutavate kohtute poolt üles küsimused, mida tuli asja lahendamisel otsustada. Seejärel otsustati kohtukollegiumi poolt küsimustele vastused. Tavaliselt käsitlesid küsimused seda, kas isik on konkreetse teo toimepanemises süüdi või mitte. Vt lähemalt kaelakohtu pidamise seaduse §-d 750–800. Keisri Aleksandri Tõise Kohtuseadused, keisri Aleksandri Aleksandrowitshi käsu pääle väljaantud: Väljaanne aastast 1883, kuhu 1886 a. Jätku paragrahvid sisse on võetud ja 1887 a. Jätku paragrahvid juure lisatud (tlk. K. Tiisik, J. Truusmann, T. Vares). Tallinn 1889, lk 407–411.

otsuses seda küsimust ei käsitletud, mõisteti J. R. siiski nimetatud kuriteos süüdi, mistõttu tühistas Riigikohus Kohtupalati otsuse. Kohtupalat arutas asja uuesti 19. novembril 1926¹³⁰ ning leidis, et isiku süü oli kõigis süüdistustes siiski tõendatud, kinnitades rahukogu esialgse otsuse. Rahukogu oli jätnud karistuse määramata NS § 372 uue 1916. a redaktsiooni järgi, kuid Kohtupalatil polnud õigust prokuröri protesti esitamata jätmise tõttu karistust suurendada.¹³¹ Kohtualune esitas Kohtupalati otsuse peale uue kassatsioonkaebuse Riigikohtusse,¹³² kus ta leidis, et Kohtupalat ei olnud asja teistkordsel arutamisel kutsunud välja tunnistajaid. Riigikohus jättis kaebuse rahuldamata, kuna Kohtupalat ei olnud kohustatud asja teistkordsel arutamisel kutsuma tunnistajaid uuesti kohtusse.

Nimetatud lahendis tulenes teo kirjeldusest, et isik võttis altkäemaksu vastu enne ametitoimingu tegemist, st tegu oleks tulnud kvalifitseerida NS § 372 II jao alusel, kuid Riigikohus ega Kohtupalat ei olnud seda otsustes käsitletud. Samuti ei arvestatud isikule karistuse mõistmisel sarnaselt eelmisele kaasusele NS 1916. a redaktsiooniga, kuivõrd isikule ei mõistetud NS § 372 I järgi vangistust. Siin ei saa seda pidada kohtu tähelepanematuks, sest kohus ei saanud mõista raskemat karistust, kui prokurör oli nõudnud.

Järgnevas kaasuses tõusetus ülemuse ning talle alluvate ametnike poolt kingituste tegemise temaatika. 1927. aasta otsuses nr 94 lahendas Riigikohus J. T. kaitsja T. Rõugu kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 5. novembrist 1926. a J. T. süüdistuses NS § 372 II jao alusel.¹³³ Isik töötas suurtükitehnikas meistrina ning võttis mitmelt tööliselt vastu erinevas suuruses rahalisi kingitusi. Töötajad andsid kohtualusele raha ainult peale viimase poolt surve avaldamist – J. T. kiusas töölisi taga, sõimas neid ning vähendas tööliste tööaega, mistõttu vähenes ka tööliste palk. J. T. selgitas töölistele, et ta hakkab nendega paremini ümber käima alles peale seda, kui need on talle raha maksnud. Samuti jagas J. T. pärast alluvatelt raha saamist neile välja just nende poolt soovitud töid. Rahukogu karistas J. T.-d NS § 372 alusel kahe kuu pikkuse vangistuse ja ametist tagandamisega NS § 67 alusel ning 20 000 marga suuruse rahatrahviga. Kohtupalat kinnitas Rahukogu otsuse ning analüüsis, kas nimetatud juhul oli tegemist altkäemaksu võtmisega kohtualuse poolt temale alluvatelt töölistelt või oli tegemist tööliste poolt ülemusele tehtud kingitustega.¹³⁴ J. T.-l oli täielik võim töölistele tööde väljaandmise ja jaotamise üle ning seega ka võimalus nende suhtes rohkem või vähem

¹³⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 19.11.1926. – ERA.32.3.4937, l 51–52.

¹³¹ KKS § 891 kohaselt oli karistuse suurendamine edasikaebamisel lubatud vaid juhul, kui prokurör oli karistuse suurendamiseks protesti esitanud. – Keisri Aleksandri Tõise Kohtuseadused, keisri Aleksandri Aleksandrowitshi käsu päälle väljaantud: Väljaanne aastast 1883, kuhu 1886 a. Jätku paragrahvid sisse on võetud ja 1887 a. Jätku paragrahvid juure lisatud (tlk. K. Tiisik, J. Truusmann, T. Vares). Tallinn 1889, lk 420.

¹³² RKKOo 05.02.1927, nr 99. – ERA.32.3.4937, l 58.

¹³³ RKKOo 29.01.1927, nr 94. – ERA.32.3.4943, l 37.

¹³⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 05.11.1926. – ERA.32.3.4943, l 30–31.

vastutulelik olla. Tunnistajate ütlustest selgus, et kui J. T.-le maksti, siis saadi rohkem ja paremat tööd. Seega oli tegemist altkäemaksu võtmisega, kuid J. T. ei rikkunud oma ametikohustusi. Kassatsioonkaebuses leidis J. T., et talle tööliste poolt makstud raha oli kingitus. Riigikohus jättis kassatsioonkaebuse rahuldamata ning leidis, et oli selge, et kohtualune oli altkäemaksu võtnud enne tema poolt tehtavaid tegevusi, milleks oli tööliste tööde jaotamine.

Nimetatud kohtuasjas tõusetus altkäemaksu ja kingituse tegemise vahetõde. Kohtud tuvastasid, et kuivõrd kohtualuse ametikohustuste hulka kuulus pädevus alluvatele parema töö jagamiseks, siis ei saanud kohtualusele antud hüvede puhul olla tegemist vaid alluvate poolt meistrile tehtud kingitustega. Kohtute hinnangul ei olnud tõenäoline, et töölisel kingitsid meistrile raha. Kohtupalat ega Riigikohus ei analüüsinud, kas J. T. teo puhul võis olla tegemist väljapressimisega. Isikut süüdistati ju selles, et kohtualune sai ja võttis rahalisi kingitusi vastu peale seda, kui ta oli alluvaid ähvardanud tööaja vähendamisega, neid sõimanud jm. Nimetatud olukord võiks iseenesest viidata sellele, et olemas oli moraalne surve alluvatele varast loobumiseks ja meistrile altkäemaksu andmiseks. Kohtupalati otsuses ei olnud öeldud, kumma NS § 372 jao alusel isiku tegu kvalifitseeriti – alles Riigikohtu otsusest selgub, et isiku tegu oli kvalifitseeritud NS § 372 II jao alusel. Kohtupalat ja Riigikohus kinnitasid ka Rahukogu otsuse kohtualuse kahe kuu pikkuse vangistuse osas, kuid NS § 372 II jagu nägi ette vangistuse alamääras 8 kuud. Samuti ei selgunud kohtuotsusest, miks mõisteti isikule just 20 000 marga suurune rahatrahv.

Ka järgneva kaasuse puhul ei arvestatud karistuse mõistmisel NS 1916. aastal tehtud muudatustega. Otsuses 29. juulist 1927. a lahendas Kohtupalat A. P. ja P. E. apellatsioonkaebusi A. P. ja P. E. süüdistuses NS § 372 II jao järgi.¹³⁵ A. P.-d süüdistati selles, et tema, olles Elva alevivalitsuse sekretär, võttis oma ametikohustuste täitmisel erinevatelt isikutelt kingitusena vastu viina, suupisteid ja 1000 marka, peale mida andis A. P. ühele isikule tunnistuse krundi pidamise kohta ja teistele isikutele ehituslubasid. P. E.-d süüdistati selles, et tema Elva alevivanemana võttis oma ametikohustuste täitmisel erinevatelt isikutelt kingituseks viina, suupisteid ja 1000 marka, mille järel tegi ta korralduse isikutele ehituslubade väljastamiseks. A. P. ja P. E. ei olnud oma ametikohustusi rikkunud. Rahukogu karistas mõlemat kohtualust 2000 marga suuruse trahviga koos ametist vabastamisega NS § 67 alusel. Apellatsioonkaebuses leidis A. P., et sekretärina polnud ta kunagi ehituskomisjoni liige olnud ning ei saanud seetõttu avaldada mingit mõju ka lubade kinnitamisele. P. E. palus Rahukogu otsuse tühistada.

¹³⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 29.07.1927. – ERA.32.3.4918, l 29–30.

Kohtupalat kinnitas Rahukogu otsuse, leides, et mõlemad kohtualused olid olnud ehituskomisjoni liikmed ning A. P. koostas komisjoni protokolle. Kohtupalat nentis, et kohtualustele määratud karistus ei olnud kooskõlas NS § 372 1916. a redaktsiooniga, kuid prokuratuur ei olnud apellatsiooniprotesti esitanud.

Järgnev lahend puudutas altkäemaksu võtmist Tallinna peatolliametis seoses salakaubaasjades väljamakstavate tasudega. Asi ise on leidnud kajastamist nii kaasaegses¹³⁶ kui ka tänapäevases¹³⁷ ajakirjanduses. Salakaubaveoga võitlemine on alati olnud omaette valdkond, nii ka sõdadevahelise aja Eestis. Tolliseadustiku¹³⁸ § 7 kohaselt oli Tallinna peatolliameti juures tollinõukogu, kes otsustas muu hulgas küsimusi salakaubaasjades. Salakaubavedu reguleeris täpsemalt seadustiku 7. peatükk. Summad, mis laekusid konfiskeeritud salakauba müügist ning süüdlaste poolt sissemakstud tollitrahvidest, jagati välja erilise korra järgi. Nimetatud summast arvati esmalt maha salakauba kinnipidamise ja tolliasutusse toomise kulud, ülejäänud summa jagati tolliseadustiku § 451 p c kohaselt 60% ulatuses autasuks salakauba kinnipidajatele ja teatud juhtudel ka tolliametnikele, kes salakaubaasja ajasid. Tolliseadustiku § 452 kohaselt anti autasuks määratud summast vähemalt 30% nendele isikutele, kes salakaubast teatasid või selle kätte juhatasid, ülejäänud osa jaotati ära kõikide salakauba kinnipidamises osalejate vahel. Sama seadustiku § 453 sätestas autasu riigiametnikele salakauba avastamise eest. Kui isik, kellel oli iseenesest õigus autasu saamiseks, mõisteti süüdi mõnes teos salakauba kinnipidamisel, nt salakaubast osa omastamine, salakauba vedajate meelega kinnipidamata jätmine, dokumentide varjamine jm, siis võeti sellelt isikult õigus autasu saada ning autasu summa kanti riigi tuludesse (§ 458). Tegemist ei olnud väikeste summadega ja ka kaasusi oli palju. Näiteks aastatel 1928/1929 avastati kokku 563 salakaubaasja ning tollinõukogu määras trahve kogusummas 840 121 krooni.¹³⁹ Tolliseadustiku § 459 kohaselt kanti asjad, raha ja väärtused, mis salakauba kinnipidajatele altkäemaksuna anti, täielikult riigi tuludesse. Aastal 1929, aasta peale nimetatud kohtulahendit tegemist, juhiti tähelepanu tõigale, et kodanikud ei teadnud, et salakauba avastamisel maksti tasu ka nn tavainimestele, kuna üldlevinud arvamuse kohaselt maksti seda vaid ametnikele.¹⁴⁰ 1928. aasta otsuses nr. 1092 lahendas Riigikohus Kohtupalati prokuröri vanemabi O. Ordliku kassatsiooniprotesti ja kaebealuse P. S. kaitsja T. Rõugu kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 16. oktoobrist 1928. a P. S. süüdistuses NS

¹³⁶ P. Sormul tollis autasusaajaid. – Päevaleht 29.02.1928, lk 5.

¹³⁷ Erelt, P. Magus pistis: Wabariigi Tederid ja Krachtid. – Eesti Ekspress, 20.01.2021. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92285103/magus-pistis-wabariigi-tederid-ja-krachtid> (09.04.2021).

¹³⁸ Tolliseadustik. – RT 1923, 45–46, nr 67.

¹³⁹ Salakaubandus 1922–30 a. – Eesti statistika 1932, 1, lk 45.

¹⁴⁰ Liivak, J. Võitlusest salakaubaveo vastu. – Eesti Politseileht 1929, 46, lk 594.

§-de 372 I jao, 377 p 2 ja 378 järgi.¹⁴¹ P. S. töötas Tallinna peatolliametis salakauba asjaajajana ning võttis oma ametikohustusi rikkumata kolmelt erinevalt isikult vastu erinevates suurustes rahasummasid, et isikutele tehtaks kiiremini väljamakseid autasude väljamaksmiseks salakaubaasjades. Altkäemaksu vastuvõtmised toimusid peale autasude väljamaksmist. Kokku võttis isik vastu ligi 41 000 marka. Kohtupalati otsusega kinnitati Rahukogu otsus, millega kohtualust karistati NS §-de 372 I jao alusel 4-kuulise vangistusega ja rahatrahviga 500 krooni suuruses summas.¹⁴² Süüdistuses NS § 377 ja 378 ettenähtud altkäemaksu väljapressimises mõisteti P. S. õigeks, kuivõrd tunnistajate ütlustega oli kohtualuse süü tõendatud vaid NS § 372 I jaos ette nähtud teos. Kohtupalati prokuröri vanemabi O. Ordlik leidis kassatsiooniprotestis, et Kohtupalat ja Rahukogu, mõistes isiku NS §-des 377 ja 378 sisalduvas kuriteos õigeks, ei olnud arvestanud seitsme tunnistaja ütlusi väljapressimise kohta. Keegi autasu saajatest ei maksnud P. S.-le vabatahtlikult, vaid alles tema nõudmise peale. Samuti oli Kohtupalat prokuröri vanemabi hinnangul eksinud karistuse määramisel altkäemaksu võtmise eest NS § 372 järgi selles, et peale vangistust ja rahatrahvi ei olnud P. S. ametist tagandatud NS § 67 alusel. Kohtualune P. S. leidis kassatsioonkaebuses, et kuna kahjukannatajad olid olnud ametnikud, mitte eraisikud, keda seadusandja oli NS § 372 kahjukannatajate all mõelnud, ei saavat tema tegu viia NS § 372 alla.

Riigikohtu hinnangul ei väärinud P. S. kassatsioonkaebus rahuldamist. NS § 372 ei välistanud, et kahjukannatajad võisid olla ka teiste asutuste või kaasametnikud. P. S.-l kui peatolliameti salakaubaasjade ajal, kelle juhtimisel autasude väljamaksmise kavasad kokku seati ja kes esitas neid nõukogule kinnitamiseks, oli olemas täielik võim mõjutada nii kavade kokkuseadmist kui ka autasude väljamaksmise kiirendamist.¹⁴³ Samuti oli tal võimalus astuda samme selleks, et äramakstud tollitrahvid kiiremas korras jaotamisele määrataks, mis olenes tema ülemustest. Kuna P. S. kasutas neid võimalusi ära ning sai selle eest ka meelehead, siis oli tegemist NS § 372 I jaos ettenähtud süüteoga. Samas ei esinenud Riigikohtu hinnangul asjas NS § 377 kuriteokoosseisu, kuivõrd P. S.-le anti raha meeleheaks, kuid väljapressimist ei esinenud. Õige oli prokuröri vanemabi märkus, et NS § 372 I jao järgi oleks tulnud isik NS § 65 p 2 ja § 67 alusel ka ametist tagandada. Kuna Kohtupalat ja Rahukogu P. S. ametist ei tagandanud, tühistas Riigikohus selles osas kohtuotsuse ja saatis asja Kohtupalatile tagasi täiendava otsuse tegemiseks. Kohtupalat arutas asja uuesti 17. mail 1929. a,¹⁴⁴ kus määras

¹⁴¹ RKKOo 19.12.1928, nr 1092. – ERA.1356.4.1876, l 8–10.

¹⁴² Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 16.10.1928. – ERA.32.3.4940, l 29–31.

¹⁴³ Muuhulgas nentis Riigikohus, et „ka Rahukogu konstateerib oma otsuse motiives, et tolliametis, kus tegutses P. S., valitses kohutav korruptsioon, mis isegi kassaator (P. S.) õigeks võtab oma kaebuses.“ – RKKOo 19.12.1928, nr 1092. – ERA.1356.4.1876, l 10.

¹⁴⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 17.05.1929. – ERA.32.3.4940, l 54–55.

isikule lisaks Rahukogu otsuses kinnitatud karistusele (NS §-de 372 I jao põhjal 4-kuulise vangistusega ja rahatrahviga 500 krooni) ka ametist tagandamise NS § 65 p 2 ja § 67 alusel.

Ka nimetatud kohtuasja puhul ei tagandanud Rahukogu ning Kohtupalat oma esimese otsuse puhul kohtualust ametist. Ametist tagandamine oli NS § 372 I jakku lisatud NS 1916. aasta muudatusega. Kohtuasja jooksul vahetus Eestis kasutuses olnud rahaühik – mindi markadelt üle kroonidele, kus üks kroon vastas 100 margale.¹⁴⁵ Selle kursi järgi oli võetud altkäemaksu 410 krooni.

Järgneva kaasuse taust oli maareformi elluviimises ja administratiivses teostamises. Maaseaduse¹⁴⁶ § 1 kohaselt võõrandati riikliku maatagavara loomiseks kõik Eesti Vabariigi piirides olnud mõisad ja maad, mis olid tähendatud Balti Eraseaduse §-s 597, koos päraldiste ja kõlbliku põllumajandusliku inventariga. Võõrandatud inventari eest maksti omanikele tasu. Sama seaduse § 11 kohaselt võeti elava inventari eest tasu määramisel aluseks 1914. a turuhind. Maaseaduse § 12 alusel võeti eluta inventari alushinnaks inventari hind sellest ajast, kui asi oli omandatud, ning hinnast arvestati maha vananemise protsent. Inventari hindamise menetlus oli sätestatud määrustes maareformi teostamiseks (§ 24 jj), hindamist teostas Põllutööministeeriumi juures olnud hindamiskomisjon.¹⁴⁷ Määruste § 36 kohaselt maksti tasu inventari omanikule välja 3 kuu jooksul alates inventari hindamiskomisjoni otsuse jõustumisest. Otsuses 15. oktoobrist 1929. a lahendas Kohtupalat Rahukogu abiprokuröri E. Zihri apellatsiooniprotesti K. K. süüdistuses NS § 372 alusel.¹⁴⁸ K. K. oli ametis Põllutööministeeriumis maakorralduse peavalitsuses arveosakonna juhataja abina. Teda süüdistati selles, et ta ametikohustusi rikkumata võttis võõrandatud Tamsalu, Tohisoo ja Seidla mõisa inventari eest endistele omanikele makstava tasu asjas mitmel korral tasu väljamaksmise kiirendamise eest kingitusena vastu 300–400 krooni A. D.-lt, kes nimetatud mõisate endiste omanike esindajana neid asju Põllutööministeeriumis ajas. K. K. võttis raha vastu osaliselt enne ja osaliselt pärast inventari eest raha maksmist. Rahukogu mõistis isiku nimetatud süüteo õigeaks A. D. ütluste vastuolulisuse ja seega ebausaldusväärse tõttu. Kohtupalat aga tühistas prokuröri apellatsiooniprotesti alusel Rahukogu otsuse ning saatis asja tagasi eeluurimisele süüdistuse esitamiseks laiendatult, kuivõrd selgus, et K. K. oli võtnud vastu tasu ka A. D.-le endale kuulunud mõisate tasu maksmise asjas, mida Põllutööministeeriumis alles menetleti.

¹⁴⁵ Rahaseaduse § 15. – RT 1927, 48, nr 42.

¹⁴⁶ Maaseadus. – RT 1919, 79–80, nr 156.

¹⁴⁷ Vabariigi Valitsuse poolt 28. jaanuaril 1920. a. vastuvõetud määrused maareformi teostamiseks. – RT 1920, 16–17, lk 122.

¹⁴⁸ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 15.10.1929. – ERA.32.3.4925, l 29–30.

Rahukogu esialgne õigeksmõistev kohtuotsus leidis kajastamist ka tollases ajakirjanduses,¹⁴⁹ kuid Kohtupalatisse asi uuesti tagasi ei jõudnud. Kohtupalat ei selgitanud asjaolu, kas isikul oli arveosakonna abina oli üldse pädevus väljamaksete tegemist kiirendada.

Ka järgneva kaasuse kontekst oli maareformis, ehkki see ei puudutanud enam esmast võõrandamisprotsessi. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse¹⁵⁰ § 3 p 5 nägi ette, et maaseadusega võõrandatud varandusest anti nende endistele omanikele tagasi suvilad Vabariigi Valitsuse poolt kindlaks määratavates suvitus- ja ravitsuskohtades. Suvilaid võis tagasi anda ka väljaspool kindlaksmääratud suvitus- ja ravitsuskohtade piirkondi, kui Põllutööministeerium ei olnud neid muuks otstarbeks kasutanud. Suvilate alune pind suuruses kuni 1200 ruutsülda anti rendile suvila omanikele üldistel alustel kuni 99 aastaks, kuid mitte kauemaks kui vabaksantud suvilad sellel pinnal asusid. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse elluviimise määruse¹⁵¹ § 6 kohaselt määrati tagastatavate suvitus- ja ravitsuskohtade nimekirj kindlaks suvitus- ja ravitsuskohtade seaduse¹⁵² § 2 põhjal Vabariigi Valitsuse otsusega töö- ja hoolekandeministri ettepanekul. 1929. aasta lahendis nr 661 arutas Riigikohus prokuröri vanemabi A. Assori kassatsiooniprotesti Kohtupalati otsuse peale 9. aprillist 1929. a J. O. süüdistuses NS § 372 I jao järgi.¹⁵³ Kohtualune, olles Põllutööministeeriumi metsade peavalitsuse metsamajandusosakonna teenistuses ja täites temale ametiga antud ülesandeid võõrandatud suvilate tagasiandmise asjas B. V.-le, võttis tema käest kingitusena tagasi saadud suvila nr 31 müümisel E. M.-le ja M. V.-le viimaste voliniku G. M. kaudu suvila ostuhinnast 500 krooni. J. O. ei rikkunud oma ametikohustusi. Rahukogu mõistis isiku NS §-de 372 I jao alusel kaheksaks kuuks vangi, määras 1000 krooni suuruse rahatrahvi ning tagandas ta NS § 67 järgi ametist. Kohtupalat seevastu mõistis isiku õigeks.¹⁵⁴ Nimetatud asjas seisnes J. O. väidetav teene selles, et ta võttis tarvitusele abinõud B. V.-le suvilate üleandmises asja kiirendamiseks metsade peavalitsuses, kus ta teenistuses oli. Kohtualuse ülemuse ütluste kohaselt oli kohtualuse näol tegemist ametnikuga, kes ajas kõiki asju kiiresti ning vastutulelikult. Kohtupalati hinnangul ei saanud seda järelikult kohtualusele ka ette heita. Kohtupalat tuvastas, et J. O. sai nimetatud 500 krooni B. V. ja M. V. tehingu vahendamise eest ning ta osales tehingus

¹⁴⁹ Võõrandatud mõisad ja altkäemaksud Põllutööministeeriumis. Kõrgemat riigiametnikku süüdistati altkäemaksude võtmises endiselt mõisaomanikult. – Päevaleht 21.03.1931, lk 7.

¹⁵⁰ Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus. – RT 1925, 95–96, nr 33.

¹⁵¹ Vabariigi Valitsuse poolt 5. jaanuari 1926. a vastu võetud määrus maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse (RT 1925, 95–96) elluviimise kohta. – RT 1926, 3, lk 29.

¹⁵² Suvitus- ja ravitsuskohtade seadus. – RT 1925, 109–110, nr 64.

¹⁵³ RKKOo 09.10.1929, nr 661. – ERA.1356.4.1831, l 6.

¹⁵⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 09.04.1929. – ERA.32.3.4931, l 21–22.

vaid vahemehena. Kohtupalati otsusele oli kohtunik A. Hintzer¹⁵⁵ lisanud eriarvamuse, kus leidis, et nimetatud 500 krooni tuli vaadelda kui J. O.-le ametikohustuste täitmise puhul antud altkäemaksu ning ta tulnuks selle eest ka süüdi mõista.

Prokuröri vanemabi A. Assor leidis kassatsiooniprotestis, et kohtualune oli suvila odavamast hinnast teadlik ning odavam hind oli tingitud sellest, et ta ametnikuna kiirendas asjaajamist suvilate tagastamisel. Riigikohus rahuldab protesti. J. O.-le süükspandava kuriteo, st NS § 372 I jao osas. Oluliseks momendiks oli ametiisiku poolt kingituse saamine eraisikult sellele eraisikule varasemalt tehtud teenete eest, mis kuulusid ametiisiku ametikohustuste hulka. Käesolevas asjas seisnes J. O. teene selles, et ta ametnikuna teenistuses olles võttis tarvitusele abinõud B. V. suvilate üleandmise kiirendamiseks. Riigikohtu hinnangul ei olnud Kohtupalat piisavalt selgitanud, missugustel alustel sõlmiti leping B. V. ja J. O. vahel, mille täitmisel pidi J. O. 500 krooni saama. NS § 372 kohaselt ei olnud tähtis, kes tegelikult kingituse üle annab ja kui palju aega pärast ametikohustuste täitmist see aset leiab. Riigikohus tühistas Kohtupalati otsuse ning andis asja uueks otsustamiseks samale kohtule teises koosseisus.

Kohtupalat arutas asja uuesti ja kinnitas oma otsusega 14. märtsist 1930. a Rahukogu otsuse.¹⁵⁶ Kohtualune sai B. V.-lt E. M. kaudu 500 krooni, mida Kohtupalati hinnangul tuli pidada varjatud altkäemaksuks, kuivõrd see oli peidetud suvila ostuhinna sisse. Kohtupalat kinnitas Rahukogu otsuse koos määratud karistusega. J. O. kaitsja T. Rõugu kassatsioonkaebuse nimetatud Kohtupalati otsuse peale lahendas Riigikohus 1930. aasta otsuses nr 373.¹⁵⁷ J. O. esindaja leidis, et NS § 372 uues redaktsioonis oleks tulnud maksta panna Vene impeeriumi alusseaduste¹⁵⁸ § 87 ettenähtud korras ja see seadus oleks tulnud kahe kuu jooksul pärast Riigiduuma kokkutulemist valitsuse poolt duumale esitada. Seda ei olevat aga tehtud ja seega ei saavat NS § 372 uut redaktsiooni lugeda kehtivaks. Kassaatori hinnangul ei saanud suvila müümisel saadud 500 krooni altkäemaksuks lugeda, sest see summa ei olnud saadud ametialase toiminguga kordasaatmise eest. Tegemist oli tasulise tegevusega väljaspool ametikohustusi. Suvila edasimüümist M.-le ei saanud lugeda J. O. ametialaseks tegevuseks.

Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kassatsioonkaebus rahuldamisele. Riigikohus kinnitas, et NS § 372 1916. a redaktsioon oli maksta pandud Vene keisririigi alusseaduste § 87 kohaselt ja et

¹⁵⁵ Alfons Batory Hintzer (24.11.1872–13.10.1965) õppis Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas aastatel 1897–1901. Oli alates 24.08.1917 Tallinna-Haapsalu Rahukogu 7. jaoskonna rahukohtunik, alates 25.11.1918 sama Rahukogu esimees. 17.10.1919–13.08.1940 oli Kohtupalati kriminaalosakonna liige. – Anepaio, T. Kohtunikud, kohtu-uurijad ja prokurörid: 1918–1940. Tartu Ülikooli Kirjastus 2017, lk 97.

¹⁵⁶ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 14.03.1930. – ERA.32.3.4931, 1 44–45.

¹⁵⁷ RKKOo 14.05.1930, nr 373. – ERA.1356.4.1832, 1 6.

¹⁵⁸ Высочайше утвержденные Основные Государственные Законы. 23.4.1906. – Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1881–1919, т. 26 (1906), ст. 27805.

seadus oli olnud duumale esitatud. NS § 372 oleks oma jõu ja kehtivuse kaotanud, kui see seadus oleks duuma poolt tagasi lükatud või kui see tõepoolest ei oleks olnud kahe kuu jooksul peale duuma istungjärgu algust duumale esitatud. Puudusid andmed, et mõni duuma istungjärk 30. jaanuarist 1916. a kuni 1917. a oktoobri riigipöördeni oleks kestnud üle kahe kuu, nii et NS § 372 uue redaktsiooni oleks saanud duumale esitamata jääda seaduslikul alusel, ilma, et see oleks kehtivust kaotanud. Samuti puudusid andmed, et nimetatud seadus oleks duuma poolt tagasi lükatud, mistõttu oli NS § 372 1916. a redaktsioon kehtiv. Kohtupalat oli jõudnud korrektselt seisukohale, et kohtualune J. O. võttis B. V.-lt 500 krooni kingitusena vastu võõrandatud suvilate tagasiandmise asjas B. V.-le, ja et selle tagasiandmisega tegelemine kuulus kohtualuse J. O. ametikohustuste hulka. Kohtualuse suhtes jõustus Rahukogu otsus, millega mõisteti isik NS § 372 I jao ja § 148 alusel 8 kuuks vangi, määrati 1000 krooni suurune rahatrahv ning tagandati ametist NS § 67 alusel.

Omapärane oli Kohtupalati seisukoht, et kohtualuse puhul oli tegemist juba eos ametnikuga, kes ajas asju kiiresti ning vastutulelikult, ning järelikult ei saanud seda talle ka ette heita: „kui Põllutööministeeriumi teistes osakondades ei oldud palujate vastu samal määral vastutulelik, siis oleks äärmiselt ebaloogiline panna J. O. vastutulelikkuse temale süüks, sest tema teguviis riigielu normaalsel käigul väärrib järeletegemist, aga mitte hukka mõistmist.“. Töö autori hinnangul võis selline Kohtupalati seisukoht olla kvalifitseeritav aga altkäemaksu süüteole kaasaaitamisena NS § 380 alusel, kui võrd selle sätte kohaselt oli kaasosalisena võimalik vastutusele võtta ka kohtunikke, kes püüdsid õigustada altkäemaksu võtmises süüdi mõistetud kohtunikku.¹⁵⁹ Küll aga tõusetub selle sätte juures tugevalt küsimus kohtunike sõltumatuses. Sellest hoolimata leidsid nii Kohtupalati kohtunik A. Hintzer, Riigikohus kui ka Kohtupalat hilisemas otsuses, et J. O.-le antud 500 krooni oli ametikohustuste täitmise eest antud altkäemaks, mis oli seoses J. O. poolt tema ametikohustuste hulka kuulunud teoga, milleks oli väljamaksete kiirem tegemine. Lahend leidis kajastamist ka ajakirja Õigus Riigikohtu 1930. aasta otsuste lisas.¹⁶⁰

Kohtualusele mõisteti karistus NS § 372 I jao ülemmääras – säte nägi ette 4–8 kuu pikkuse vangistuses, kohtualusele mõisteti 8 kuud vangistust. Samuti määrati talle rahatrahv altkäemaksu kahekordses summas, s.o 1000 krooni suuruses; ka tagandati isik ametist. Sellestki kohtuasjast jooksis läbi küsimus 1916. aasta NS redaktsiooni kohaldamise kohta. Siinkohal

¹⁵⁹ Vt ka käesoleva töö p 1.1.2.2.

¹⁶⁰ Riigikohtu 1930. aasta otsused. „Õiguse“ lisa. Tartu 1931/1932, lk 153.

väljendas Riigikohus selgelt, et NS kehtis just nimetatud redaktsioonis ning see tuli altkäemaksu süütegudes karistuste mõistmisel aluseks võtta.

Ka järgnevas lahendis tõusetus küsimus 1916. aasta NS kohaldatavusest. 1929. aasta otsuses nr 824 lahendas Riigikohus V. E. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 24. maist 1929. a V. E. süüdistuses NS § 372 I jao järgi.¹⁶¹ V. E., olles Antsla raudteejaama jaamaülem, võttis ametikohustusi rikkumata O. H.-lt vastu 93,60 krooni oma ametikohustuste täitmisega seotud toimetuste eest, mida ta oli kohustatud tegema tasuta. Nimetatud tegevuseks oli O. H. saelaudade valvamine. Rahukogu karistas isikut rahatrahviga 50 krooni suuruses summas. Apellatsiooniprotestis palus Rahukogu prokuröri abi J. Annok määrata isikule karistus NS § 372 järgi 1916. a redaktsioonis. Kohtupalat rahuldab protesti ning määras isikule NS § 372 I jao, § 148, § 134–135, § 38 3. astme põhjal karistuseks ametist tagandamise NS §-s 67 alusel, kahekuulise vangistuse ning rahatrahvi summas 187 krooni ja 20 senti.¹⁶² Kohtualune leidis kassatsioonkaebuses, et Kohtupalatis ei leidnud tõendamist asjaolu, nagu oleks ta võtnud vastu 93,60 krooni ametikohustuste täitmise ajal, kuna nimetatud summa võttis kohtualune vastu eraisikuna saelaudade valvamise eest. Samuti oli V. E. hinnangul väär, et Kohtupalati otsusega mõisteti talle raskem karistus. Riigikohus jättis kaebuse rahuldamata, selgitades, et Kohtupalat vaatas nimetatud kohtuasja läbi prokuröri apellatsiooniprotesti põhjal ainult karistuse osas. Rahukogu otsuse peale ei olnud kohtualune kaevanud, mistõttu ei olnud kohtualusel ka õigust kassatsiooni korras Rahukogu otsuse peale süüküsimuse osas kaevata. Karistuse määramise osas Riigikohus rikkumisi ei tuvastanud. Kohtu- ja siseministri ettepanekuga nr 1416-a, mis Vabariigi Valitsuse otsusega kinnitati,¹⁶³ kergendati isikule määratud rahatrahvi, määrates trahvisummaks 50 krooni.¹⁶⁴

Kuigi Riigikohtu otsuses ei olnud mainitud 1916. aasta NS muudatusi, kinnitas Riigikohus nende kehtimist Kohtupalati otsuse kinnitamise läbi vaikides. Küll aga on iseloomulik tõik, et ka veel 1929. aastal Riigikohtusse jõudnud kohtuasjas ei olnud rahukogu rakendanud korrektset NS muudatustega seadustikku. Karistuse mõistmisel oli isikule mõistetavat karistust süüd vähendavate asjaolude esinemise tõttu vähendatud – kui NS § 372 I jagu nägi ette 4–8 kuu pikkuse vangistuse, mis oli sätestatud NS § 38 2. astmena, siis ühe astme võrra kergendatud karistus (st NS § 38 3. aste) nägi ette vangistuse 2–4 kuu pikkuses. Seega mõisteti isikule juba vähendatud karistus alammääras.

¹⁶¹ RKKOo 06.11/18.12.1929, nr 824. – ERA.1356.4.1740, l 5.

¹⁶² Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 24.05.1929. – ERA.32.3.4917, l 14–15.

¹⁶³ Kohtu- ja siseministri ettepanek 31. jaanuarist 1930, nr 1416-a; Vabariigi Valitsuse otsus 12. veebruaril 1930. a. – ERA.32.3.4917, l 23.

¹⁶⁴ Karistuste kergendamise kohta vt lähemalt käesoleva töö p 1.1.3.

Järgnevas kohtuasjas tõusetus küsimus altkäemaksu ja ametnikele tehtavate kingituse vahekorra kohta. Otsuses 15. maist 1931. a lahendas Kohtupalat Rahukogu abiprokuröri A. Mägi apellatsiooniprotesti 25 kohtualuse süüdistuses NS § 372 põhjal.¹⁶⁵ Kohtualused töötasid Tallinna Peapostkontoris postiljonidena ning võtsid oma ametikohustuste täitmisel mitmetelt Tallinna pankadelt ja äridelt kingitusena vastu umbes 1870 krooni, mis jagati kohtualuste vahel ära. Nimetatud tegude puhul ei rikkunud kohtualused oma ametikohustusi. Rahukogu otsusega mõisteti kohtualused õigeks. Kohtupalat sedastas, et kohtualustele antud rahalised kingitused olid täiesti vabatahtlikud ning käisid pühade puhul saadud kingituse mõiste alla. Seetõttu polnud ka seost altkäemaksu ning postiljonide ametikohustuste vahel. Juba Vene valitsuse ajal olevat olnud kombeks, et jõukamad isikud ja asutused tegid väikesepalgalistele ametnikele ning töölistele pühadeks kingitusi. Postiljonid olid teinud korjanduslehe annetuste kogumiseks, mida kohtu hinnangul ei tulnud näha annetuste väljapressimise või nõudmisena, vaid kui „alandlikku palvet või kerjamist, mis oli küll häbistav, kuid mitte karistatav“.¹⁶⁶ Kohtupalat juhtis tähelepanu ka tõigale, et igal pool oli kombeks ametnikke ja seltskonnategelasi nende juubelite ja ametist lahkumiste puhul mõne pidustuse või kingitusega austada ning sellist tegevust ei saanud kvalifitseerida NS § 372 järgi. Kohtupalati hinnangul puudus kohtualuste tegevuses süüteo koosseis ning ta kinnitas Rahukogu õigeksmõistva otsuse.

Nimetatud juhtumil oligi tegemist altkäemaksu ning kingituse vastuvõtmise eristamise olukorraga. Kohtupalat kinnitas oma otsusega ka varasemalt õiguskirjanduses väidetut,¹⁶⁷ mille kohaselt oli väiksepalgalistele ametnikele kingituste tegemine tavaks ning polnud mingil määral seotud ametniku poolt toime pandava spetsiifilise teoga. Antud juhul puudus ka oluline koosseisutunnus altkäemaksu võtmise ning konkreetse ametniku poolt tehtava vastusoorituse osas.

1931. a lahendis nr 502 arutas Riigikohus E. P. kaitsjate T. Rõugu ja A. Maureri ning A. K. kaitsja A. Sorokini kassatsioonkaebusi Kohtupalati otsuse peale 10. märtsist 1931. a E. P. ja A. K. süüdistuses NS § 377 p 2 ja teiste järgi.¹⁶⁸ E. P.-d süüdistati NS § 377 p 2 ja 378 alusel selles, et tema, olles Tallinna linnavalitsuse teenistuses majandusosakonna juhatajana, nõudis Tallinna linna rentnikult J. K.-lt A. K. kaudu 1000 krooni ebaseaduslikku tasu, lubades selle eest võimaldada isikul linna maade rendile saamist. A. K. töötas linnale kuulunud Haabersti mõisa töödejuhatajana. Surve tõttu maksis J. K. A. K. kaudu E. P.-le 1000-kroonise K. L. poolt välja

¹⁶⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 15.05.1931. – ERA.32.3.4916, l 56–57.

¹⁶⁶ Kerjamine oli karistatav RNS alusel, kvalifitseeritud juhul NS § 255 järgi. – Kaiv, J. Kerjamisest kui süüteost. Eesti Politseileht 1924, 44, lk 706.

¹⁶⁷ Vt käesoleva töö p 1.1.2.3.

¹⁶⁸ Riigikohtu otsuse päises ei olnud kõiki artikleid, mille alusel isikut süüdistati, välja toodud. RKKOo 20.05.1931, nr 502. – ERA.1356.4.1764, l 14–16.

antud vekslit, mille realiseerimisel sai E. P. 950 krooni. Nimetatud tegu kvalifitseeriti NS § 377 p 2 ja 378 alusel. Samuti võttis E. P. samas ametis olles seadusevastase tasuna M. G.-lt vastu 100-kroonise vekslit selle eest, et E. P. toetaks Tallinna linnavalitsuses M. G. palvet alkohoolsete jookidega kauplemise loa saamiseks. E. P. ei rikkunud loa saamise otsustamise juures oma ametikohustusi, mistõttu see tegu kvalifitseeriti NS § 372 I jao järgi. Kohtupalat tühistas rahukogu otsuse¹⁶⁹ ning karistas E. P.-d NS § 377 p 2, § 378, § 148 ja § 31 3. astme põhjal 3 aasta pikkuse vangistusega koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. NS § 372 I jao põhjal karistati teda 8 kuu pikkuse vangistusega koos ametist tagandamisega NS § 67 alusel; 8 kuu pikkune vangistus loeti kaetuks kolme aasta pikkuse vangistusega. NS § 372 III jao alusel karistati E. P.-d 200 krooni suuruse rahatrahviga. A. K.-d karistati NS § 380, § 377 p 2, § 378, § 148, § 31 3. astme põhjal 2 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Kohtupalat sedastas oma lahendis, et NS § 372 kohaldamiseks oli nõutav, et pidi olema kindel side altkäemaksu andmise ja ametialase tegevuse vahel. NS §-s 372 ettenähtud kuriteokoosseisu jaoks oli tarvis kindlaks teha, missuguse konkreetse ametialalise toiminguga eest altkäemaksu anti. Kohtupalatis leidis ümberlukkamist E. P. seisukoht, et ta oli M. G.-lt saanud vekslit andnud edasi oma erakonnale.

E. P. kaitsjad selgitasid kassatsioonkaebuses, millega A. K. kaitsja ühines, et Kohtupalat ei võtnud arvesse seda, et maa rendile saajal oli kavatsus linna tüssata, mistõttu langevat ära ka süüdistus altkäemaksu väljapressimises. Riigikohtu hinnangul ei saanud kassatsiooni korras tulla arutusele küsimus, kas maa rendile saajal oli kavatsus linna tüssata või mitte, kuivõrd see käis asja sisu kohta. Riigikohus jättis kaebuse rahuldamata ja Kohtupalati otsuse jõusse.

Nimetatud kohtuasjas rõhutati altkäemaksu võtmise sidumist konkreetse ametniku poolt sooritatava ametitoiminguga. NS § 372 koosseis ei sõltunud mitte altkäemaksu andja mõttest ja arvamisest, vaid ametnik altkäemaksu saajana pidi olema teadlik, et kingitus oli talle antud ametitoimingute tegemist eest ja ta pidi selle ka teadlikult altkäemaksuna vastu võtma. Seega sai altkäemaksu võtmist toime panna ainult tahtlikult – eksiarvamus selle kohta, kellele ja mille eest altkäemaks määratud oli, kõrvaldas võimaluse NS § 372 kohaldamiseks, kuivõrd selle sätte subjektiivne koosseis eeldas tahtlust. Riigikohus NS § 372 koosseisu tunnuseid ei analüüsinud, vaid nentis tahtluse kohustuslikkust. Nimetatud juhtumit on kajastanud selle mastaapsuse tõttu nii kaasaegne¹⁷⁰ kui ka tänapäevane¹⁷¹ ajakirjandus.

¹⁶⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 10.03.1931. – ERA.32.3.4923, l 80–88.

¹⁷⁰ Miks mõisteti Paimal ja Kalberg süüdi? – Päevaleht 15.05.1930, lk 7.

¹⁷¹ Erelt, P. Magus pistis: Wabariigi Tederid ja Krachtid. – Eesti Ekspress, 20.01.2021. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92285103/magus-pistis-wabariigi-tederid-ja-krachtid> (09.04.2021).

Kokku jõudis Kohtupalatisse ja Riigikohtusse 11 kaasust, kus isikuid süüdistati NS § 372 I või II jao alusel toime pandud kuritegudes. Nagu kõigi altkäemaksu süütegude puhul, oli ka NS § 372 järgi oluline tuvastada kausaalseos ametniku poolt vastuvõetud altkäemaksu ning ametitoimingu tegemise vahel. Selle seose tuvastamist tähtsust kinnitas ka kohtupraktika – kohtuasjas, kus seost ei tuvastatud, mõisteti kohtualused õigeks.¹⁷² Kohtupraktikast ei nähtu, et kohtutel oleks olnud raskusi NS § 372 koosseisutunnuste sisustamisel. Lähemalt ei analüüsinud kohtud ka seda, kas ametnikud täitsid oma ametikohuseid või mis nende kohustuste sisu täpsemalt oli. Ametnike ametikohad oli vägagi eriilmelised – esindatud olid nt metsavaht¹⁷³, tolliametnik¹⁷⁴ ja alevivalitsuse sekretär¹⁷⁵ – millest saab omakorda järeldada, et altkäemaksu võtmine oli levinud erinevates ametkondades (vt ka Lisa 1, tabel nr 4). Väga erinevad olid ka altkäemaksuna võetud summade väärtused, varieerudes alates söögi vastuvõtmisest¹⁷⁶ kuni 500 kroonini¹⁷⁷.

Nii Kohtupalati kui ka Riigikohtu praktikast NS § 372 järgi nähtus selgelt arusaamatus NS 1916. aasta muudatuste kehtimise kohta. Ajaliselt kõige varasema (1924) Riigikohtu praktikasse jõudnud kaasuse puhul ei olnud kohtualusele mõistetud karistuseks vangistus, mis nähti ette just 1916. aasta NS muudatustega. Sellele ei juhtinud tähelepanu ka Riigikohus. Kui kõige varasemas Kohtupalatisse jõudnud kaasuses¹⁷⁸ aastast 1926 oli isiku karistuses hõlmatud ka vangistus, siis 1927. aastal Kohtupalatisse jõudnud kaasuses¹⁷⁹ nentis ka Kohtupalat, et vangistuse puudumise tõttu ei olnud isikule mõistetud karistus kooskõlas 1916. aasta NS muudatustega. Ehkki aastal 1928 kinnitas Riigikohus selgesõnaliselt 1916. aasta NS muudatuste kehtimist,¹⁸⁰ püüti aasta hiljem kassatsioonkaebuses toetuda taas väitele, et 1916. aasta NS muudatused ei kehtinud.¹⁸¹ Selline kohtupraktika ebaühtlus tõi aga kaasa olukorra, kus isikuid ei koheldud samalaadsetes asjades NS § 372 alusel võrdselt.

Samas kohaldasid kohtud kõikides NS § 372 kohtuasjades NS § 67 alusel ametist tagandamist – kohtud kasutasid ka fraase ametist või teenistusest vabastamine – mille NS § 372 NS 1916. a muudatusega karistusena ka ette nägi. Vaid ühes kaasuses ei olnud Kohtupalat ametnikku ametist tagandanud, kuid Riigikohtu otsusega isik ametist siiski tagandati.¹⁸² NS § 67 sätestas,

¹⁷² Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 15.05.1931. – ERA.32.3.4916, l 56–57.

¹⁷³ RKKOo 05.02.1927, nr 99. – ERA.32.3.4937, l 58.

¹⁷⁴ RKKOo 19.12.1928, nr 102. – ERA.1356.4.1876, l 8–10.

¹⁷⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 29.07.1927. – ERA.32.3.4918, l 29–30.

¹⁷⁶ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 26.01.1926. – ERA.32.3.4922, l 30–31.

¹⁷⁷ RKKOo 09.10.1929, nr 661. – ERA.1356.4.1831, l 6.

¹⁷⁸ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 26.01.1926. – ERA.32.3.4922, l 30–31.

¹⁷⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 29.07.1927. – ERA.32.3.4918, l 29–30.

¹⁸⁰ RKKOo 19.12.1928, nr 102. – ERA.1356.4.1876, l 8–10.

¹⁸¹ RKKOo 09.10.1929, nr 661. – ERA.1356.4.1831, l 6.

¹⁸² RKKOo 19.12.1928, nr 102. – ERA.1356.4.1876, l 8–10.

et isikult võeti kolmeks aastaks õigus töötada riigi- ja avalikus teenistuses. Ühel juhul¹⁸³ Kohtupalat aga eksis ning kohaldas isiku suhtes teenistusest väljaheitmist NS § 66 alusel. NS § 66 oli aga võrreldes NS §-ga 67 oluliselt rangem, kuna sellega võeti isikult jäädavalt õigus uuesti avalikku teenistusse astuda, osaleda valimistel ning õigus saada valituks omavalitsuste või linnade teenistusse. Ka Riigikohus ei juhtinud sellele veale tähelepanu.¹⁸⁴

Kui aga kohtualustele mõisteti karistusena vangistus, siis kohtupraktika pinnalt joonistus välja vangistuste mõistmine alammääras või isegi alla seaduses sätestatud alamäära. NS § 372 I jao puhul oli vangistusena ette nähtud 4–8 kuud. Alammäär ehk neli kuud vangistust mõisteti kahel juhul¹⁸⁵ alla alammäära ehk kaks kuud vangistust ühel juhul¹⁸⁶. Vaid ühel korral määrati vangistus ülemmääras, 8 kuu pikkusena.¹⁸⁷ NS § 372 II jao alusel, mis nägi ette vangistuse 8 kuust kuni 1 aasta ja 4 kuuni, mõisteti vangistuseks ühel juhul 2 kuud¹⁸⁸, ühel juhul 8 kuu pikkune vangistus¹⁸⁹ ja ühel juhul 1 aasta pikkune vangistus¹⁹⁰. Kuna kohtud ei toonud oma otsustes välja, millest karistuste mõistmisel lähtuti, ei ole ka töö autoril võimalik edasisi karistuspraktika põhjuseid analüüsida.

Varieeruvad oli ka rahaliste karistustena mõistetud summad. Nimelt sätestas NS § 372 rahalise karistusena kuni altkäemaksuna võetu kahekordses suurus. Kuigi osade kaasuste puhul mõisteti rahalised karistused altkäemaksuna võetu kahekordses summas¹⁹¹, esines ka kohtuasju, kus rahaline karistus oli mõistetud madalamas määras¹⁹². Ühes kohtuasjas kergendati Vabariigi Valitsuse otsusega isikule mõistetud rahalist karistust 187,20 kroonilt 50 kroonile.¹⁹³

Küsimusi tekitas ka tegude kvalifitseerimine. NS § 372 jaod olid eristatud selle põhjal, kas ametnik võttis altkäemaksu vastu enne (NS § 372 II jagu) või pärast (NS § 372 I jagu) ametikohustuste tegemist. Esines aga juhtumeid, kus teo kirjeldusest nähtus, et ametnik oli altkäemaksu võtnud vastu enne ametikohustuste tegemist, kuid süüdistus oli talle esitatud NS

¹⁸³ Kuna kohtuasi puudutas suuremas osas NS § 373 süütegusid, on selle kaasuse analüüs esitatud järgmise alapeatükis. Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 30.01.1925. – ERA.32.3.4928, 1 234–236.

¹⁸⁴ RKKOo 16/27.05.1925, nr 434. ERA.32.3.4928, 1 262–263.

¹⁸⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 26.01.1926. – ERA.32.3.4922, 1 30–31; RKKOo 19.12.1928, nr 102. – ERA.1356.4.1876, 1 8–10.

¹⁸⁶ RKKOo 06.11/18.12.1929, nr 824. – ERA.1356.4.1740, 1 5.

¹⁸⁷ RKKOo 09.10.1929, nr 661. – ERA.1356.4.1831, 1 6.

¹⁸⁸ RKKOo 29.01.1927, nr 94. – ERA.32.3.4943, 1 37.

¹⁸⁹ Kuna nimetatud kohtuasi käsitles peamiselt NS § 377 kohaldamist, on kohtuasja terviklik analüüs esitatud p 1.2.3.3. RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741, lk 17–18.

¹⁹⁰ Kuna kohtuasi puudutas suuremas osas NS § 373 süütegusid, on selle kaasuse analüüs esitatud järgmise alapeatükis. RKKOo 15.03.1924, nr 594. – ERA.32.3.4928, 1 193–196.

¹⁹¹ Nt RKKOo 18.10.1924, nr 1514, kus isik võttis altkäemaksuna vastu 8200 marka ning rahaliseks karistuseks määrati 16 400 marka. – ERA.32.3.4947, 1 20.

¹⁹² Nt RKKOo 05.02.1927, nr 99, kus isik võttis altkäemaksuna vastu 600 marka ning rahaliseks karistuseks määrati samuti 600 marka. – ERA.32.3.4937, 1 58.

¹⁹³ Kohtu- ja siseministri ettepanek 31. jaanuarist 1930, nr 1416-a; Vabariigi Valitsuse otsus 12. veebruaril 1930. a. – ERA.32.3.4917, 1 23.

§ 372 I jao alusel.¹⁹⁴ Samuti esines kaigus, milles oleks võinud näha altkäemaksu sunduslikku nõudmist, kuid isikule ei olnud esitatud süüdistust NS § 377 alusel. Seda võimalust ei olnud analüüsinud ka Riigikohus.¹⁹⁵

Kokkuvõtvalt võib öelda, et NS § 372 rakendamine nii Kohtupalati kui ka Riigikohtu praktikas oli üsnagi problemaatiline ning võimalikele kvalifitseerimis- ja karistuste mõistmisel tehtud vigadele ei juhtunud Riigikohus mitmel puhul tähelepanu. Ka õiguskirjanduses ei leidnud nimetatud problemaatika lähemat analüüsimist. Kuigi on võimatu öelda, miks täpsemalt sellised vead kohtute praktikas tekkisid, ei ole autori hinnangul välistatud olukord, kus kohtud ei pruukinud aru saada, et NS §-s 372 sätestatud karistused olid mõeldud kumulatiivselt, mitte alternatiivselt. Samuti ei pruukinud teadmised 1916. a NS muudatustest piisavalt kiiresti kohtuteni jõuda, kuivõrd just kahes kõige varasemas Riigikohtusse jõudnud lahendis ei mõistatud karistuseks nendega ette nähtud vangistust. Oma osa võis mängida ka Riigikohtu suur töökoormus. Sellised olukorrad ning tehtud vead tõid oma koostoimes kaasa aga NS § 372 alusel süüdi mõistetud isikute ebavõrdse kohtlemise samalaadsetes asjades ning õigusliku ebakindluse.

1.2.2 Altkäemaksu võtmine NS § 373 järgi

Uuritud ajaperioodil esines Kohtupalati praktikas 2 ning Riigikohtu praktikas 6 kohtuasja, kus isikuid süüdistati NS §-s 373 sätestatud altkäemaksu süütegudes. Esimene kaigus on pärit aastast 1922 ning viimane aastast 1927. Sarnaselt NS §-le 372 oli ka NS § 373 puhul oluliseks tunnuseks seos altkäemaksu võtmise ning ametniku teenistusalase tegevuse vahel, kuid NS § 373 iseloomustavaks tunnuseks oli asjaolu, et altkäemaksu võeti toiminguga või teo eest, millega kaasnes ametniku poolt ametikohustuste rikkumine. Sellise teo eest oli karistusena nähtud ette teatud eri- ja isiklike õiguste ning eeliste kaotus koos vangistusega NS § 31 3. või 4. astme alusel, st 2,5 kuni 3 või 1,5 kuni 2,5 aastat vangistust. Nimetatud eri- ja isiklike õiguste ja eeliste kaotus hõlmas ka õigust olla riigi või omavalitsuse teenistuses. NS § 373 II jao kohaselt, kui ametnik andis enne ametikohustuste rikkumist altkäemaksu võtmisest oma ülemusele kahetsusega teada, siis mõisteti isikule karistuseks kas teenistusest kõrvaldamine, teenistusest vabastamine või raske noomitusega selle ülesmärkimisega või märkimata jätmiseta karistatu teenistuslehele. Erinevalt NS §-st 372 ei olnud §-s 373 nähtud ette rahalist karistust, kuid NS §

¹⁹⁴ RKKOo 05.02.1927, nr 99. – ERA.32.3.4937, l 58.

¹⁹⁵ RKKOo 29.01.1927, nr 94. – ERA.32.3.4943, l 37.

373 III jao kohaselt tuli ametniku poolt altkäemaksuna võetu üle anda avalikule heategevusorganisatsioonile.

Kolmes esimest kõrgematesse kohtutesse jõudnud kaasust puudutasid salaviina ajamist. Asutava Kogu poolt 27. aprillil 1920. a vastu võetud piirituse- ja viinamüügi seaduse¹⁹⁶ §-ga 1 sätestati riigi viinamüügimonopol – piirituse ja viina müügi ainuõigus oli Vabariigi Valitsusel. Ilma loata viinapõletamise ja põletisviina ja piiritusega kauplemise kohta käiva seaduse¹⁹⁷ § 1 kohaselt olid viinapõletamine ja põletisviina ning piiritusega kauplemine ilma sellekohase loata keelatud. Sama seaduse järgmise sätte kohaselt karistati isikuid nimetatud tegude eest vangistusega kuni 2 aastat või rahatrahviga kuni 300 000 margani või mõlemaga. Samuti konfiskeeriti piirituse valmistamise tarvikud ning kartuli- või viljatagavarad.¹⁹⁸ Tolleaegset alkoholitarbimist iseloomustas tšekisüsteem, millega kehtestati viinanormid – nt oli see üle 20-aastastel meestel 1 toop (ca 1,1 liitrit) 40° viina kuus, 1921. aastaks suurendati normi 2,5 toobile.¹⁹⁹ 1922. aasta lahendis nr 1873 arutas Riigikohus J. N. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 4. oktoobrist 1921. a J. N. süüdistuses NS § 373 I jao alusel.²⁰⁰ Kohtualune töötas Tartus politseikordnikuna ning võttis A. K. ja P. P. käest altkäemaksuna vastu 200 marka ja toobi piiritust selle eest, et ta ei teataks piiritusetegemisest ega nõuaks P. P.-lt piirituseajamise eest rahatrahvi. Rahukogu mõistis isiku aastaks vangi NS § 373 I jao, § 149, § 134, § 135 ja § 31 5. astme põhjal koos iseäraliste õiguste ja eesõiguste kaotamisega. Apellatsioonkaebuses väitis kohtualune, et ta võttis 200 marka ja toobi piiritust kaasa asitõendite, mitte altkäemaksuna. Kohtupalati hinnangul oli aga tõendatud, et J. N. oli A. K. ja P. P. tabanud salaviinateolt ning selgitanud, et neid trahvitakse 25 000 marga suuruse rahatrahviga, peale mida andis A. K. kohtualusele 200 marka ja toobi piiritust vaikimise eest. Kohtualuse süü oli tõendatud ja kindlaks tehtud ning Kohtupalat kinnitas rahukogu otsuse.²⁰¹ Kassatsioonkaebuses leidis J. N., et Kohtupalat oli NS § 373 vääralt tõlgendanud, kuid Riigikohtu hinnangul Kohtupalat seda teinud ei olnud ning jättis kaebuse rahuldamata. Riigikohtu otsus oli äärmiselt napp ning koosnes vaid ühest lausest.

¹⁹⁶ Asutava Kogu poolt 27. aprillil 1920 a. vastuvõetud seadus piirituse- ja viinamüügi kohta. – RT 1920, 65–66, nr 192.

¹⁹⁷ Vabariigi valitsuse poolt ajutise valitsemise korra § 12 põhjal 12. apr. 1920. a. vastuvõetud seadus ilma loata viinapõletamise ja põletisviina ning piiritusega kauplemise kohta. – RT 1920, 63–64, nr 185.

¹⁹⁸ Riigi viinamonopoli kohta vt lähemalt Järve, J. Alkoholiküsimus Eestis. Magistritöö. Tartu: TÜ, 1935.

¹⁹⁹ Järve, J. Alkoholiküsimus Eestis. Magistritöö. Tartu: TÜ, 1935, lk 26; Heinsoo, T. Koduveini valmistamine ja selle sotsiaal-majanduslikud mõjutegurid 1920.–1930. aastate Eesti Vabariigis. Bakalaureusetöö. Tartu: TÜ, 2013, lk 34.

²⁰⁰ RKKOo 10.01.1922, nr 1873. – ERA.32.3.4929, l 35.

²⁰¹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 04.10.1921. – ERA.32.3.4929, l 20–21.

Otsuses 23. jaanuarist 1923 lahendas Kohtupalat P. M. ja K. T. apellatsioonkaebust P. M. ja K. T. süüdistuses NS § 13²⁰², 373 I jao järgi.²⁰³ Isikud olid politseiteenistuses kordnikud ning jätsid A. M. kodust leitud viinavabriku suhtes menetluse alustamata. P. M. ja K. T. võtsid A. M.-lt selle eest kingitusena vastu 20 000 marka ning erinevaid esemeid. Rahukogu mõistis mõlemale isikule NS § 13, § 134 p 2, § 135, § 33 2. astme alusel 8 kuu pikkuse vangistuse koos iseäraliste õiguste kaotamisega. Kohtualused palusid apellatsioonkaebuses vähendada neile mõistetud karistusi, kuid Kohtupalat kinnitas rahukogu otsuse, leides, et karistused olid korrektselt määratud ning puudus põhjus kvalifitseerida kohtualuste teod ümber NS § 373 II jao järgi. Kohtupalat nentis, et rahukogu oli niigi kohtualustele mõistetavaid karistusi vähendanud kolme astme võrra (NS § 33 2. astme alusel), st ühe astme võrra liiga palju. Kõige kergem karistus kohtualustele oleks olnud võimalik mõista NS § 33 1. astme alusel. Samuti oli Kohtupalati poolt ära märgitud NS § 134 p 2, mille kohaselt oli süüid vähendavaks asjaoluks süüdlase poolt omal algatusel tehtu tunnistamine.

NS § 373 II jago sätestas vastutuse juhul, kui ametnik oli võtnud altkäemaksu, kuid andis enne ametikohustuste rikkumist altkäemaksu võtmisest ülemusele kahetsusega teada. Apellatsioonkaebustest ei selgunud, mis alustel leidsid kohtualused, et nende teod tuleks kvalifitseerida NS § 373 II jao järgi, kuivõrd nii kaebustes kui ka Kohtupalati otsuses puudusid viited kohtualuste võimalikule kahetsusele või oma tegude teadaandmisele ülemusele. Samuti olid mõlemad kohtualused A. M. suhtes menetluse mittealustamisega rikkunud oma ametikohustusi, kuid NS § 373 II jago nägi ette vastutuse enne ametikohustuste rikkumist. Seega oli kohtualuste tegu kvalifitseeritud õigesti NS § 373 I jao järgi. Kõige tõenäolisemalt proovisid kohtualused lihtsalt ükskõik mis moel saavutada kergema karistuse mõistmine.

Järgnevas kohtuasjas oli kohtualuse puhul tegemist kaitseliidu rühmaülemaga. 1923. aasta otsuses nr 864 lahendas Riigikohus A. S. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 30. maist 1923. a A. S. süüdistuses NS § 373 I jao alusel.²⁰⁴ A. S. oli Alatskivi valla Kaitseliidu rühmaülem. Kohtualune leidis Pala vallas asuvast E. M. talust salaviina valmistamise tarvikuid ning lasi asjad Kaitseliidu ülema juurde toimetada. E. M. andis A. S.-le 1500 rubla altkäemaksu, mille A. S. vastu võttis ning tegi seejärel korralduse Kaitseliidu ülema poole teel olevad asjad tagasi tuua. Apellatsioonkaebuses väitis kohtualune, et teda ei saanud ametnikuks pidada, sest ta ei olnud Kaitseliidu rühmaülem. Kohtupalati hinnangul ei pidanud see väide paika, kuna kohtualune oli ise ütlusi andes tunnistanud, et ta oli rühmaülem. Kohtupalat kinnitas rahukogu

²⁰² NS § 13 reguleeris süütegude toimepanemist grupis.

²⁰³ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.01.1923. – ERA.32.3.4927, l 30.

²⁰⁴ RKKOo 15.12.1923, nr 864. – ERA.32.3.4941, l 20.

süüdimõistva otsuse.²⁰⁵ Kassatsioonkaebuses väitus A. S., et rahukogu ja Kohtupalat ei olnud temalt õigesti 1500 marka välja mõistnud, sest NS § 373 III jao mõtte kohaselt võisid tagasi nõutud saada ainult meeleheaks antud asjad, mitte aga nende väärtus. Riigikohus nõustus nimetatud seisukohaga – altkäemaksuna saadu tagastamine NS § 373 III jao põhjal kandis täiendava karistuse, mitte aga tsiviilnõude iseloomu. Kohtualune oli vastu võtnud rublasid, mida ei saanud käsitada Eesti Vabariigi rahatähtedena, vaid kui teatud asja väärtust. Riigikohus tühistas Kohtupalati otsuse kohtualuselt 1500 marga sissenõudmise kohta ning jättis muus osas kassatsioonkaebuse tagajärjeta. Ei Kohtupalati ega ka Riigikohtu otsuses polnud mainitud isikule määratud põhikaristust.

Otsuses 23. oktoobrist 1923. a lahendas Kohtupalat A. Ü. apellatsioonkaebust A. Ü. süüdistuses NS § 373 järgi.²⁰⁶ Kohtualune töötas Tallinna Keskvanglas vangivalvurina, võttis oma ametikohustuste vastaselt vahi all viibiva M. M. käest kirja ja toimetas selle M. T. kätte. Kohtualune sai M. T.-lt kirja kättetoimetamise eest 100 marka. Rahukogu mõistis kohtualuse NS § 149, § 134, § 135, § 31 5. astme alusel üheks aastaks vangi koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Kaebuses soovis kohtualune, et Kohtupalat muudaks Rahukogu otsust ning talle määrataks kergem karistus. Kohtupalat kinnitas Rahukogu otsuse ning leidis, et A. Ü. ei olnud välja toonud põhjusi, mis annaks alust tema karistust kergendada.

Nimetatud lahendis oli isiku suhtes juba rakendatud süüid vähendavaid asjaolusid NS § 134 alusel, mis NS § 135 järgi andis alust karistuse kergendamiseks. Kui NS § 373 I jagu nägi ette isiku karistamise kas NS § 31 3. või 4. astme alusel (karistusraam 1,5 kuni 3 aastat), siis NS § 135 alusel pidi kohus süüid vähendavate asjaolude esinemisel vähendama kohtualusele karistust kas mõistetava karistuse piirides või vähendama karistust ühe või kahe astme võrra. Kohtuasjas rakendaski kohus seetõttu NS § 31 5. astet. NS § 31 astme 5 kohaselt oli karistuseks asumisele saatmine või vangistus parandusliku kinnipidamise üksuses 1 kuni 1,5 aastani. Süüdimõistetute hinnangul oli ka see kergendatud karistus liialt range.

Järgmist otsust iseloomustab kohtualuste ning sätete rohkus, mille alusel isikuid süüdistati. 1924. aasta lahendis nr 594 arutas Riigikohus A. V., J. A., A. U. ja O. M. kaitsjate J. Teemanti, R. R. kaitsja A. Beeki ja R. T. kaitsja J. Teemanti kassatsioonkaebuseid Kohtupalati otsuse peale 24. oktoobrist 1923. a A. V. süüdistuses NS §-de 13, § 362, § 1666, § 1681 alusel, J. A. ja A. U. süüdistuses RNS § 180 alusel, O. M. ja R. R. süüdistuses NS § 373 I jao alusel ning R.

²⁰⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 30.05.1923. – ERA.32.3.4941, l 15.

²⁰⁶ Kuigi Kohtupalati otsuses polnud seda välja toodud, oli nimetatud tegu kvalifitseeritud NS § 373 I jao alusel. Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.10.1923. – ERA.32.3.4948, l 20.

T. süüdistuses NS § 373 I jao alusel.²⁰⁷ Süüdistusaktiga anti Rahukogus kohtu alla 16 isikut.²⁰⁸ Kohtuasja altkäemaksu süütegusid puudutavas osas süüdistati R. T.-d NS § 373 I jao alusel selles, et olles ametis Raudteevalitsuse liikumise osakonna ülema abina, võttis ta vastu kingitusena tasu rahas ning jookide näol temale alluvatelt raudteeametnike K. S. ja A. V. käest. Samuti võttis ta osa põletispuude kõrvaletoiemetamisest. R. T.-d karistati NS § 373 I jao, § 31 4. astme põhjal 2 aasta pikkuse vangistusega koos kõigi iseäraliste õiguste kaotamisega. R. R. süüdistati NS § 373 I jao alusel selles, et olles Ülemiste jaamaülema abi, võttis ta J. A.-lt vastu 339,5 marka tasu selle eest, et ta märkis J. A. palvel kauba saatekirjale saatjaks vale isiku ning saatis J. A. põletispuudega vaguni Ülemistelt Nõmmele edasi. O. M. süüdistati samuti NS § 373 I jao alusel selles, et olles ametis Musta pooljaama ülemana, võttis ta kingitusena vastu 1500 marka selle eest, et V. R. saaks saata vagunitäie riigile kuuluvaid põletispuid Tallinna. Kohtupalati otsusega karistati O. M. ja R. R. mõlemat NS § 373 I jao, § 149 ja § 31 4. astme põhjal 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega koos kõikide eri- ja eesõiguste kaotamisega.²⁰⁹

Kohtupalat konstateeris, et kindlaks oli tehtud tõsiasi, et riigi päralt olnud puude kuritahtlik mahamüümine enda huvides oli toimunud ning et Musta pooljaamas toimus saatekirjade ja muude dokumentide võltsimine. Dokumente võltsiti, et võimaldada riigile kuuluvate puude äraviimist jaamast. Raudteeametnikud vastutasid nende poolt ametikohustuste täitmise juures korda saadetud tegude kui teenistusalaste kuritegude eest,²¹⁰ mistõttu olid raudteeametnike poolt toime pandud altkäemaksude võtmised kvalifitseeritavad NS § 373 järgi. Kohtupalati hinnangul oli tõendatud O. M. süü selles, et ta võttis V. R. käest vastu 1500 marka altkäemaksu. Samuti oli tõendatud R. R. süü selles, et ta võttis J. A. käest vastu 339,5 marka selle eest, et ta saatis J. A. põletispuudega vaguni Ülemistelt Nõmmele ning märkis saatjaks võõra isiku, mitte J. A.. Kohtupalati arvates ei oleks R. R. seda ilma altkäemaksuta teinud ning vagunite vastuvõtmine oli tema kui Ülemiste jaamaülema abi teenistuskohustuste hulka kuuluv ülesanne. Seetõttu tuli ka R. R. poolt tasu võtmist vaadata kui ametialalist kuritegu, st altkäemaksu võtmisena.

²⁰⁷ RKKOo 15.03.1924, nr 594. – ERA.32.3.4928, 1 193–196.

²⁰⁸ E. V.-d, A. T.-d, K. S.-i, A. V.-d ja V. R.-i süüdistati selles, et nemad, Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi alla kuuluva kütteinete keskkomitee ametnikena, toimetasid kõrvale põletispuid väärtuses 50 000 marka ning müüsid need endi kasuks maha. J. A. ja A. U.-d süüdistati selles, et nad küll ei võtnud põletispuude kõrvaletoiemetamisest osa, aga teadsid sellest ning ostsid nimetatud puid endale. E. V.-d, A. T.-d, K. S.-i ja A. V.-d süüdistati selles, et nemad, olles kütteinete keskkomitee ametnikud ning A. V. Musta pooljaama ülema abi, võltsisid Musta jaama saatekirju ning kasutasid seejärel teadlikult võltsitud dokumente. J. A.-d süüdistati ka selles, et ta andis Ülemiste jaama ülema abile R. R.-le rahalist tasu, paludes Ülemiste saatekirjas märkida rongisaadetise saatjaks vale isiku. G. L.-i süüdistati selles, et ta võttis vastu ühe valeandmetega duplikaadi ning kasutas seda põletispuude edasimüümiseks, saades selle eest tasu 6 500 marka.

²⁰⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 24.10.1923. – ERA.32.3.4928, 1 97–105.

²¹⁰ Kohtupalat viitas Vene Senati selgitusele nr 5, 1904. a ja selgitusele nr 10, 1906. a.

Riigikohtu otsusega tühistati Kohtupalati otsus O. M. ja R. R. altkäemaksu võtmise osas ning R. T. suhtes tsiviilnõude osas. O. M. asjas leidis Riigikohus, et kellegi süüdimõistmiseks altkäemaksu võtmises NS § 373 alusel peab kohus ära näitama, et ametnik oli altkäemaksu eest oma ametikohustusi rikkunud ning ka selle, milles ametikohustuste rikkumine seisneb. Kohtupalat polnud seda O. M. suhtes aga teinud. Samale seisukohale jõudis Riigikohus ka R. R. osas – Riigikohtu hinnangul vastas kohtualusele etteheidetav tegu vaid NS § 372 tunnustele, kuna Kohtupalati poolt ei olnud välja toodud ametikohustuste rikkumise sisu. R. R. oli seadusvastaselt saatja eest saatekirjale alla kirjutanud ning seeläbi oma ametikohustusi rikkunud, kuna raudtee seaduse²¹¹ § 57 p 13 nõudis saatekirjale saatja, st J. A. enda, mitte ametniku allkirja. Samuti oli Kohtupalat Riigikohtu hinnangul R. T.-lt alusetult välja mõistnud Kütteainete Keskkomitee likvideerimise komisjoni kasuks tsiviilnõude, kuna Kohtupalati otsuses puudusid sellealased põhjendused. Kohtupalat arutas asja Riigikohtu poolt tühistatud ulatuses uuesti 30. jaanuaril 1925 a.²¹² Kohtupalati hinnangul tuli O. M. süüdi tunnistada NS § 372 II jao alusel toime pandud kuriteos. Tunnistajate ütluste ning muude tõenditega oli kindlaks tehtud, et V. R. oli ühe vaguni põletispuude Tallinna saatmise eest andnud O. M.-le 1500 marka altkäemaksu, kuid O. M. ei rikkunud, vaid täitis oma ametikohustusi. R. R. mõistis Kohtupalat süüdi siiski NS § 373 alusel, kuna R. R. oli Ülemiste jaama ülemana 339,5 marga eest kirjutanud saatelehele raudteesaadetise saajaks võõra isiku, rikkudes sellega raudtee seaduse § 57 p 13 ning seeläbi ka oma ametikohustusi. Kohtupalat karistas O. M.-i NS § 372 II jao ja § 149 põhjal riigiteenistusest väljaheitmisega NS § 66 alusel, 1 aasta pikkuse vangistusega ning 3000 marga suuruse rahatrahviga. R. R. karistas Kohtupalat NS § 373 I jao, § 149 ja § 31 4. astme alusel 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega koos eriõiguste kaotamisega. R. T. suhtes tühistas Kohtupalat tsiviilnõude väljamõistmise Kütteainete Keskkomitee kasuks.

Riigikohus arutas O. M. ja R. R. kaebusi Kohtupalati viimatinimetatud otsuse peale lahendis 434²¹³ ja jättis kassatsioonkaebused rahuldamata. O. M. väitis kaebuses, et V. R. andis talle raha peale seda, kui ta enam Musta pooljaama ülemana ei töötanud. Riigikohtu hinnangul oli aga kindlaks tehtud, et kohtualune sai altkäemaksu ajal, kui ta oli veel jaamaülem, st riigiteenistuses. R. R. väitis kaebuses, et Kohtupalat oli ta vääralt NS § 373 alusel süüdi mõistnud, kuivõrd ta ei olnud oma ametikohustusi rikkunud. Riigikohtu hinnangul leidis aga aset ametikohustuste rikkumine raudtee seaduse § 57 p 13 rikkumisena.

²¹¹ Eestis kehtis tollal endiselt Vene impeeriumi aegne üldine raudteeseadus.

²¹² Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 30.01.1925. – ERA.32.3.4928, l 234–236.

²¹³ RKKOo 16/27.05.1925, nr 434. ERA.32.3.4928, l 262–263.

Selles kohtuasjas joonistus ilmekalt välja ametikohustuste rikkumise tuvastamise olulisus NS § 373 järgi. Kui kohtuotsuses ei olnud välja toodud, milles seisnes ametniku poolt ametikohustuste rikkumine, ei olnud võimalik teda ka NS § 373 alusel süüdi mõista.

Järgmises kohtuasjas oli tehioolude kirjeldus puudulik ning Riigikohtu otsusest ja kassatsioonkaebustest ei selgu isikutele ette heidetud altkäemaksutegude sisu. Riigikohtus vaieldi menetlusõiguslike, tunnistaja ülekuulamist käsitlevate probleemide üle. 1925. aasta otsusega nr. 415²¹⁴ lahendas Riigikohus J. A. kaitsja J. Teemanti ja A. V. kaitsja T. Rõugu kassatsioonkaebusi Kohtupalati otsuse peale 20/21. jaanuarist 1925. a J. A. süüdistuses NS § 163, § 364 II jao ja § 373 järgi ja A. V. süüdistuses NS § 13, § 364 jao II, § 373 ja § 362²¹⁵ järgi. Kohtupalati otsusega mõisteti A. V. 2 aastaks ja 6 kuuks vangi, J. A. karistust polnud Riigikohtu otsuses ega toimikus välja toodud.

Kohtualuse A. V. kaitsja Rõuk palus Kohtupalatis üle kuulata tunnistaja A. T., kuid Kohtupalat lükkas kaitsja palve tagasi, põhjendades, et tunnistaja pole üles antud KKS § 557²¹⁶ ette nähtud tähtjal, ja et asjaolud, mida ta peab tõendama, ei olnud uued ilmsiks tulnud asjaolud. Riigikohtu hinnangul nähtus toimikust, et tunnistaja oli õigel ajal välja kutsutud, mistõttu oli Kohtupalat rikkunud KKS § 879¹.²¹⁷ Samuti tõlgendas Kohtupalat vääralt kahe teise tunnistaja seletusi. Kohtualuse J. A. kaitsja J. Teemant palus apellatsioonkaebuses välja anda tunnistuse selleks, et ta võiks Kohtupalatisse välja nõuda raudteekaubanduse jaoskonnast need kaks protokollit, mis tema kaitsealuse J. A. poolt A. ja K. kohta tehti nende juures ilmsiks tulnud raudteepiletite puuduse ja viimastega hooletult ümberkäimise pärast. Kohtupalat lükkas nimetatud palve tagasi, ilma, et oleks seda tagasilükkamist millegagi põhjendanud. Kassatsioonkaebuses selgitas J. A. kaitsja, et Kohtupalat võttis ilma seda millegagi põhjendamata J. A.-lt võimaluse tõendada Kohtupalatis seda, et A. ja K. esitasid J. A. suhtes kaebuse vihavaenu tõttu. Ka Riigikohtu hinnangul oleks Kohtupalat pidanud oma määruses põhjendada, miks jäeti kaitsja palve tõendite väljanõudmise ja esitamise kohta tagajärjeta. Ilma põhjuseid välja toomata polnud Riigikohtul võimalik kaaluda, kas Kohtupalat oli kaitsja palve tagasi lükanud seaduslikult või ei. Riigikohus rahuldab kassatsioonkaebuse, tühistas Kohtupalati otsuse ning saatis asja uueks otsustamiseks samale kohtule teises koosseisus. RA Kohtupalati allsarjas uut Kohtupalati poolt tehtud lahendit ei leidunud, mistõttu ei ole võimalik välja tuua kohtuasja lõpplahendust.

²¹⁴ RKKOo 16.05.1925, nr 415. – ERA.1356.4.1903, l 15.

²¹⁵ NS § 362 ja 364 käsitlesid dokumentide võltsimist.

²¹⁶ KKS § 557 kohaselt oli nimetatud tähtjaks seitse päeva.

²¹⁷ KKS § 879¹ alusel kutsuti kohtualuseid ning muid isikuid Kohtupalatisse vaid siis, kui kohus leidis selle vajaliku olevat või kui pooled palusid seda ise ja nende palve kuulus rahuldamisele.

Altkäemaksusüütegusid said toime panna sellisedki ametiisikud, kes geograafiliselt tegutsesid väljaspool Eesti Vabariiki, ehkki olid institutsionaalselt hõlmatud Eesti ametiasutustes. Otsuses 1925. a nr 939 lahendas Riigikohus E. I. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 28. augustist 1925. a E. I. süüdistuses NS § 373 alusel.²¹⁸ Kohtualune oli Petrogradi kontrollopteerimise komisjoni informatsioonijaoskonna ametnik ning võttis oma ametikohustuste täitmisel J. O.-lt kingitusena vastu ebaseaduslikku tasu 600 000 rubla ja 2 pudelit piiritust selleks, et abistada A. P.-l ja N. P.-l Eesti Vabariigi kodakondsus saada. Kohtualusel oli teada, et A. P.-l ja N. P.-l tegelikult puudus õigus Eesti kodakondsuse saamiseks. E. I. andis A. O. nime all teadlikult Eesti kodakondsuse selle jaoks mitteõigustatud A. P.-le, muretsedes viimasele vastava dokumendi, mille abil tuli A. P. Eesti Vabariiki, kus ta mõnda aega A. O. nime all elas. Rahukogu karistas kohtualust NS § 373, § 148, § 149, § 31 4. astme põhjal 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega koos kõigi eriõiguste kaotamisega. Kohtupalat kinnitas rahukogu otsuse.²¹⁹ E. I. leidis kassatsioonkaebuses, et tema teos ei esinenud NS §-s 373 sätestatud kuriteo tunnuseid. Riigikohtu hinnangul kuulus kassatsioonkaebus rahuldamisele ning kohtuasi saadeti Kohtupalatile uueks arutamiseks. NS § 373 kohaselt pidi osutatav kaasabi olema seotud ametikohustuste rikkumisega, samuti nõudis nimetatud säte nende asjaolude välja toomist, milles väljendus kohtualuse poolt rikutud ametikohustus. Altkäemaksu võtmine ilma ametikohustuste rikkumiseta ei käinud NS § 373 alla. Kohtupalat arutas asja uuesti 2. juulil 1926. a ning mõistis isiku õigeks, kuna isiku tegevuses ei olnud võimalik tuvastada kuriteo tunnuseid.²²⁰ NS § 372 kohaselt oli tasu saamine karistatav vaid sel juhul, kui meelega saadi nende ametikohustuste täitmise eest, mis kuulusid tasu saaja ametikohustuste hulka. Sellest lähtusid ka NS §-d 373 ja 377. Selles seoses viitas Kohtupalat UNS §-dele 656 ja 657,²²¹ kus oli sama moodi tunnusena ametikohustuste hulka kuuluv tegu. E. I.-l polnud seost kodakondsustunnistuste väljaandmisega, sest tema kohustused piirdusid vaid Vene ametnikega suhtlemisega. Eesti kodakondsuse vastuvõtmine ja vastavate tunnistuste väljaandmine kuulusid opteerimiskomisjoni kohustuste hulka, mille liikmeks aga E. I. ei olnud.

Eesti ja Venemaa vahel sõlmitud rahulepingu²²² artikliga IV anti Venemaal elavatele eestlastele õigus opteerida ehk võtta Eesti kodakondsus ning asuda Eestisse elama alates ühe aasta jooksul

²¹⁸ RKKOo 14.11.1925, nr 939. – ERA.32.3.4919, l 15.

²¹⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 28.08.1925. – ERA.32.3.4919, l 13.

²²⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 02.07.1926. – ERA.32.3.4919, l 26–27.

²²¹ UNS § 656 käsitles altkäemaksu võtmist ametniku poolt korda saadetud ja tema teenistuskohustuste hulka kuuluva teo eest. UNS § 657 käsitles altkäemaksu nõudmist teo eest, mis kuulus ametniku teenistuskohustuste hulka.

²²² Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel. – RT 1920, 25–25, lk 185.

rahulepingu ratifitseerimisest. Kontroll-opteerimiskomisjoni alustas tööd Moskvas koos filiaalidega Peterburis ja Omskis 1920. aasta maist. Neile sai opteerimistaotlusi esitada kuni 1. jaanuarini 1922.²²³ Rahulepingus oli sätestatud mõlema riigi õigus opteerimisest keelduda, kuid keeldumise aluseid ei sätestatud.²²⁴ Alates 1921. aasta kevadest oli opteerimiskomisjoni töötajatel endil õigus lükata kodakondsustaotlusi tagasi, ilma, et neid tulnuks siseministeeriumiga kooskõlastada.²²⁵ Küll aga saadeti Eestisse siseministeeriumisse otsustamiseks nende isikute opteerimistaotlused, kelle päritolu või varasema tegevuse kohta ei olnud kontroll-optimeerimiskomisjonidel kohapeal piisavalt andmeid, samuti mitte-eestlaste poolt esitatud taotlused.²²⁶ Kohtuasjas ei kuulunud süüdistatu kontroll-optimeerimiskomisjoni, mistõttu ei saanud ta isiku suhtes langetatavat opteerimisotsustust teha – tema tööülesannete hulka kuulus Vene ametnikega suhtlemine. Seetõttu ei olnud võimalik tuvastada ka tema poolt altkäemaksu võtmist seoses ametikohustuste rikkumisega, kuivõrd talle ette heidetud tegu – Eesti kodakondsuse saamisele kaasaaitamine – ei kuulunud tema ametikohustuste hulka. Kuigi kohtud ei olnud välja toonud NS § 373 täpsemat jagu, rakendati siin NS § 373 I jagu, kuivõrd artikli II jao defineerivat tunnust – ülemusele kahetsusega altkäemaksu võtmisest teatamist – asjas ei esinenud. Isiku esmast süüdimõistmist kajastati ka ajakirjanduses.²²⁷

Selles kohtuasjas oli omapärane, et Kohtupalat viitas UNS altkäemaksu võtmise sätetele, rõhutamaks altkäemaksu võtmise ametikohustuste hulka kuuluva teo eest. Kohtuasja arutamise ajaks oli UNS-I põhinenud KrS jõudnud arutamisele Riigikogu erikomisjonidele, mistõttu pole välistatud, et Kohtupalat võttis arvesse ka võimalikku tulevikus kehtima hakkavat KrS regulatsiooni.

Viimane NS § 373 alusel Riigikohtusse jõudnud kaasus puudutas politseikordniku tegevust turul loata müügi avastamisel. 1927. aasta otsuses nr 680²²⁸ lahendas Riigikohus kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 29. märtsist 1927. a J. J. süüdistuses NS § 373 I jao järgi. Kohtualust süüdistati selles, et tema, olles kordnikuna ametis Tallinna politsei 6. jaoskonnas, pidas turul kinni ilma loata müüvad M. J. ja A. B. ning nõudis esimeselt paari sokke ja 500 marka ning teiselt paari sokke ja 300 marka. Peale nimetatud asjade ja raha saamist lasi J. J. isikud vabaks, kuigi ta oleks pidanud M. J. ja A. B. toimetama jaoskonda uurimise

²²³ Rannast-Kask, L. Venemaa eestlaste ja opteerimise kuvand Eesti ajakirjanduses aastatel 1920–1924. – Ajalooline ajakiri 2016, 1, lk 72, 75.

²²⁴ Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel, artikkel IV; Aastatel 1918–1940 opteerimise teel Eesti kodakondsuse omandamise küsimusi käsitletud õiguse ja halduspraktika analüüs. Lõpparuanne. Tartu Ülikool 2018, lk 15.

²²⁵ Rohtmets-Aasa, H. Eesti Vabariigi sisserändepoliitika aastatel 1920–1923. Doktoritöö. Tartu: TÜ 2014, lk 21.

²²⁶ Aastatel 1918–1940 opteerimise teel Eesti kodakondsuse omandamise küsimusi käsitletud õiguse ja halduspraktika analüüs. Lõpparuanne. TÜ 2018, lk 16.

²²⁷ Altkäemaksu võtmise pärast vangiroodu mõistetud. – Päevaleht 23.11.1924, lk 3.

²²⁸ RKKOo 17.09.1927, nr 680. – ERA.32.3.4920, l 33.

alustamiseks. Kohtualust karistati NS § 373 I jao, § 31 4. astme ja § 148 põhjal 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Kohtupalat kinnitas Rahukogu otsuse, kuna J. J. ei viinud isikuid jaoskonda nende vastutusele võtmiseks keelatud kohas kauplemise eest ning sai isikutelt selle eest tasu.²²⁹ Kassatsioonkaebuses väitis kohtualune, et Kohtupalat oli seadusevastaselt jätnud välja kutsumata kaks tunnistajat. Riigikohtu hinnangul oli kohtualuse väide õige. Riigikohus tühistas Kohtupalati otsuse ning saatis asja uueks otsustamiseks Kohtupalatile. Kohtupalat hindas oma 2. detsembri 1927. a otsuses uuesti tunnistajate ütlosti kogumis ning leidis, et J. J. süü oli tunnistajate ütlustega tõendatud.²³⁰ Kohtualusel kui kordnikul oli kohustus isikud ebaseadusliku tegevuse korral kinni pidada ja nad jaoskonda toimetada, Kohtupalat kinnitas rahukogu otsuse.

Selle kaasuse puhul tulenes isikule ette heidetud teo kirjeldusest, et kohtualune oli altkäemaksu nõudnud, st tema tegu oleks tulnud kvalifitseerida NS § 377 ja 378 alusel. NS § 377 ja 378 puhul oli oluliseks tunnuseks just ametniku poolt aktiivsemas, altkäemaksu nõudja rollis olemine, kuid NS § 373 puhul oli karistatav altkäemaksu vastuvõtmine. Kohtuasjas ei juhtinud sellele tähelepanu ei kohtud ega prokurör.

Kokku jõudis Kohtupalatisse ja Riigikohtusse 8 kaasust, kus isikuid süüdistati NS § 373 I jaos sätestatud kuritegudes. Sarnaselt NS §-le 372 tuli ka NS § 373 puhul tuvastada kausaalseos ametniku poolt vastuvõetud altkäemaksu ning ametitoimingu vahel. Küll aga oli NS § 373 puhul oluliseks tunnuseks altkäemaksu võtmine sellise teo või toimingu tegemise eest, millega kaasnes ametniku poolt oma ametikohustuste rikkumine. Oma praktikas rõhutasid seda ka kohtud – kohtuotsuses tuli välja tuua mitte üksnes rikkumise fakt, vaid ka see, milliseid ametikohustusi oli ametnik rikkunud.²³¹ Kui ametikohustuste rikkumine ei olnud tuvastatud, ei saanud isikut ka NS § 373 alusel süüdi mõista.²³² Kuigi vaid ühes kohtuotsuses oli välja toodud konkreetne säte, mille vastu isik oma ametikohustuste puhul oli eksinud,²³³ siis üldjuhul olid rikutud ametikohustused toodud välja teokirjelduses – näiteks oli politseiametnikel kohustus alगतada ebaseadusliku viinaajamise²³⁴ või turul loata müügi²³⁵ korral menetlus. Kuigi üldiselt ei tekkinud Kohtupalatil ja Riigikohtul tegude NS § 373 järgi kvalifitseerimisel raskusi, oli töö autori hinnangul küsitav viimase alapeatükis analüüsitud kaasuse²³⁶ puhul teo viimine NS § 373

²²⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 29.03.1927. – ERA.32.3.4920, l 24–25.

²³⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 02.12.1927. – ERA.32.3.4920, l 56–57.

²³¹ RKKOo 16/27.05.1925, nr 434. ERA.32.3.4928, l 262–263.

²³² RKKOo 14.11.1925, nr 939. – ERA.32.3.4919, l 15.

²³³ RKKOo 15.03.1924, nr 594. – ERA.32.3.4928, l 193–196.

²³⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.01.1923. – ERA.32.3.4927, l 30; RKKOo 10.01.1922, nr 1873. – ERA.32.3.4929, l 35

²³⁵ RKKOo 17.09.1927, nr 680. – ERA.32.3.4920, l 33.

²³⁶ RKKOo 17.09.1927, nr 680. – ERA.32.3.4920, l 33.

alla, kuivõrd kohtuotsuses välja toodud teokirjelduse kohaselt oli ametnik altkäemaksu nõudnud, st ametnik oli altkäemaksu nõudjana aktiivses rollis. Kui NS § 373 puhul oli karistatav altkäemaksu vastuvõtmine ametikohustuste rikkumisega, siis NS § 377 järgi oli karistatav altkäemaksu nõudmine. Kuivõrd NS § 377 ei eristanud, kas ametnik nõudis altkäemaksu oma ametikohustustega kooskõlas või vastuolus oleva teo tegemise eest, siis on töö autori hinnangul võimalik, et seetõttu oli ametikohustuste rikkumisega altkäemaksu nõudmine viidud NS § 373 alla. Selline lahendus ei olnud siiski õige, sest olulisim erinevus NS § 373 ja § 377 vahel oli just ametniku aktiivsus – kas ametnik pelgalt võttis altkäemaksu vastu või nõudis seda enda initsiatiivil.

Sarnaselt NS § 372 kohtuotsustele olid ka NS § 373 kohtuasjades ametnike ametikohad üsna eriilmelised: esines nii politseiametnikke²³⁷, vangivalvur²³⁸ kui ka Eesti piiridest väljaspool tegutsev Petrogradi kontrolloptimeerimise komisjoni informatsioonijaoskonna ametnik²³⁹. Varieerus ka altkäemaksuna võetu väärtus: 100 margast²⁴⁰ kuni 20 000 margani²⁴¹. Ajaliselt käsitlesid kolm kõige varasemat kaasust salaviinaajamist.²⁴² Kuivõrd alkohol läks Eestis vabamüügile alles 1926. aastal,²⁴³ on mõistetav salapiirituse ajamise kaasuste koondumine 1920. aastate esimesse poolde.

Kuigi NS § 373 oli jaotatud kahte jakku, siis üsnagi spetsiifiline NS § 373 II jagu, mis sätestas vastutuse altkäemaksu võtmise eest enne ametikohustuste rikkumist, kui ametnik andis altkäemaksu võtmisest oma ülemusele kahetsusega teada, kohtutes kohaldamist ei leidnud. Küll aga väitsid ühes kohtuasjas²⁴⁴ kohtualused, et nende tegu tuleks ümber kvalifitseerida NS § 373 II jao alusel, kuigi viiteid ülemusele kahetsusega teadaandmisest ei esinenud. Autori hinnangul on ka arusaadav, miks kohtualused sellele väitele toetuda püüdsid – kui NS § 373 I jagu sätestas karistusena teatud eri- ja isiklike õiguste kaotuse ning vangistuse vahemikus 1,5 kuni 3 aastat, siis II jao karistus oli oluliselt leebem, sätestades kõige rangema sanktsioonina vaid teenistusest kõrvaldamise.

²³⁷ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.01.1923. – ERA.32.3.4927, I 30; RKKOo 17.09.1927, nr 680. – ERA.32.3.4920, I 33.

²³⁸ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.10.1923. – ERA.32.3.4948, I 20.

²³⁹ RKKOo 14.11.1925, nr 939. – ERA.32.3.4919, I 15.

²⁴⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.10.1923. – ERA.32.3.4948, I 20.

²⁴¹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.01.1923. – ERA.32.3.4927, I 30.

²⁴² Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.01.1923. – ERA.32.3.4927, I 30; RKKOo 10.01.1922, nr 1873. – ERA.32.3.4929, I 35; RKKOo 15.12.1923, nr 864. – ERA.32.3.4941, I 20.

²⁴³ Arjakas, K. Alkoholikeeldudest Eestis. – Postimees, 8.11.2008. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://www.postimees.ee/47256/alkoholikeeldudest-estis> (12.04.2021).

²⁴⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.01.1923. – ERA.32.3.4927, I 30.

Ametnikele mõistetud karistused NS § 373 I jao järgi toime pandud kuritegude eest varieerusid alates 8 kuust²⁴⁵ kuni 2 aasta ja 6 kuuni²⁴⁶. Neljas asjas, kus oli kohaldatud ka karistuste vähendamist tulenevalt süüid vähendavatest asjaoludest, mõisteti isikutele vangistus alla NS §-s 373 sätestatud alammäära – ühel korral 8 kuud ning neljal korral 1 aasta.²⁴⁷ Kaheksa kuu pikkuse vangistuse puhul oli rahukogu aga eksinud, kuna isikule mõistetud vangistust oli vähendatud ühe astme võrra liiga palju. See andis aga tunnistust NS alusel karistuste mõistmisel kasutatavast astmete süsteemi keerukusest, mis võis kergesti põhjustada eksimusi. Kaasaegses Eesti õiguskirjanduses NS karistusastmete süsteemi rakendamine ning kohtupraktikas tekkinud probleemid tähelepanu ei pälvinud. Ülejäänud juhtudel olid mõistetud vangistused vahemikus 1 aasta ja 6 kuud kuni 2 aastat ja 6 kuud. Kuivõrd NS § 373 nägi karistusena ette maksimaalselt 3 aasta pikkuse vangistuse, olid kohtud NS § 373 alusel karistamisel võrdlemisi leebed. Vangistusega kaasnes ka eri- ja isiklike õiguste kaotus, millega isik kaotas mh õiguse olla riigi või omavalitsuse teenistus. Kokkuvõtvalt võib aga öelda, et NS § 373 alusel karistuste mõistmine tekitas kohtute praktikas palju vähem probleeme võrreldes NS §-ga 372.

1.2.3 Altkäemaksu nõudmine NS §-de 377 ja 378 järgi

1.2.3.1 Politseiametnikud

Kuivõrd NS § 377 ja 378 alusel jõudis kõrgematesse kohtutesse kõige rohkem kaasusi, on töö parema jälgitavuse ja liigendamise huvides nende rakendamispraktikat käsitlev alapeatükk liigendatud süüteo subjektide järgi. Kokku esines Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas 7 kaasust, kus isikuid süüdistati NS § 377 ja 378 alusel toime pandud altkäemaksu nõudmises ning kus süüteo subjektiks oli politseiametnik. Esimene kaasus on pärit aastast 1921 ning viimane aastast 1934. Erinevalt NS § 372–373 sätestatud altkäemaksu võtmisest oli NS § 377 kohaselt karistatav just ametniku poolt altkäemaksu nõudmine. Kuivõrd altkäemaksu nõudmist ehk altkäemaksu väljapressimist peeti altkäemaksu võtmise kvalifitseeritud vormiks, pidi väljapressimine sisaldama endas kõiki üldisi altkäemaksu tunnuseid. Altkäemaksu nõudmise iseloomulikuks tunnuseks oli aga moraalne või füüsiline surve altkäemaksu nõudja, st ametniku poolt, mõjutamaks teist isikut tema kasuks varast loobuma.²⁴⁸ Karistused väljapressimistegude

²⁴⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.01.1923. – ERA.32.3.4927, l 30.

²⁴⁶ RKKOo 16.05.1925, nr 415. – ERA.1356.4.1903, l 15.

²⁴⁷ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.10.1923. – ERA.32.3.4948, l 20; RKKOo 10.01.1922, nr 1873. – ERA.32.3.4929, l 35; RKKOo 05.05.1926, nr 504. – ERA.32.3.4937, l 35; RKKOo 28.05.1930, nr 416. – ERA.1356.4.1839, l 5.

²⁴⁸ Väljapressimise kohta vt käesoleva töö p 1.1.2.5.3.

eest sätestas NS § 378. Karistused NS § 377 altkäemaksu väljapressimise eest oli NS § 31 3. astme alusel vangistusega 2,5–3 aastat koos eri- ja isiklike õiguste ning eesõiguste kaotusega või 5–7 aasta pikkuse vangistusega koos nimetatud õiguste kaotusega. NS § 378 sisaldas raskendava asjaoluna ka olukorda, kui väljapressimine oli toime pandud piinamise või muu ilmselge vägivallaga (NS § 378 II jagu). Selle teo eest oli karistusena nähtud ette sunnitöö 6–8 aastaks koos kõigi riigi poolt antud õiguste äravõtmisega.

Otsuses 8. märtsist 1921. a lahendas Kohtupalat prokuröri abi K. Luudi apellatsiooniprotesti A. W. süüdistuses NS § 377 p 2 ja 378 I jao alusel.²⁴⁹ Kohtualune töötas Tartu kriminaalpolitseis ning nõudis H. S.-lt altkäemaksuna 1500 marka, lubades selle eest varguses kahtlustatava H. S. kohta käiva protokollu hävitada. A. W. võttis nõutud summa ka vastu. Rahukogu otsusega mõisteti ta NS §-des 377 ja 378 sätestatud tegudes õigeks ning teda karistati NS § 372 I jao alusel, st altkäemaksu võtmises peale ametitoimingu tegemist, kui sellega ei kaasnenud ametikohustuste rikkumist. Rahukogu otsuse peale esitas prokuröri abi apellatsiooniprotesti, paludes Kohtupalatil isik siiski NS § 377 p 2 ja 378 I jao alusel süüdi tunnistada. Kohtupalat rahuldab protesti ning tühistas rahukogu otsuse. Kohtupalati hinnangul ei saanud antud juhul isikut mõista süüdi vaid NS § 372 I jao alusel, st altkäemaksu võtmises, kuna Kohtupalati hinnangul oli tõendatud, et H. S. maksis kohtualusele nimetatud summa ainult A. W. raha nõudmise ja lubaduse peale süüstav protokoll hävitada ning H. S. seeläbi karitusest vabastada. Kohtupalat karistas isikut 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega NS § 377, § 378 I jao, § 149, § 134, § 135, § 31 5. astme põhjal.

Nimetatud asjas määrati kohtualusele kergem karistus, kui NS § 378 I jagu ette nägi. Kohus arvestas süüdi vähendavat asjaolu või asjaolusid, mille sisu Kohtupalati otsusest ei selgu. Kuivõrd NS § 377 eest nähti NS §-s 378 karituseks ette NS § 31 3. astmes sätestatu, võis tulenevalt süüdi vähendavatest asjaoludest vähendada kohtualuse karitust ühe või kahe astme võrra, st mõista isikule karistus NS § 31 4. või 5. astme alusel. Kohtupalat oligi seda teinud ning mõistnud isikule karituse NS § 31 5. astme piires. Oma otsuses oli Kohtupalat lähtunud seisukohast, et kui ametnik on nõudnud altkäemaksu, et panna toime oma ametikohustustega vastuolus olev tegu, siis tuli nimetatud tegu kvalifitseerida NS § 377 alusel, mitte aga NS § 373 järgi.²⁵⁰

²⁴⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 08.03.1921. – ERA.32.3.4946, l 14–15.

²⁵⁰ Vastupidine seisukoht oli esindatud lahendis RKKOo 17.09.1927, nr 680. – ERA.32.3.4920, l 33.

Järgnevas kaasuses nõudis ametnik altkäemaksu isikutelt, kellel polnud Eesti Vabariigi kodakondsust. Valitsuse määrus Vabariigi piirides viibivate välismaalaste kohta²⁵¹ sätestas §-s 6, et Eestis üle 48 tunni peatuvad isikud pidid oma elukohale vastava maakonna politseiülema juures end 5 päeva jooksul registreerima ning muretsema peatumisload. Määruse § 10 kohaselt võeti selle eest isikutelt, kes olid Eestisse elama asunud enne 1. jaanuarit 1919. a, 10 marka nädalas ning isikutelt, kes asusid Eesti piiridesse elame pärast nimetatud tähtaega, 20 marka nädalas. Peatusloa tähtaja lõppemisel tuli luba uuendada. 1925. aasta otsusega nr 983 lahendas Riigikohus K. A. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 4. septembrist 1925. a K. A. süüdistuses NS § 377 p 2 ja 378 järgi.²⁵² K. A., olles Mõniste valla politseirajooni ülem, nõudis F. S. ja D. S. käest kummaltki 600 marka isikliku kasusaamise sihiga ja ettekäändega, nagu tuleks isikutele teha trahv peatumislubade õigel ajal uuendamata jätmise eest. K. A nõudis isikutelt raha kahel korral ning sai kokku 1500 marka. Rahukogu määras K. A.-le karistuseks aastase vangistuse koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega NS § 377, § 378, § 149, § 134, § 135 ja § 35 5. astme põhjal. Apellatsioonkaebuses väitis K. A., et rahukogus ülekuulatud tunnistajad ei rääkinud tõtt ning et rahukogu oli jätnud kahe isiku tunnistused kõrvale. Kohtupalati hinnangul oli rahukogu K. A. süüdi mõistnud õigesti ja puudusid alused karistuse muutmiseks. Kohtupalat kinnitas rahukogu otsuse.²⁵³ Kassatsioonkaebuses väitis K. A., et väljapressimise oluline tundemärk oli ähvardus ehk hirmutamise, kuid tema tegevuses oli puudunud reaalne ähvardus, mis oleks võinud viia kahjusaajaid arvamusele, et mittemaksmise korral võinuks nad hädaohtu sattuda. Riigikohus selgitas, et NS § 377 esimeses punktis oli ette nähtud ähvarduse abil väljapressimine, aga sama sätte teise punktis oli ette nähtud väljapressimine ilma ähvarduseta. K. A oligi mõistetud süüdi NS § 377 p 2 järgi, s.o väljapressimises ilma ähvarduseta.

Isik proovis vabaneda vastutusest ettekäändega, nagu nõuaks NS § 377 kohaldamine igal juhul ähvardamist. Ähvardamine oli aga NS § 377 koosseisus nimetatud üksnes esimese punkti all, ülejäänud NS §-s 377 välja toodud kolm punkti ähvardamist altkäemaksu nõudmise koosseisulise tunnusega ei nõudnud. Kohtud olid aga eksinud NS astme väljatoomisel, mille alusel isikut 1 aasta pikkuse vangistusega karistati – nähtavasti olid kohtud soovinud NS § 35 5. astme asemel panna kirja NS § 31 5. astme, kuivõrd just viimane neist nägi ette vangistuse vahemikus 1 aasta kuni 1 aasta ja 6 kuud. NS §-s 35, kus oli vaid kolm karistusastet, oli

²⁵¹ Vabariigi Valitsuse poolt 2. detsembril 1921 a. vastuvõetud Määrus Vabariigi piirides viibivate väljamaalaste kohta. – RT 1921, 114, lk 657.

²⁵² RKKOo 14.11.1925, nr 983. – ERA.32.3.4913, 1 39.

²⁵³ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 04.09.1925. – ERA.32.3.4913, 1 33–34.

reguleeritud vangistus kindluses ilma õiguste kaotuseta, mida NS §-d 377 ja 378 aga karistusena ette ei näinud.

Ka järgmine kaasus puudutas välismaalaste Eestis elamist. 1927. aasta otsuses nr 726 lahendas Riigikohus J. T. kaitsja K. Grau kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 5. aprillist 1927. a J. T. süüdistuses NS § 377 p 2 ja 378 alusel.²⁵⁴ Kohtualust süüdistati selles, et olles Petseri maakonna politsei Soha rajooni ülem ja kogudes 1924. a sügisel V. O. poliitilise ustavuse kohta politsei peavalitsuse ettekirjutuse põhjal andmeid, nõudis V. O. tuttavalt F. A.-lt enda kasuks 5000 marka, lubades selle saamisel kaasa aidata, et V. O. jäetaks Eestisse elama. F. A. andis nimetatud summa J. T.-le üle. Kohtupalati otsusega kinnitati rahukogu otsus, millega J. T. tunnistati NS § 377 p 2 ja 378 põhjal süüdi ning talle mõisteti karistuseks üks aasta vangistust koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Kassaator palus kassatsioonkaebuses Kohtupalati otsus tühistada NS § 377 p 2 rikkumise pärast, väites, et Kohtupalat ei võtnud arvesse kõiki asjaolusid ning ei võtnud kaalumise alla ka kolme tunnistaja seletusi. Samuti kohaldas Kohtupalat kohtualuse hinnangul NS § 377 ebaõigelt, sest J. T. ei olnud 5000 marka nõudnud ning et tema ja V. O. vahel ei olnud mingit juttu nimetatud summast. Riigikohtu hinnangul kuulus kassatsioonkaebus rahuldamisele. J. T.-le esitatud süüdistuses ei olnud öeldud, kus ja millal nimetatud 5000 marga altkäemaksu nõudmine ja võtmine aset leidis, kuna kohtuasja arutamisel oli selgunud, et altkäemaksu nõudmine ja võtmine olid toimunud nelja silma all. Riigikohtu hinnangul kerkis küsimus, kas oli võimalik sellist süüdistust ka seega tõele vastavaks lugeda. Samuti polnud NS §-s 377 ette nähtud kuriteokoosseis Riigikohtu hinnangul selgesti väljendatud. Kohtuasi saadeti uueks otsustamiseks Kohtupalatile. Edasist Kohtupalati otsust Riigikohtu toimikus ei leidunud, samuti ei leidunud Kohtupalati lahendit Rahvusrhhiivis Kohtupalati fondis altkäemaksu võtmiste allsarjas (3.34.6. altkäemaksu võtmine).

Järgmises kohtuotsuses oli süüdistus esitatud kahele politseiametnikule. 1930. aasta lahendis nr 416 arutas Riigikohus M. P. ja A. S. kassatsioonkaebuseid Kohtupalati otsuse peale 18. märtsist 1930. a M. P. süüdistuses NS § 373 I jao ja A. S. süüdistuses NS § 377 ning 378 I jao järgi.²⁵⁵ M. P., olles Tallinna politsei arestimajas kordnik ning täites oma ametikohustusi, viis R. T. tema korterisse raha järgi ning võttis seejärel R. T.-lt vastu 10 krooni. A. S. teenis samas arestimajas vanemkordnikuna ning nõudis oma ametikohustuste täitmisel R. T.-lt 20 krooni, lubades selle eest trahvimääruse rahukohtuniku käest kiiremini ära tuua. Rahukogu otsusega mõisteti M. P. NS § 373 I jao, § 148-149, § 134-135 ja § 31 5. astme põhjal üheks aastaks vangi koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. A. S. mõisteti NS § 377, § 378 I jao, § 148-149, § 134-135, ja §

²⁵⁴ RKKOo 01.10.1927, nr 726. – ERA.1356.4.1887, 18–9.

²⁵⁵ RKKOo 28.05.1930, nr 416. – ERA.1356.4.1839, 15.

31 5. astme põhjal üheks aastaks ja kuueks kuuks vangi koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Apellatsioonkaebuses leidsid kohtualused, et tunnistajate ütlused olid vastuolulised. A. S. oli saanud R. T. poolt raha tema rahatrahvi tasumiseks, kuid A. S. oli selle raha talle tagasi andnud. Kohtupalati hinnangul kuulus rahukogu otsus kinnitamisele.²⁵⁶ R. T. viimine M. P. poolt esimese koju oli jäme ametikohustuste rikkumine, mille M. P. pani korda kasusaamise eesmärgil ning oli seetõttu õigesti NS § 373 I jao järgi kvalifitseeritud. Tunnistajate ütlustega oli tõendatud, et M. P. sai selle eest raha. Samuti oli Kohtupalati hinnangul piisaval määral tõendatud, et A. S. oli R. T.-lt nõudnud 20 krooni ning selle summa tema käest ka saanud. Rahukohtuniku juurest R. T. käskotsust ära tuues tegutses A. S. oma ametikohustusi täites. Kuna ettepaneku käskotsuse toomiseks tegi A. S., siis oli nimetatud tegu kvalifitseeritud õigesti väljapressimisena NS § 377 ja 378 alusel. Väljapressimise puhul olid eelkõige olulised kaks asjaolu: tasu nõudmine ametniku poolt otseselt või kaudselt tema ametikohustuste hulka kuuluvate teenete eest ja avalikust või varjatud ähvardusest jätta tasu mittesaamisel oma ametikohustused täitmata. Seega oli väljapressimise üks abinõu mõjutada abitarvitajat eesmärgiga saada temalt kasu. Seejuures oli mõjutatud isik nõus täitma nõudja tahtmist, kartes, et nõudmise mittetäitmisel ei tulda talle vastu. Kui R. T. ei oleks A. S.-le maksnud 20 krooni, siis poleks A. S. toonud talle käskotsust, mille tõttu oleks R. T. pidanud jääma vahi alla kauemaks ning ootama otsuse saabumist harilikus korras. Kassaator M. P. leidis kassatsioonkaebuses, et kohus oli kohtuasjas aluseks võtnud T., S. ja L. tunnistused, kuid kohus ei olnud arvestanud, et nimetatud kolm isikut olid avalikud naised. Tunnistaja T. oli seletanud, et ta andis kohtualusele oma korteris kummutist võetud raha, tunnistaja L. olevat raha andmist näinud aga arestimajas. Seda vastuolu ei olnud Kohtupalat arutanud. Kassaator A. S. leidis kaebuses, et tunnistajad olid rääkinud rahukohtuniku poolt T.-le määratud 20-kroonise rahatrahvi tasumisest, Kohtupalat aga rääkivat käskotsuse äratoomisest. Rahukohtuniku poolt T.-le määratud rahatrahvi tasumine ei kuulunud A. S. ametikohustuste hulka ja seepärast ei võivat tasu võtmist selle toiminguga eest kvalifitseerida ka NS § 377 järgi. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kassatsioonkaebused rahuldamisele. A. S. kaebuse kohta leidis kriminaalosakond, et kohtuasjas oli selgunud, et A. S. nõudis 20 krooni selle eest, et ta kiiremini rahukohtuniku otsuse ära tooks, ja selles oligi kohus ta süüdi mõistnud. Tunnistajate seletuste hindamine käis aga asja sisu kohta, mis kassatsiooni korras arutusele ei tulnud.

Kohtuasjas proovisid kohtualused toetuda tunnistajate ütluste ebausaldusväärsele, et tagada õigeksmõistev kohtuotsus. Kuigi käskotsuse rahukohtuniku juurest ära toomine ei kuulunud A. S. otseste ametikohustuste hulka, leiti kohtuasjas, et see kuulus tema ametikohustuste hulka

²⁵⁶ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 18.03.1930. – ERA.32.3.4932, l 27–28.

kaudselt – selline tõlgendus langes kokku Senati seletusega nr 2 aastast 1912, kus selgitati, et altkäemaksu võtmine oli karistatav ka selliste ametitoimingute puhul, mida toimetati asutuses, kus ametnik teenis ning mis oli vaid suuremal või vähemal määral seotud tema otseste ametiülesannetega.²⁵⁷

1931. aasta lahendis nr. 182 arutas Riigikohus J. T kaitsja T. Rõugu kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 12. detsembrist 1930. a J. T. süüdistuses NS § 378 I jao ja 362 I jao järgi.²⁵⁸ Kohtualune töötas Peetri valla politsei rajooniülemana ning teda süüdistati selles, et J. K. juures toimunud varguses seadis kohtualune kokku valeandmetega protokollid, nagu oleks K. R. elukohas läbi viidud läbiotsimisel leitud asjad olnud K. R. poolt mitte varastatud, vaid kusagilt leitud. Kohtupalati otsusega mõisteti isikule karistuseks 2 ja pool aastat vangisust. Kassatsioonkaebus käsitles peamiselt NS § 362 I jao järgi esitatud süüdistust protokollide valeandmete lisamises, NS § 378 I jao alusel esitatud süüdistuse kohta leidis kassaator, et Kohtupalat polnud arvesse võtnud tunnistajate ütluste vahel olnud vastuolusid. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kaebus rahuldamisele, kuivõrd kassaator polnud välja toonud, milles tunnistajate ütluste vastuolulisus täpsemalt seisnes. Milles seisnes väljapressimistegu NS § 377 ja 378 alusel, ei olnud välja toodud ei kassatsioonkaebuses ega Riigikohtu lahendis. Samuti ei selgunud kohtualuse poolt nõutud altkäemaksu suurus.

1933. aasta otsuses nr 795 lahendas Riigikohus D. L. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 8. septembrist 1933. a D. L. süüdistuses NS § 377 p 2 ja 378 I jao järgi.²⁵⁹ Rahukogu otsusega tunnistati D. L. süüdi selles, et ta Paasvere rajooni konstaablina teatas M. V.-le, et tolle peale oli esitatud kaebus teos, mille eest ähvardavat teda nelja-aastane vangistus. Nimetatud kaebust tegelikult ei eksisteerinud. D. L. nõudis M. V.-lt selle kaebuse hävitamise eest 1500 krooni laenuna, mille M. V. kolme vekslina ka andis. Rahukogu mõistis D. L. süüdi NS § 377 p 2, § 378 I jao, § 148-149 alusel ning talle mõisteti karistuseks 5 aastat vangistust koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Kohtupalat kinnitas selle otsuse.²⁶⁰ Kassatsioonkaebuses väitis D. L., et Kohtupalat ei olnud kuulnud tunnistajat M. V. vande all üle ning et mitmete tunnistajate ütlused ei olnud usaldusväärsed. Riigikohus jättis kaebuse rahuldamata, leides, et tunnistaja M. V. oli ilma vandeta üle kuulatud KKS § 707 põhjal, sest kohtualuse kaitsja oli palunud nimetatud tunnistaja ilma vandeta üle kuulata. Muus osas käis kaebus asja sisu kohta, mis KS § 5 põhjal kassatsiooni korras arutusele ei kuulunud.

²⁵⁷ Vt lähemalt käesoleva töö p 1.1.2.5.1.

²⁵⁸ RKKOo 18.02.1931, nr 182. – ERA.1356.4.1889, 15.

²⁵⁹ RKKOo 15.11.1933, nr 795. – ERA.1356.4.1806, 18.

²⁶⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 08.09.1933. – ERA.1356.4.1806, 15–6.

Kohtuasjas tuli küsimuse alla eelkõige menetlusõiguslik külg ning materiaaõiguslikku poolt Riigikohus ei puudutanud. Küll aga oli tavatu kohtualusele mõistetud 5 aasta pikkune vangistus, kuivõrd tavapäraselt kohtud NS § 377 ja 378 süütegude eest nii pikki vangistusi ei mõistnud. Pole välistatud, et arvesse võeti süüid raskendavaid asjaolusid, mida kohtuotsustes välja ei olnud toodud. Ajakirjanduses väidetu kohaselt oli kohtuasjas kannatanu lesknaine, kes oli hiljuti saanud kätte oma surnud mehe elukindlustuse raha ning D. L. oli oma ametikohustusi täites sellest teada saanud.²⁶¹

Viimases politseiametnike puudutavas kaasuses oli süüdistus isiku vastu tõstatatud NS mitme artikli alusel. 1934. aasta otsuses nr 699 lahendas Riigikohus A. I. kaitsja J. Teemanti kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 1. juunist 1934. a A. I. süüdistuses NS § 373, § 377 p 2, § 378 I jao ja § 447 II jao²⁶² järgi.²⁶³ Kohtualust süüdistati selles, et ta Nõmme jaoskonna politseikomissarina võttis restoranipidajalt kingina vastu 50 krooni suuruseid summasid selle eest, et ta oma teenistuskohustuste vastaselt lubas restoranis keelatud ajal alkohoolsete jookidega kauplemist ning ei võtnud tarvitusele abinõusid rikkumise lõpetamiseks. Samuti nõudis kohtualune veel mitmelt restoranipidajalt korduvalt erinevas suuruses summasid (150–250 krooni) sama teene eest. A. I.-d süüdistati ka selles, et politseikomissarina ei teatanud ta isiklikest huvidest lähtuvalt kohtuvõimudele restoranis asetleidnud alkohoolsete jookidega kauplemisest keelatud ajal. Isikule mõisteti nimetatud süütegudes 3 aasta pikkune vangistus koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Kohtupalat jättis rahukogu otsuse muutmata.²⁶⁴ Kassatsioonkaebuses leidis kohtualune, et korraldaval istungil osalenud tunnistajat ei kutsutud kohtuistungile ning Kohtupalat ei olnud välja toonud põhjusi, miks nimetatud tunnistajat istungile ei kutsutud. Ka ei olnud Kohtupalat arvestanud, et teise tunnistaja Kohtupalatis antud ütlused olid vastuolus rahukogus ja kohtu-uuriija juures antud ütlustega. A. I. hinnangul ei olnud Kohtupalat võtnud arvesse ühe restoranipidaja selgitust, et ta olevat kohtualusele andnud raha mõttega, et kohtualune maksab summa tagasi, millest sai omakorda järeldada, et poolte vahel oli tegemist laenusuhte, mitte altkäemaksuga. Riigikohus jättis kaebuse rahuldamata, leides, et KKS ei lubanud ühe tunnistaja tähtsa seletuse asendamist teise tunnistaja seletusega, samuti polnud KKS põhjal lubatud kohtu poolt tähtsaks tunnustatud tunnistajat ilma põhjuseta kohtusse kutsumata jätta.²⁶⁵ Nimetatud asjas oli määratud tunnistaja kohtusse kutsuda, kuid peale kohtuasja kahekordset edasilükkamist luges Kohtupalat isiku uue

²⁶¹ Konstaabel väljapressijaks. – Virumaa Teataja 28.01.1933, lk 3.

²⁶² NS § 447 II jagu käsitles vastutust politseiametniku poolt tahtlikult kuriteost mitteteatamise või süüdlase kinnipidamata jätmise eest, kui selleks puudusid mõjuvad põhjused.

²⁶³ RKKOo 17.10.1934, nr 699. – ERA.1356.4.1750, l 9.

²⁶⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 01.06.1934. – ERA.1356.4.1750, l 5–6.

²⁶⁵ Riigikohus viitas Vene Senati otsusele nr. 537, 1872 a.

ülekuulamise tähtsusetuks ning jätkas asja arutamist. See Kohtupalati määrus oli seaduslik ning ülejäänud tunnistajate osas arutas Kohtupalat nende ütlused läbi. Tunnistajate ütluste sisu hindamine käis asja sisu kohta, mis kassatsiooni korras arutusele ei kuulunud. Nimetatud kohtuasjas oli küsimuse all eelkõige kaasuse menetlusõiguslik pool ning altkäemaksu võtmist puudutav materiaalõiguslik pool Kohtupalatis ja Riigikohtus arutluse alla ei tulnud.

Kokku jõudis Kohtupalati ja Riigikohtu praktikasse 7 kaasust, kus politseiametnikke süüdistati NS § 377 ja 378 alusel toime pandud altkäemaksu nõudmise kuritegedes. Altkäemaksu nõudmise puhul oli oluliseks tunnuseks selle ühepoolsus, st ametniku poolt nõudmine. NS § 377 ei eristanud erinevalt NS §-dest 372 ja 373, kas ametnik nõudis altkäemaksu oma ametikohustustega kooskõlas või vastuolus oleva teo tegemiseks. Kui oli tuvastatud altkäemaksu nõudmine, tuli isiku tegu kvalifitseerida NS § 377 järgi. Seda põhimõtet kinnitas ühes otsuses ka Kohtupalat.²⁶⁶

NS § 377 sätestas nelja punktiga loetelu, mida tuli altkäemaksu nõudmise all mõista. Viies kohtulahendis viidati NS § 377 p-le 2, mille kohaselt oli altkäemaksu nõudmine igasugune kingituse, meelega või seaduses sätestamata maksu, laenu või kasuliku teene ja muu hüve nõudmine isikult, kellel oli süüaluse ametialas või toimingus kokkupuutumist ükskõik mis alusel või ettekäändel.²⁶⁷ Artikli esimeses punktis oli aga sätestatud altkäemaksu nõudmine surve või ähvardamisega. Ühes kohtuasjas²⁶⁸ proovis kohtualune toetuda argumendile, et NS § 377 järgi süüdimõistmisel tuli igal juhul tuvastada altkäemaksu nõudmine ähvardamisega. Kahe lahendi puhul ei olnud konkreetset NS § 377 punkti välja toodud.²⁶⁹ Alapeatükis analüüsitud kaasuste pinnalt joonistus aga välja, et kohtutel ei olnud raskusi tegude kvalifitseerimisega NS § 377 järgi. Seda iseloomustab hästi Riigikohtu poolt 28. mai 1930. a nr 416 otsuses²⁷⁰ väljendatud seisukoht, mille kohaselt olid altkäemaksu väljapressimise puhul olulised eelkõige kaks asjaolu: 1) tasu nõudmine ametniku poolt otseselt või kaudselt tema ametikohustuste hulka kuuluvate teenete eest ja 2) avalik või varjatud ähvardus jätta tasu mittesaamisel oma ametikohustused täitmata .

Politseiametnike poolt altkäemaksuna võetud summad olid varieeruvad – alates 10 kroonist²⁷¹ kuni 1500 kroonini²⁷². NS § 378 sätestas NS § 377 toime pandud tegude eest karistusena eri- ja isiklike õiguste kaotuse koos 2,5 kuni 3 aasta või 5 kuni 6 aasta pikkuse vangistusega. Ka

²⁶⁶ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 08.03.1921. – ERA.32.3.4946, l 14–15.

²⁶⁷ Vt lähemalt käesoleva töö p 1.1.2.5.3.

²⁶⁸ RKKOo 14.11.1925, nr 983. – ERA.32.3.4913, l 39.

²⁶⁹ RKKOo 28.05.1930, nr 416. – ERA.1356.4.1839, l 5; RKKOo 18.02.1931, nr 182. – ERA.1356.4.1889, l 5.

²⁷⁰ RKKOo 28.05.1930, nr 416. – ERA.1356.4.1839, l 5.

²⁷¹ RKKOo 28.05.1930, nr 416. – ERA.1356.4.1839, l 5.

²⁷² RKKOo 15.11.1933, nr 795. – ERA.1356.4.1806, l 8.

mõistetud karistused olid eriilmelised – kui kõige madalam mõistetud karistus oli 1 aasta vangistust²⁷³, siis kõige raskema karistusena määrati 5 aastane vangistus²⁷⁴. Vangistused, mis jäid NS §-s 378 sätestatud sanktsiooni piiridesse, mõisteti kolmes kohtuasjas²⁷⁵. Vangistuste mõistmise puhul alla alammäära olid kohtud rakendanud süüd vähendavaid asjaolusid. Milliseid süüd vähendavaid asjaolusid arvestati, kohtud oma otsustes välja ei toonud. Seega oli alapeatükis analüüsitud kaasuste puhul iseloomulikuks karakteristikuks karistuste mõistmine alla alammäära tulenevalt süüd vähendavatest asjaoludest.

1.2.3.2 Raudteeametnikud

Kokku esines Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas 5 otsust, kus isikuid süüdistati NS § 377 ja 378 alusel toime pandud altkäemaksu nõudmises ning kus süüteo subjektiks oli raudteeametnik. Kõige varasem selline kaasus on pärit aastast 1925 ning kõige hilisem aastast 1930.

1925. aasta otsuses nr 1080 lahendas Riigikohus M. O. Kaitsja A. Maureri kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 18. septembrist 1925. a M. O. süüdistuses NS § 377 p 1 ja 378 I jao järgi.²⁷⁶ M. O., olles Puka raudteejaama ülem ja Raudteevalitsuse puude vastuvõtmise komisjoni liige, nõudis altkäemaksuna kolmelt isikult, kellelt puude vastuvõtmise komisjon oli puud vastu võtnud, puude väljaveost saadud kasust ühte viiendikku, so 186 658,60 marka, ähvardades isikuid vastasel juhul neile ette nähtud tasust üldse ilma jätta. M. O. mõisteti NS § 377 p 1, § 378 I jao ja 31 3. astme põhjal kaheks ja pooleks aastaks vangi, samuti võeti temalt ära kõik eriõigused. Nimetatud kolm isikut, kelle käest komisjon puud vastu võttis, olid puude vedamiseks sõlminud lepingud. Kohtupalati otsusega mõisteti samas kohtuasjas õigeks E. A., keda oli NS § 380 järgi süüdistatud M. O. teole kaasaaitamises, kuna ta oli ainult vaikinud, kui M. O. isikutelt raha nõudis.²⁷⁷ Kassatsioonkaebuses leidis M. O., et Kohtupalat kvalifitseeris tema teod vääralt NS § 377 p 1 ja 378 järgi, sest antud juhul ei olnud tegemist teenistusalase survega. M. O. oleks saanud väljapressimist korda saata ka siis, kui ta ei oleks olnud ametnik. Raha oli sattunud M. O. kätte läbi E. A., kes mõisteti õigeks. Samuti väitis kohtualune, et ta ei olnud puude vastuvõtmise komisjoni liige. Riigikohus leidis, et siin ei olnud tegemist teenistusalase survega ning Kohtupalat kohaldas ebaõigelt NS § 377 p 1 ja 378. Sellest hoolimata oli M. O. Riigikohtu hinnangul komisjoni liige ning oli seadusvastaselt oma

²⁷³ RKKOo 14.11.1925, nr 983. – ERA.32.3.4913, 1 39.

²⁷⁴ RKKOo 15.11.1933, nr 795. – ERA.1356.4.1806, 1 8.

²⁷⁵ RKKOo 17.10.1934, nr 699. – ERA.1356.4.1750, 1 9; RKKOo 15.11.1933, nr 795. – ERA.1356.4.1806, 1 8; RKKOo 18.02.1931, nr 182. – ERA.1356.4.1889, 1 5.

²⁷⁶ RKKOo 19.12.1925/16.01.1926, nr 1080. – ERA.32.3.4930, 1 58.

²⁷⁷ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 18.09.1925. – ERA.32.3.4930, 1 50–52.

kohustustest tasu saamise eesmärgil kõrvale kaldunud. Selline tegevus käis NS § 373 I jao alla. Kuna NS § 373 I jaos ette nähtud karistus oli väiksem kui NS §-s 378 ette nähtud karistus, tühistas Riigikohus Kohtupalati otsuse vaid karistuse osas.

Riigikohtu otsusele oli kriminaalosakonna esimees P. Kann²⁷⁸ lisanud eriarvamuse.²⁷⁹ Ta leidis, et altkäemaksu võtmine (NS § 372, 373) erineb väljapressimisest (NS 377, 378) peamiselt selle poolest, et altkäemaksu antakse vabatahtlikult, altkäemaksuandja vabal nõusolekul. Väljapressimine sündivat aga sunniviisiliselt, altkäemaksuandja sunnitud nõusolekul. P. Kanni hinnangul tulnuks kohtualuse tegu kvalifitseerida just väljapressimisena. Väljapressimist iseloomustav omadus – sund, füüsiline või moraalne vägivald – võis NS § 377 kohaselt väljenduda mitmel moel. NS § 377 p 1 järgi väljendus sund või vägivald surves või ähvarduses, NS § 377 p 2 järgi ainult nõudmises, mis ei olnud seotud survega. Sellisel juhul loeti altkäemaksu nõudmine lõpetatud väljapressimiseks siis, kui selle nõudmise mõjul olid altkäemaksuandjad nõutud altkäemaksu väljapressijale üle andnud; vastasel juhul olevat tegemist väljapressimise katsega.²⁸⁰ Seega oli teenistuslane surve, millest kassaator rääkis, väljendatud ainult NS § 377 p-s 1. Isiku tegu käis kohtuniku hinnangul aga NS § 377 p 2 alla. Samuti polnud P. Kanni hinnangul Riigikohus piisaval määral hinnanud seda, kas M. O. oli altkäemaksu nõudmise ajal ametnik ning kas ta nõudis altkäemaksu nende ametitoimetuste eest, mis kuulusid tema teenistuskohustuste hulka. P. Kanni hinnangul oli Kohtupalat vastanud neile jaatavalt.

Kohtupalat arutas asja uuesti 16. juulil 1926.²⁸¹ Kohtupalat lahendas vaid küsimust, milline karistus tuleb M. O.-le NS § 373 I jao põhjal toime pandud süüteo eest mõista. Kohtupalat mõistis isiku NS § 373 I jao, § 148-149 ja § 31 4. astme põhjal aastaks ja kuueks kuuks vangi koos iseäraliste õiguste kaotusega. M. O. kaebas ka selle Kohtupalati otsuse Riigikohtusse edasi, Riigikohus jättis tema kaebuse rahuldamata.²⁸² Riigikohus sedastas, et M. O. võimaldas puude vastuvõtmise komisjoni liikmena ettevõtjate toodud puid kergemini vastu võtta ja hoidis komisjoni liikmete omavaheliste vaidluste puhul ettevõtjate poole, mis olidki ametikohustuste rikkumised, mida M. O.-le süüks arvati – M. O. pidi ametnikuna puude vastuvõtmisel riigi,

²⁷⁸ Peeter Kann (28.12.1882–18.01.1943) omandas õigushariduse Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas aastatel 1904–1911, oli Riigikohtu kriminaalosakonna liige (01.07.1923–13.12.1940), sh alates 01.07.1923 kriminaalosakonna esimees. Perioodidel 01.01.1924–31.12.1925 ja 01.01.1938–13.12.1940 oli ta Riigikohtu abiesimees. Anepaio, T. Kohtunikud, kohtu-uurijad ja prokurörid: 1918–1940. Tartu Ülikooli Kirjastus 2017, lk 120–122.

²⁷⁹ Riigikohtunik P. Kanni eriarvamus. – ERA.32.3.4930, l 59-60. Peale P. Kanni kuulusid Riigikohtus kriminaalasja kohtukoosseisu mõlemal korral ka H. Jukum ning R. Koemets.

²⁸⁰ P. Kann viitas Vene Senati seletusele nr 4, 1889. a, milles defineeriti NS § 377 p-s 2 nimetatud nõudmise mõiste.

²⁸¹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 16.07.1926. – ERA.32.3.4930, l 77–78.

²⁸² RKKOo 16/23.10.1926, nr 975. – ERA.32.3.4930, l 87.

mitte aga ettevõtjate huve kaitsma. M. O. esitas Riigikohtule ka palve oma süüdistusasja uuendamiseks, mida Riigikohus arutas 21. aprillil 1928 a.²⁸³ M. O. hinnangul oli süüdistus tema vastu välja mõeldud ning tema vastu oli kohtus valet tunnistatud, mistõttu kuuluvat tema kohtuasi uuesti läbi vaatamisele. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud isiku süüdistusasi uuendamisele, kuivõrd tunnistajate ütlused olid sisuliselt juba läbi arutatud. Valesüüdistuse tõstmine oleks asja uuendamise seaduslikuks põhjuseks olnud vaid siis, kui need isikud oleksid jõustunud kohtuotsusega valesüüdistuse tõstmises ja valetunnistuse andmises süüdi mõistetud. Seda aga ei nähtunud. Samuti toonitas Riigikohus, et NS § 373 koosseis oli olemas, kui ametnik oli altkäemaksu (käesoleval juhul 186 658,60 marga) eest oma ametikohustusi rikkunud. Küsimus, kellelt altkäemaks vastu võeti, olevat kõrvalise tähtsusega.

Kohtuasjas tulid arutluse alla peaaegu kõik altkäemaksu võtmise teo olulised tunnused ning nende esinemine. Tunnistajate ütluste ning raudteejaama vastuvõtmise aktidega oli tõendatud, et kohtualune oli Raudteevalitsuse Puka jaama puude vastuvõtmise komisjoni liige, st ametnik. Samuti leidis tõendamist, et M. O. oli kaldunud oma ametikohustustest kõrvale seadusevastase tasu saamiseks. Ametikohustuste rikkumine seisnes selles, et ta võttis Puka jaamas tasu eest kergemini puid vastu ning hoidis vaidluste puhul ettevõtjate poole. Küsimuseks kujunes ametnikupoolse surve esinemine, mis riigikohtuniku P. Kanni hinnangul esines, kuid ülejäänud kohtukoosseisu hinnangul mitte – seetõttu ei kvalifitseeritud M. O. tegu ka NS § 377 ja 378 järgi.

Järgnevas kohtuasjas mõisteti ametnik õigeks. Otsuses 15. märtsist 1927. a lahendas Kohtupalat rahukogu abiprokuröri E. Andersoni apellatsiooniprotesti A. U. süüdistuses NS § 377 ja 378 alusel.²⁸⁴ Kohtualune, olles ametis Tallinna tänavaraudtee liikumise korraldajana, võttis erinevatel kordadel seitse endale alluvat ametnikku restoranidesse kaasa ja sundis alluvaid endale jooke ning suupisteid ostma. Seda ametnikud ka tegid, kartes vastasel juhul tagakiusamist ja ametist vabastamist. Rahukogu mõistis kohtualuse õigeks. Kohtupalat kinnitas rahukogu otsuse, jättes prokuröri abi protesti tagajärjeta. Kohtupalat leidis, et kohtualust oleks saanud ainult siis NS § 377 ja 378 alusel süüdi tunnistada, kui ta oleks mõnelt temale alluvalt ametnikult otseselt raha või restoranides kostitamist nõudnud või välja pressinud. See asjaolu ei leidnud aga tõendamist, kuna kõik nimetatud seitse ametnikku kinnitasid, et restoranidesse mindi kohtualusega vabatahtlikult. Ettepanekuid restoranidesse minemiseks tegid nii kohtualune ise kui ka tema alluvuses olnud ametnikud. Restoranides maksid toidu ja joogi eest vaheldumisi nii kohtualune A. U. kui ka ülejäänud ametnikud. Samuti polnud Kohtupalati

²⁸³ RKKOo 21.04.1928, nr 274. – ERA.1356.4.1830, 1 117.

²⁸⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 15.03.1927. – ERA.32.3.4945, 1 17–18.

hinnangul usutav, et kohtualuse poolt joobnud seisundis välja öeldud ähvardus ühe ametniku lahtilaskmise kohta oleks olnud usutav, kuna kohtualusel ei olnud võimu kedagi ametnikest lahti lasta.

Selles kohtuasjas ei leidnud tõendamist, et esinenud oleks väljapressimise keskseim tunnus – ametnikupoolne moraalne või füüsiline surve varast loobumiseks. Kuivõrd asjassepuutuvad seitse ametnikku kinnitasid, et kohtualusega käidi restoranides vabatahtlikult ning toidu ja joogi eest maksti vaheldumisi, ei saanud seda järelikult ka esineda.

Järgneva lahendi puhul oli eriline seisukoht, et jaatati võimalust nõuda altkäemaksu kaudselt. 1927. aasta lahendis nr 785 arutas Riigikohus kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 3. maist 1927. a A. S. süüdistuses NS § 372, 377 ja 378 järgi.²⁸⁵ Kohtualune töötas Risti raudteejaama ülemana ning nõudis ametikohustuste täitmisel korduvalt L. S.-lt, J. P.-lt ja teistelt kaubasaatjatelt altkäemaksuna 50–100 marka. Mittemaksmise korral lubas kohtualune takistada kauba väljaandmist. Rahukogu otsustas isikut karistada NS § 372, § 377, § 378, § 148-149, § 134-135, ja § 31 4. astme alusel 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega koos iseäraliste õiguste kaotamisega. Kohtupalat leidis, et rahukogu oli õigesti hinnanud tunnistajate ütlusi ja kinnitas rahukogu otsuse.²⁸⁶ Kassatsioonkaebuses väitis A. S., et Kohtupalat ei olnud võtnud vastu tema kaitsja poolt esitatud dokumente, milles olid välja toodud andmed kõigi saadetiste kohta Risti raudteejaamast. Kohtualuse hinnangul oli tegemist olulise tõendiga, mille alusel oli võimalik ümber lükata mitmed tunnistajate ütlused. Riigikohtu hinnangul kuulus kaebus rahuldamisele ning Riigikohus saatis asja uueks arutamiseks Kohtupalatisse. Tunnistajate ütluste ümberlökkamist, millele süüdimõistev otsus oli rajatud, tuli asjas tähtsaks lugeda, sest kui nimetatud dokumendi alusel oleks saanud ümber lükata tunnistajate ütlusi, saanuks ümber lükatud ka kohtuotsus. Asja arutati uuesti Kohtupalatis 23. märtsil 1928. a, mil Kohtupalat kinnitas siiski rahukogu otsuse.²⁸⁷ Kohtupalat hindas kogumis tunnistajate ütlusi ja A. S. poolt esitatud dokumente saadetiste kohta ning jõudis järeldusele, et isiku vastu tõstatatud süüdistust ei olnud võimalik ümber lükata. 1928. aasta lahendis nr 547 arutas Riigikohus A. S. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale.²⁸⁸ Riigikohus rahaldas kaebuse ning saatis kohtuasja Kohtupalatile veelkord uueks arutamiseks, kuivõrd Riigikohtu hinnangul oli Kohtupalat hinnanud tõendeid valesti. Kohtupalati otsusest ei nähtunud, millised olid väidetavad kaubasaatjatele mittemaksmise korral peale pandud takistused A. S. poolt. Samuti ei olnud Kohtupalat arutanud, kas nimetatud takistused ei võinud põhineda raudtee-eeskirjadel,

²⁸⁵ RKKOo 08/15.10.1927, nr 785. – ERA.32.3.4938, 1 87.

²⁸⁶ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 03.05.1927. – ERA.32.3.4938, 1 72–74.

²⁸⁷ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 23.03.1928. – ERA.32.3.4938, 1 132–134.

²⁸⁸ RKKOo 02.06.1928, nr 547. – ERA.32.3.4938, 1 140–142.

ning kas jaatava vastuse korral oli üldse tegemist NS §-s 377 ette nähtud kuriteoga. Kolmandal korral arutas Kohtupalat asja 3. novembril 1928. a ning hindas uuesti tunnistajate ütlusi ja kohtuasjas esitatud dokumente.²⁸⁹ Kohtupalati hinnangul ei olnud tõendatud, et kohtualune oleks nõudnud raudteel kehtivate eeskirjade ja kodukorra täitmist ning kinnitas Rahukogu otsuse, leides, et A. S. oli süüdi altkäemaksu nõudmises ja võtmises. A. S. oli altkäemaksu nõudnud kaudselt, öeldes kaubasaatjatele, et „teie veate puid, teenite palju, mina olen ametnik väikse palgaga jne“. Samuti olid tunnistajad öelnud, et ilma altkäemaksu andmiseta ei olnud A. S. olnud vastutulelik ning „oli teinud takistusi iga tühise asja pärast“. Kohtupalati hinnangul ei olnud tõendatud, et kohtualune oleks isikutelt nõudnud vaid raudteel kehtivate eeskirjade ja kodukorra täitmist. 1929. aasta otsuses nr 140²⁹⁰ lahendas Riigikohus kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale. A. S. väitis kaebuses, et Kohtupalat ei olnud kõiki apellatsioonkaebuses üles antud tunnistajaid ja eksperte välja kutsunud ning korraldaval istungil ei olevat Kohtupalat arutanud läbi kõikide tunnistajate väljakutsumist. Samuti ei olnud Kohtupalat läbi arutanud A. S. kaitsja poolt välja toodud kahte telegrammi ja kirja. Kohtupalati otsusest ei nähtunud, kuidas täpsemalt oli kohtualune isikutelt raha välja pressinud. Kassaatori seletuse kohaselt nõudis ta nimetatud kaubasaatjatelt vaid täpsemat seaduste ja eeskirjade täitmist. Kohtupalat ei olevat arutanud piisaval määral seda, kas nimetatud takistused ei põhinenud mitte raudteereeglitel ja -eeskirjadel, ning kas jaataval korral oleks ikka tegemist NS §-s 377 ettenähtud kuriteoga.

Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kaebus rahuldamisele. Kohtupalati korraldava istungi määrusest nähtus, et apellatsioonkaebuses osutatud palve tunnistajaid ja eksperti välja kutsuda oli läbi arutatud. Kohtupalatis olid arutatud läbi kassaatori poolt nimetatud dokumendid ning leitud, et esitatud dokumentidel polnud asjas tähtsust. Kohtupalati hinnangul oli põhjendamatu kassaatori seisukoht, nagu oleks agitatsioon tema vastu tekkinud selle pärast, et ta oli nõudnud raudteel maksvate eeskirjade ja kodukorra täitmist. Ka olevat kohtuotsuses korrektselt välja toodud ja ära näidatud, mil viisil nõudis A. S. isikutelt kaudsel teel altkäemaksu, mis oli Riigikohtu hinnangul korrektselt NS § 377 alla viidud.

Selle kaasuse puhul oli iseloomulikuks mitmel korral Riigikohtusse jõudmine. Kuigi kohtualune proovis toetuda väitele, et ta ei olnud altkäemaksu välja pressinud, vaid lihtsalt nõudnud raudteel kehtivate eeskirjade ja määruste täitmist, leidis lõpuks kohtute poolt siiski

²⁸⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 03.11.1928. – ERA.32.3.4938, l 170–173.

²⁹⁰ RKKOo 06/19.02.1929, nr 140. – ERA.1356.4.1867, l 6.

kinnitust kohtualuse poolt altkäemaksu nõudmine kaudselt. Sellest järeldasid kohtud, et altkäemaksu võtmise algatajaks oli siiski olnud ametnik.

1930. aasta lahendis nr. 329 arutas Riigikohus J. T. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 25. veebruarist 1930. a J. T. süüdistuses NS § 13, § 377, § 378 järgi.²⁹¹ Balti jaamas raudteepolitsei kordnikuna teeninud J. T. leppis teise ametnikuga kokku ja nõudis temaga ühiselt talitades ilma piletitähtsuse perroomil viibivalt ja kinni peetud M. M.-lt 50-sendi suuruse trahvi asemel 100 senti trahvi. M. M. maksis nõutud trahvi 100 senti, mille J. T. ja teine ametnik omavahel ära jagasid. Kohtupalati otsusega tunnistati J. T. süüdi NS § 13, § 377 ettenähtud süüteo ning teda karistati üheaastase vangistusega. Riigikohtule esitatud kassatsioonkaebuses palus J. T. tühistada Kohtupalati otsuse, selgitades, et temal kui politseikordnikul ei olnud õigust määrata trahve või nõuda sisse makse, kuid NS § 377 kohaldamiseks pidi maksunõue olema seotud otseste ametikohustuste täitmisega. Äärmisel juhul võis tema teos esineda vaid NS § 380 tunnuseid. Samuti väitis kohtualune oma kaebuses, et andis kohe peale kaaskordniku poolt toime pandud altkäemaksu võtmist sellest oma ülemusele teada, mistõttu esines kaaskordnik kohtualuse suhtes valekaebusega. Kohtualuse hinnangul kuulus ka NS § 377 puhul kohaldamisele NS § 373 II jagu. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kaebus rahuldamisele, kuna J. T. süütegu oli korrektselt NS § 13, § 377 p 3 alla viidud. NS § 373 kohaldamiseks puudus alus, kuna kohtualune oli nimetatud maksu koos teise ametnikuga M. M.-lt välja pressinud.

Kohtuasjas oli huvitav kohtualuse poolt kassatsioonkaebuses väidetut, nagu tuleks ka NS § 377 puhul kohaldamisele NS § 373 II jagu, mis sätestas privilegeeritud koosseisuna väiksema karistuse altkäemaksu võtmisel ametikohustuste rikkumisega, kui ametnik andis enne ametikohustuste rikkumist ülemusele altkäemaksu võtmisest kahetsusega teada. Kohtualune argumenteeris nimetatud seisukohta sellega, et kuivõrd altkäemaksu nõudmise puhul oli tegemist „alkäemaksu kõrgema liigiga“, siis pidi NS § 373 II jagu kohalduma ka NS §-le 377. Kahjuks oli Riigikohus kohtualuse nimetatud vastuväite analüüsimisel äärmiselt napisõnaline ning tõdes vaid, et puudus alus NS § 373 II jao kohaldamiseks.

1930. aasta lahendis nr 374 lahendas Riigikohus J. K. kaitsja J. Holbergi kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 14. märtsist 1930. a J. K. süüdistuses NS § 9, 372 I jao, 377 p 2 ja 378 järele.²⁹² J. K., olles Petseri raudteejaama korraldaja, nõudis F. L.-lt kahel korral jootraha saadetise edasisaatmise eest, mida J. K. oli kohustatud tegema tasuta, ähvardades vastasel juhul saadetise jaama maha jätta. Ühel korral andis F. L. kohtualusele kaks krooni, teisel korral ta

²⁹¹ RKKOo 07.05.1930, nr 329. – ERA.1356.4.1885, 15.

²⁹² RKKOo 14.05.1930, nr 374. – ERA.1356.4.1766, 14.

nõutud tasu ei maksnud. Kohtupalati otsusega karistati J. K.-d nimetatud tegude eest neljakuulise vangistusega koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega ja rahatrahviga 4 krooni suuruses.²⁹³ Kassatsioonkaebuses leidis isik, et NS § 9 ja 377 p-s 2 ette nähtud väljapressimise katse koosseisu ei saanud kohaldada, kuna puudus kuriteokoosseis. NS § 377 p-s 2 ette nähtud „kingituse või jootraha nõudmist“ tuli mõista nii, et väljapressija nõudmine ja ähvardused pidid jätma sarnase mulje ka väljapressitavale. Ohvril pidi tekkima tunne, et tema elu, tervis või varanduslik heaolek oli ohus. F. L.-l ei olnud tekkinud ohtu tervisele või varale. Jootraha nõudmine oli öeldud rahvahulga ees avalikus kohas naljana, mitte tegeliku surveavaldamisena. Seetõttu kvalifitseeris Kohtupalat kuriteo vääralt, kuna nimetatud tegu olevat ette nähtud NS § 376 p-s 2. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kaebus rahuldamisele, kuna kassaatori arusaam NS § 377 p 2 ettenähtud kuriteo mõistest läks lahku juba ainuüksi seaduse sõnastusest,²⁹⁴ mistõttu oli kohtualuse kuritegu kvalifitseeritud korrektselt NS § 377 p 2 järgi.

Nimetatud asjas mõisteti kohtualusele võrreldes NS §-des 377 ja 378 sätestatuga (2,5–3 aastat vangistus) võrdlemisi madal karistus – 4 kuu pikkune vangistus. See on põhjendatav sellega, et ühel juhul jäi isiku tegu katsestaadiumisse (NS § 9 alusel), mille kohaselt sai NS § 115 järgi isiku karistust kergendada. Samuti olid kohtud arvestanud süüd kergendavaid asjaolusid NS § 134 ja 135 alusel. Seetõttu mõisteti isikule karistus NS § 33 3. astme alusel, mis sätestas vangistuse pikkuses 4–8 kuud. Eristus kohtualuse kaitsja poolt väidetu, et NS § 9 ja 377 p 2 asemel, mis sätestas altkäemaksu väljapressimise katse, tuli kohaldada NS § 376 p 2. NS § 376 p 2 kohaselt loeti isik altkäemaksu vastuvõtjaga sarnaselt süüdlaseks juhul, kui altkäemaks ei olnud veel üle antud, kuid seda oli ainult lubatud. Küll aga tuli tähele panna, et NS § 376 p 2 kohaldus NS § 372–375 süütegude puhul. Kuivõrd altkäemaksu nõudmise puhul oli nõudjaks ametnik, oli võimalik selle teo katsestaadiumisse jäämine NS § 9 alusel, kui isik ei andnud ametniku poolt nõutut üle. Nii oli nimetatud asjas isiku tegu ka kvalifitseeritud.

Kokku jõudis Kohtupalati ja Riigikohtu praktikasse 5 kaasust, kus raudteeametnikke süüdistati NS § 377 ja 378 alusel toime pandud altkäemaksu nõudmise kuritegudes. Ka analüüsitud kaasuste puhul tõusetusid küsimused altkäemaksu nõudmise sisustamisest. NS § 377 eristamise põhimõtte teistest altkäemaksu süütegudest võttis Riigikohtunik P. Kann sobivalt kokku oma eriarvamuses²⁹⁵: altkäemaksu võtmine erines altkäemaksu väljapressimisest selle poolest, et altkäemaksu antakse vabatahtlikult, altkäemaksuandja vabal nõusolekul. Väljapressimine sündivat aga sunniviisiliselt, altkäemaksuandja sunnitud nõusolekul. Väljapressimist

²⁹³ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 14.03.1930. – ERA.32.3.4924, l 27–28.

²⁹⁴ „Под каким бы то ни было видом или предложением“ – mistahes moel või ettekäändel.

²⁹⁵ Riigikohtunik P. Kanni eriarvamus. – ERA.32.3.4930, l 59–60.

iseloomustav omadus – sund, füüsiline või moraalne vägivald – võis NS § 377 kohaselt väljenduda mitmel moel. NS § 377 p 1 alusel väljendus sund või vägivald surves või ähvarduses, NS § 377 p 2 alusel ainult nõudmises, mis ei olnud seotud survega. Sellisel juhul loeti altkäemaksu nõudmine lõpetatud väljapressimiseks siis, kui selle nõudmise mõjul olid altkäemaksuandjad nõutud altkäemaksu väljapressijale üle andnud, vastasel juhul oli tegemist väljapressimise katsega. Kui nõudmist polnud võimalik tuvastada, ei saanud tegu kvalifitseerida ka NS § 377 järgi.²⁹⁶

Ühes kohtuasjas jaatati altkäemaksu võtmise võimalikkust kaudselt.²⁹⁷ Samuti oli ühe kaasuse²⁹⁸ puhul huvitav kohtualuse poolt väidetud, nagu kohalduks ka NS § 377 puhul NS § 373 II jagu, mille kohaselt oli karistatav altkäemaksu võtmine juhul, kui ametnik andis enne ametikohususte rikkumist ülemusele altkäemaksu võtmisest kahetsusega teada. Kohtualune leidis, et kuivõrd altkäemaksu nõudmise puhul oli tegemist „alkäemaksu kõrgema liigiga“, siis pidi NS § 373 II jagu kohalduma ka NS §-le 377. Kuigi Riigikohus oma lahendis nimetatud väidet ei analüüsinud, ei olnud selline seisukoht õige – NS § 373 II jagu sätestas vaid privilegeeritud koosseisu NS § 373 I jao teo suhtes. Ühes kaasuses jäi altkäemaksu nõudmine ka katsestaadiumisse.²⁹⁹

Ühel juhul mõisteti isik altkäemaksu nõudmises õigeaks, kuivõrd ametniku teos ei tuvastatud sündi.³⁰⁰ Mõistetud karistused olid oma määraades aga pigem madalamad, jäädes kõik NS § 377 ja 378 alammäärast alla, varieerudes 4 kuust³⁰¹ kuni 1 aasta ja 6 kuuni³⁰². Suur varieerumine oli ka altkäemaksuna võetud summades – kui kõige madalam altkäemaksuna võetud summa oli 1 kroon³⁰³, siis suurim altkäemaksuna võetud summa analüüsitud kaasustes oli 186 658 marka, s.o 1867 krooni³⁰⁴. Kaasuste puhul ei joonistunud mingil moel välja, et suurema summa altkäemaksu vastu võtnud ametnik oleks karistatud ka rangemal määral. Seega lähtus karistuspraktika selgelt põhimõttest, et kuivõrd altkäemaksu süütegusid reguleerivad sätted ei eristanud mingil moel altkäemaksuna nõutuna väärtust, ei võetud seda karistuste mõistmisel ka arvesse.

²⁹⁶ Kohtuasjas RKKOo 19.12.1925/16.01.1926, nr 1080 kvalifitseeriti ametniku tegu lõpuks NS § 373 järgi. – ERA.32.3.4930, l 58.

²⁹⁷ RKKOo 08/15.10.1927, nr 785. – ERA.32.3.4938, l 87.

²⁹⁸ RKKOo 07.05.1930, nr 329. – ERA.1356.4.1885, l 5.

²⁹⁹ RKKOo 14.05.1930, nr 374. – ERA.1356.4.1766, l 4.

³⁰⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 15.03.1927. – ERA.32.3.4945, l 17–18.

³⁰¹ Niivõrd madal karistus oli seletatav asjaoluga, et isiku tegu jäi katsestaadiumisse, mis lubas karistust vähendada. RKKOo 14.05.1930, nr 374. – ERA.1356.4.1766, l 4.

³⁰² RKKOo 02.06.1928, nr 547. – ERA.32.3.4938, l 140–142.

³⁰³ RKKOo 07.05.1930, nr 329. – ERA.1356.4.1885, l 5.

³⁰⁴ RKKOo 19.12.1925/16.01.1926, nr 1080. – ERA.32.3.4930, l 58.

1.2.3.3 Kohalike omavalitsuste ametnikud

Kokku esines Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas 5 otsust, kus isikuid süüdistati NS § 377 ja 378 alusel toime pandud altkäemaksu nõudmises ning süüteo subjektiks oli kohaliku omavalitsuse ametnik. Kõige varasem selline kaasus on pärit aastast 1925 ning kõige hilisem aastast 1930.

Otsuses 22. veebruarist 1924. a lahendas Kohtupalat R. S. voliniku J. Teemanti apellatsioonkaebust R. S. süüdistuses NS § 378 alusel.³⁰⁵ Kohtualune oli Läänemaa neljanda ringkonna valitseja ning võttis oma ametikohustuste täitmise juures vähipüügi rentniku J. T. käest kingitusena vastu 100 vähki ja 5000 marka. Kohtualune oli neid nõudnud J. T. käest ähvardusega, et mittemaksmise korral jääb J. T. ilma õigusest Rõude jõel vähke püüda. Isikut karistati NS § 378, § 149 ja § 31 3. astme alusel 2 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega. Kohtupalati hinnangul sai tunnistajate ütluste ja kogutud tõendite alusel lugeda R. S. süü tõendatuks. Ähvardust mitte lasta J. T.-l püüda Rõude jõel vähke oli kohtualusel võimalus teostada oma ametiseisundi tõttu, mis kohustas ja andis talle õiguse valvata rentnike poolt vähkide ja kalade püüdmise määruste³⁰⁶ täitmist. Nimetatud määruse rikkumise korral oli kohtualusel õigus pöörduda politsei poole ning J. T.-l edasine püük keelata. Kuna J. T. oli olnud arvamusel, et kohtualune teostab oma ähvarduse, oli J. T. sunnitud järele andma ning altkäemaksu andma. Selline tegevus vastas väljapressimise tunnustele NS § 378 järgi.

Kohtupalati otsuses oli mainitud vaid NS § 378, kuigi isiku tegu vastas NS § 377 koosseisutunnustele – NS §-s 378 II jaos oli lisaks NS § 377 karistustele reguleeritud ka altkäemaksu väljapressimine, kui see oli toime pandud piinamise või muu ilmselge vägivallaga. Kohtuasja materjalidest ei nähtu, et kohtualune oleks väljapressimise J. T. suhtes toime pannud piinamise või muu vägivallaga. Ka karistus oli kohtualusele mõistetud NS § 377 ja § 378 I jao piirides. Kuigi nimetatud kohtuasjas ei olnud Rahukogu ega Kohtupalat toonud välja süüd vähendavaid asjaolusid, mõisteti R. S.-le karistus NS §-de 377 ja 378 järgi kõige minimaalsemas määras – nimelt nägi NS § 378 ette karistuse NS §-s 377 sätestatud tegude eest NS § 31 3. astme järgselt. NS § 31 3. aste nägi ette vangistuse parandusliku kinnipidamise üksuses alates 2 aastast ja 6 kuust kuni 3 aastani.

Järgneva kaasuse taust oli rekvireerimises ja rekvireeritud vara eest tasu maksmises. 1924. aasta otsuses nr 1500 lahendas Riigikohus Kohtupalati prokuröri vanemabi E. Reisbergi kassatsiooniprotesti Kohtupalati otsuse peale 22. juulist 1924. a G. P. süüdistuses NS § 377 ja

³⁰⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 22.02.1924. – ERA.32.3.4939, l 17–18.

³⁰⁶ Põllutöoministeeriumi määrused kalapüügi korraldamiseks. – RT 1920, 59-60, lk 472.

378 järgi.³⁰⁷ Isikut süüdistati selles, et ta Tallinna linna rekvireerimiskomisjoni sekretärina nõudis ametikohuste täitmisel J. K. käest endale 10% summast, mis J. K. pidi saama rekvireeritud õli eest (12 284 marka). G. P. väitis J. K.-le, et mittemaksmise korral peab J. K. rekvireerimiskomisjonilt saadavat raha kaua ootama. G. P. ei saanud J. K.-lt nõutud tasu temast mitteolenevatel põhjustel, sest J. K. teatas raha nõudmisest ametivõimudele. Peale selle süüdistati G. P. selles, et ta samal ametikohal olles nõudis ta D. L. käest endale 10% summast, mida D. L. ootas Tallinna rekvireerimiskomisjonilt temalt rekvireeritud pleki eest (58 050 marka), lubades saadud summa eest kiirendada väljamakse tegemist. D. L. andis kohtualusele 3000 marka. Seega süüdistati G. P. selles, et ta nõudis kahelt isikult raha rekvireerimise eest ette nähtud tasu väljaandmise kiirendamise eest. Rahukogu mõistis kohtualuse õigeks, kuna too olevat nimetatud kohustusi täitnud advokaadi,³⁰⁸ mitte ametnikuna. Kohtupalat kinnitas rahukogu õigeksmõistva otsuse.³⁰⁹ Kohtupalati hinnangul ei vastanud kohtualuse teod ühelegi NS § 377 punktile. Kohtualune oli rekvireerimiskomisjonis vaid sekretär ning ta ei saanud komisjonis tehtavatele otsustele mõju avaldada. Samuti ei olnud kohtualuse teos võimalik tuvastada NS § 372 tunnuseid. Nimetatud sätte kohaselt võeti ametnik vastutusele, kui altkäemaksu võtja sai tasu nende tegevuste täitmise eest, mis kuulusid tema ametikohustuste hulka. Kohtupalat lisas, et samasugune alus oli kasutusele võetud ka UNS §-des 656 ja 657. G. P. oli J. K.-lt ja D. L.-lt saanud aga tasu tegutsemise eest nende advokaadina. Kohtupalati prokuröri vanemabi E. A. Reisberg leidis kassatsiooniprotestis, et tunnistajate ütluste kohaselt oli tuvastatud, et G. P., selgitades isikutele, et mittemaksmise korral tuleb rekvireerimistasu oodata pikka aega, talitas nagu ametnik, kes täitis oma ametikohustusi. Riigikohus jättis protesti tagajärjeta, kuna raha väljamaksmise kiirendamine sai toimuda ainult Rekvireerimise Peakomisjonis, kus kohtualune aga tööl ei olnud ning antud asjas oli tuvastatud üksnes tema tegutsemine advokaadina.

Rekvireerimine kujutas endast kohapealsete vahendite sunduslikku hankimist elanikelt sõjaväe tarbeks.³¹⁰ Rekvireerimise tarvis moodustatud rekvireerimiskomisjonide ülesandeks oli sundvõõrandada isikute vara kindlate normide alusel ning nimetatud varade eest tasu

³⁰⁷ RKKOo 11.10.1924, nr 1500. – ERA.1356.4.1845, l 8.

³⁰⁸ Gustav Pohla nimelisi advokaate oli Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil kaks tükki, muuhulgas tegutsesid nad mõlemad Raplas – küll aga erinevatel ajaperioodidel. Kohtuasjas nimetatud Gustav Pohla (1880–1942) oli Tallinna Ringkonnakohtu ringkonnas Raplas advokaat aastatel 1937–1938. Gustav Pohla (1908–1983) oli Raplas advokaat aastatel 1942–1944. Vahtre, L. Eesti Advokatuuri ajalugu 1919–1994. Tallinn 2005, lk 324; Advokatuuri Nõukogu 1938. aasta aruanne. Advokatuuri Nõukogu 1939, lk 96; Eesti Vabariigi vannutatud advokaatide Nõukogu 1937. aasta aruanne. Advokaatide Nõukogu 1938, lk 104.

³⁰⁹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 22.07.1924. – ERA.32.3.4934, l 25–26.

³¹⁰ Ajalooarhiivi fondiloend. 1.5.1.3. Rekvireerimiskomisjon. Elektrooniliselt kättesaadav: https://www.eha.ee/fondiloend/frames/struc_prop.php?id=101&lid=290 (07.04.2021).

määramine.³¹¹ Üheks nimetatud aktiks, mis rekvireerimise toimetamisel aluseks oli, oli Ajutise Valitsuse poolt 25. veebruaril 1919. a vastu võetud määrus rekvireerimise kahjude hindamise komisjonidest ja peakomisjonist rekvireerimise ja kahjude hindamise asjus.³¹² Selle määruse § 4 määras ära rekvireerimiskomisjonide koosseisu. Näiteks linnades oli komisjoni esimeheks linnavalitsuse esindaja ning tema asetäitjaks oli sõjaväe varustusvalitsuse esindaja, kelle määras kohalik väeülemus. Komisjoni liikmeteks olid aga linna toitlustuse ja varustuse osakondade, miilitsavalitsuse, kohalike kaubandus- ja tööstusettevõtete ning majaomanike esindajad, vajadusel kaasati ka maakonna toitlustuse ja varustuse osakondade esindajad. Seega ei kuulunud rekvireerimiskomisjoni koosseisu sekretär, kelleks nimetatud kohtuasjas kohtualune oli. Rekvireeritud esemete eest maksti isikutele tasu. Kohalikud rekvireerimiskomisjonid saatsid tasumaksmise otsused, kus rekvireeritavate esemete väärtus oli üle 1000 marga, Rekvireerimise Peakomisjoni, kus need vaadati läbi ning otsustati lõplik tasu summa.³¹³ Isegi juhul, kui isik oleks kuulunud linna rekvireerimiskomisjoni, ei oleks tal olnud seal võimalik mõjutada rekvireerimistasu maksmist, kuivõrd kohtuasjas välja toodud summade maksmise üle otsustamine kuulus peakomisjoni pädevusse. Komisjonis sekretärina töötades ei saanud kohtualune mingil moel mõjutada komisjoni poolt vastuvõetavaid otsuseid, oma teenuseid pakkus ta advokaadina. Ka selles kohtuasjas oli Kohtupalat viidanud vastavatele UNS sätetele.³¹⁴ Kuigi Kohtupalat ei põhjendanud sellist viitamist kuidagi, on tõenäoline olukord, et Kohtupalati kohtukolleegium oli kursis asjaoluga, et KrS väljatöötamisel võeti aluseks just UNS ning seeläbi võeti arvesse ka võimalikku tulevikus kehtima hakkavat KrS regulatsiooni. Riigikohus Kohtupalati poolt UNS viitamisele aga kuidagi ei reageerinud.

Järgnevas kohtuasjas süüdistati isikut mitme sätte alusel. Otsuses 27. märtsist 1931. a arutas Kohtupalat Rahukogu prokuröri abi K. Kompuse apellatsiooniprotesti J. P. süüdistuses NS § 372 II jao, § 9, § 377 ja 362 põhjal.³¹⁵ Kohtualune töötas Aakre valla sekretärina ning võttis oma ametikohustusi rikkumata erinevatelt valla poole pöördunud isikutelt vastu toidukraami. Samuti nõudis ta abielutunnistuse asjas valla poole pöördunud J. K.-lt köögikapi tegemist, lubades alles kapi tegemise ajal tunnistuse anda, kuid J. K. ei täitnud seda nõudmist. Peale selle süüdistati J. P. NS § 362 järgi kvalifitseeritavas kuriteos selle eest, et ta lisis tuluhindamise

³¹¹ Ajalooarhiivi fondiloend. 1.5.1.3. Rekvireerimiskomisjon. Elektrooniliselt kättesaadav: https://www.eha.ee/fondiloend/frames/struc_prop.php?id=101&lid=290 (07.04.2021).

³¹² Ajutise Valitsuse poolt 25. veebruaril 1919. a vastu võetud määrus rekvireerimise kahjude hindamise komisjonidest ja peakomisjonist rekvireerimise ja kahjude hindamise asjus. – RT 1919, 14, lk 106.

³¹³ Ajutise Valitsuse poolt 25. veebruaril 1919. a vastu võetud määrus rekvireerimise kahjude hindamise komisjonidest ja peakomisjonist rekvireerimise ja kahjude hindamise asjus, § 16–19.

³¹⁴ Kohtupalat oli seda varasemalt teinud ka otsuses 02.07.1926. – ERA.32.3.4919, l 26–27.

³¹⁵ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 27.03.1931. – ERA.32.3.4936, l 47–49.

komisjoni istungi protokoll lõppu tõele mittevastava lause.³¹⁶ Rahukogu mõistis kohtualuse õigeks. Kohtupalati hinnangul rajanes prokuratuuri protest tunnistajate ütlustele, need olid aga muude tõenditega vastuolus ning seetõttu ebausaldusväärsed. Samuti ei olnud tõendatud kohtualusele toidukraami andmine altkäemaksuna – mitmed tunnistajad selgitasid, et andsid erinevat toidukraami ning üks isikutest lubas valmistada köögikapi J. P.-le kui sõbrale ning see polnud seotud kohtualuse kui vallasekretäri ametikohustustega. Seega leidis Kohtupalat, et kohtualuse vastu tõstetud süüdistus altkäemaksu vastuvõtmises ja väljapressimises ei olnud kohtulikul uurimisel kinnitust leidnud. Ka ei leidnud tõendamist NS § 362 ettenähtud süütegu, kuivõrd selgus, et kohtualuse poolt protokollis tehtud parandus ei sisaldanud tõeste asjaolude moonutamist.

J. K. poolt köögikapi valmistamise nõudmine oli kvalifitseeritud NS § 9, 377 II jao ja 378 järgi, st katsestaadiumisse jäänud väljapressimisena. Siinse kaasuse puhul ei tuvastanud Kohtupalat, et kohtualuse poolt hüvede vastuvõtmise ning ametitoimingute tegemise vahel oleks olnud seos, mis oli altkäemaksu süütegude puhul aga oluline tunnus.

Kaks järgnevat kaasust käsitlesid altkäemaksu võtmist ja nõudmist Vilo vallas. 7. septembri ja 7. oktoobri 1931. aasta lahendis nr. 684 arutas Riigikohus I. P., G. F., S. K., V. N., F. O. ja S. K. kassatsioonkaebuseid Kohtupalati otsuse peale 28. aprillist 1931. a I. P., G. F. ja S. K. süüdistuses NS § 13, § 377 p 2 ning V. N., F. O. ja S. K. süüdistuses NS § 13, § 372 I jao p 2 järgi.³¹⁷ Kohtualused olid Vilo vallavolikogu liikmed. I. P., G. F. ja S. K. nõudsid valla piirides asuvasse algkoolidesse õpetajate valimiste eel nimetatud kohtadele kandideerivatelt isikutelt raha, teatades, et nõutud summade mittemaksmisel nad õpetajakohtadele valituks ei osutu. Saadud raha jagasid nad omavahel ära. V. N., F. O. ja S. K. võtsid õpetajakandidaadidelt vastu raha, teades, et kandidaadid maksid raha vaid I. P., G. F. ja S. K. nõudmise tõttu. Rahukogu otsusega, mille Kohtupalat kinnitas, mõisteti I. P. ja S. K.-le NS § 13, § 377 p 2, § 378, § 372 I jao põhjal karistuseks vangistus pikkuses 1 aasta ja 6 kuud ning rahatrahv I. P.-le summas 50 krooni ja S. K.-le summas 20 krooni. G. F. mõisteti NS § 13, § 377 p 2 ja § 378 alusel 1 aastaks ja 6 kuuks vangi.³¹⁸ V. N., F. O. ja S. K. mõisteti igäüks NS § 13 ning § 372 II jao alusel 8 kuuks vangi koos 20 krooni suuruse trahviga. Kõige olulisemat osa kandidaadidelt raha nõudmises mängis I. P., kes oli raha peamine nõudja. Kohtupalati hinnangul vastasid I. P., G. F. ja S. K. tegevused NS § 377 tunnustele, sest ähvardamise mõiste alla käisid nii füüsilised

³¹⁶ Dokumentide võltsimist reguleeris NS § 362.

³¹⁷ RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741, 1 17–18.

³¹⁸ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 28.04.1931. – ERA.1356.4.1741, 1 12–13.

vägivallateod kui ka igasugused surveavaldused, millest tulenevalt olid isikule tekkinud kahjulikud tagajärjed – selleks võis olla ka materiaalne kaotus.

Kassatsioonkaebustes väitsid kohtualused, et vallavolikogu liikmed ei olnud omavalitsuse ametnikud, kuna vallavolikogu liikmetel ei olnud ametnikele omaseid õigusi ja kohustusi, mistõttu ei saanud nende tegusid ka kvalifitseerida NS § 372 ja 377 järgi. Samuti väideti, et NS § 377 järgi oli väljapressimine kohaldatav ainult juhul, kui ametnik sundis kedagi oma vara üle andma, ilma, et üleandja selleks nõus oleks. Kohtualuste hinnangul olid õpetajakandidaadid aga vabatahtlikult hakanud vallavolikogu liikmetele raha pakkuma, mistõttu ei saanud ka altkäemaksu väljapressimisest juttu olla. Riigikohus selgitas oma otsuses, et NS § 372, 377 ja teiste altkäemaksu võtmise ja nõudmise sätete eest karistati mitte ainult riigi või omavalitsuse ametnikke, vaid ka isikuid, kes ei kuulunud ametnike hulka, kuid kes seisid omavalitsuse teenistuses. Käesoleval juhul kuulusid kohtualused omavalitsuse teenistusse. NS § 377 ei olnud kohaldatav ainult ähvardusega altkäemaksu nõudmises – ähvardusega altkäemaksu nõudmist reguleeris NS § 377 p 1, kuid altkäemaksu nõudmist ilma ähvarduseta reguleeris NS § 377 p 2. Riigikohus jättis Kohtupalati otsuse jõusse.

I. P. suhtes lahendas Riigikohus ka altkäemaksu võtmist seoses Motovilovo Vene algkooli juhataja valimistega. 14. septembril 1932. aasta lahendis nr. 733 arutas Riigikohus I. P. kassatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 3. juunist 1932. a I. P. süüdistuses NS § 377 p 2 ja 378 järgi.³¹⁹ I. P.-d süüdistati selles, et ta Vilo vallavolikogu liikmena nõudis Motovilovo Vene algkooli juhataja valimiste puhul nimetatud kohale kandideerivalt V. P.-lt enne valimist altkäemaksu 250 krooni. Nimetatud summast maksis V. P. kohtualusele 70 krooni, kartes, et raha mittemaksmise korral ei valita teda nimetatud kooli juhatajaks. Kohtupalat kinnitas rahukogu otsuse, millega kohtualusele mõisteti NS § 377 II jao, § 378, § 149 ja § 31 3. astme põhjal kahe ja poole aasta pikkune vangistus koos eri- ja isiklike õiguste kaotusega.³²⁰ Kohtupalat leidis, et rahukogu oli õigustatult lähtunud V. P. ütlustest. I. P. väitis aga kassatsioonkaebuses, et V. P. ja tema mehe ütlused, mis kohtuotsuses olid aluseks võetud, olevat ümber lükatud teiste tunnistajate ütlustega. Lisaks ei olnud Kohtupalat kutsunud välja kolme tunnistajat. Riigikohus jättis kassatsioonkaebuse rahuldamata, leides, et kolm tunnistajat oli Kohtupalati poolt jäetud kohtusse kutsumata seetõttu, et need tunnistajad olid üles antud pärast KKS §-s 557 ette nähtud tähtaega. Muus osas käis kaebus asja sisu kohta, mis KS § 5 kohaselt Riigikohtus arutusele ei kuulunud. 27. septembril 1933. aasta otsuses nr 719³²¹

³¹⁹ RKKOo 18.08.1932, nr 733. – ERA.1356.4.1843, l 10.

³²⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 03.06.1932. – ERA.32.3.4933, l 26–27.

³²¹ RKKOo 27.09.1933, nr 719. – ERA.1356.4.1844, l 8.

lahendas Riigikohus sama kohtualuse palvet uuendada toimetust selles süüdistusasjas. Kohtualuse hinnangul oli ta süüdi mõistetud tunnistajate V. P. ja S. S. ütluste põhjal, kes olid andnud valeütlusi ning tulnuks seetõttu valeütluste andmise eest vastutusele võtta. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud palve uuendamiseks rahuldamisele, kuivõrd KKS § 935 põhjal võis kriminaalasja uuendada ainult siis, kui tunnistajad oleksid juba jõustunud kohtuotsusega valetunnistuse andmises süüdi mõistetud, mida aga nimetatud juhtumil ei olnud toimunud. Seetõttu puudus asja uuendamiseks seaduslik alus. Süüdistuse tõstmine valetunnistuse andmises nimetatud tunnistajate vastu ei kuulunud Riigikohtu kompetentsi.

Riigikohtu 7. oktoobri 1931. aasta lahendiga nr. 684³²² kinnitati I. P. karistuseks vangistus 1 aasta ja 6 kuud ning 14. septembril 1932. aasta lahendiga nr. 733³²³ vangistus pikkuses 2 aastat ja 6 kuud koos õiguste kaotusega. Rahukogu määrusega 18. detsembrist 1933. a mõisteti I. P.-le liitkaristuseks 4 aastat vangistust koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Rahukogu määruse peale kaebas I. P. Riigikohtu üldkogusse.³²⁴ I. P. hinnangul oli rahukogu otsuse tegemisel olnud kohtu koosseisus kohtu-uuriija K., kes oli toimetanud ka tema kohtuasja eeluurimist. Samuti polnud kohtualuse hinnangul arvesse võetud tema vahi all veedetud aega, mistõttu palus ta rahukogu otsuse tühistada. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud rahukogu otsus tühistamisele, kuna see oli tehtud seaduslikus koosseisus – kohtu-uuriija K. oli õigustatud võtma osa otsuse tegemisest, vaatamata sellele, et ta teatud osas oli ka eeluurimist toimetanud. Seetõttu ei olnud alust rahukogu otsuse tühistamiseks. Üldkogu hinnangul oli karistuse puhul võetud korrektselt arvesse ka kohtualuse vahi all viibitud aeg.

Kaks viimast kohtuasja puudutasid Vilo valla Motovilovo kooli õpetajate ja juhataja valimise puhul kandidaatidelt nõutud altkäemaksu. Riigikohus kinnitas, et altkäemaksu nõudmise ja võtmise eest oli võimalik karistada ka isikuid, kes ei olnud omavalitsuse ametnikud, vaid kes seisid omavalitsuse teenistuses.³²⁵ See käsitlus langes kokku nii seaduses sätestatu³²⁶ kui ka õiguskirjanduses³²⁷ väidetuga. Kohtuasjas prooviti väita, et NS § 377 nõudis altkäemaksu nõudmisel alati ähvardamist, kuid Riigikohus kinnitas, et altkäemaksu nõudmine ähvardamisega oli reguleeritud vaid NS § 377 p-s 1.³²⁸ Samale seisukohale oli Riigikohus jõudnud ka varasemalt.³²⁹

³²² RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741, l 17–18.

³²³ RKKOo 18.08.1932, nr 733. – ERA.1356.4.1843, l 10.

³²⁴ RKÜKo 17.02.1934, nr 10. – ERA.32.3.4933, l 45.

³²⁵ RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741, l 17–18.

³²⁶ NS § 372 I jao kohaselt, mis laienes ka NS §-le 377, sai altkäemaksu võtmise teo subjekt olla ametnik või muu isik, kes oli riigi või omavalitsuse teenistuses. Vt käesolev töö p 1.1.2.2.

³²⁷ Širjajev, V., lk 518–519.

³²⁸ RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741, l 17–18.

³²⁹ RKKOo 14.11.1925, nr 983. – ERA.32.3.4913, l 39.

Ühes kohtuasjas³³⁰ viitas Kohtupalat UNS sätetele, et sisustada ametniku ametikohustuste hulka kuuluvaid kohustusi. UNS sätted altkäemaksu süütegudest ei kehtinud. Sama mõttekäiku ning UNS-le viitamist kasutas Kohtupalat ka 20 päev varem NS § 373 alusel tehtud lahendis.³³¹ Nende kahe kohtuasja arutamise ajaks oli UNS-l põhinenud KrS jõudnud arutamisele Riigikogu erikomisjonidesse, mistõttu pole välistatud, et Kohtupalat võttis arvesse ka võimalikku tulevikus kehtima hakkavat KrS regulatsiooni.

Ühel juhul mõisteti isik NS § 377 alusel süüdi ka kaasaaitajana NS § 380 alusel.³³² Kaasosalisi karistati NS § 380 sanktsiooni kohaselt samas määras teo toimepanijaga, kuid „väiksemas ulatuses“. Selles kohtuasjas mõisteti põhiteo toimepanijale karistuseks 3-aastane vangistus, kuid kaasaaitajale 2 aasta ja 6 kuu pikkune vangistus. Kahjuks ei olnud kohtud lähemalt analüüsinud ja sisustanud altkäemaksukuritegudele kaasaaitamise sisu.

Siinses alapeatükis analüüsitud lahendites mõisteti kahes kohtuasjas isikud õigeks. Ühel juhul tuvastati, et isik tegutses advokaadi, mitte ametnikuna.³³³ Teises asjas aga ei tuvastatud, et kohtualune oleks nõudnud altkäemaksuna köögikapi valmistamist, kuna tegemist oli olnud sõpradega ning ei tuvastatud, et ametnik oleks plaaninud sooritada ametialast vastusooritust.³³⁴ Mõistetud vangistused olid oma määrades endiselt pigem madalad, varieerudes 1 aastast ja 6 kuust³³⁵ kuni 3 aastani³³⁶. Neljas kohtuasjas³³⁷ mõisteti kohtualustele 2 aasta ja 6 kuu pikkune vangistus, mis oligi vangistuse alammäär, mis NS §-s 378 I jaos NS § 377 toime pandud tegude eest ette nägi.

1.2.3.4 Kohtu-uuriija

Kohtute seaduse ehk omaaegse nimetusega „kohtukohtade seadluse“ § 261 sätestas kohtuametnike vastutusele võtmise korra: kas distsiplinaarkorras või „kaelakohtu pidamise seaduse alusel üldkohtutes kriminaalkorras“. Kaelakohtu pidamise seaduse § 1080 p 1 kohaselt

³³⁰ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 22.07.1924. – ERA.32.3.4934, l 25–26.

³³¹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 02.07.1926. – ERA.32.3.4919, l 26–27.

³³² Kuivõrd nimetatud kohtuasi puudutas suuremal määral NS § 372 kohaldamist, on kohtuasja kirjeldus ning analüüs esitatud töö p-s 1.2.1.

RKKOo 20.05.1931, nr 502. – ERA.1356.4.1764, l 14–16.

³³³ RKKOo 11.10.1924, nr 1500. – ERA.1356.4.1845, l 8.

³³⁴ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 27.03.1931. – ERA.32.3.4936, l 47–49.

³³⁵ RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741, l 17–18; RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741, l 17–18.

³³⁶ RKKOo 20.05.1931, nr 502. – ERA.1356.4.1764, l 14–16.

³³⁷ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 22.02.1924. – ERA.32.3.4939, l 17–18; RKKOo 18.08.1932, nr 733. – ERA.1356.4.1843, l 10; RKKOo 20.05.1931, nr 502. – ERA.1356.4.1764, l 14–16; RKKOo 18.08.1932, nr 733. – ERA.1356.4.1843, l 10.

anti sekretärid, sekretäride abid, kohtupristavid, notarid ning muud kohtukodades ametis olevad ametnikud kohtu alla esimese astmena Kohtupalatis. Kui Vene keisririigis pidid KKS § 1085 alusel andma nimetatud isikud kohtu alla Valitseva Senati Esimene Departemang, siis Eesti Vabariigis vastas sellele Riigikohtu üldkogu. Sellistel juhtudel oli Riigikohus apellatsiooninstantssiks, millest tulenevalt oli võimalik Riigikohtus arutada asja sisuliselt. Kohtu-uuriija, kes olid järgnevas kaasuses süüteo subjektiks, toimetas KS § 6 järgi uurimisi kuritegude ja süütegude asjus.

1931. aasta otsuses nr 90 lahendas Riigikohus J. L.³³⁸ apellatsioonkaebust Kohtupalati otsuse peale 18. novembrist 1930. a J. L. süüdistuses NS § 377 p 1 ja 378 I jao järgi.³³⁹ Riigikohtu üldkogu otsusega nr 45 anti J. L. NS § 377 p 1 ja 378 I jao järgi Kohtupalatis kohtu alla.³⁴⁰ Teenides Tartu-Võru Rahukogu Valga jaoskonnas kohtu-uurijana ning toimetades eeluurimist J. S. ja S. J. süüdistuses vekslivõltsimise kohta NS § 13 ja 1160 põhjal, nõudis süüdistatu J. S.-lt 1250 krooni, ähvardades mittemaksmisel rakendada vahi all pidamist. J. S. andis 500 krooni. J. L.-le mõisteti Kohtupalati otsusega NS § 377 p 1, § 378 I jao, § 149, § 31 1. astme alusel viieaastane vangistus koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega.³⁴¹

Riigikohtule esitatud apellatsioonkaebuses palus kohtualune kuulata üle täiendavalt kolm tunnistajat, sest Kohtupalat jättis seadusevastaselt rahuldamata tema palve avaldada J. S. eeluurimisel antud ütlused, mis läksid Kohtupalatis antud ütlustest lahku. Tunnistajad ei kinnitanud Kohtupalatis, et kohtualune oleks ähvardanud isikut vahi alla võtta. J. L. jaatas, et valis isiku suhtes tõkendina vahi all pidamise, kuid jättis vahistamise J. S. ahvatlemise tõttu kohaldamata ning avaldas nõusolekut 1250 krooni saamiseks, millest 500 krooni võttis ka vastu. J. L. hinnangul puudusid tema teos NS § 377 p 1 tunnused.

Täiendaval ülekuulamisel Riigikohtus selgitas J. S., et ta leppis vaid näiliselt 1250 krooni altkäemaksu üleandmises kokku, kuna tegelikult ei mõelnud ta seda teha. Üleantud 500 krooni ei olnud altkäemaks, vaid oli antud selle jaoks, et võimaldada altkäemaksu nõudmist paljastada. J. S. seletuse järgi oli J. L. talle öelnud, et ta peab J. S. vahi alla võtma, sest ekspertiisi käigus oli selgunud, et J. S. oli vekslivõltsinud. J. L. nõudis J. S.-lt 2000 krooni, kuid lõpuks leppisid pooled leppisid kokku 1250 krooni peale. J. S. ei soovinud nimetatud summat tegelikult

³³⁸ Joosep Luik (sünd. 16.(28.)06.1884) oli muuhulgas teenistuses Tartu-Võru Rahukogu 9. jaoskonna sekretärina, Vaabina vallasekretärina ning töötas kaks kuud eraadvokaadina Võrus. Alates 31.12.1920 oli ta Võru 1. jaoskonna kohtu-uuriija, alates 24.09.1923 oli ta Valga 2. jaoskonna kohtu-uuriija ning perioodil 06.04.1927–30.05.1930 oli ta Valga jaoskonna kohtu-uuriija. – Anepaio, T. Kohtunikud, kohtu-uurijad ja prokurörid: 1918–1940. Tartu Ülikooli Kirjastus 2017, lk 175–176.

³³⁹ RKKOo 28.01.1931, nr 90. – ERA.1356.4.1803, 140–44.

³⁴⁰ RKÜKo 26.06.1930, nr 45. – ERA.32.3.4926, 12.

³⁴¹ Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 18.11.1930. – ERA.32.3.4926, 147–49.

alkäemaksuna maksta, mistõttu nõustus ta alikäemaksuga ainult näiliselt, kuivõrd rahatähtede seerianumbrid olid üles kirjutatud ning prokuratuuri esindaja oli lubanud raha üleandmise ajaks kohale tulla.

J. L. hinnangul ei saanud kolm tunnistajat kinnitada J. S. seletust, nagu oleks J. L. ähvardanud teda vahi alla võtta, kuna nende kohtumise juures ei viibinud kedagi. Kohtu-uuriija J. L., toimetades eeluurimist J. S. vastu tõstetud süüdistuses vekslite võltsimise pärast, astus lepingulisse vahekorda kaebealuse J. S.-ga, et saada temalt 1250 krooni pikaajalist laenu. Riigikohus sedastas, et NS § 428 keelas taolise vahekorra kohtu-uuriija ja kaebealuse vahel ning karistus selles sättes kirjeldatud teo eest tuli määrata NS § 373 või 378 järgi. Riigikohus mõistis J. L. süüdi selles, et ta Valga jaoskonna kohtu-uuriijana nõudis J. S.-lt 1250 krooni oma isiklikuks otstarbeks, lubades raha maksmisel ta vabadesse jätta ning võttis nõutud summast 500 krooni vastu. Nimetatud kuritegu oli ette nähtud NS § 377 p-s 2, mistõttu muutis Riigikohus Kohtupalati otsust kuriteo kvalifikatsiooni suhtes ja mõistis J. L. NS § 377 p-s 1 ettenähtud kuriteos õigeks ning NS § 377 p-s 2 sätestatud kuriteos süüdi. Kohtupalati poolt mõistetud karistust Riigikohus ei muutnud, kuna Riigikohtu hinnangul ei esinenud asjas süüd kergendavaid asjaolusid. Arvesse võeti kohtualuse eelvangistuses viibitud aeg.

Sama teo ning isiku osas lahendas Riigikohus 1931. aasta otsuses nr 638 J. L. palvet uuendada tema kriminaalasja.³⁴² Riigikohtule esitatud palves leidis J. L., et temale määratud karistus ületas seadusega lubatud karistusaja kestvuse, sest tema teos, mis oli kohtus kindlaks tehtud, võivat sisaldada ainult alikäemaksu väljapressimise katse koosseis, mis oli karistatav NS § 9, § 377 p 2, § 378 I jao, § 115 ja § 31 4. astme alusel vangistusega mitte üle 2,5 aasta. Seetõttu palus kohtualune uuendada kohtuasja, et talle määrataks seadusele vastav karistus. Riigikohtu hinnangul ei leidunud aluseid menetluse uuendamiseks, kuivõrd ilmsiks polnud tulnud uusi asjaolusid. Isiku teos sisaldas NS § 377 p-s 2 ette nähtud süüteo koosseis, mille alusel oli määratud ka vastav karistus – 5 aastat vangistust. Riigivanema otsusega 13. aprillist 1936. a kergendati J. L.- e mõistetud karistust – talle anti tagasi kohtuotsusega võetud õigused.³⁴³

Nimetatud asjas ei olnud relevantne kohtualuse seisukoht, et rakendada tulnuks NS § 9, mis käsitles süüteo katsestaadiumisse jäämist, kuna kohtuasjas oli tuvastatud, et isikule anti 500

³⁴² RKKOo 14.10.1931, nr 638. – ERA.1356.4.1804, 1 14.

³⁴³ Riigivanema otsus 13. aprillist 1935, nr 378. – ERA.1356.4.1803, 1 52.

krooni tegelikult ka üle. Selle kohtuasja Kohtupalatis arutamist³⁴⁴ ning Riigikohtu poolt toimetuse uuendamist³⁴⁵ kajastati ka ajakirjanduses.

1.2.4 Riigikohtu praktika kõrgeima sõjaväekohtuna

Riigikohtusse jõudsid altkäemaksu süütegudes ka Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuste peale esitatud kassatsioonkaebused. Nimelt sätestati Ajutise Valitsuse 18. märtsi 1919. a seaduses Eesti Vabariigi ajutistest sõjakohtutest ning nendele alluvatest süütegudest³⁴⁶ punktis 1, et Eesti Vabariigi sõjakohtud olid polgukohtud, ekipaažikohtud mereväe juures ning sõjaringkonnakohus Tallinnas. Seaduse kümnenda punkti kohaselt täitis kõrgeima sõja- ja merekohtu funktsioone Riigikohus. Samuti sätestas seaduse teine punkt, et sõjakohtud pidid lähtuma Vene sõjaväe seaduste kogu XXII, XXIII ja XXIV raamatu IV väljaandest koos sinna tehtud muudatustega ning ka Eesti seadustes tehtud muudatustest. See tähendas, et menetlusõiguses pidid sõjaväekohtud lähtuma Tsaari-Vene 1896. aasta sõjakohtupidamise seadusest.³⁴⁷ Peamiseks materiaalõiguslikuks allikaks oli 1869. aasta sõjaväe nuhtlusseadustik³⁴⁸ (SNS). Sõjaväekohtutes kohaldati SNS kõrval ka teisi Eestis kehtivaid karistusseadustikke.³⁴⁹ SNS esimese artikli alusel järgiti seadustiku kohaldamisel põhimõtet *lex specialis derogat legi generali*, st kui SNS ei leidunud eriregulatsiooni, tuli pöörduda üldkaristusseadustike poole.³⁵⁰ Riigikohtusse jõudnud kohtuasjades rakendati sõjaväelise taustaga isikute suhtes altkäemaksuasjades NS, kuivõrd SNS altkäemaksu võtmist reguleerivaid sätteid ei sisaldanud.

³⁴⁴ Küll aga ei olnud ajakirjandus seadustele ning karistustele viitamises kuigivõrd korrektne. Ühe ajaleheartikli kohaselt „ootas [kohtualust] väljapressimise pärast sunnitöö 2 kuni 6 aastani.“ Kohtu-uurija väljapressijaks. – Sakala 31.05.1930, lk 2. Samuti kirjutati, et teda süüdistati „NS § 377 ja 388 põhjal, millest üks näeb ette altkäemaksu väljapressimist, teine selle vastuvõtmist.“ Kui kohtu-uurija pressis altkäemaksu. – Päevaleht 18.11.1930, lk 6. Samas artiklis väideti, et „Eesti kohtu ajaloos on see juba teine juhtum, kus säärane vastav isik kui kohtu-uurija on pressinud altkäemaksu. Omal ajal selgus umbes samasugune lugu Tallinna kohtu-uurija Tammisti ja pangaomaniku Scheeli vahel, mis tegi enneolematut kõmu.“ Viimatinimetatud kohtuasja aga Riigikohtu ega Kohtupalati töö aluseks võetud empiirilise materjali hulgas ei leidunud.

³⁴⁵ Valga endine kohtu-uurija Luik jäi istuma. – Kaja 16.10.1931, lk 7.

³⁴⁶ Ajutise Valitsuse poolt 18. märtsil 1919. a vastuvõetud seadus. Eesti Vabariigi ajutised sõjakohtud ja nendele alluvad süüteod. – RT 1919, 21, nr 51.

³⁴⁷ Устав военно-судебный. – Свод Военных Постановлений. Книга XXIV, изд. 4. С.-Петербург 1914.

³⁴⁸ Воинский устав о наказаниях. – Свод военных постановлений. Книга XXII, изд. 4. С.-Петербург 1869.

³⁴⁹ Sedman, M. Sõjakohtud ja Riigikohtu roll sõjakohtute süsteemis Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. – Juridica 2019, 9, lk 644.

³⁵⁰ Sedman, M. Military Penal Law – not only for Military Personnel: Developments in Estonian Penal Law after the First World War. – Unity and Plurality of Law in the Legal History of the Baltic Sea Area. Sechster Rechtshistorikertag im Ostseeraum, 3.-5. Juni 2010 Tartu (Estland)/Riga (Lettland)/6th Conference in Legal History in the Baltic Sea Area, 3rd-5th June 2010 Tartu (Estonia)/Riga (Latvia), ed. by M. Luts-Sootak, S. Osipova, F L. Schäfer. Frankfurt am Main 2012, lk 261.

Riigikohtusse jõudnud kassatsioonkaebused altkäemaksuasjades olid esitatud Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuste peale. Sõjaväe Ringkonnakohtu oli apellatsioonikohtus väeosakohtude ja välikohtute jaoks ning arutas kaebusi nii sõjaväelaste kui ka sõjakohtute alla antud eraisikute kohta tehtud kohtulahendite peale.³⁵¹ SNS kohaldati peamiselt siiski kaitseväelaste kohta, kes olid tegevteenistuses alalise kaitseväe või piirivalve koosseisus.³⁵² Kokku esines uuritud kohtupraktikas 5 kohtuasja, kus Riigikohtusse oli kaevatud Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuste peale.

1921. aasta otsusega nr 435 lahendas Riigikohtu A. B. voliniku J. Teemanti kassatsioonkaebust Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuse peale 3. detsembrist 1920. a A. B. süüdistuses NS § 373 järgi.³⁵³ Kohtualune oli Rahvaväe registreerimisbüroo ülem ning teda süüdistati selles, et ta aitas V. A.-l sõjaväeteenistusest kõrvale hoida, võttes selle eest altkäemaksu 5000 marka.³⁵⁴ A. B. väitis kassatsioonkaebuses, et rikutud oli SKS § 1404, kuna V. A. ülekuulamist kohtualusena oli käsitletud tunnistaja ülekuulamisena. Kaebaja hinnangul oli oluline vahe, kas isik annab ütlused kohtualuse või tunnistajana – tunnistajana ütluste andmise puhul oli isikul valetamise puhul oodata karistust, mis oli omakorda tagatiseks, et ta räägiks tõtt. Samuti polnud kaebaja hinnangul süüdistusaktis ära märgitud NS § 373, mille alusel A. B. süüdi mõisteti. Sõjaväeprokurör vaidles kassatsioonkaebusele vastu, kuivõrd üle kuulatud V. A. oli välismaale põgenenud. SKS § 1404 rääkis küll tunnistajatest, aga põgenenud kaebealuse ütlusi tuligi selles kontekstis käsitada tunnistaja ütlustena.³⁵⁵ Süüdistusaktis olid välja toodud nii NS § 362³⁵⁶ kui ka § 373 tunnused, mistõttu oli kohtul õigus mõista isik süüdi ka NS § 373 alusel. Riigikohtu jättis kaebuse rahuldamata ning kordas üle, et Vene Senati selgituste kohaselt tuli põgenenud kohtualuste eeluurimisel antud ütlusi käsitleda tunnistajate ütlustena. Seetõttu oli Sõjaväe Ringkonnakohtul õigus lugeda ette teise kohtualuse ütlused. Kohtul ei olnud õigust ühe kaebealuse põgenemise tõttu asja arutamist teiste kaebealuste kohta edasi lükata. Samuti oli süüdistusaktis altkäemaksukuriteo sisu täielikult välja toodud, mistõttu oli kohtul õigus mõista isik süüdi NS § 373 järgi. Kuigi Riigikohtu toimikus polnud välja toodud mõistetud karistust, siis ajakirjanduses kajastatu kohaselt oli see 1 aasta ja 6 kuud vangistust koos eri- ja isiklike

³⁵¹ Sedman, M. Sõjakohtud ja Riigikohtu roll sõjakohtute süsteemis Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. – *Juridica* 2019, 9, lk 645.

³⁵² Trakmann, K. Sõjakriminaalõigus: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste kursus. Tallinn 1930, lk 7.

³⁵³ RKKOo 01.02.1921, nr 435. – ERA.1356.4.1734, 17.

³⁵⁴ Riigikohtu toimikus puudusid andmed selle kohta, kellenä kohtualune töötas.

³⁵⁵ Sõjaväeprokurör viitas seejuures Vene impeeriumi Valitsva Senati kriminaalkassatsioonidepartemangu 1874. aasta otsusele nr 521 ja Riigikohtu otsusele nr 588, 26.08.1920.

³⁵⁶ NS § 362 käsitles dokumentide võltsimist.

õiguste kaotusega. Vaba Maa väitis lisaks, et „[kohtualusel] olevat veel kümnekond sarnaseid asju, mis alles uurimisel on.“³⁵⁷ Riigikohtusse jõudis neist järgmisena analüüsitud kohtuasi.

Sama kohtualuse suhtes lahendas Riigikohus 1922. aasta otsuses nr 1877 A. B. Kaitsja J. Eriku kassatsioonkaebust Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuse peale 22. novembrist 1921. a A. B. süüdistuses NS § 362 ja 373 I jao põhjal.³⁵⁸ Kohtualune andis 1000 marga suuruse altkäemaksu eest E.-le välja valeandmetega isikutunnistuse, et E. saaks sõjaväeteenistusest kõrvale hoiduda. Sõjaväe Ringkonnakohus mõistis kohtualusele karistuseks 2 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistuse koos eri- ja isiklike õiguste kaotamisega. Kaebaja leidis kassatsioonkaebuses, et kohus oli ta väärtalt süüdi mõistnud dokumendi võltsimises NS § 362 alusel. Tegemist oli olnud isikutunnistusega väljaandmisega, mis sisaldas valeandmeid ja selle eest oli karistus ette nähtud NS §-s 975.³⁵⁹ Kohtualuse poolt isikutunnistuse väljaandmine oli seaduslik, kuivõrd ta oli väeosa ülem. Sõjaväeprokurör vaidles kassatsioonkaebusele vastu, leides, et nimetatud asjas polnud tegemist lihtsalt isikutunnistusega, vaid tunnistusega, mille kohtualune andis mobilisatsiooni alla kuuluvale isikule tõendamiseks, et isik teenib nimetatud väeosas. Kuna isik nimetatud väeosas tegelikult ei teeninud, oli nimetatud kuritegu kvalifitseeritud NS § 362 järgi korrektselt. Samuti oli tõendatud kohtualuse poolt altkäemaksu saamine NS § 373 alusel. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud A. B. kaebus rahuldamisele. Tema poolt altkäemaksu eest välja antud tunnistus oli välja antud tõendamaks, et E. teenib väeosas, kuigi ta seal teenistuses ei olnud, mistõttu ei olnud tegemist isikutunnistusega. Tänu nimetatud tunnistuse väljaandmisele võimaldati E.-l hoida kõrvale teenistusest tegevvaes.

Ajaleht Kaja teatas 14. jaanuaril 1922. a, et Sõjaväe Ringkonnakohtus oli kohtualuse suhtes arutusel kolm kohtuasja seoses dokumentide võltsimise ja altkäemaksu võtmisega. Varasemalt olevat ta mõistetud aga juba neljal korral süüdi samasisulistest süütegudes.³⁶⁰ Nimetatud isik puhul oli dokumentide võltsimine koos altkäemaksude võtmisega kujunenud süstemaatiliseks – kuigi Riigikohtusse isiku suhtes rohkem kohtuasju ei jõudnud, on iseloomulik ajalehe Vaba Maa poolt kajastatu: „Mis isand endine Harjumaa rahvaväe ülem ametnik Brükke oli, see hakkab nüüd täielikult selguma.“³⁶¹

³⁵⁷ Harjumaa rahvaväe registreerimisbüroo ülem võltsija ja altkäemaksu võtja. – Waba Maa 06.12.1920, lk 5.

³⁵⁸ RKKOo 10.01.1922, nr 1877. – ERA.1356.4.1735, l 6.

³⁵⁹ NS § 975 käsitles endale või kellelegi teisele valeandmetega passi, pileti, sissepääsuloa või muu dokumendi koostamist, ilma kavatsuseta seda dokumenti ebaseaduslikult kasutada. Teo eest karistati NS § 38 1. astme alusel 8 kuust kuni 1 aasta ja 4 kuu või 4–8 kuu pikkuse vangistusega. NS § 975 vangistusmäärad oli võrreldes NS §-s 373 sätestatuga oluliselt madalamad, mis seletab kohtualuse poolt selle argumendi kasutamist.

³⁶⁰ Endise Harju maakonna rahvaväelaste registreerimise büroo ülema Brükke süüteod. – Kaja 14.01.1922, lk 5.

³⁶¹ End. Harjumaa rahvaväe ülema ametnik Brükke kolmas altkäemaksu lugu kohtus. – Waba Maa 8.12.1920, lk 6.

Järgnev lahend näitab hästi, kui napisõnaline võis Riigikohus olla oma otsustes kõrgema sõjakohtuna.³⁶² 1923. aasta lahendis nr 44³⁶³ lahendas Riigikohus kassatsioonkaebust Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuse peale 16. maist 1923. a J. R., R. R., R. N. ja A. K. süüdistuses NS § 13³⁶⁴, § 377 ja § 378 järgi. Riigikohtu hinnangul tuli SKS § 713 kohaselt süüdistusaktis esitada kohtualusele süüdistus mitte ainult paragrahvide alusel, vaid ka süükspandavate asjaolude ja faktide täpse ja üksikasjaliku kirjeldusena. Nimetatud juhtumil ei olnud süüdistusaktis asjaolude ja faktide kirjelduses välja toodud seda, et kohtualused oleksid neile süükspandavat tegu ettekavatsetult või üksteisega kokkuleppel toime pannud, mistõttu olevat isikud NS § 13 järgi alusetult süüdi tunnistatud. Kassatsioonkaebus kuulus Riigikohtu hinnangul rahuldamisele.

Riigikohtu otsuses ega toimikus ei ole välja toodud, millistes ametites isikud olid, milles seisnes neile esitatud süüdistuse sisu ning millised olid madalamate kohtute poolt kohtualustele mõistetud karistused. Kuivõrd juhtum leidis kajastamist tollases ajakirjanduses,³⁶⁵ on võimalik välja tuua mõningased asjaolud. J. R. puhul oli tegemist Tartumaa 5. jaoskonna Kaitseliidu ülemaga ning ülejäänud kohtualused olid samuti kaitseliitlased. Kohtualused olid toimetanud erinevate puskariajajate juures läbiotsimisi ning nõudsid erinevates summades raha, et asjale mitte ametlikku käiku anda. Kokku nõudsid kohtualused altkäemaksu summas 7000 marka. J. R. mõisteti vangi 2 aastaks ja 6 kuuks ning R. R., R. N. ja A. K. 1 aastaks. Kuna nimetatud ajaleheartikkel oli ilmunud 19. mail 1923. a, ei saanudki selles veel kajastuda Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuse tühistamine Riigikohtu poolt.

Järgneva lahendi puhul mõisteti kõikidest magistritöö valimisse kuuluvatest lahenditest kõige raskem karistus. 1923. aasta otsuses nr. 92³⁶⁶ lahendas Riigikohus kassatsioonkaebust Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuse peale 8. oktoobrist 1923. a R. P. süüdistuses SNS § 195 I jao³⁶⁷, NS § 372, 377 p 1 ja 378 II jao järgi. Nimetatud süütegude eest mõisteti kohtualune kaheksaks aastaks sunnitööle koos kõigi õiguste kaotamisega. Kohtualune oli Ratsarügemendi vanem allohvitser ning teda süüdistati selles, et ta oli endale alluvatelt ratsaväelastelt oma teenistusseisukorda ära kasutades raha küsinud ja saanud seda laenuks puhkuseloa andmise eest. Kuna R. P. oli isikute ülemuseks, kelle käest ta altkäemaksu nõudis, ei julgetud tema nõudmisele vastu vaielda, kartes

³⁶² Riigikohtu piiratust ning lakoonilisust kõrgeima sõjakohtuna tegutsemisel on välja toonud ka M. Sedman. Sedman, M. Sõjakohtud ja Riigikohtu roll sõjakohtute süsteemis Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. – *Juridica* 2019, 9, lk 653.

³⁶³ RKKOo 13.06.1923, nr 44. – ERA.1356.4.1767, 17.

³⁶⁴ NS § 13 käsitles süüteo toimepanemist grupis.

³⁶⁵ Raha väljapressimine kaitseliitlaste poolt. – *Kaja* 19.05.1923, lk 8.

³⁶⁶ RKKOo 24.11.1923, nr 92. – ERA.1356.4.1842, 19.

³⁶⁷ SNS § 195 I jagu alusel oli karistatav sõjaväeametnike poolt madalamal astmel olevatelt sõjaväelastelt raha laenamine, karistus teo eest oli üks kuni kolm kuud aresti.

R. P. viha alla sattuda. R. P. oli küsinud ja nõudnud altkäemaksu ligikaudu 3300 marka.³⁶⁸ Kassaatori hinnangul ei olnud muid tõendeid peale tunnistajate ütluste, et ta oleks raha välja pressinud.

Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kaebus rahuldamisele. Tunnistajate seletuste ja teiste kohtulikul arutusel välja tulnud asjaolude hindamine oli SKS § 902 põhjal antud Sõjaväe Ringkonnakohtule, ning ei kuulunud kassatsiooni korras Riigikohtus arutamisele. SKS § 789 põhjal oli Sõjaväe Ringkonnakohtul õigus kolme tunnistaja poolt kohtu-uurijale antud seletusi avaldada ja tunnistajatele meelde tuletada, sest kohtulikul ülekuulamisel tuli välja, et nimetatud tunnistajad olid asjaolud ära unustanud. Muus osas käis kassatsioonkaebus asja sisu kohta, mis SKS § 4 põhjal kassatsiooni korras arutusele ei kuulunud. Karistuse kergendamise korras vähendati sunnitöö 3 aasta peale.³⁶⁹

Selle kaasuse puhul eristus isiku teo kvalifitseerimine NS § 378 II jao alusel, milles oli kriminaliseeritud altkäemaksu väljapressimine, kui see oli toime pandud piinamise või muu ilmselge vägivaldaga. Riigikohtu otsusest aga ei selgunud, milles piinamine või vägivald oleks võinud seisneda. Selle jao alusel mõistetud karistus oli altkäemaksuasjades ka kõige raskem, sätestades sunnitöö vahemikus 6–8 aastat koos kõigi õiguste kaotustega.

Ühe kaasuse puhul oli kohtualune mitte kaitseväe, vaid piirivalve koosseisus – SNS kuulus kohaldamisele ka piirivalvurite puhul.³⁷⁰ 1927. aasta otsuses nr 27 lahendas Riigikohus J. G. kaitsja T. Rõugu kassatsioonkaebust Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuse peale 13. septembrist 1927. a J. G. süüdistuses NS § 373 I jao järgi.³⁷¹ Kohtualust süüdistati selles, et ta piirivalvurina oma ametikohustusi täites ja võttes osa Häädemeeste vallas asuva talu läbiotsimisest rikkus teenistuskohustusi, võttes omakasu eesmärgil taluomanikult 5000 marka altkäemaksu, et läbiotsimise tulemusi varjataks. Sõjaväe Ringkonnakohtu otsesega tunnistati isik süüdi ning teda karistati 1 aasta ja 4 kuu pikkuse vangistusega. Kassatsioonikaebuses väitis kohtualuse esindaja, et J. G.-l puudus piirivalvurina õigus läbiotsimist toimetada, mistõttu oli läbiotsimisse kaasatud ka politsei – kohtualune osales nimetatud läbiotsimisel tunnistajana ning järelikult ei täitnud ta ametikohustusi. Kassaatori hinnangul ei olnud ainuüksi 5000 marga vastuvõtmine taluomanikult iseenesest kuritegu. Kuna kohtualune oli läbiotsimise juures tunnistaja, ei saanud läbiotsimise tulemuste varjamine tema poolt olla järelikult karistatav. Ka ei olnud kohtualusel kui tunnistajal võimalik lõpetada läbiotsimist vastavalt tema ja läbiotsimisele allutatud isiku

³⁶⁸ Sõjaringkonnakohus. Altkäemaksu väljapressija 8 aastaks sunnitööle. – Päevaleht 14.10.1923, lk 8.

³⁶⁹ Vabariigi Valitsuse otsus Rudolf Podifer'i karistuse kergendamise kohta. 22.02.1924 – ERA.31.3.8180, l 2.

³⁷⁰ Trakmann, K. Sõjakriminaalõigus: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutiste kursus. Tallinn 1930, lk 7.

³⁷¹ RKKOo 14.12.1927, nr 27. – ERA.1356.4.1746, l 10.

omavahelisele kokkuleppele. Sõjaväeprokuröri abi E. Tambeki väite kohaselt oli kohtuasja põhiline küsimus selles, kas kohtualune viibis läbiotsimisel ajal talus, kus ta võttis vastu 5000 marka altkäemaksuna, ametikohustuste tõttu või mitte. Piirivalve määrustiku § 271 luges piirivalvurite kohustuste hulka muuhulgas ka kaupade ja muude asjade välismaalt sisemaale seadusevastase toomise ehk salakauba vedamise takistamist, nende kaupade ja asjade kinnipidamist ja edasitoimetamist vastavasse tolliasutusse. Sama määrustiku § 339 nägi ette, et kõik piirivöös³⁷² asuvad ametivõimud, eriti aga politsei, on kohustatud piirivalvele abi andma piiriseaduse rikkumisega seotud kuritegude vastu võitlemisel. Läbiotsimisele allutatud talu asus piirivöös, kus piirivalvel oli õigus omal korraldusel läbiotsimisi läbi viia. Tolliseadustiku § 451 ja 453 kohaselt said piirivalvurid nende poolt kinnipeetud või avalikuks tulnud salakauba eest tasu. Seega leidis sõjaväeprokuröri abi, et kuna läbiotsimine toimus piirivöös, kus piirivalvel oli politseiga võrreldes valitsev tähtsus ja piirivalvurid pidid saama tabatud salakauba pealt tasu, ei olnud kohtualune läbiotsimise ajal kõrvaline isik ega tunnistaja, vaid oma ametialal tegutsev isik. Sõjaväeprokuröri abi hinnangul tuli kassatsioonkaebus tagajärjeta jätta. Riigikohus nõustus sõjaväeprokuröri abiga ning jättis kaebuse rahuldamata, kuivõrd kohtualune viibis läbiotsimisel ametiisikuna – läbiotsimise toimetamine kuulus tema ametikohustuste hulka.

Kui Riigikohus otsustas asju kõrgema sõjakohtuna, olid tema lahendid eriti napisõnalised – tihtipeale ei nimetatud ei kohtualuste poolt toime pandud tegu ega mõistetud karistust. Samuti ei sisaldanud Riigikohtu toimikud nendes asjades madalamate kohtute lahendeid. Seepärast osutusi siin abivahenditeks erinevate päevalehtede artiklid, sest need kaasused äratasid laiemat huvi. Ajalehtedes olid tihti välja toodud kohtualuste poolt toime pandud teod, altkäemaksuna võetud summad ning mõistetud karistused. Riigikohtu napisõnalisus tulenes sõjaringkonnakohtule iseloomulikust menetlusest – Sõjaväe Ringkonnakohus ei põhjendanud oma otsuseid, samuti ei protokollitud tunnistajate ütlusi.³⁷³ Iseloomulik on ka asjaolu, et pea kõik altkäemakse puudutavad asjad (va viimane tolliametnikku puudutanud kaasus), mis Riigikohtusse läbi Sõjaväe Ringkonnakohtu jõudsid, olid Riigikohtus arutlusel aastatel 1921–1923.

Kohtuasjades mõistetud karistuste pinnalt saab järeldada, et nii sõjakohtutes kui ka üldkohtutes mõisteti altkäemaksu süütegude eest sarnases määras karistusi. NS § 373 puhul olid karistuseks mõistetud vangistused alates 1 aastast ja 4 kuust³⁷⁴ kuni 2 aasta ja 6 kuuni³⁷⁵, niisiis ka siin alla

³⁷² Piirivalve määrustiku § 3 ja 4 kohaselt loeti piirivööks 8 versta laiune maa-ala rannast või piirist.

³⁷³ Sedman, M. Sõjakohtud ja Riigikohtu roll sõjakohtute süsteemis Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. – *Juridica* 2019, 9, lk 653.

³⁷⁴ RKKOo 14.12.1927, nr 27. – ERA.1356.4.1746, l 10.

³⁷⁵ RKKOo 10.01.1922, nr 1877. – ERA.1356.4.1735, l 6.

alammäära kuni keskmise määrani.³⁷⁶ Ühes asjas³⁷⁷ oli 4 kohtualusele NS § 377 ja 378 alusel mõistetud ühele isikule 2 aasta ja 6 kuud vangistust ning 3 isikule 1 aasta vangistust – kui 2 aastat ja 6 kuud oli NS § 377 ja 378 alammääras, siis 1 aasta vangistust oli aga alla alammäära. Riigikohus tühistas selles asjas Sõjaväe Ringkonnakohtu poolt tehtud lahendi ning saatis asja otsustamiseks tagasi. Uuesti nimetatud kohtuasi Riigikohtusse uuesti ei jõudnud. Küll aga mõisteti ühes kohtuasjas³⁷⁸ kogu käesolevas töös analüüsitud kohtuasjadest ainsana sunnitöö kaheksaks aastaks koos kõigi õiguste kaotusega NS § 378 II jao alusel. Artikli II jagu nägi ette vastutuse altkäemaksu väljapressimise eest, kui see oli pandud toime piinamise või muu ilmselge vägivallaga. Riigikohtu otsuse teokirjeldusest ning ajakirjandusse jõudnud informatsioonist ei selgunud, milles nimetatud piinamine või muu vägivald aga seisnes.

³⁷⁶ RKKOo 14.12.1927, nr 27. – ERA.1356.4.1746, l 10; RKKOo 13.06.1923, nr 44. – ERA.1356.4.1767, l 7.

³⁷⁷ RKKOo 13.06.1923, nr 44. – ERA.1356.4.1767, l 7.

³⁷⁸ RKKOo 24.11.1923, nr 92. – ERA.1356.4.1842, l 9.

2. Altkäemaks kriminaalseadustiku järgi

2.1 Vene impeeriumi uus nuhtlusseadustik Eesti kriminaalseadustiku eeskujuna

Üsna pea pärast iseseisvuse väljakuulutamist tõusetus küsimus eestikeelse ja ühtse kriminaalseadustiku väljatöötamisest. Nimetatud küsimuse lahendamiseks pakuti välja kaks võimalust: kas töötada välja uus, algupärane seadustik või võtta aluseks mõni uuem välismaa seadustik või eelnõu ja see Eesti jaoks ümber töötada.³⁷⁹ Kohtuminister Jaak Reichmann leidis 15. novembril 1921. a Vabariigi Valitsusele saadetud kirjas, et „praegu maksev ja juba mineva aastasaja esimesel poolel väljaantud seadus enam kaugeltki ei vasta muutunud elu nähtustele ja täienenud kriminaal-teaduse nõuetele.“ Kohtuministri hinnangul polnud võimalik kasutusele võtta Lääne-Euroopas valminud seadustikke või nende eelnõusid, kuna kriminaalseaduse eriosa oli seotud paljude teiste Eestis juba kehtivate eriseadustega.³⁸⁰ Tema hinnangul oli ainuõigeks viisiks Vene impeeriumi 1903. aasta UNS maksmapanemine sarnaselt Lätiga.³⁸¹ Kuna aga ka UNS oli seotud Vene impeeriumi poliitilise struktuuri ja selle omapäradega, ei olnud kohtuministri hinnangul võimalik UNS mehhaaniline ülevõtmine, vaid tuli moodustada erikomisjon selle kohandamiseks Eesti oludele. UNS jõustamine oleks olnud võimalik ainult pärast vajalike muudatuste tegemist, mis eeldasid süstemaatilist tööd, milles pidanuks osalema võimalikult palju pädevaid juriste. Nii tegigi kohtuminister Vabariigi Valitsusele ettepaneku moodustada erikomisjon UNS ümbertöötamiseks ning pakkus eelnõu eeldatavaks valmimisajaks 1922. aasta juulit.³⁸² Ka K. Saarmann kirjutas 1922. aastal, et UNS oli Eesti õigusteadlastele lähemal kui mõni Lääne-Euroopa koodeks. Seda eelkõige seetõttu, et suurem osa Eesti õigusteadlastest olid hariduse omandanud Venemaal. Pealegi peegeldavat UNS eneses parimate Vene kriminaalõiguse teadlaste vaateid.³⁸³ Muuhulgas kiitis UNS-i ka Franz von Liszt, kes leidis, et „[UNS eelnõu] projekt on oluline teos, mis ei teeni ainult Venemaa hüvesid; olles kriminaalõigusteaduse kõige küpsem vili, külvab ta oma viljakaid seemneid üha rohkem laiali.“³⁸⁴

³⁷⁹ Saarmann, K. Uue Nuhtlusseadustiku maksmapanemine. – *Õigus* 1922, 5, lk 139.

³⁸⁰ Kohtuministri ettepanek uue Nuhtlusseaduse ümbertöötamise kohta. 16.11.1921. – ERA.31.3.554, l 1.

³⁸¹ Läti karistusõiguse kohta vt lähemalt Witte, L. *Zehn Jahre lettländische Strafgesetzgebung. – 10 Jahre Gesetzgebung Estlands und Lettlands: Baltische Rechtsangleichung. Referate des I. Baltischen Juristenkonferenz zu Dorpat* (1928), Reval 1929, lk 99–129.

³⁸² Kohtuministri ettepanek uue Nuhtlusseaduse ümbertöötamise kohta. 16.11.1921. – ERA.31.3.554, l 2–3.

³⁸³ Saarmann, K. Uue Nuhtlusseadustiku maksmapanemine. – *Õigus* 1922, 5, lk 139.

³⁸⁴ Баумштейн, А. Классическая школа уголовного права в начале XX в. *Международный научно-исследовательский журнал* 2014, 2-3, lk 5–6.

Ehkki kõne all oli eeskujuks võtta ka Saksamaa 1871. aasta *Reichsstrafgesetzbuch* või Norra 1902. aasta *Staffelov*,³⁸⁵ otsustas Riigikogu 1921. aasta juulis jääda UNS-i ümbertöötamise juurde. Kümneliikmeline erikomisjon KrS eelnõud väljatöötamiseks moodustati Vabariigi Valitsuse otsusega Kohtuministeeriumi juurde 1. märtsil 1922. Moodustatud erikomisjon koosnes praktiseerivatest juristidest ja parlamendisaadikutest, esimeheks oli Kohtuministeeriumi kodifikatsiooniosakonna juhataja Johan Reinhold.³⁸⁶ Komisjoni liikmeteks olid vandeadvokaadid Alfred Maurer, Tõnis Kalbus, Jüri Jaakson ja Rein Eliaser, vandeadvokaadi abi Anton Palvadre, Kohtupalati prokurör Paul Välbe, sõjaväe prokurör Konstantin Trakmann, kohtuministeeriumi asjadevalitseja August Mahoni ning kohtuministeeriumi nõunik Karl Saarmann.³⁸⁷

Erikomisjon avaldas KrS eelnõu 1923. aasta kevadel.³⁸⁸ Seejärel saadeti see tutvumiseks ja kommenteerimiseks erinevatele asutustele ja isikutele – mh näiteks Riigivanemale, ministritele, Riigikogu liikmetele, vandeadvokaatidele, Vangimajade Peavalitsusele ja vangimajadele.³⁸⁹ Erikomisjoni poolt täiendatud eelnõu esitati Vabariigi Valitsusele 31. jaanuaril 1925, kuid seadustiku vastuvõtmine viibis, kuna KrS läbivaatamine Riigikogu erikomisjonides toimus kuni aastani 1928.³⁹⁰ Riigikogu võttis Kriminaalseadustiku vastu 26. märtsil 1929, kuid kehtima hakkas KrS alles 1. veebruaril 1935, sest lisaks KrS-le tuli ette valmistada ka muud karistusõiguse valdkonna seadustikud ja seadused. KrS jõustamiseks töötati välja kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus,³⁹¹ mille esimese paragrahvi kohaselt hakkasid kriminaalkohtupidamise seadus, kriminaalseadustik, kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus ja vangistusseadustik kehtima samal ajal.³⁹²

³⁸⁵ Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani, lk 229.

³⁸⁶ Ambach, G. Eesti kriminaalõiguse arenguteed. – *Juridica* 2004, 3, lk 153; Kriminaalseadustiku väljatöötamise kohta vt ka Hannust, D. Eesti Vabariigi 1929. a Kriminaalseadustiku väljatöötamine. Diplomitöö. Tartu: TÜ 1995. Käsitlusi kättesaadav TÜR arhiivikogus.

³⁸⁷ Ambach, G. Eesti kriminaalõiguse arenguteed. – *Juridica* 2004, 3, lk 153.

³⁸⁸ Kriminaalseadustik: eelkava. Kohtuministeeriumi kodifikatsiooniosakonna väljaanne. Tallinn 1923.

³⁸⁹ Terviklikku nimekirja institutsioonidest ja isikutest, kellele see arvamuse avaldamiseks saadeti, vt ERA.76.2.325.

³⁹⁰ Hannust, D. Eesti Vabariigi 1929. a Kriminaalseadustiku väljatöötamine. Diplomitöö. Tartu: TÜ 1995, lk 18–20.

Saarmann, K. Kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus. – Õiguse erilisa. XII õigusteadlaste päeva protokollid. Tartu 1933, lk 67.

³⁹¹ Selle kohta on kirjutanud pikemalt Grau, K. Märkmeid KrS maksmapanemise seaduse kohta. – *Õigus* 1934, 3, lk 114.

³⁹² Kriminaalseadustiku maksmapanemise seaduse § 1: „Käesolev seadus hakkab maksta ühel ajal Kriminaalkohtupidamise seadustiku maksmahakkamisega.“; § 2: „Ühel ajal käesoleva seadusega hakkavad maksta 1) kriminaalseadustik (RT 1929, 56); 2) vangistusseadustik (RK 1931, 20).“ Kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus. – RT 1934, 85, nr 704; Kriminaalkohtupidamise seadustiku maksmapanemise seaduse § 1: „Käesolev seadus hakkab maksta 1. veebruaril 1935. a.“ § 2: „Ühel ajal käesoleva seadusega hakkab maksta Kriminaalkohtupidamise seadustik (RT 1934, 89).“ Kriminaalkohtupidamise seadustiku maksmapanemise seadus. – RT 1934, 94, nr 755.

Altkäemakse käsitlevad sätted (§-d 617–623, 626) asusid KrS 37. peatükis, mis reguleeris teenistusalaseid süütegusid riigi ja omavalitsuse teenistuses. Ka UNS-s sisaldasid altkäemaksu süüteod 37. peatükis, mis käsitlesid riigi ja omavalitsuse teenistuses toime pandud süütegusid. Nii UNS kui ka KrS puhul oli see seadustiku viimane peatükk.

Teenistusalaste süütegude peatükk leidis võrreldes UNS-ga väga vähest muutmist ning arutamist. Näiteks tegi A. Jõeäär arutelul Riigikogus ettepaneku jätta 37. peatükist välja sätted, mis käsitlesid karistusi poliitiliste süütegude eest, ettepanek lükati tagasi. A. Rei tegi ettepaneku märkida eraldi ära, et KrS §-s 628 karistataks ka riigi või omavalitsuse teenistajat, kes õhutas kedagi dokumentide võltsimisele ning tegi ettepaneku anda säte erikomisjonile tagasi arutamiseks. Erikomisjon sätet aga ei muutnud ning dokumentide võltsimisele kihutamist sättesse ei lisatud.³⁹³ Altkäemaksu käsitlevate sätete puhul muudatusettepanekuid ei tehtud, mistõttu oli altkäemaksu käsitlevate sätete puhul sisuliselt tegemist vaid UNS tõlkega eesti keelde. Ka eelnõu väljatöötamise komisjoni protokollides sisaldus altkäemaksu süütegude sätete arutamise koosolekute kõrval vaid märkus, et 14. novembril 1922. a „tõlgiti §§ 591–610“ ning 17. novembril 1922. a „tõlgiti §§ 611–622“.³⁹⁴ Järgnevas tabelis on esitatud altkäemaksu süütegude koosseisude võrdlus Eesti ja Vene karistusseadustike järgi, kus nähtub ka KrS ja UNS sätete analoogsus.

Tabel 2. Altkäemaksu süütegude võrdlus Eesti ja Vene karistusseadustike järgi.³⁹⁵

KrS	UNS	NS (§-d 372–382)
132 ³⁹⁶	149	– ³⁹⁷
617	656	372–376, 379
618	657	377, 378
619	658	377
620	659	–
621	660	380
622	661	381
623	662	373 III jagu, 378

³⁹³ Hannust, D. Eesti Vabariigi 1929. a Kriminaalseadustiku väljatöötamine. Diplomitöö. Tartu: TÜ 1995, lk 39.

³⁹⁴ Esialgses KrS versioonis olid altkäemaksu sätted reguleeritud paragrahvides 606–612. Kirjavahetus uue kriminaalseadustiku eelnõu väljatöötamise küsimuses. Eelnõu väljatöötamise komisjoni koosolekute protokollid. 01.03.1922–08.10.1926 – ERA.76.2.325, l 81.

³⁹⁵ Esitatud lihtsustatud kujul Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 387–413 alusel.

³⁹⁶ Kriminalseadustiku altkäemaksu andmise, vt käesoleva töö p 2.2.3.

³⁹⁷ Mõne väljaande kohaselt, nt A. Jõeäär, lk 269, oli NS § 382 vasteks KrS § 132. NS § 382 sätestas isikutele vastutuse ametnike dokumentide varastamisele või võltsimisele kihutamise eest, mis oli oma reguleerimisobjektilt siiski erinev KrS §-st 132.

KrS süüteoõpetus oli rajatud süüteo ja süüdlase mõistetele, mis hõlmasid nii objektiivseid (teo modaliteedid) kui ka subjektiivseid elemente.³⁹⁸ K. Saarmann ning K. Matto esitasid Kriminaalseadustiku kommenteeritud väljaandes eriosa sätete analüüsi süüteo subjekti, objekti, teo (st üldiselt objektiivsete asjaolude) ning süü (st subjektiivsete asjaolude) alusel, samuti olid vajadusel välja toodud seadusvastasuse, osavõtu, sätete konkurentsi ja kvalifikatsioonide küsimused.³⁹⁹ Siin alapeatükis on lähtutud jaotusest, mille alusel sai esitatud ka NS artiklite analüüs töö esimeses peatükis, kuivõrd nimetatud jaotusest lähtuti ka KrS puhul: subjekt, objekt, subjektiivne külg ning objektiivne külg. Esmalt on esitatud altkäemaksu süütegude subjekti analüüs KrS järgi, seejärel on käsitletud objekti ning subjektiivseid asjaolusid, kuivõrd nende sisu altkäemaksu süütegude puhul KrS-s ei erinenud. Kuivõrd altkäemaksu süütegude objektiivsetes külgedes leidis erinevusi, on see stuktuurielement sarnaselt esimeses peatükis esitatule jäetud analüüsis viimaseks.

2.2 Altkäemaksu süüteod kriminaalseadustikus

2.2.1 Altkäemaksu võtmine

2.2.1.1 Subjekt

KrS § 598 neljas lõige määratles, keda tuli pidada riigi või omavalitsuse teenijaks ning defineeris seeläbi ka altkäemaksu süütegude subjektid: „riigi või omavalitsuse teenijaks loetakse isik, kes kannab kohuseid või täidab ajutist ülesannet riigi või omavalitsuse teenistuse alal.“ Nimetatud sätte sõnastus toetus UNS § 636 p 4 eeskujule, kuid UNS definitsiooni tekstist oli välja jäetud üleliigsed sõnad, mis KrS definitsiooniga olid juba kaetud: „ametliku isikuna, politsei või muu vahina või teenijana jne“.⁴⁰⁰

Ametiisikuteks loeti niisiis kõiki, kes teostasid avalik-õiguslikku võimu või avalik-õigusliku võimu üksikuid ülesandeid. Sealjuures võisid nad olla ametiasutuste koosseisudes ettenähtud kohtadel, olla ametisse nimetatud või valitud, niisamuti olla ametis vabapalgalistena või ajutiselt. Selle definitsiooni alla käisid ka Riigikogu, linnavolikogude, maakonnanõukogude,

³⁹⁸ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 1.

³⁹⁹ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk VI.

⁴⁰⁰ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 319.

alevivolikogude ja vallanõukogude liikmed.⁴⁰¹ Riigi- või omavalitsuse teenija mõiste KrS järgi ei langenud kokku riigiteenija mõistega riigiteenistuse seaduse järgi,⁴⁰² vaid KrS mõiste oli laiem ulatusega. See definitsioon määras ära ka subjektid altkäemaksu süütegude puhul.

K. Saarmanni ja K. Matto hinnangul olid KrS-s riigi või omavalitsusse teenijatena eraldi määratletud:

1. isikud, kes omasid seaduslikku õigust ja kohustust teostada suuremal või vähemal määral riigivõimu, nn riigivõimu organid ja
2. isikud, kes olid astunud riigi või omavalitsusega avalik-õiguslikku või eraõiguslikku teenistusvahekorda ning kes ei esine riigivõimu organitena, nt tehnilised ametnikud, teenijad ja töölised.⁴⁰³

Lisaks tuli ametnikena käsitada ka neid isikuid, kes olid vabatahtlikult võtnud enda peale või kelle peale oli sunduslikult pandud mõne ülesande täitmine, mis tavaliselt kuulus täitmisele riigivõimu organite või tehniliste ametnike poolt. Kõikide nimetatud ametnike puhul ei olnud oluline, kas nad olid ametisse määratud, valitud või kutsutud, kas nad täitsid oma ülesandeid ajutiselt või alaliselt, kas nad omasid riigiteenistuse seaduse alusel riigiteenijate õigusi või mitte ning kas ja kellelt nad said tasu või mitte.⁴⁰⁴

Riigi või omavalitsuse ametnikuks ei loetud isikut, kes töötas ettevõttes, kus riik oli eraisikute kõrval vaid üheks osanikuks, kuivõrd ametniku mõiste sisustamisel oli oluliseks tunnuseks avalik-õigusliku iseloomuga ülesande täitmine.⁴⁰⁵ Ametniku mõiste alla ei kuulunud ka nt advokaadid ning arstid, kuid kuulusid riigiteenijatena notarid.⁴⁰⁶

KrS oli küll üle võtnud UNS kokkuvõtlikuma määratluse, kuid sisuliselt ei erinenud see lahendus kuigivõrd varem kehtinud NS kontseptsioonist. Kuigi NS-s puudusid legaaldefinitsioonid, loeti NS kohaselt altkäemaksu võtmise subjektiks ametnikku või muud isikut, kes oli riigi või omavalitsuse teenistuses. Ametnikuga samaväärseks loeti ka isikut, kes ei olnud ametnikuna registreeritud, kuid täitis ametiasutuste juures ametikohustusi. Seega oli nii NS kui ka KrS puhul oluliseks elemendiks ametniku mõiste sisustamise juures tema tegutsemine avalik-õiguslikus ametis ning avalike ülesannete täitmine. See Vene impeeriumi seadustikest KrS üle

⁴⁰¹ Kriminaalseadustiku eelnõu. Motiivid. 26.01.1925–07.10.1926. – ERA.31.3.595, l 119.

⁴⁰² Riigiteenistuse seadus, § 1: Riigiteenijad jagunevad: 1) ametnikkudeks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ette nähtud ametkohtadel, ja; 2) vabateenijateks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ette nähtud vabateenistuskohadel või ajutiselt täidavad ametniku kohuseid.“ – Riigiteenistuse seadus. RT 1924, 149, nr 97.

⁴⁰³ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 320.

⁴⁰⁴ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 320.

⁴⁰⁵ Maddison, E. Riigi- ja omavalitsuste teenijate õiguslik seisukord. – Eesti Politseileht 1925, 19, lk 281.

⁴⁰⁶ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 320.

võetud ametiisiku kui teenistusalaste süütegude erisubjekti käsitus ei erine kuigivõrd meie kehtivas karistusseadustiku (edaspidi KarS)⁴⁰⁷ kasutatavast ametialaste süütegude (peatükk 17. ptk) erisubjekti – ametiisiku – kontseptsioonist. KarS § 288 lg 1 kohaselt käsitletakse ametiisikuna füüsilist isikut, kellel on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund, sõltumata sellest, kas ta täidab talle pandud ülesandeid alaliselt või ajutiselt, tasu eest või tasuta, teenistuses olles või vabakutselisena või lepingu, nimetamise või valimise alusel. Ametiisiku mõiste on seega avatud läbi teatud institutsioonis ametiseisundi omamise (organisatsiooniline kriteerium) ja avalike ülesannete täitmise (funktsionaalne kriteerium).⁴⁰⁸

Kaasaaitajate vastutust reguleeris KrS § 621. Riigi või omavalitsuse teenijat, kes oli süüdlane selles, et ta KrS §-des 617–620 ette nähtud altkäemaksu maksmisel aitas teadlikult kaasa altkäemaksu edasiandmisega, enda nimel vastuvõtmisega või mõne muu toiminguga, karistati kuriteole kaasaaitajana. Altkäemaksuteole kaasaaitaja pidi olema samuti riigi või omavalitsuse teenistuses, kuid sättest ei selgunud, kas ta pidi kuuluma altkäemaksu võtjast ametnikuga samasse ametkonda või mitte.⁴⁰⁹ Kaasaaitajat karistati põhiteo toimepanijaga samas määras. KrS § 621 põhines UNS §-l 660. Kaasaaitamine oli üldnormina reguleeritud KrS üldosa § 51 p-s 3, mille kohaselt loeti kaasaaitajaks isik, kes oli hankinud süüteo kordasaatmise vahendeid või kõrvaldanud takistusi, või aitas süütegu korda saata nõuannetega, juhatamisega või lubamisega süüteo kordasaatmist varjata või seda mitte takistades. KrS § lg 2 järgi langesid raske kuriteo või kuriteo⁴¹⁰ osalised karistuse alla, mis oli seaduses nende süütegude eest määratud, kuid kaasaaitajatel, kelle abil ei olnud olulist tähtsust, kergendati karistust KrS § 53 alusel. Vaieldav oli aga küsimus KrS § 621 ja 51 vahekorra kohta.⁴¹¹ KrS §-s 621 oli grammatilisel tõlgendamisel kitsam, võrreldes KrS § 51 sätestatuga: näiteks ei olnud seal ette nähtud tingimust karistuse kergendamiseks, kui kaasaaitamine ei olnud olulise tähtsusega. Kahjuks ei esinenud kohtupraktikas kaasuseid, mis oleksid käsitlenud KrS alusel altkäemaksu süütegudele kaasaaitamist ning milles oleks olnud võimalik vaadelda kohtute poolt selle küsimuse lahendamist.

Võrreldes NS-ga oli altkäemaksu süütegudele kaasaaitamise instituut KrS-s aga rangem – kui NS altkäemaksusüütegudele kaasaaitamise erisäte NS § 380 sätestas kaasaaitajate karistamise „väiksemas määras“, siis KrS § 621 puhul karistati kaasaaitajat samas määras. Samuti oli KrS regulatsioon laiem, kuna erinevalt NS §-st 380 ei olnud KrS regulatsioonis paika pandud kinnist

⁴⁰⁷ Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.

⁴⁰⁸ Pikamäe, P. KarS § 288/2. – Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 4 vlj. Tallinn 2015.

⁴⁰⁹ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 338.

⁴¹⁰ Tulenevalt KrS §-st 3 nimetati kuriteoks süütegu, mille eest nägi seadus ette raskeima karistusena vangistuse; raskeks kuriteoks nimetati süütegu, mille eest nägi seadus ette raskeima karistusena surmanuhtluse või sunnitöö.

⁴¹¹ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 338.

loetelu võimalikest kaasaaitajatest. Küll aga oli KrS § 621 võimalik võtta kaasaaitajadena vastutusele vaid ametnikke, mis oli oluline muutus võrreldes NS regulatsiooniga, kus sai altkäemaksu võtmisel olla kaasaaitajaks ka eraisik.

2.2.1.2 Objekt

Altkäemaksu süütegude objekt oli KrS-s määratletud laialt mõistega „alkkäemaks“, vaid KrS § 623 rääkis aga §-des 617–622 sätestatud tegudes „süüdlasele osaks saanud kingitusest“. Seega erinevalt NS-st, kus altkäemaksu objekt oli erinevate sätete lõikes reguleeritud erinevate sõnastustega, oli KrS mõistekasutus ühtlasem. Tulenevalt KrS §-st 623 oli oluline altkäemaksuna antu (nn kingituse) materiaalne väärtus, sest juhul, kui süüdlasele antud altkäemaksu ei olnud enam kättesaadav, nõuti välja altkäemaksuna antu hind.

Seega käsitleti altkäemaksu süüteo objektina igasuguse varalise kasu saamist. Varalise kasu saamine hõlmas peale materiaalse hüve ka varalisi õigusi ning varalistest kohustustest vabanemist.⁴¹² Sarnaselt NS-le ei teinud KrS altkäemaksuasjade sätted vahet altkäemaksuna antu väärtusel – küll aga ei olnud KrS-s erinevalt NS §-st 373 see põhimõte seadustikku kirja pandud.

Sarnaselt NS-le ei olnud ka KrS-s kriminaliseeritud ametnike poolt teatud kingituste või jootraha vastuvõtmise olukorrad, kui tegemist oli ühiskonnas juurdunud kommetega. Küll aga tuli kohtul sellise kombe olemasolu igakordselt tuvastada ning selle sisu määratleda.⁴¹³ KrS § 617 alla ei kuulunud ka olukord, kui riigi või omavalitsuste teenijad tegid omavahel üksteisele kingitusi, kuid seda vaid tingimusel, et üks pooltest ei esinenud suhtes eraisikuna ning teine pool ei esinenud riigi või omavalitsuse teenijana.⁴¹⁴

2.2.1.3 Subjektiivne külg

KrS § 48 lg 4 kohaselt olid kuriteod karistatavad tahtliku süü olemasolul. Subjektiivse külje pealt nõudsid KrS-s sisalduvad altkäemaksu süüteod otsest või kaudset tahtlust, vaid KrS § 622 ja 626 eeldasid otsest tahtlust, kuivõrd nimetatud süütegude dispoitsioonis sisaldus sõna „teadvalt“.⁴¹⁵ KrS kommentaari kohaselt mõisteti tahtluse all süüteo teokoosseisu

⁴¹² Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 335.

⁴¹³ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 336.

⁴¹⁴ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 336.

⁴¹⁵ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 335–338.

moodustavate asjaolude teadmist, objektiivsete asjaolude saabumise tahtmist ja tagajärjedelikti puhul tagajärje saabumise ettenägemist.⁴¹⁶ Kuivõrd ka NS-s oli altkäemaksu süütegude puhul vajalik tahtluse olemasolu, olid KrS ja NS altkäemaksu süütegude subjektiivse poole pealt sarnased.

2.2.1.4 Objektiivne külg

2.2.1.4.1 Altkäemaksu võtmine ametikohustuste täitmise eest

Kõige üldisemaks altkäemaksu võtmise normiks oli KrS § 617 lg 1, mille kohaselt karistati riigi või omavalitsuse teenijat, kes oli vastu võtnud altkäemaksu, mis oli teadvalt antud tema poolt kordasaadetud ja teenistuskohustuste hulka kuuluva teo eest, vangistusega kuni kuus kuud. Sätte teise lõike kohaselt karistati isikut vangistusega kuni aasta, kui ametnik võttis vastu altkäemaksu, mis oli teadvalt antud tema kallutamiseks⁴¹⁷ sellise teo kordasaatmiseks. § 617 eeskujuks oli UNS § 656. KrS § 617 lg 1 ja 2 eristas sarnaselt NS §-le 372 I ja II jaole, kas altkäemaks oli vastu võetud enne või pärast teenistuskohustuste hulka kuuluva teo toimepanemist.

KrS § 617 kohaselt oli koosseisupärane tegu altkäemaksu võtmine, st igasuguse varalise kasu saamine teo eest, mis kuulus ametniku ametikohustuste hulka ning mida ta pidi tegema ilma selle eest tasu võtmata. Sättes oli ka eristatud, kas tegu, mille ametnik altkäemaksu võtmise eest toime pani, oli seaduslik teenistuskohustuste hulka kuuluv tegu (reguleeritud KrS § 617 lg-tes 1 ja 2), millega ei kaasnenud ametikohustuste rikkumist, või oli tegemist ametikohustuste rikkumisega toime pandud teoga (süütegu või distsiplinaarsüütegu, reguleeritud KrS § 617 lg-s 3).⁴¹⁸ NS puhul olid need teod reguleeritud aga kahes artiklis – NS § 372 käsitles altkäemaksu võtmist enne või peale ametitoimingu tegemist, millega ei kaasnenud ametikohustuste rikkumist ning NS § 373 reguleeris ametikohustuste rikkumisega toime pandud altkäemaksu võtmist. Seadusandja poolt kahe erineva olukorra kokku koondamine KrS § 617 ei olnud siinkirjutaja hinnangul aga parim lahendus, kuivõrd sätte kahes esimeses lõigis oli reguleeritud ühe olukorra kahte ajalist hetke (alkäemaksu võtmine enne või pärast ametniku poolt teenistuskohustuste piirkonda kuuluva teo toimepanemist) ning kolmandas lõikes oli

⁴¹⁶ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 39.

⁴¹⁷ KrS kasutas väljendit „avatlemiseks“.

⁴¹⁸ Ametikohustuste rikkumisega toime pandud teo puhul KrS alusel vt käesoleva töö järgnev alapunkt (2.2.1.4.2).

reguleeritud altkäemaksu võtmist ametikohustuste rikkumise eest. KrS § 617 lg-s 3 oli võrreldes kahe eelneva lõikega sätestatud ka oluliselt rangem karistus – kuni 3 aasta pikkune vangistus.

Erinevalt NS §-st 372, kus oli rahalise karistusena sätestatud kuni altkäemaksuna võetu kahekordne summa, ei olnud KrS §-s 617 eraldi rahalist karistust välja toodud. Üldise sätena kehtis KrS § 623, kus oli välja toodud, mida tuli altkäemaksuna võetud hüvedega teha – süüdlaselt võeti ära talle antud või tema poolt nõutud hüve või nõuti välja selle väärtus, kui altkäemaksuna antud hüve ei olnud enam kättesaadav. Kui altkäemaks seisnes varandusliku õiguse kinkimises, siis tunnistati kinkimine kehtetuks.

Teenistusalaste tegude hulka ei kuulunud teod, mida riigi- või omavalitsuse teenija võis toime panna vaid eraisikuna või mida ta ei olnud õigustatud või kohustatud teenistusalal toime panema. Oluline tunnus oli, et ametiisik oli kohustatud nimetatud teenistusalast tegu teostama tasuta.⁴¹⁹ Näiteks oli selline tasuta tehtav asi vallasekretäri poolt maavalitsusele arvamuse saatmine isikute kohta, kes vajasisid valla poolt toetust.⁴²⁰ Teokoosseisu ei moodustanud ka juhtumid, kus riigi või omavalitsuse teenija võiski seaduspäraselt tasu nõuda. Selliseks olukorraks oli näiteks määruses perekonnaseisu seaduse põhjal kohtu- ja siseministeeriumist väljaantavate dokumentide pealt võetava maksu kohta⁴²¹ § 1 p-s 1 sätestatu, mille kohaselt võeti kohtu- ja siseministeeriumi administratiivosakonna perekonnaseisuaktide arhiivist dokumentide väljaandmisel igalt sünni-, abielu- või surmatunnistuse väljavõttelt maksu 50 senti. Ka ei moodustanud altkäemaksu võtmise teokoosseisu olukorrad, kus ametiisik sai tasu ülemuse nõusolekul – näiteks tasu kurjategijate avastamise eest või salakaubast teadaandmise eest.⁴²²

Üsnagi spetsiifilist teokoosseisu sisaldas KrS § 622, kus oli sätestatud vastutus selle eest, kui riigi või omavalitsusse teenija: 1) omastas kingituse, mis talle oli antud edasi andmiseks või mille ta oli saanud teisele teenijale edasiandmise ettekäändel, või; 2) omastamise eesmärgil võttis vastu altkäemaksu teise ametniku nimel. Tegude eest oli nähtud ette karistus kuni kolm aastat. Säte põhines UNS §-l 661 ning sarnanes oma reguleerimisobjektilt NS §-s 381 sätestatule. Seda vägagi spetsiifilise iseloomuga sätet ei tulnud kõrgematel kohtutel rakendada.

⁴¹⁹ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 336.

⁴²⁰ Vt RKKOo 18.01.1939, nr 99. – ERA.1356.4.1756, l 8.

⁴²¹ Vabariigi Valitsuse määrus 3. septembrist 1930 perekonnaseisu seaduse põhjal kohtu- ja siseministeeriumist väljaantavate dokumentide pealt võetava maksu kohta. – RT 1930, 71, nr 491.

⁴²² Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 336.

2.2.1.4.2 Altkäemaksu võtmine ametikohustuste rikkumise eest

Ametnikel tuli oma ametikohustuste täitmisel toimida kehtivate seaduste ja määruste järgi ning täita neile pandud ülesandeid kooskõlas riigi huvide, kodanike vajaduste, õiguste ja moraalsete põhimõtetega.⁴²³ KrS § 617 lg-ga 3 sätestati vastutus selle eest, kui ametnik võttis vastu altkäemaksu, mis oli teadvalt antud tema kallutamiseks süüteo või distsiplinaarsüüteo kordasaatmiseks ametniku teenistuskohustuste alal. Sellega oli võrdsustatud olukord, kui altkäemaks oli vastu võetud pärast süüteo või distsiplinaarsüüteo kordasaatmist. KrS § 617 lg-s 3 nimetatud tegude eest oli karistuseks vangistus kuni kolm aastat.

Võrreldes NS-ga, kus oli altkäemaksu võtmine enne ametikohustuste rikkumist reguleeritud §-s 373 ning kus ei olnud selgesõnaliselt sätestatud vastutust altkäemaksu võtmise eest peale ametikohustuste rikkumist,⁴²⁴ oli KrS § 617 lg-s 3 sätestatud vastutus mõlema olukorra eest.

2.2.1.4.3 Altkäemaksu nõudmine

Altkäemaksu sunduslik nõudmine oli reguleeritud KrS §-s 618, mis põhines UNS §-l 657. KrS § 618 esimeses lõike kohaselt oli karistatav see, kui riigi või omavalitsuse teenija võttis vastu altkäemaksu, mida ta oli nõudnud oma teenistuskohustuste hulka kuuluva teo tegemise eest või peale nimetatud teo toimepanemist. Karistusena oli ette nähtud kuni aastane vangistus koos õiguste kaotusega KrS § 20 alusel (KrS § 618 lg 2). KrS § 618 lg 3 alusel oli aga karistatav olukord, kui ametnik võttis vastu altkäemaksu, mida ta oli nõudnud süüteo või distsiplinaarsüüteo toime panemise puhul oma pädevusvaldkonnas või sarnase teo või üleastumise eest pärast nende toime panemist. Teo eest karistati kuni kolme aasta pikkuse vangistusega. KrS § 618 lg 4 nägi ette, et kui ametiisik võttis vastu altkäemaksu, mille ta oli välja pressinud teenistusalase surve või ähvardusega „teenistusalase teo kordasaatmise puhul või sarnase teo eest pärast selle kordasaatmist“, siis karistati teda kuni kuue aasta pikkuse vangistusega.

KrS § 618 sätestas teona altkäemaksu vastuvõtmise, mis oli ametniku poolt nõutud või välja pressitud. Nõudmise puhul pidi olema tegu „kategeoorilise soovi avaldamisega“, mitte nn altkäemaksu saamise soovi mõista andmisega.⁴²⁵ K. Saarmanni ja K. Matto hinnangul oli

⁴²³ Kurvits, A. Võimulialdusest. – Eesti Politseileht 1933, 3, lk 145.

⁴²⁴ Osade Vene õigusteadlaste hinnangul kuulus selline olukord NS § 372 I jao alla, teiste hinnangul aga siiski NS § 373 I jao alla. Vt käesoleva töö p 1.1.2.5.2.

⁴²⁵ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 337.

vaieldav, kuid pigem tõenäoline, et nõudmise alla käis ka palve.⁴²⁶ Seega hõlmas nõudmine selgelt väljendatud altkäemaksu saamise soovi sellele isikule, kellelt altkäemaksu oodati.

KrS §-s 618 käsitletud teenistusalane surve või selle ähvarduse sisuks olid teod või nendega hirmutamine, mis võisid mõjuda kahjulikult või koormavalt isikule, kellele survet avaldati. Teod, millega ametnik ähvardas, võisid olla seaduspärased ning kuuluda väljapressija teenistuskohustuste hulka.⁴²⁷ Mõistetavalt oli karistatav ka olukord, kui teod, millega ametnik ähvardas, olid ebaseaduslikud ning ei kuulunud tema teenistuskohustuste hulka. Oluline oli, et selliste tegude toimepanemine või ka tegematajätmine oli seatud sõltuvusse varalise kasu saamisest. Teokoosseisu olemasoluks ei olnud nõutav, et ähvarduses oleks väljendatud konkreetsed teod, mida väljapressija kavatses täide saata juhul, kui ta altkäemaksu ei saa. Küllaldane oli hirmutamine kahjulikult või koormavalt mõjuvate teenistusalaste tegudega üldiselt.⁴²⁸

KrS §-s 618 olid altkäemaksu nõudmise olukorrad võrreldes NS-ga reguleeritud palju täpsemalt. Võrreldes NS regulatsiooniga oli tegemist kindlasti edasiminekinguga, kuna NS §-des 377 ja 378 oli välja toodud vaid altkäemaksu nõudmine ning altkäemaksu nõudmine piinamise või muu ilmselge vägivallaga – erinevalt KrS-st ei olnud NS-s eraldatud, kas ametnik oli altkäemaksu nõudnud teenistuskohustuste piirkonda kuuluva teo toimepanemiseks või süüteo/distsiplinaarüleastumise toimepanemiseks. See vahetegu oli aga oluline, kuna altkäemaksu nõudmine süüteo või distsiplinaarüleastumise toimepanemiseks oli suurema ebaõigussisuga.

Üsnagi spetsiifiline teenistusalast väljapressimist käsitlev säte oli reguleeritud KrS §-s 626. Selle kohaselt karistati riigi või omavalitsuse teenijat, kes oli süüdlane selles, et ta „käsutuskorras pressis välja survega, selle ähvardusega või teenistusvolituse muu kuritarvitusega teadvalt mittekohusliku töö või naturaalkohuse täitmise enese või teiste kasuks, tasuta või ebaväärselt madala tasu eest“, vangistusega kuni aasta. Vangistusega käis kaasas ka õiguste kaotus KrS § 20 alusel. Süüteokoosseisu element „ebaväärselt madal tasu“ kuulus kohtute poolt igakordselt otsustamisele.⁴²⁹ Sätte aluseks oli UNS § 665. Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas ei esinenud ühtegi kaasust, kus kedagi oleks KrS § 626 alusel süüdistatud.

Sarnaselt NS §-le 379 oli ka KrS §-s 619 reguleeritud ametniku pool seadusevastaste maksude võtmine, mis nägi ette kuni ühe aasta pikkuse vangistuse, väljapressimise korral vangistuse kuni

⁴²⁶ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 337.

⁴²⁷ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 337.

⁴²⁸ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 337.

⁴²⁹ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 340.

kuus aastat. Säte põhines UNS §-l 658. Seadusevastane maks vastas altkäemaksu mõistele KrS § 617 järgi.⁴³⁰ Samuti oli KrS §-s 620 (mis põhines UNS §-l 659) reguleeritud vandekohtunike⁴³¹ poolt altkäemaksu vastuvõtmine või nõudmine, mis oli antud kohtuasjas, mis võis tulla tema kui kohtuniku läbivaatamisele. Teo eest karistati vangistusega kuni kolm aastat.

2.2.2 Karistused ning kaasuvad sätted

KrS-s sisaldunud karistused altkäemaksu süütegude eest varieerusid alates KrS § 617 lg-s 1 sätestatud kuni 6 kuu pikkusest vangistusest kuni 6 aasta pikkuse vangistuseni.

KrS § 20 kohaselt võis koos vangistusega mõista KrS §-des 18 ja 19 ette nähtud õiguste kaotuse kas kõik koos või eraldi, kui vangistuse ülemäär ületas aastat või kui ülemäär ei ületanud ühte aastat, siis seaduses ette nähtud juhtudel. Näiteks oli see ette nähtud KrS § 618 lg-s 2: „Selle karistusega [lg-s 1 sätestatuga] käib kaasas õiguste kaotus § 20 ettenähtud alustel“. KrS § 20 puhul rõhutati kirjanduses selle sätte fakultatiivset iseloomu⁴³² – sätte alusel oli kohtul diskretsioon õiguste kaotust üldse mitte rakendada, rakendada konkreetset punkti või rakendada kõiki KrS §-des 18 ja 19 ette nähtud õiguste kaotamisi. KrS § 18 ja 19 olid oma sisult peaaegu identsed Riigikogu poolt 20. mail 1927. a vastu võetud õigustekaotamise muutmise seaduse §-ga 2, millega muudeti NS-s sisalduvat õiguste kaotuse regulatsiooni.⁴³³

KrS § 18 kohaselt tagandati isik riigi või omavalitsuse teenistuskohalt ning jäeti ilma riiklikust pensionist, kaitseväge auastmetest, autähedest ning aumärkidest, st tegemist oli omandatud õiguste kaotusega. KrS § 19 kohaselt jäi isik ilma järgmistest õigustest:

1. olla riigi või omavalitsuse teenistuses;
2. olla valijaks või valitavaks riigi või omavalitsuse asutuste valimistel ja võtta osa rahvahääletamisest ja rahvaalgatamisest;

⁴³⁰ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 337.

⁴³¹ Vandekohtute loomise võimaluse nägi ette 1920. aasta põhiseaduse § 73: „Sellekohaste seaduste alusel ja korras alluvad üksikud liigid kriminaalasju vandekohtule. Vandekohtunikke ei seo eelmise paragrahvi nõuded.“ Kuigi vandekohtute ja vandekohtute kohustuslikkuse üle diskuteeriti, ei seatud neid kunagi sisse. Vt lähemalt Saarmann, K. Põhiseadus ja vandekohus. – Õigus 1930, 6, lk 241–247; Rägo, R. Rahva osavõtt kohtumõistmisest meie 15. juuni 1920. a põhiseaduse järgi. – Õigus 1929, 6, lk 177–181; Hunt, R. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 73. – Õigus 1929, 7, lk 216–219; Grau, K. Rahvaesinduse seisukoht vandekohtu suhtes põhiseaduse koostamisel Asutavas Kogus. – Õigus 1930, 1, 19–24.

⁴³² Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 20.

⁴³³ Vt ka käesoleva töö p 1.1.3. Nimetatud 1927. aasta seadus võetigi vastu KrS kava alusel. Kriminaalõigus: (üld- ja eriosa): konspekt K. Saarmanni ja R. Räägo loengute, kriminaalseadustiku jt alusel koostanud Ed. Mailend ja A. Rammul. Tartu 1935, lk 52.

3. olla mittekohuslikus kaitseväeteenistuses;
4. olla eestkostjaks või hooldajaks;
5. olla juhatajaks, kasvatajaks või õpetajaks avalikkudes või era õppe- või kasvatusasutustes;
6. olla vahekohtunikuks, konkursi valitsuse või administratsiooni liikmeks, vannutatud hooldajaks, vandekohtunikuks või advokaadiks;
7. olla tunnistajaks lepingute või aktide tegemise juures, kus tunnistajate osavõtmist seaduse järgi nõutakse.

KrS § 20 sätestatud lisakaristuste kohaldamiseks ei esinenud võimalust üksnes KrS § 617 lg-tes 1 ja 2 sätestatud tegude puhul. Nimetatud regulatsioon sarnanes NS-s kehtestatudle, kus õiguste kaotust ei kaasnenud NS §-s 372 sätestatud karistusega, mis mõisteti samuti altkäemaksu võtmise eest ilma ametniku poolt ametikohustusi rikkumata. NS kohaselt ei kaasnenud õiguste kaotust ka NS § 373 II jaoga, kui ametnik oli enne ametikohustuste rikkumist ülemusele kahetsusega altkäemaksu võtmisest teada andnud ning NS § 379 I jao puhul, mis nägi ette vastutuse vallaametnikele, kes olid kodanikelt kogunud ebaseaduslikult raha.

Küll aga nähtub KrS õiguste kaotamise regulatsioonis oluliselt suurem liberaalsus ning paindlikkus kohtute poolt õiguste kaotamise otsustamise osas – kui NS-s oli õiguste kaotus sätte sanktsioonis kohustuslikuna ette nähtud, siis KrS jättis kohtunikule õiguste kaotamise üle otsustamisel oluliselt laiemad diskretsiooni. Muuhulgas ei olnud NS alusel võimalik kohtutel rakendada vaid üksikute õiguste kaotamist. Kui NS alusel mõistetud õiguste kaotused oli tähtajata ning õigusi oli võimalik saada tagasi vaid armuandmise korras,⁴³⁴ siis KrS § 21 kohaselt anti KrS § 19 põhjal kaotatud õigused sunnitööle mõistetutele tagasi kümne aasta pärast ja vangistusse mõistetule viie aasta pärast, alates kinnipidamise lõppemisest. Süüdimõistetu „laitmatu ülespidamise korral“ ja tema palvel võis neid tähtaegu lühendada. Seega eristus KrS õiguste kaotuse regulatsioon liberaalsem NS-s sätestatuga, kuna KrS alusel mõistetud õiguste kaotus ei olnud lõplik. Ka tolleaegse õiguskirjanduse hinnangul oli kohtuniku poolt igal üksikjuhul kaalumise „väga otstarbekohane“.⁴³⁵

Olulise erinevusena võrreldes NS ja UNS-ga oli KrS ette nähtud võimalus karistuste tingimisi kohaldamiseks. Tulenevalt KrS §-st 27, kui isikule oli mõistetud vangistus kuni kolm aastat ilma KrS § 18 ja 19 õiguste kaotuseta, samuti arest või arest rahatrahvi asendamiseks, siis võis

⁴³⁴ Kriminaalõigus: (üld- ja eriosa): konspekt K. Saarmanni ja R. Räägo loengute, kriminaalseadustiku jt alusel koostanud Ed. Mailend ja A. Rammul. Tartu 1935, lk 53.

⁴³⁵ Kriminaalõigus: (üld- ja eriosa): konspekt K. Saarmanni ja R. Räägo loengute, kriminaalseadustiku jt alusel koostanud Ed. Mailend ja A. Rammul. Tartu 1935, lk 53.

kohus isiku karistuse kandmisest tingimisi vabastada. Täiendav tingimus oli, et isik ei olnud varasemalt karistatud sunnitööga või vangistusega. Karistusest tingimisi vabastamine pidi viima „süüdlase parandusele“ nii, et ta edaspidi ei pane enam kuritegusid toime. Karistuste tingimisi kohaldamine oli kantud kriminaalõiguse sotsioloogilise koolkonna ideedest.⁴³⁶

KrS § 66 sätestas alusel võis kohus suurendada karistusi riigi või omavalitsuse ametnike suhtes. Näiteks, kui ametnik oli riigi või omavalitsuse teenistuses korda saadetud teenistusalase süüteo eest mõistetud aresti, võis kohus määrata aresti asemel teenistuskohast tagandamise või lisada selle arestile juurde. Kui ametnikule oli karistuseks mõistetud vangistus õiguste kaotusega, võis kohus ta tagandada teenistuskohalt kuni viieks aastaks. Sätte rakendamine oli kohtu diskretsiooniotsus ning ei vajanud seetõttu ka kohtuotsuses põhendamist.⁴³⁷

Sarnaselt NS-le leidis laialdast rakendust ka kohtute poolt karistuste kergendamine. KrS § 53 sätestas karistuse kergendamise viisidena kaks lahendust:

1. isikule ei võinud määrata süüteo eest seaduses ette nähtud karistuse ülemmäära;
2. süüteo eest võis seaduses ette nähtud karistuselt üle minna ka teisele karistusele nimetatud järjekorras: surmanuhtluselt tähtajata sunnitööle; tähtajatult sunnitöölt tähtaegsele sunnitööle; tähtaegselt sunnitöölt vangistusele pikkuses alates kaks aastat; vangistuselt kuni üks aasta arestile.

KrS ei sisaldanud aga erinevalt NS-st aga süüd vähendavate asjaolude loetelu – seetõttu sõltus nende sisu kohtu siseveendumusest. K. Saarmanni ja K. Matto hinnangul ei saanud sellest johtuvalt ka nõuda, et „kohus üksikasjaliselt otsuses põhistaks, miks ta § 53 rakendamise leidis õiglane olevat“.⁴³⁸

Omaette küsimuseks olid ka altkäemaksu süütegude katsed. Eriosa sätetes katse karistatavuse väljatoomine oli oluline erinevus võrreldes NS-ga, kus oli katse karistatavus pandud paika vaid üldosa normiga. KrS §-s 618 välja toodud tegude katsed olid tulenevalt KrS § 618 lg-st 4 karistatavad, katse alguseks loeti altkäemaksu nõudmist või väljapressimist. Kui KrS § 617 puhul oli teo katsestaadiumis toimepanemist raske mõista, kuivõrd altkäemaksu andmise initsiatiiv tulenes altkäemaksu andjast, siis KrS § 618 puhul oli nimetatud olukord vastupidine – ametnik oli altkäemaksu nõudja. Ka KrS § 626 puhul oli katse karistatav, kuivõrd ka selles sättes oli olemas koosseisutunnusena nõudmine. Huvitava veana olid K. Saarmann ja K. Matto viidanud KrS kommentaarides KrS § 618 katsena karistatavuse puhul tagasi KrS § 617

⁴³⁶ Hannust, D. Eesti Vabariigi 1929. a Kriminaalseadustiku väljatöötamine. Diplomitöö. Tartu: TÜ 1995, lk 5.

⁴³⁷ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 92.

⁴³⁸ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 46.

kommentaari, ⁴³⁹ kus oli välistatud KrS § 617 katsena toimepanek, kuigi KrS § 618 lg-s 4 oli selgelt altkäemaksu nõudmise katse karistatavus välja toodud.

KrS §-s 623 oli kindlaks määratud, mida tuli teha altkäemaksuna võetud hüvedega. KrS §-des 617–622 sätestatud tegude eest süüdimõistmisel võeti süüdlaselt ära talle antud või tema poolt nõutud hüve või nõuti välja selle väärtus, kui altkäemaksuna antud hüve ei olnud enam kättesaadaval. Kui kohus leidis, et hüve oli välja pressitud, siis anti see hüve andjale tagasi. Kui altkäemaks seisnes varandusliku õiguse kinkimises, siis tunnustati kinkimine kehtetuks. Paragrahv põhines UNS §-l 662. Oma olemuselt oli KrS §-s 623 sätestatu lisakaristus altkäemaksu süütegude puhul ning kandis endas konfiskeerimise iseloomu. Kui tegemist ei olnud väljapressimise teel saadud hüvega, mis tulnuks isikule tagastada, läks hüve või selle väärtus riigile. ⁴⁴⁰ KrS regulatsioon erines mõneti NS §-s 373 III jaos ja §-s 378 sätestatust, mille kohaselt tuli ametniku poolt altkäemaksuna võetud hüve edastada avalikule heategevusorganisatsioonile või muule sarnasele kohale. Kui NS puhul edastati nii altkäemaksu andja poolt vabatahtlikult antu kui ka sunduslikult saadud altkäemaks, siis KrS puhul tagastati sunduslikult saadud altkäemaksu andjale. See viitab KrS suuremale läbimõeldusele.

Seoses NS-lt KrS-le üleminekuga oli oluliseks sätteks ka KrS § 11. Selle sätte järgi pidi kohus kohaldama KrS ka nende tegude puhul, mis olid korda saadetud enne KrS kehtima hakkamist, kui need teod olid toimepanemise ajal karistatavad. KrS põhjal määratavat karistust kergendati KrS § 53 alusel, kui süüteo toimepanemise ajal maksva seaduse järgi karistus oli uue seadusega võrreldes kergem. KrS § 11 oli UNS § 14 otsetõlge. Seega tuli KrS § 11 lg 1 kohaselt kohaldada igal juhul vastava protsessitoimingu ajal maksvat seadust.

Tulenevalt kriminaalseadustiku maksmapanemise seaduse §-st 112 kaotasid varem tehtud ja jõustunud kohtuotsused KrS maksmapanemise seaduse jõustumisel kehtivuse osades, mis puutusid NS §-des 58¹ ja 58² ette nähtud tagajärgedesse. See tähendas, et kaotati ära süüdimõistetu kohaliku politsei järelevalve alla paigutamine peale isiku vabanemist vanglast.

Kokkuvõtlik tabel KrS altkäemaksusüütegude koosseisu tunnuste ja karistustega on välja toodud alljärgnevalt.

Tabel 3. KrS altkäemaksusüütegude koosseisutunnused koos karistustega.

KrS koosseis	Koosseisu iseloomustav tunnus	Karistus
KrS § 617 lg 1	Altkäemaksu võtmine korda saadetud teenistuskohustuste piirkonda kuuluva teo eest.	Vangistus kuni 6 kuud.

⁴³⁹ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 337.

⁴⁴⁰ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 339.

KrS § 617 lg 2	Altkäemaksu võtmine, mis oli antud ametniku avatlemiseks KrS § 617 lg-s 1 teo toimepanemiseks.	Vangistus kuni 1 aasta.
KrS § 617 lg 3	Altkäemaksu võtmine, mis oli antud ametniku meelitamiseks süüteo või distsiplinaarüleastumise teenistuskohustuste piirkonnas, sh altkäemaksu võtmine pärast sellise teo toimepanemist.	Vangistus kuni 3 aastat.
KrS § 618 lg 1	Altkäemaksu võtmine, mida ametnik oli nõudnud teenistuskohustuste piirkonda kuuluva teo toimepanemiseks, sh pärast sellise teo toimepanemist.	Vangistus kuni 1 aasta.
KrS § 618 lg 3	Altkäemaksu võtmine, mis oli ametniku poolt nõutud süüteo või distsiplinaarüleastumise toimepanemiseks, sh altkäemaksu nõudmine pärast sellise teo toimepanemist.	Vangistus kuni 3 aastat.
KrS § 618 lg 4	Altkäemaksu võtmine, mille ametnik oli välja pressinud teenistusalase surve või selle ähvardusega teenistusalase teo kordasaatmise puhul, sh pärast teo toimepanemist.	Vangistus kuni 6 aastat.
KrS § 619 lg 1	Ametniku poolt seadusvastaste maksude sisse seadmine või võtmine enda kasuks.	Vangistus kuni 1 aasta.
KrS § 619 lg 3	Ametniku poolt seadusvastaste maksude nõudmine teenistusalase surve või ähvardusega.	Vangistus kuni 6 aastat.
KrS § 620	Vandekohtunike poolt altkäemaksu võtmine.	Vangistus kuni 3 aastat.
KrS § 621	KrS § 617–620 altkäemaksu süütegudele kaasaaitajad (ametnikud).	Karistati samas määras põhiteo toimepanijaga.
KrS § 622 p 1	Ametniku poolt kingituse omastamine, mis oli talle antud teisele ametnikule edasiandmiseks.	Vangistus kuni 3 aastat.
KrS § 622 p 2	Ametniku poolt omastamise sihil võttis vastu altkäemaksu teise ametniku nimel.	Vangistus kuni 3 aastat.
KrS § 626 lg 1	Ametniku poolt survega, ähvardamisega või muu kuritarvitusega mittekohustusliku töö või naturaalkohuse täitmise väljapressimine.	Vangistus kuni 1 aasta.

Kuigi kõige madalam KrS alusel mõistetav karistus altkäemaksu süütegude eest oli oluliselt rangem võrreldes NS kõige leebema altkäemaksu võtmise eest võimaliku mõistetava karistusega (KrS § 617 lg 1 vangistus kuni 6 kuud vs NS § 373 III alusel raske noomitus), oli kõige rangem KrS alusel mõistetav karistus (kuni 6 aastat vangistus) leebem NS kõige raskemast karistusest – kuni 8 aastat sunnitööd. Samuti ei olnud KrS-s sätestatud karistuste alammäärasid. Nagu öeldud, ei olnud KrS järgi õiguste äravõtt erinevalt NS-st altkäemaksuasjades enam kohustuslik ning tähtajatu. Eelduslikult muutsid sellised erinevused KrS alusel karistuste mõistmise kohtunike jaoks oluliselt paindlikumaks ning võimaldasid paremini arvestada karistatava isikut, mis oli karistusõiguse sotsioloogilise koolkonna põhinõudmine.

2.2.3 Altkäemaksu andmine

Olulise erinevusena NS-st toodi KrS sisse vastutus altkäemaksu andmise eest. See ei paiknenud muude altkäemaksu süütegudega samas peatükis, vaid oli sätestatud KrS §-s 132, mis asus KrS 6. peatükis, kus olid võimudele vastuhakkamise süüteod. Säte põhines UNS §-l 149, mis asus samuti seadustiku 6. peatükis, mis käsitles samuti võimudele mitteallumist. KrS § 132 järgi karistati süüdlast selles, et tema, andes altkäemaksu, proovis meelitada riigi või omavalitsuse teenijat teenistuskohustuste täitmatajätmisele või teenistuslike volituste kuritarvitamisega korda saatma kuritegu või rasket kuritegu. Karistusena oli ette nähtud vangistus kuni üks aasta. KrS § 132 teise lõike kohaselt, kui äraostetud ametnik saatis korda kuriteo või raske kuriteo või pani toime karistatava katse, karistati altkäemaksu andjat kuriteole kihutamise eest vangistusega kuni üks aasta. Kui isik kihutas ametnikku aga raske kuriteo toimepanemisele, oli karistuseks vangistus kuni kuus aastat.

Altkäemaksu andmise subjektiks sai olla iga isik. Teo objektiks, st tegu pidi olema suunatud riigi või omavalitsuse teenijale, mille sisustamisel tuli lähtuda KrS § 598 lg-st 4, kus oli sätestatud riigi või omavalitsuse teenija legaaldefiniitsioon.⁴⁴¹ Subjektiiivse külje pealt nõudis KrS § 132 otsest tahtlust või kavatsust. KrS §-s 132 reguleeritud karistatav tegu oli altkäemaksu andmine andja initsiatiivil, st mingi materiaalse hüvise andmine või tõenäoline andmise lubamine.⁴⁴² Tegu ei olnud järelikult koosseisupärane, kui altkäemaksu nõudis ametnik või ta tõstatas altkäemaksu saamise küsimuse ise.

KrS § 132 lg-s 1 kirjeldatud süütegu loeti lõppenuks altkäemaksu andmise või lubamisega. Teine lõige nõudis aga erilise koosseisupärase tagajärjena kuriteo või raske kuriteo toimepanemist ametniku poolt.⁴⁴³ Altkäemaksu andmise katse karistatav ei olnud.⁴⁴⁴ Kohtupalati ja Riigikohtu praktikas esines KrS kehtimisajal vaid üks kaigus, kus rakendati KrS § 132.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 89

⁴⁴² Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 89.

⁴⁴³ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 89.

⁴⁴⁴ Saarmann, K., Matto, K. (koost.), lk 89.

⁴⁴⁵ RKKOo 17.11.1937, nr 559. – ERA.1356.4.108. Toimik on pagineerimata.

2.3 Altkäemaksu kaasused Kohtukoja ja Riigikohtu praktikas kriminaalseadustiku järgi

2.3.1 Altkäemaksu võtmine KrS § 617 järgi

Kohtukoja praktikas esines uuritud ajaperioodil kaks ning Riigikohtu praktikas üks otsus, kus isikuid süüdistati KrS § 617 järgi toime pandud altkäemaksu võtmises. KrS § 617 lg-te 1 ja 2 alusel karistati ametnikku altkäemaksu võtmise eest, mis oli võetud enne või pärast tema ametikohustuste hulka kuuluva teo tegemist. Kaks otsust olid pärit aastast 1935 ning üks otsus aastast 1936. Kõikide otsuste puhul tuli tegeleda NS-lt KrS-le ülemineku ning seetõttu ka tegude uue seadustiku järgi ümberkvalifitseerimisega – see oli reguleeritud KrS §-ga 11, mille järgi kohaldas kohus otsuste tegemisel KrS-i ka nende tegude puhul, mis olid korda saatetud enne KrS kehtima hakkamist, kui need teod olid toimepanemise ajal karistatavad.

1935. aasta otsuses nr. 532⁴⁴⁶ lahendas Riigikohus H. R. kaitsja N. Kruuse ja P. J. ning A. M. kassatsioonkaebusi Kohtukoja otsuse peale 3. maist 1935. a H. R., P. J. ja A. M. süüdistuses KrS § 617 lg 1 järgi. Rahukogu otsusega tunnistati H. R., P. J. ja A. M. süüdi selles, et nemad, olles riigiteenistuses Tallinna Sadama jaamas korrapidajatena, võtsid ajavahemikus 1931. a sügisest kuni 1932. a detsembrini korduvalt E. L.-lt vastu rahalist tasu 1-krooni suurustes summades. Kohtualused said tasu selle eest, et paigutasid E. L. nimel saabunud turbavagunid teele, mis oli E. L.-le sobiv mahalaadimiseks. Sellega ei rikkunud kohtualused oma ametikohustusi. Nimetatud süütegude eest otsustas Rahukogu kohtualused NS § 372 põhjal ametist tagandada koos NS §-s 67 ettenähtud tagajärgedega ning mõista nad kaheks kuuks aresti, võttes arvesse eelvangistuses viibitud ühe kuu. Samuti karistas Rahukogu neid NS § 372 põhjal 30 krooni suuruse rahatrahviga. Süüdistuses NS § 377, 378 p 1 ja 362 järgi mõisteti kohtualused õigeks. Kohtukoda kinnitas Rahukogu otsuse selle muudatusega, et KrS § 11 alusel määrati karistused ümber – KrS § 53, § 66 lg 2 ja 617 lg 1 kohaselt määrati kohtualustele karistusena kahekuuline arest koos teenistuskohast tagandamisega, võttes KrS § 54 kohaselt arvesse eelvangistuses viibitud ühte kuud.⁴⁴⁷ Samuti nõuti igalt kohtualuselt sisse KrS § 623 alusel 30 krooni riigi kasuks. Riigikohtule esitatud kassatsioonkaebustes palusid kohtualused Kohtukoja otsuse tühistada, kuna KrS § 617 nõudis süüteo toime panemist teadvalt, kuid seda ei olnud Kohtukoda oma otsuses tuvastanud. Samuti ei olevat Kohtukoja otsuses välja toodud põhjendusi, miks rakendati KrS § 66 alusel ametist tagandamist. A. M. märkis, et kuivõrd KrS

⁴⁴⁶ RKKOo 18.09.1935, nr 532. – ERA.1356.4.1755, 1 10.

⁴⁴⁷ Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 03.05.1935. – ERA.1356.4.1755, 1 5–7.

§ 617 lg-s 1 ei olnud selgesõnaliselt nähtud ette ametist tagandamise võimalikkust, ei kuulunud KrS § 66 lg 2 alusel ametist tagandamine ka kohaldamisele.

Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kassatsioonkaebused rahuldamisele. Tõendamist oli leidnud kohtualuste süü seadusevastase tasu saamises selle eest, et nad saanud turbavagunid paigutasid raudteele, mis oli E. L.-le mahalaadimiseks sobivaim. Seega võtsid kohtualused tasu ametitoimingu eest, mille eest neil ei olnud õigust tasu võtta. Kohtukoda ja rahukogu olid kindlaks teinud, et kohtualused olid tahtlikult ja teadvalt oma ametialaste toimingute eest võtnud E. L.-lt kingina rahalist tasu. See kohtualuste süütegu käis KrS § 617 lg 1 alla, nagu Kohtukoda oligi selle õigesti kvalifitseerinud. Ka karistus oli kohtualustele õigesti määratud KrS § 617 lg 1 ja 66 lg 2 kohaselt, Kohtukoda oli kohtualused korrektselt KrS § 66 lg 2 alusel teenistusest tagandanud. Riigikohus juhtis tähelepanu sellele, et karistuse määramisel KrS järgi pidi arvestama mitte ainult eriosas ette nähtud karistustega, vaid ka üldosa reeglitega, kus olid ette nähtud mitmed lisakaristused ja karistuste raskendamine või kergendamine. Rahukogu oli küll leidnud süüd kergendavaid asjaolusid, kuid rahukogu otsuse peale oli prokurör esitanud protesti, kus taotleti kohtualuste karistamist raskema süüteo eest kui rahukogu poolt oli mõistetud. Seda arvesse võttes oli Kohtukojal õigus otsustada karistuse kergendamise või raskendamise küsimust. Riigikohtu hinnangul olid Rahukogu ning Kohtukoja poolt tehtud otsused korrektsed.

Otsuses 4. oktoobrist 1935. a lahendas Kohtukoda J. P. apellatsioonkaebust J. P. süüdistuses NS § 372 I jao p 2 põhjal.⁴⁴⁸ J. P. töötas Mustvee alevivalitsuses sekretärina ning võttis 1928. a sügisel R. M. käest vastu 10 krooni ja 7 krooni väärtuses õlut elumaja R. M. nimele ümberkirjutamise asjas, jättes nii raha kui ka joogi endale. Samuti võttis kohtualune 1929. a lõpus P. B.-lt enne viimasele ehitusloa väljaandmist isikliku kasusaamise sihiga vastu 10 krooni. Lisaks võttis kohtualune 1932. a jaanuaris S. S.-lt vastu 9,5 krooni elukommete ja teenistuse kohta väljaantava dokumendi eest. Rahukogu karistas J. P.-d NS § 372 II jao põhjal kaheksa kuu pikkuse vangistusega, rahatrahviga 71 krooni suuruses summas ja teenistusest jäädavalt väljaheitmisega NS § 66 alusel. Apellatsioonkaebuses palus isik talle määratud karistust vähendada ning asendada teenistusest väljaheitmine ametist tagandamisega, kuivõrd esinesid süüd vähendavad asjaolud NS §-de 134 ja 135 järgi. Kohtukoja hinnangul kuulus rahukogu otsus tühistamisele altkäemaksu võtmises R. M ja P. B.-lt, kuivõrd KrS § 69 p 1 põhjal olid need aegunud. KrS § 69 p 1 kohaselt tuli aegumistähtaega arvestada süüteo toimepanemisest kuni süüdlase vastutusele võtmiseni kohtu-uurija poolt, mistõttu olid kaks

⁴⁴⁸ Nimetatud kvalifikatsiooni all mõeldi NS § 372 II jagu. Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 04.10.1935. – ERA.32.3.4935, 133–34.

kohtualusele etteheidetavat tegu aegunud. Ülejäänud osas (S. S.-lt 9,5 krooni vastuvõtmine) kinnitas Kohtukoda rahukogu otsuse selle muudatusega, et karistus tuli määrata KrS alusel. NS § 372 II jaos kirjeldatud süüteod olid ette nähtud KrS § 617 lg-s 2. Kohtukoda mõistis isikule karistuseks vangistuse kaheksa kuud, lugedes KrS § 54 põhjal karistuse kantuks kaheksa kuu pikkuse eelvangistusega. Kohtupalat kohaldas isiku suhtes ka KrS § 53, mille alusel kergendati isiku karistust, kui süüdlane oli tunnustatud süüid vähendavate asjaolude tõttu karistuskergenduse vääriliseks. Samuti tagandas Kohtukoda isiku KrS § 66 lg 3 alusel teenistuskohast kolmeks aastaks ning nõudis KrS § 623 põhjal kohtualuselt sisse meelega vastuvõetud 9 krooni ja 50 senti, mis arvati KrS § 22 p 4 alusel riigi tuludesse.

Nimetatud kohtuasi on kogu töös analüüsitud lahenditest ainuke, kus kohtualuse poolt toime pandud süütegu oli aegunud. Aegumist reguleeris KrS § 69, mille esimese punkti kohaselt oli isiku tegu aegunud, kui süütegude toimepanemise päevast süüaluse vastu „kriminaaljälgimise seaduskorralise ahistuseni“ oli möödunud raskete kuritegude puhul kümme aastat, suurema kui üheaastase ülemmääraga kuritegude korral viis aastat, kuni aasta aja pikkuse ülemmääraga kuritegude korral kolm aastat ning üleastumiste korral üks aasta. Kohtuasjas oli kahe esimese teo toimepanemisest möödunud rohkem kui viis aastat, mistõttu olid need aegunud. Kui NS § 372 II jaos oli mh karistusena nähtud ette vangistus 8 kuust kuni 1 aasta ja 4 kuuni, siis KrS § 617 lg 2 nägi ette vaid vangistuse ülemmäärana 1 aasta. Kohtukoda ei muutnud NS § 372 II jao alusel muudetud karistust, vaid kinnitas isikule mõistetud 8 kuu pikkuse vangistuse. Rahukogu NS põhjal mõistetud otsusega heideti isik NS § 66 alusel jäädavalt teenistusest välja, kuid Kohtukoja otsusega asendati see KrS § 66 lg-ga 3, mis nägi ette teenistuskohast tagandamise kuni viieks aastaks. Seega oli asendatud säte isiku suhtes leebem, kui võrd KrS alusel mõistetud karistusega ei kaasnud isiku suhtes jäädavalt teenistusest väljaheitmist.

Oma otsuses 6. märtsist 1936 lahendas Kohtukoda K. A. apellatsioonkaebust K. A. süüdistuses NS § 372 p 1 jao 2 põhjal.⁴⁴⁹ K. A., olles Meeri vallavolikogu ja revisjonikomisjoni liige, võttis ehitusettevõtjalt A. K.-lt oma ametikohustusi rikkumata meelega vastu rahalise kingituse suuruses 80 krooni, mille K. A. jättis endale. K. A. võttis altkäemaksu vastu A. K. poolt teostavate ehitustööde käigus. K. A vastutulek A. K.-le oli tähtis, et tagada ehitustööde vastuvõtmine vallavolikogu poolt. Rahukogu karistas K. A.-d NS § 372 I jao p 2 alusel kaheksa kuu pikkuse vangistusega, teenistusest väljaheitmisega NS § 66 alusel ja 160 kroonise rahatrahviga. Apellatsioonkaebuses leidis kohtualune, et A. K.-l puudus põhjus talle altkäemaksu andmiseks, kuna kohtualune ei olnud Tartu Maavalitsuses läbi viidavast

⁴⁴⁹ Nimetatud kvalifikatsiooni all mõeldi NS § 372 II jagu. Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 6.03.1936. – ERA.32.3.4915. Toimik on pagineerimata.

vallavolikogu ehitusjärelevalvest kuidagi osa võtnud. Kohtukoja hinnangul oli vale apellandi väide, nagu ei kuulunuks ehitustööde vastuvõtmine vallavolikogu ülesannete hulka. Ehitustööde vastuvõtmine kuulus kohtualuse kui vallavolikogu liikme teenistuskohustuste hulka. Samuti ei näidanud asjaolu, et K. A ehitustööde ülevaatuse juures siiski teatud puudustele tähelepanu juhtis, et kohtualune ei oleks A. K.-lt altkäemaksu saanud. Kohtukoja hinnangul tõendas see vaid seda, et hoolimata altkäemaksu saamisest ei rikkunud kohtualune oma ametikohustusi. Kohtukoda kvalifitseeris isiku teo vastavalt KrS §-le 11 ümber süüteoaks KrS § 617 lg 2 alusel. Kohtukoda kergendas KrS § 53 alusel karistust ja võttis süüd kergendava asjaoluna arvesse, et hoolimata altkäemaksu saamisest ei rikkunud kohtualune oma ametikohustusi ning mõistis talle karistuseks 3 kuud aresti tingimisi kolmeaastase katseajaga KrS § 27 alusel. Samuti nõuti isikult KrS § 11 ja 623 põhjal sisse kingituse väärtus 80 krooni.

Kohtuasjas tõi Kohtupalat KrS alusel esinenud kohtupraktikas ainsal korral välja süüd vähendava asjaolu, milleks oli kohtualuse poolt oma ametikohustuste täitmine hoolimata vastuvõetud altkäemaksust. Äärmiselt küsitav oli aga sellise asjaolu süüd kergendava asjaoluna arvestamine. Isiku tegu oli kvalifitseeritud ümber NS § 372 II jao alusel, mille süüteoosseis nägigi ette altkäemaksu võtmise ilma ametikohustuste rikkumiseta. NS § 373 ja KrS § 617 lg 3 alusel oli eraldi karistatav altkäemaksu võtmine tegude eest, kus isik rikkus oma ametikohuseid. Karistuse kergendamisel rakendati kohtualuse suhtes KrS § 53 p d, mille kohaselt asendati talle mõistetud vangistus arestiga. Erinevalt eelmistest kaasustest ei asendatud NS § 66, mis nägi ette teenistusest väljaheitmise.

KrS kehtimisajal jõudis Kohtupalatis ning Riigikohtus arutusele tulla vaid 3 kohtuasja, kus isikuid süüdistati KrS § 617 järgi. Kõikide nimetatud kolme kohtuasja puhul oli iseloomulik tegude ümberkvalifitseerimine KrS järgi. Karistused varieerusid alates 2 kuu pikkusest arestist⁴⁵⁰ kuni 8 kuu pikkuse vangistuseni⁴⁵¹, mis ei erinenud NS § 372 alusel mõistetud vangistustest.⁴⁵² Kuigi KrS § 617 sarnaselt muude KrS altkäemaksusätetele ei näinud ette kohustuslikku õiguste kaotust või teenistuskohast tagandamist, mõisteti kahes kohtuasjas ametnikele ka teenistuskohast tagandamine KrS § 66 lg 2 ja 3⁴⁵³ alusel. See on seletatav asjaoluga, et isikutele mõistetud karistus oli ümber kvalifitseeritud NS § 372 alusel, kus oli teenistuskohast vabastamine kohustuslikuna ette nähtud. Ühes kohtuasjas mõisteti kohtualusele tingimisi 3 kuu pikkune arest 3 aasta pikkuse katseajaga.⁴⁵⁴ Kuigi tingimisi karistamise

⁴⁵⁰ RKKOo 18.09.1935, nr 532. – ERA.1356.4.1755, l 10.

⁴⁵¹ Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 04.10.1935. – ERA.32.3.4935, l 33–34.

⁴⁵² Vt käesoleva töö p 1.2.1.

⁴⁵³ KrS § 66 lg 2 käsitles teenistuskohast tagandamist koos arestiga, § 66 lg 3 aga koos vangistusega.

⁴⁵⁴ Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 6.03.1936. – ERA.32.3.4915. Toimik on pagineerimata.

võimalus oli ette nähtud ka NS kehtimisajal alates 1920. a tingimisi süüdlaseksmõistmise kohta karistuste tingimisi mõistmise seaduse alusel, leidis see kohaldamist alles KrS alusel. Töö autori hinnangul viitab see sellele, et tulenevalt ühtse eestikeelse kriminaalseadustiku olemasolust muutus ka karistuste mõistmine õiglasemaks, kuna juristidel polnud vaja kohaldada venekeelset kasuistlikku seadust, mida oli veel lisaks killustatud üksikute eestikeelsete eriseadustega. Kohtute praktikas ei esinenud KrS § 617 lg 3 rakendamist, mille järgi karistati altkäemaksu võtmises ametniku teenistuskohustustega vastuolus oleva teo toimepanemise eest. Nimetatud sätte vasteks NS-s oli § 373, mille rakendamine Eesti kõrgemate kohtute praktikas oli jäänud aastatesse 1922–1927.⁴⁵⁵

2.3.2 Altkäemaksu nõudmine KrS § 618 järgi

Kokku esines Riigikohtu ja Kohtupalati praktikas kolm kaasust, kus isikuid süüdistati KrS § 618 alusel toime pandud süütegudes. KrS § 618 alusel oli reguleeritud altkäemaksu sunduslik nõudmine. Kohtuasjad tulid kohtutes arutamisele aastatel 1938 ja 1939, mistõttu ei olnud KrS § 11 üleminekusätete rakendamine enam vajalik ning isikute teod olid algusest peale kvalifitseeritud KrS alusel.

1938. aasta otsusega nr 229⁴⁵⁶ lahendas Kohtupalat J. A., P. N. ja P. L. apellatsioonkaebust J. A., P. N. ja P. L. süüdistusajast KrS §-de 49⁴⁵⁷, 51⁴⁵⁸ ja 618 lg 1 põhjal. J. A. oli Vilo vallavanem ning P. N. ja P. L. olid Vilo vallavanema abid omavalitsuse teenistuses. Kokkuleppel ning teadlikult üheskoos tegutsedes nad nõudsid ja võtsid vastu Vilo valla maksuametniku kohale kandideerinud A. K.-lt altkäemaksuna viina ning 100 krooni, lubades isikule, et ta võetakse Vilo valla maksuametnikuks. Tartu Ringkonnakohtus mõistis kohtualused kolmeks kuuks vangi. Kohtukoda kinnitas ringkonnakohtu lahendi selle vahega, et kvalifitseeris viina altkäemaksuna nõudmise KrS § 618 lg 1 asemel ümber KrS § 617 lg 2 järgi. 100 krooni nõudmist ümber ei kvalifitseeritud. Kohtukoja hinnangul oli tehtud kindlaks kohtualuste süü KrS § 617 lg 2 järgi selles, et olles omavalitsuse teenistuses, võtsid nad koos tegutsedes vastu neile altkäemaksuna antud viina, mis oli teadvalt neile antud nende avatlemiseks teenistuskohustuste hulka kuuluva teo kordasaatmisele, milleks oli A. K. valimine Vilo valla maksuametnikuks. Kohtukoda leidis, et tuvastatud ei olnud viina nõudmine, vaid ainult vastuvõtmine. Kohtukoja hinnangul olid kohtualused pannud nimetatud teo toime kergemeelsusest ning süüteo ei olnud „kaugemaid

⁴⁵⁵ Vt käesoleva töö p 1.2.2.

⁴⁵⁶ Kohtukoja kriminaalosalakonna otsus, 09.09.1938. – ERA.32.3.4914. Toimik on pagineerimata.

⁴⁵⁷ KrS § 49 käsitles süüteo katseid.

⁴⁵⁸ KrS § 51 käsitles süüteo toimepanemist grupis.

kahjulikke tagajärgi“, mistõttu karistas Kohtukoda kohtualuseid igäüht kolmekuulise vangistusega. Saja krooni suuruse altkäemaksu nõudmises Kohtukoda ringkonnakohtu lahendit ei muutnud, mistõttu kujunes kõigile kohtualustele KrS § 51, 53, 617 lg 1 ja § 49, 51, 53, 618 lg 1 alusel mõistetud liitkaristuseks kolme kuu pikkune vangistus.

KrS § 617 lg 1 alusel oli võimalik mõista kuni 6 kuu pikkune vangistus ning § 618 lg 1 alusel kuni 1 aasta pikkune vangistus koos õiguste kaotamisega. Kohtuasjas oli Kohtukoda KrS § 53 alusel kohtualuste karistusi kergendanud, mille üheks aluseks oli KrS § 49. See sätestas, et kui kuriteo katse on karistatav, siis vähendati selle eest mõistetavat karistust KrS § 53 alusel. Arvestades aga asjaolu, et isikuid süüdistati nii KrS §-s 617 kui ka §-s 618 sätestatud kuritegudes, oli Kohtukoja poolt mõistetud karistus äärmiselt madalas määras.

Järgnevas lahendis oli küsimuse all eelkõige ametniku ametikohustuste sisu. 1939. aasta lahendis nr. 99⁴⁵⁹ lahendas Riigikohus K. J. kassatsioonkaebust Kohtukoja otsuse peale 24. septembrist 1938. a K. J. süüdistuses KrS § 618 lg 1 ja 617 lg 1 järgi. K. J., olles omavalitsuse teenistuses Loodi vallasekretärina, võttis V. P.-lt altkäemaksuna vastu 45 krooni, mida ta oli V. P.-lt nõudnud põhjendusega, nagu oleks temal kui vallasekretäril seoses V. P. Vabadussõjas surma saanud poja arvel pensioninõutamisega tekkinud rahaline kulu. Samuti võttis kohtualune vastu V. P.-lt 10 krooni, mille V. P. andis talle seoses sama pensioninõutamisega. Ringkonnakohus karistas K. J. KrS § 618 lg 1 järgi 8 kuu pikkuse vangistusega koos KrS § 20 alusel § 19 p-s 1 ettenähtud õiguste kaotusega ja KrS § 617 lg 1 alusel neljakuulise vangistusega. Liitkaristusena määrati K. J.-le kaheksakuulise vangistuse koos KrS § 19 p-s 1 ettenähtud õiguste kaotamisega, milleks oli õigus olla valijaks või valitavaks riigi või omavalitsuse asutuste valimistel ja võtta osa rahvahääletamisest ja rahvaalgatamisest. Kohtukoda kinnitas ringkonnakohtu lahendi ning leidis, et ringkonnakohus oli tunnistajate ütlusi korrektselt hinnanud.⁴⁶⁰

Kassatsioonkaebuses leidis K. J., et temale süükspandud teod ei olnud ette nähtud KrS §-des 617 ja 618, sest pensioni nõutamine ei kuulunud tema kui vallasekretäri ametialaste ülesannete hulka. Mitte igasugust tasu nõudmist eraisikult ja selle tasu vastuvõtmine ametniku poolt ei tulevat lugeda altkäemaksuks, vaid ainult sellise tasu nõudmist või võtmist, mis on seotud ametniku otseste ametiülesannetega ja milliseid ülesandeid oli ametnik seaduse järgi kohustatud toimetama tasuta. Kassaatori hinnangul ei kuulunud tema ametialaliste ülesannete hulka pensioni nõutamine V. K.-le. K. J. oli koostanud V. P.-le palvekirja asutuse jaoks, kellest

⁴⁵⁹ RKKOo 18.01.1939, nr 99. – ERA.1356.4.1756, 18.

⁴⁶⁰ Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 24.09.1938. – ERA.32.3.4921, 136–37.

sõltus pensioni määramine, ja olnud V. P.-le abiks vastavate dokumentide väljanõudmisel muudest ametiasutustest. Neid toiminguid ei olnud seadus sätestanud vallasekretäri kohustustena ja seega oli ta õigustatud nende toimingute eest tasu küsima ja vastu võtma. Kassaatori arvates võis ta nimetatud abi osutada nii tasuta kui ka tasu eest. Ainult nende tegevuste eest, mis kuulusid vallasekretäri teenistuskohustuste hulka ja mis seaduse järgselt olid tasuta, ei tohtinud vallasekretär tasu nõuda ega võtta. Kassaatori hinnangul ei moodustanud tema poolt toime pandud tegu KrS §-des 617 ja 618 ette nähtud süütegu. Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kassatsioonkaebus rahuldamisele. Ringkonnakohtu otsuse motiividest oli selgunud, et K. J. oli altkäemaksu nõudnud ja vastu võtnud selle eest, et tema, olles Loodi vallasekretär, saatis maavalitsusele andmeid V. P. ja tema laste perekondliku ning varandusliku seisundi kohta ja avaldas arvamust, et V. P. vajaks toetust. Need toimingud olid ametlikud ja kuulusid tema kui vallasekretäri teenistuskohustuste hulka, seega ei oleks ta tohtinud nende eest mingit tasu nõuda.

Nimetatud kohtuasjas eristus kohtute poolt KrS § 20 alusel vaid ühe KrS §-s 19 sätestatud õiguse äravõtmine. Kuigi tolleaegses õiguskirjanduses leiti, et „praktilises elus võib küll kahelda, kas kohtunikud [õiguste äravõtmise] küsimust igal üksikjuhul lähemalt kaaluvad ja kujuneb vist nii, et võetakse ära kõik õigused või mitte ühtegi“,⁴⁶¹ näitas nimetatud kohtuasi vastupidist lähenemist.

Järgnevas lahendis tuli arutamisele kohtuasja menetlusõiguslik pool. 1939. aasta lahendis nr. 214⁴⁶² lahendas Riigikohus A.-J. T. kassatsioonkaebust Kohtukoja otsuse peale 8. novembrist 1938. a A.-J. T. süüdistuses KrS § 618 lg 1 järgi. Kohtualune oli Mooste vallavanemana omavalitsuse teenistuses ning võttis G. O.-lt altkäemaksuna vastu 7 rm küttepuid, mida ta oli G. O.-lt nõudnud oma teenistuskohustuste ülesannete hulka kuuluva Mooste valla jaoks 80 rm küttepuude ostmise puhul. Ringkonnakohus karistas isikut KrS § 618 lg 1 põhjal 6 kuu pikkuse vangistusega. Apellatsioonkaebuses leidis A.-J. T., et süüdistus tema vastu oli rajatud valesti, kuna G. O. muutis kohtuasja käigus oma ütlusi. Kohtupalati hinnangul olid G. O. ütlused usaldusväärsed, kuna need olid kooskõlas teiste kohtuasja käigus kogutud tõendite ja ütlustega, ning kinnitas Ringkonnakohtu lahendi.⁴⁶³ Kassatsioonkaebuses palus A.-J. T. Kohtukoja otsuse tühistada, leides, et süüdistus tema vastu oli tõendamata ning et kohus oli ebaõigelt usaldanud tunnistaja G. O. seletusi.

⁴⁶¹ Kriminaalõigus: (üld- ja eriosa): konspekt K. Saarmanni ja R. Räägo loengute, kriminaalseadustiku jt alusel koostanud Ed. Mailend ja A. Rammul. Tartu 1935, lk 53.

⁴⁶² RKKOo 28.02.1939, nr 214. – ERA.1356.4.1886, 19.

⁴⁶³ Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 08.11.1938. – ERA.32.3.4942. Toimik on pagineerimata.

Riigikohtu hinnangul ei kuulunud kaebus rahuldamisele. Ringkonnakohtu otsuse põhistustest, millega Kohtukoda oli ühinenud, nähtus, et kohus oli asja otsustamisel arvestanud kõigi asjaoludega ja ei olnud ekslikke järeldusi teinud. Küsimused, et kuivõrd oli tõendatud süüteo sündmustik ja kohtualuse süü käesolevas asjas, samuti ka tunnistajate usaldusväärsuse küsimus, kuulusid asja sisusse, mis kassatsioonikorras arutamisele ei kuulunud. Kohtuasjas puudusid Riigikohtu hinnangul küllaldased seaduslikud põhjused Kohtukoja otsuse tühistamiseks.

Ka selles kohtuasjas, sarnaselt Kohtukoja lahendile 9. septembrist 1938⁴⁶⁴, ei olnud kohtud kohaldanud KrS § 618 lg 1 puhul § 618 lg 2 alusel KrS § 20, mis sätestas karistusena ka õiguste kaotuse. KrS § 20 kohaselt kohtunik võis, kuid ei pidanud õiguste kaotust kohaldama. Kui NS-s oli õiguste kaotuse kohaldamine kohustuslik, siis KrS puhul oli see jäetud aga kohtu diskretsiooniotsuseks. KrS § 618 lg 1 sätestas karistusena vangistuse kuni 1 aastaks – kohtuasjades mõistetud vangistused KrS § 618 lg 1 tegude eest varieerusid 3 kuust⁴⁶⁵ kuni 8 kuuni⁴⁶⁶. Altkäemaksuasju KrS § 618 lg-te 3 ja 4 alusel, mis sätestasid vastavalt vangistuse kuni 3 või 6 aastat, Kohtukoja ja Riigikohtu praktikasse ei jõudnud. NS järgi oli altkäemaksu nõudmise puhul vangistuse alammääraks 2 aastat ja 6 kuud. See viitab, et KrS järgi oli altkäemaksu nõudmise koosseisude reguleerimisaste oluliselt täpsem, mis võimaldas kohtutel mõista vangistuse palju täpsemalt vastavalt teo ebaõigussisule.

2.3.3 Altkäemaksu andmine KrS § 132 järgi

Hoolimata KrS viie aasta pikkusest kehtimisperioodist jõudis Riigikohtu praktikasse vaid üks kaasus, kus isikule oli esitatud süüdistus altkäemaksu andmises KrS § 132 alusel.⁴⁶⁷

1937. aasta otsuses nr 559 lahendas Riigikohus J. N. kassatsioonkaebust Kohtukoja otsuse peale 25. juunist 1937. aastal J. N. süüdistuses KrS § 132 lg 1 järgi.⁴⁶⁸ Kohtualune, andes Tallinna-Harju kriminaalpolitsei assistent V. J.-le 10 krooni altkäemaksu, proovis mõjutada V. J.-d oma teenistuskohustusi täitmata jättes tahtlikult viivitama kohtualuse süüdistusasjas KrS § 548 järgi kriminaaljälitamisega ja juurdluse edasisaatmisega kohtule. Kohtukoda karistas isikut KrS § 132 lg 1 ja § 53 alusel ühekuulise arestiga. Kohtukoja seisukoha järgi polnud tähtis, kas riigiteenija, kellele altkäemaksu anti, oli võimeline täitma altkäemaksu andja soovi või mitte.

⁴⁶⁴ Kohtukoja kriminaalosalakonna otsus, 09.09.1938. – ERA.32.3.4914. Toimik on pagineerimata

⁴⁶⁵ Kohtukoja kriminaalosalakonna otsus, 09.09.1938. – ERA.32.3.4914. Toimik on pagineerimata

⁴⁶⁶ RKKOo 18.01.1939, nr 99. – ERA.1356.4.1756, l 8.

⁴⁶⁷ Kuna Rahvusarhiivi fondiloendis puudub erinevalt altkäemaksu võtmise asjadest altkäemaksu andmise kohtuasjade allsari, ei olnud töö autoril võimalik leida võimalikke Kohtukotta jõudnud kohtuasju.

⁴⁶⁸ RKKOo 17.11.1937, nr 559. – ERA.1356.4.108. Toimik on pagineerimata.

Kassatsioonkaebuses palus J. N. Kohtukoja otsuse tühistada, sest Kohtukoda olevat tõlgendanud ebaõigesti KrS § 132. J. N. oli V. J.-le saatnud raha pärast seda, kui V. J. oli juurdluse kohtule juba edasi saatnud, mistõttu ei olnud alust rääkida altkäemaksust. Kassaatori hinnangul oli altkäemaksu andmise juures karistatav ainult „eesugune avatlemine, mis oli sihitud kriminaalkorras“ – see tähendab, et millega prooviti ametnik panna täitma selliste teenistuskohustuse rikkumist, mille eest ähvardas karistus kriminaal-, mitte distsiplinaarkorras.

Riigikohtu hinnangul kuulus kaebus rahuldamisele ning asi saadeti uuesti otsustamiseks tagasi Kohtukotta. Riigikohtu hinnangul ei olnud Kohtukoda piisaval määral analüüsinud, kas V. J., olles kohtualuse süüdistusaja juba kohtusse ära saatnud, kuulus KrS § 132 lg 1 järgi riigiteenijate hulka, keda saanuks ahvatleda kuriteo või raske kuriteo kordasaatmisele tema teenistuskohustuse täitmatajätmise läbi. Kohtukoja otsust, kus isiku süüdistusasi uuesti arutlusele tuli, töö autoril RA infosüsteemi kaudu leida ei õnnestunud.

Kokkuvõte

Magistritöö peamiseks eesmärgiks oli avada ning analüüsida altkäemaksu süütegusid Eesti Vabariigi esimese iseseisvusaja karistusõiguses koos Kohtupalati/Kohtukoja ning Riigikohtusse jõudnud kohtupraktikaga, et näidata tollal kehtinud karistusseaduste iseloomulikke jooni ja neid omavahel võrrelda. Kohtupraktikas esinenud probleemide analüüs pidi aitama veelgi selgemini välja tuua, kas ja milliseid probleeme tekitasid kehtinud seadusesätted nende praktilisel rakendamisel.

Kõige olulisemaks materiaalõiguslikuks allikaks altkäemaksuasjades oli kuni 1935. aastani kehtinud Vene impeeriumi vana nuhtlusseadustik, kus altkäemaksu süüteod olid reguleeritud viienda osa kuuendas peatükis artiklites 372–382. Kuigi tulenevalt NS kasuistlikust reguleerimistehnikast leidis altkäemaksu süütegusid sätestanud artikleid ka väljaspool nimetatud osa, kordasid need vaid NS §-des 372–382 sätestatud ning lisasid juurde vaid erisubjekte. Kuivõrd altkäemaksusüütegusid reguleeris vaid NS, ei olnud kohtutel hoolimata kehtinud karistusseadustike pluraalsusest (lisaks NS-le kehtisid kergemate rikkumiste puhul rahukohtu nuhtlusseadus, teatud riigi- ja usuvastaste süütegude puhul uus nuhtlusseadustik ning sõjakohtutes sõjanuhtlusseadustik) raskusi sobiliku seadustiku valikul. Kahes otsuses viitas Kohtupalat otsuse põhjendustes vastavatele UNS altkäemaksu sätetele, kuid siinkirjutaja hinnangul leidis selline kohtu poolt viitamine aset vaid seetõttu, et UNS oli võetud aluseks tulevase KrS väljatöötamisel. NS liigne kasuistlikkus ei tekitanud probleeme altkäemaksu süütegude rakendamisel kohtupraktikas – liiga täpselt reguleeritud altkäemaksu süütegude koosseisud ei leidnudki kohtutes rakendust, vaid kohaldamisele tulid üldisema sõnastusega sätted.

Kõikide altkäemaksusüütegude puhul oli oluliseks tunnuseks otsene seos altkäemaksu ning ametniku teenistuslase tegevuse vahel. Kohtute praktikasse jõudis 11 kohtuasja, kus isikuid süüdistati NS § 372 alusel altkäemaksu võtmises. Artikli kohaselt oli karistatav altkäemaksu võtmine või sellega nõustumine ametniku teenistuskohustuste hulka kuulavas asjas või toimingus, kui sellega ei kaasnenud ametikohustuste rikkumist. NS § 372 I ja II jaos oli vastavalt reguleeritud, kas ametnik võttis altkäemaksu (või nõustus sellega) peale või enne ametitoimingu tegemist. NS § 372 I jagu nägi karistusena ette rahalise karistuse kuni altkäemaksuna võetu kahekordse summa, II jaos lisandus sellele ka teenistusest vabastamine. 1916. a NS muudatustega lisati karistustena artikli I jaole teenistusest vabastamine koos vangistusega 4–8 kuud ning II jaole vangistus alates 8 kuust kuni 1 aasta ja 4 kuuni. Varieeruv oli ka NS § 372 sanktsioonis välja toodud rahalise karistuse rakendamine – mõningates

kohtuasjades määrati kohtualustele rahaliseks karistuseks altkäemaksuna võetu kahekordne summa, teiste kohtuasjade puhul aga madalamas määras. NS § 372 alusel mõistetud vanglakaristused olid enamasti alammääras. Kohtud ei toonud oma otsustes välja täpsemaid asjaolusid, millest karistuste mõistmisel lähtuti – sh ei nimetatud konkreetseid süüid vähendavaid asjaolusid, mida karistuse mõistmisel arvestati. Kohtute praktika analüüsist NS § 372 altkäemaksuasjades selgus kohtute, aga ka prokuröride ning advokaatide arusaamatus NS 1916. a muudatuste kehtimise kohta. Ajaliselt kõige varasema Riigikohtu praktikasse jõudnud kaasuse puhul ei olnud kohtualustele mõistetud karistuseks vangistust, mis nähti ette just 1916. aasta NS muudatustega. Ehkki aastal 1928 kinnitas Riigikohus selgesõnaliselt 1916. aasta NS muudatuste kehtimist, prooviti aasta hiljem ühes kassatsioonkaebuses tugineda sellele, et 1916. a NS muudatused ei olnud korrektselt vastu võetud ega kehtima hakanud. On raske öelda, miks täpsemalt nimetatud vead praktikute ja kohtute praktikas tekkisid, kuid siinkirjutaja hinnangul ei ole välistatud olukord, et informatsioon 1916. a NS muudatustest ei pruukinud piisavalt kiiresti kohtuteni jõuda, kuivõrd just kõige varasemas Riigikohtusse jõudnud lahendis ei olnud vangistust karistuseks mõistetud. Oma rolli võis mängida ka Riigikohtu suur töökoormus. Kohtupraktika pinnalt väljajoonistunud vead tõid aga oma koostoimes kaasa NS § 372 alusel süüdi mõistetud isikute ebavõrdse kohtlemise samalaadsetes asjades ning õigusliku ebakindluse.

Uuritud kohtupraktikas esines 8 kohtuasja, kus isikuid süüdistati NS § 373 alusel altkäemaksu võtmises. NS § 373 sarnanes oma reguleerimisobjektilt NS §-ga 372. Erinevus seisnes selles, et NS § 373 I jao kohaselt oli kriminaliseeritud altkäemaksu võtmine teo eest, millega kaasnes ametniku poolt tema ametikohustuste rikkumine. Kohtud rõhutasid, et alati tuli välja tuua ametniku poolt tema ametikohustuste rikkumine – kui ametikohustuste rikkumist ei olnud võimalik tuvastada, ei saanud isikut ka NS § 373 alusel süüdi mõista. Teo eest oli karistuseks määratud kõigi eri- ja isiklike õiguste ja eeliste kaotus koos vangistusega 1,5 kuni 2,5 või 2,5 kuni 3 aasta pikkuse vangistusega. Ka NS § 373 alusel mõistsid kohtud isikutele karistusi pigem alammääras või alla alammäära, tihti vähendati karistust tulenevalt süüid vähendavatest asjaoludest. Erinevalt NS §-st 372 esines kohtute praktikas NS § 373 rakendamisel aga oluliselt vähem probleeme. NS § 373 II jagu, mis oli oma olemuselt üsnagi spetsiifiliselt reguleeritud ning sätestas I jaost väiksema karistuse juhul, kui altkäemaksu vastu võtnud ametnik andis enne ametikohustuste rikkumist juhtunust oma ülemustele kahetsusega teada, Eesti kõrgemate kohtute praktikas rakendust ei leidnud – vaid ühes kohtuasjas proovis kohtualune väita, et tulnuks rakendada NS § 373 II jagu, kuigi süüteo asjaoludest ei nähtunud, et isik oleks teost ülemusele isegi teada andnud.

Kõige rohkem, 18-s kohtuasjas tuli kohtute praktikas arutamisele asju NS §-de 377 ja 378 alusel, mistõttu liigendati nimetatud kohtuasjad magistritöös altkäemaksu nõudja subjekti alusel: politsei-, raudtee-, kohaliku omavalitsuse ametnikud ning kohtu-uuriija. NS § 377 sätestas vastutuse altkäemaksu nõudmise eest sundusega, s.o väljapressimise eest. Altkäemaksu nõudmine pidi sisaldama endas kõiki altkäemaksu võtmise tunnuseid, st altkäemaksu nõudmine pidi olema korda saadetud ametniku poolt ning seotud ametniku ametikohustustega. Oluliseks erinevuseks altkäemaksu nõudmise puhul oli ametniku esinemine aktiivses rollis altkäemaksu nõudjana. Altkäemaksu nõudmine pidi olema suunatud isikule, kelle huvides kavatseti raha või muu varalise hüve eest ametitoiming teostada. NS §-s 377 oli reguleeritud nii altkäemaksu nõudmine kui ka altkäemaksu nõudmine surve või ähvardamisega. Erinevalt NS §-dest 372 ja 373 ei eristanud NS § 377, kas ametnik nõudis altkäemaksu oma ametikohustustega kooskõlas või vastuolus oleva teo tegemiseks. Karistused nimetatud tegude eest sätestas NS § 378: eri- ja isiklike õiguste ning eesõiguste kaotus vangistusega 2,5–3 või 5–7 aastat. Kõikide kohtuasjade puhul joonistus taas välja kohtute poolt karistuste mõistmine sätestatud alammääras või alla alammäära. Karistuspraktika lähtus selgelt põhimõttest, et kuivõrd altkäemaksu süütegusid reguleerivad sätted ei eristanud altkäemaksuna nõutu väärtust, ei võetud seda karistuste mõistmisel ka arvesse. Kohtuasjas, kus süüdistatavaks oli kohtu-uuriija, oli Riigikohus erandlikult apellatsiooninstantantsiks, kuivõrd kohtuametnikud anti kriminaalasjades esimese astmena kohtu alla Kohtupalatis. Kuigi kohtute praktikas ei esinenud süüteoasjade kvalifitseerimisel NS § 377 järgi üldjuhul probleeme, leidis paar lahendit, kus teo kirjeldusest nähtus ametniku poolt altkäemaksu nõudja rollis olemine, kuid süüdistus oli isikule esitatud mõne muu altkäemaksu võtmist käsitleva artikli alusel.

Riigikohtusse jõudsid altkäemaksu süütegudes ka Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuste peale esitatud kassatsioonkaebused, kuivõrd kõrgeima sõja- ja merekohtu funktsioone täitis just Riigikohus. Kokku esines uuritud kohtupraktikas 5 kohtuasja, kus Riigikohtusse oli kaevatud Sõjaväe Ringkonnakohtu otsuste peale, Neist 4 tulid Riigikohtus arutlusele aastatel 1921–1923, vahetult pärast Vabadussõda. Kuivõrd nimetatud kohtuasjades, kus Riigikohus tegutses kõrgeima sõjakohtuna, oli kohtualustele altkäemaksuasjades mõistetud karistused sarnases määras nende kohtuasjadega, kus Riigikohus tegutses üldkohtu kassatsiooniasstmena, võib järeldada, et nii sõjakohtutes kui ka üldkohtutes mõisteti altkäemaksu süütegude eest karistusi sarnastes määrades. Küll aga jõudis läbi Sõjaväe Ringkonnakohtu Riigikohtusse otsustamisele kohtuasi, mis oli töös analüüsitud kohtuasjadest ainuke, kus karistuseks mõisteti sunnitöö. Isikut süüdistati NS § 378 II jao alusel toime pandud kuriteos, mis sisaldas altkäemaksu nõudmise kvalifitseeritud koosseisu: kui altkäemaksu väljapressimine oli toime pandud

piinamise või muu ilmselge vägivallega, oli karistusena nähtud ette sunnitöö 6–8 aastaks koos kõiki riigi poolt antud õiguste äravõtmisega. Analüüsitud kohtuasjas mõisteti karistuseks 8 aasta pikkune sunnitöö koos kõigi õiguste kaotamisega, karistuse kergendamise korras vähendati sunnitöö 3 aastale. Ehkki kõik tolle aja Riigikohtu lahendid olid tehjolude kirjeldamisel ja mõistetud karistuste põhjendamisel napisõnalised, oli Riigikohtu lahendite lühidus ja infonappus eriti iseloomulik just läbi Sõjaväe Ringkonnakohtu jõudnud asjades. Ka NS § 378 II jao alusel toime pandud teo puhul ei olnud võimalik säilikust teada saada, milles kohtualuse poolt toime pandud piinamine või muu vägivald täpsemalt seisnes.

Eesti oma ja ühtse karistusseadustikuni jõuti lõplikult alles aastal 1935, kui NS asemel astus jõusse Kriminaalseadustik. KrS aluseks võeti UNS, mis kohaldati ümber Eesti oludele. Teenistusalaste süütegude peatükk koos altkäemakse käsitlevate sätetega (KrS §-s 617–623, 626) leidsid võrreldes UNS-ga aga väga vähest muutmist – sisuliselt oli tegu vaid UNS tõlkega eesti keelde.

NS §-le 373 oli vasteks KrS-s § 617. Kõrgemate kohtute praktikasse jõudis kokku 3 kohtuasja, kus isikuid süüdistati KrS § 617 lg-te 1 või 2 alusel. Paragrahvi kohaselt karistati riigi või omavalitsuse teenijat, kes võttis vastu altkäemaksu enne või pärast tema teenistuskohustuste hulka kuuluva teo toimepanemist. Selle teo eest karistati vastavalt vangistusega kuni 6 kuud (alkäemaksu võtmine pärast) või kuni 1 aasta (alkäemaksu võtmine enne). Nimetatud otsuste puhul oli iseloomulik NS-lt üleminek KrS-le ning seetõttu ka tegude uue seadustiku järgi kvalifitseerimine – see oli reguleeritud KrS §-s 11, mille järgi pidi kohus kohaldama KrS ka nende tegude puhul, mis olid korda saatetud enne KrS kehtima hakkamist, kui need teod olid toimepanemise ajal karistatavad. Seetõttu ei erinenud KrS § 617 karistuspraktika NS § 373 alusel mõistetud karistustest. Küll aga oli oluliseks muutuseks ühes kohtuasjas karistuse mõistmine tingimisi – kohtualusele mõisteti tingimisi 3 kuu pikkune arest 3 aasta pikkuse katseajaga. Kuigi tingimisi karistamise võimalus oli ette nähtud alates 1920. aastast, kui võeti vastu seadus tingimisi süüdlaseksmõistmise kohta, ei rakendatud seda uuritud kohtupraktikas NS kehtimise ajal kordagi. Küll aga viitab juba 1920. aastal tingimisi karistuste mõistmise regulatsiooni vastuvõtt ning selle hilisem KrS ülevõtmine sotsioloogilise koolkonna mõjudele. On võimalik, et altkäemaksu asjades karistuse tingimisi kohaldamine alles KrS ajal osutab sellele, et ühtne, eestikeelne seadustik lihtsustas õiguspraktikute tööd, kuivõrd kadus vajadus liigelda killustatud võõrkeelsete seaduste ning eestikeelsete eriseaduste vahel.

Kohtute praktikas ei rakendatud KrS § 617 lg 3, mille järgi karistati altkäemaksu võtmises ametniku teenistuskohustustega vastuolus oleva teo toimepanemise eest ning mille vasteks oli NS-s § 373.

Altkäemaksu sunduslik nõudmine oli aga reguleeritud KrS §-s 618, mis vastas NS §-le 377. KrS § 618 oli võrreldes NS §-ga 377 aga oluliselt liigendatum ning täpsem. KrS § 618 lg 1 kohaselt oli karistatav see, kui riigi või omavalitsuse teenija võttis vastu altkäemaksu, mida ta oli nõudnud oma teenistuskohustuste hulka kuuluva teo tegemise eest või peale nimetatud teo toime panemist. Karistusena oli ette nähtud kuni aastane vangistus koos õiguste kaotusega KrS § 20 alustel. KrS § 618 lg 3 alusel oli aga karistatav olukord, kui ametnik võttis vastu altkäemaksu, mida ta oli nõudnud süüteo või distsiplinaarsüüteo toime panemise puhul oma pädevusvaldkonnas või sarnase teo või üleastumise eest pärast nende toime panemist; teo eest karistati kuni kolme aasta pikkuse vangistusega. KrS § 618 lg 4 nägi ette, et kui ametiisik võttis vastu altkäemaksu, mille ta oli välja pressinud teenistusalase surve või ähvardusega enne või pärast teenistusalase teo kordasaatmist, siis karistati teda kuni kuue aasta pikkuse vangistusega. Seega oli KrS-s erinevalt NS-s sätestatust reguleeritud, kas ametnik oli altkäemaksu nõudnud teenistuskohustuste hulka kuuluva teo toimepanemiseks või süüteo/distsiplinaarüleastumise toimepanemiseks. Sellist eristamist tuleb pidada oluliseks, kuna altkäemaksu nõudmine süüteo või distsiplinaarüleastumise toimepanemiseks kandis endas suuremat ebaõigussisu.

KrS § 618 alusel jõudis Kohtukoja ja Riigikohtu praktikasse 3 kaasust ning kõikides kaasustes oli isikutele esitatud süüdistus just KrS § 618 lg 1 alusel. KrS § 618 lg 1 sätestas karistusena vangistuse kuni 1 aastaks – uuritud praktikas varieerusid mõistetud vangistused KrS § 618 lg 1 tegude eest 3 kuust kuni 8 kuuni. Kohtukoja ja Riigikohtu praktikasse ei jõudnud altkäemaksuasju KrS § 618 lg-te 3 ja 4 alusel, mis sätestasid vastavalt vangistuse kuni 3 või 6 aasta. NS järgi oli altkäemaksu nõudmise puhul vangistuse alammääraks aga 2 aastat ja 6 kuud. KrS altkäemaksu süütegude puhul ei olnud alammääraks aga ette nähtud, kehtestatud oli vaid vangistuse ülemmäär. See viitab, et KrS järgi oli altkäemaksu nõudmise koosseisude reguleerimisaste oluliselt täpsem, mis võimaldas kohtutel mõista vangistuse palju täpsemalt vastavalt teo ebaõigussisule ning oluliselt madalamas määras võrreldes NS-s sätestatuga.

Kõikide, v.a KrS § 617 lg 1 ja 2 sätestatud süütegude puhul oli kohtutel KrS alusel reguleeritud altkäemaksuasjades võimalik rakendada KrS § 20 alusel ka õiguste kaotust. KrS § 20 kohaselt võis koos vangistusega mõista KrS §-des 18 ja 19 ette nähtud õiguste kaotuse kas kõik koos või eraldi, kui vangistuse ülemmäär ületas aastat või kui ülemmäär ei ületanud ühte aastat, siis seaduses ette nähtud juhtudel. Kui NS altkäemaksu süütegude puhul oli õiguste kaotus kohustuslik karistus kõikides altkäemaksu süütegudes, v. a NS § 372 altkäemaksu võtmises, siis KrS § 20 oli oma iseloomult fakultatiivne. Kohtul oli diskretsioon õiguste kaotust üldse mitte rakendada, rakendada konkreetset punkti või rakendada kõiki KrS § 20 alusel KrS §-des 18 ja 19 ette nähtud õiguste kaotust. Näiteks KrS § 19 p 1 alusel jäi isik ilma õigusest olla riigi

või omavalitsuse teenistuses. Kui NS alusel mõistetud õiguste kaotused oli tähtajatud ning õigusi oli võimalik saada tagasi vaid armuandmise korras, siis KrS kohaselt anti KrS § 19 põhjal kaotatud õigused sunnitöö puhul kümne ning vangistuse puhul viie aasta pärast tagasi. Samuti ei olnud KrS-s erinevalt NS-st sätestatud altkäemaksusüütegude puhul vangistuste alammäärasid. Eelduslikult muutsid sellised erinevused kogumis KrS alusel karistuste mõistmise kohtunike jaoks oluliselt paindlikumaks ning liberaalsemaks, kuivõrd kohtul oli võimalik paremini arvestada karistuse mõistmisel karistatava isikut, mis oli karistusõiguse sotsioloogilise koolkonna põhinõudmine.

Nii NS kui ka KrS puhul rakendati altkäemaksuasjades palju süüd vähendavaid asjaolusid, mis võimaldas vähendada isikutele mõistetavaid karistusi. Kohtukohtade seadlus ei nõudnud karistust kergendavate asjaolude rakendamisel nende nimetamist ega rakendatavuse põhjendamist. Seda ei tehtud ka kohtupraktikas – vaid kahes kohtuotsuses viidati konkreetsetele NS või KrS süüd vähendava asjaolu punktidele, mille alusel isiku karistust kergendati.

Olulise erinevusena NS-st toodi KrS sisse vastutus altkäemaksu andmise eest, mis oli reguleeritud KrS §-s 132. Esimeses lõikes sätestati vastutus selle eest, kui isik proovis meelitada riigi või omavalitsuse teenijat teenistuskohuste täitmatajätmisele või teenistuslike volituste kuritarvitamisega korda saatma kuritegu või rasket kuritegu, nähes karistusena ette vangistuse kuni üks aasta. Töö käigus uuritud Riigikohtu praktikas esines KrS kehtimisajal vaid üks kaasus, kus nimetatud paragrahvi rakendati, millest saab järeldada, et KrS lühikesel kehtimisajal see säte laialdast kohaldamist – vähemalt Riigikohtu praktikas – ei leidnud.

Kuivõrd altkäemaksusüüteod moodustavad korruptsioonialastest või teenistuslastest süütegudest vaid ühe osa, on edasisteks uurimisvõimalusteks võimalusi mitmeid.

Bribery offences in the penal law of the Republic of Estonia 1918–1940 and in the practice of the National Court of Appeal and the Supreme Court. Abstract

Bribery remains to be one of the most common forms of corruption, which undermines the proper functioning of public authorities. The main objective of this Master's thesis was to examine the offences of bribery in the penal law and in the practice appellate and cassation courts of the Republic of Estonia in 1918–1940, in order to identify the characteristic features of the criminal laws in force at that time and to compare them. An analysis of the problems encountered in the case law was intended to further clarify whether and what problems were caused by the provisions in force in their practical implementation.

The criminal law of the Republic of Estonia during the period of the study was characterised by the pluralism of the penal codes that had already been in force in the Russian Empire until 1935 – it was only in 1935 that the first comprehensive criminal code in Estonian came into force. The most important source of substantive law in bribery cases was the Old Code of Criminal and Correctional Penalties of 1845 (hereafter Old Penal Code), where bribery was regulated in articles 372–382. As a result of the casuistical regulatory technique of the Old Penal Code, there were articles regulating bribery offences outside those articles, but they merely repeated what was provided for in articles 372–382 and mostly provided special subjects for the crimes. In addition to the Old Penal Code, the Criminal Code of Misdemeanours, Criminal Code of 1903 and Military Penal Code were also in force. As bribery offences were regulated only by the Old Penal Code, the courts had no difficulty in choosing the appropriate code, despite the plurality of penal codes in force. In two judgments, the National Court of Appeal referred to the relevant provisions regarding bribery in the Russian Criminal Code of 1903 in its reasoning, but in the opinion of the author of this thesis, such reference by the Court was only made because Criminal Code of 1903 had been taken as a basis for the drafting of the future Estonian Criminal Code. The excessive casuistic and overregulated nature of the Old Penal Code did not cause problems in the application of bribery offences in case law – the overly precise bribery provisions were simply not applied by the courts.

For all bribery offences, a direct link between the bribe and the official's official activities was an important feature. There were 11 cases before the courts in which persons were charged with taking bribes under section 372 of the Old Penal Code. According to the provision, it was punishable to accept or agree to accept a bribe in a matter or act within the scope of an official's

official duties, but this did not involve a breach of official duties. Article 372 I section and 372 II section of the Old Penal Code regulated, respectively, whether an official took (or accepted) a bribe after or before the performance of an official act. The punishment under the first section of article 372 was monetary penalty up to twice the amount of the bribe taken, while the second section of article 372 also included dismissal from office. The amendments of 1916 to the Old Penal Code added punishments in the first section of the aforementioned article dismissal from service with imprisonment for a period of 4–8 months and in the second section imprisonment varying from 8 months to 1 year and 4 months. The application of the monetary punishment provided for in the sanction of article 372 in the practice of the courts was varied – in some cases culprits were punished with a monetary penalty of double the amount of the bribe, while in other cases the penalty was lower. Prison sentences imposed under article 372 of the Old Penal Code tended to be below the minimum sentence. In their judgments, the courts did not specify the precise circumstances on which the sentences were based, including the specific mitigating factors taken into account. An analysis of the practice of the courts based on article 372 of the Old Penal Code revealed a lack of understanding on the part of the courts, but also on the part of lawyers, of the application of the amendments of the Old Code. In the earliest case that came before the Supreme Court, the culprit had not been sentenced to imprisonment, which had been provided for by the 1916 amendments of the Old Penal Code. In 1928, however, the Supreme Court explicitly confirmed the validity of the 1916 amendments of the Old Penal Code, although a year later an appeal in cassation attempted to rely on the fact that the 1916 amendments of the Old Penal Code had not been correctly adopted and entered into force. It is difficult to say exactly why these errors in the practice of the courts occurred, but in the opinion of the author it cannot be excluded that the information about the 1916 amendments of the Old Penal Code may not have reached the courts quickly enough, since imprisonment had not been sentenced in the two earliest cases that were heard before the Supreme Court. The heavy workload of the Supreme Court may also have played a role. However, the combined effect of the errors identified in the case-law led to legal uncertainty and unequal treatment of persons convicted under article 372 of the Old Penal Code.

In the case-law examined, there were 8 cases in which persons were accused of taking bribes under article 373 of the Old Penal Code. Article 373 of the Old Penal Code was similar to article 372 in terms of its scope of application, but with the difference that section I of article 373 criminalised the taking of bribes for an act involving a breach of official duties by an official. The courts emphasised that the breach of official duties by the official had to be always established – if the breach of official duties could not be established, the person could not be

convicted under article 373 of the Old Penal Code. The punishment for the offence was imprisonment of 1.5 to 2.5 or 2.5 to 3 years with deprivation of special and personal rights and privileges. Under article 373, the courts sentenced culprits at or below the minimum sentence, often reducing the sentence due to mitigating circumstances. However, in contrast to article 372, there were significantly fewer problems with the application of article 373 in the practice of the courts. Section II of article 373 of the Old Penal Code, which was quite specific in its nature, provided liability if the official who had accepted a bribe regrettably informed their superiors of the taken bribery before a breach of official duties was committed, was not applied in the practice of Estonian higher courts.

The largest number of cases, 18 cases, were heard by the courts on the basis of articles 377 and 378 of the Old Penal Code, which is why these cases were categorised in this thesis according to the subject of the bribery claimant: police officers, railway officers, local government officials and judicial investigators. Article 377 of the Old Penal Code provided liability for demanding a bribe by coercion, i.e. extortion of a bribe. The demand for bribe had to contain all the elements of bribery – the demand for a bribe had to be made by an official and related to the official's official duties. An important difference in the case of bribery was that the official played an active role as a bribe taker. The demand for a bribe had to be directed at the person in whose interest the official act was intended to be carried out in exchange for money or other material benefits. Article 377 of the Old Penal Code regulated both the demand for bribe and the demand for bribe by pressure or threat. Unlike articles 372 and 373, article 377 did not distinguish whether an official demanded a bribe for the performance of an act in accordance with or contrary to his official duties. The punishment for the acts under article 377 was set out in article 378 – deprivation of special and personal rights and privileges with imprisonment for 2.5-3 or 5-7 years. In all the cases, the sentences imposed by the courts were again at or below the minimum sentence. Sentencing practice was clearly based on the principle that, in so far as the provisions regulating bribery offences did not distinguish between the value demanded as a bribe, courts did not take it into account when imposing sentences. In a case in which the accused was a judicial investigator, the Supreme Court exceptionally acted as the court of appeal, since judicial officers were tried in criminal cases in the first instance before the National Court of Appeal. Although in the practice of the courts there were generally no problems with the qualification of offences under article 377 of the Old Penal Code, there were a couple of decisions where the description of the offence indicated that the official had acted as a bribe demanding party, but the official was charged under another article.

Appeals against the decisions of the Military Circuit Court in bribery cases also reached the Supreme Court, as the Supreme Court was the highest military and naval court. In total, there were 5 cases in the case law examined in which appeals against the decisions of the Military District Court had been brought to the Supreme Court, 4 of which were heard by the Supreme Court between 1921 and 1923, immediately after the War of Independence. Since the sentences imposed on the defendants in these cases, where the Supreme Court acted as the highest military court, were similar to those imposed on the defendants in cases where the Supreme Court acted as the cassation court of the general court, it can be concluded that both the military courts and the general courts imposed sentences for bribery offences at similar levels. One of these five cases heard by the Supreme Court was also the only case analysed in this work where the person was sentenced to forced labour. The person was accused of an offence under section II of article 378 of the Old Penal Code, which included the qualified element of extortion of a bribe: if the extortion of a bribe was committed by torture or other violence, the punishment was forced labour for a period of 6 to 8 years with deprivation of all rights granted by the state. In the case analysed, the sentence was 8 years' of forced labour with forfeiture of all rights, reduced to 3 years with a government decision. Although all the Supreme Court judgments of the time were terse in their description of the circumstances of the offence and in their justification of the sentences handed down, the brevity and lack of information in the Supreme Court judgments was particularly characteristic of the cases that reached the Supreme Court via Military District Court. Also, in the case of an offence under the second section of article 378 of the Old Penal Code, it was not possible to find out from the Supreme Court's decision what was the exact nature of the torture or other violence committed by the defendant.

Estonia's own unified Criminal Code (hereafter Criminal Code) finally came into force in 1935, when it replaced the Russian Old Penal Code. The Estonian Criminal Code was based on the Russian Criminal Code of 1903, which was adapted to Estonian circumstances. However, the chapter on service offences together with the provisions on bribery (Estonian Criminal Code articles 617–623, 626) changed very little compared to the Russian Penal Code of 1903 – in essence, it was just a translation of the Russian Penal Code of 1903 into Estonian.

Article 373 of the Old Penal Code had its counterpart in article 617 of the Criminal Code. A total of 3 cases in which persons were prosecuted on the basis of subsections 1 or 2 of article 617 were brought before the higher courts. The subsection penalised when a state or local government official accepted a bribe before or after committing an act which was part of their official duties. This offence was punishable by imprisonment for a term of up to 6 months (acceptance of a bribe after) or up to 1 year (acceptance of a bribe before) respectively. These

decisions were characterised by the changeover from the Old Code to the Criminal Code. Since according to article 11 of the Criminal Code the court applied the Criminal Code in its decisions also to acts committed before the entry into force of the Criminal Code, if these acts were punishable at the time of commission, the sentencing practice under subsection 617 of the Criminal Code did not differ from the sentences imposed under article 373 of the Old Penal Code. However, in one case, a significant change was the imposition of probation: the defendant was sentenced to imprisonment for 3 months with a probationary period of 3 years. Although the possibility for probation had been provided for since 1920, when a special act regarding probation was adopted, it was not applied during the period when the Old Penal Code was in force. However, the adoption of the regulation on the imposition of probation as early as 1920, and its subsequent transposition into the Criminal Code, indicates the influence of the sociological school of penal law. It is possible that the conditional application of punishment in bribery cases only at the time of the Criminal Code indicates that a uniform, Estonian-language code simplified the work of legal practitioners, since there was no need to move between fragmented foreign-language laws and special laws in Estonian.

In the practice of the courts, subsection 3 of the article 617 of the Criminal Code, which punished the taking of a bribe for the commission of an act contrary to the official's duties, was not applied. Its counterpart in the Old Penal Code was article 373.

Demanding a bribe was regulated in article 618 of the Criminal Code, which corresponded to article 377 of the Old Penal Code. However, compared to article 377 of the Old Penal Code, article 618 of the Criminal Code was significantly more detailed and precise. Pursuant to subsection 1 of article 618, it was punishable for a state or local government employee to accept a bribe which he had demanded for the performance of an act within the scope of his official duties or after the commission of the said act. The penalty was imprisonment for up to one year, with loss of rights on the basis of article 20 of the Criminal Code. On the other hand, under subsection 3 of article 618, it was punishable to accept a bribe demanded by an official for the commission of an offence or a disciplinary offence in the scope of his or her duties or for a similar act or misconduct after it had been committed; the offence was punishable by up to three years' imprisonment. The final subsection 4 of article 618 provided that if an official accepted a bribe extorted by pressure or threat before or after committing an act of official misconduct, the official was punished by imprisonment for up to six years. Thus, unlike the Old Penal Code, the Criminal Code regulated whether an official had demanded a bribe in order to commit an act of official duty or to commit an offence/disciplinary offence. Such distinction should be

regarded as important, since the demand for a bribe for the commission of an offence or a disciplinary offence entailed a greater degree of injustice.

Three cases were brought before the courts on the basis of article 618 of the Criminal Code, and in all of them the persons were charged on the basis of first subsection of article 618. Subsection 1 of article 618 provided for imprisonment of up to 1 year – the prison sentences imposed in the cases for offences under subsection 1 of article 618 varied from 3 months to 8 months. No bribery cases were brought before the courts under subsections 3 or 4 of the given article, which allowed for imprisonment for up to 3 or 6 years respectively. However, the minimum imprisonment for demanding a bribe under the Old Code was 2 years and 6 months. This suggests that the Criminal Code was much more accurate in its regulation of the offences of demanding a bribe, which allowed the courts to impose a much more precise sentence according to the injustice of the offence and at a much lower level than the Old Penal Code.

In all offences except those provided for in subsection 1 and 2 of article 617 of the Criminal Code, the courts could also apply deprivation of rights under article 20 of the Criminal Code. Under article 20, the deprivation of rights provided for in articles 18 and 19 of the Criminal Code could be imposed together with imprisonment, either the loss of all rights given in those articles or the loss of some individual rights, if the maximum term of imprisonment exceeded one year or, if the maximum term did not exceed one year, the applicability of article 20 was stated. Whereas in the case of bribery offences under the Old Penal Code, deprivation of all special and personal rights and privileges was a mandatory sentence for all bribery offences (only except under article 372 of the Old Penal Code), article 20 of Criminal Code was optional in nature. The court had the discretion not to apply the deprivation of rights at all, to apply a specific point, or to apply all the deprivation of rights. For example, a person was deprived of the right to be in the service of the state or the municipality under first clause of article 19. Unlike in the Old Penal Code, there were no minimum prison sentences for bribery offences under the Criminal Code – only the upper limits of prison sentences were established. Presumably, such differences made the sentencing of the offender under the Criminal Code much more flexible and liberal for the judges, as the court was in a better position to take into account the person to be punished, which was a basic requirement of the sociological school of penal law.

In both the Old Penal Code and the Criminal Code, a large number of mitigating circumstances were applied in bribery cases, which made it possible to reduce the sentences imposed on individuals. The law did not require motivation by the courts of the mitigating circumstances, which was confirmed by the case-law – only two judgments referred to specific points of the

Old Penal Code's or Criminal Code's mitigating circumstances on the basis of which the person's sentence was reduced.

An important difference from the Old Penal Code was the introduction of liability for giving a bribe in the Criminal Code, which was regulated in article 132. In the first paragraph, liability was provided for if a person attempted to induce a public servant or a local authority official to commit a criminal offence or a serious criminal offence by failing to comply with his or her official duties or by abusing his or her official powers, with a penalty of imprisonment of up to one year. In the case-law of the Supreme Court examined in this thesis, there was only one case during the period when the Criminal Code was in force in which this section was applied, from which it can be concluded that it was not widely applied in the practice of the Supreme Court during the short period of the Criminal Code's existence.

Kasutatud allikad

Kasutatud arhiivimaterjalid:

1. Rahvusarhiiv, Riigiarhiiv Tallinnas (ERA)
Arhiiv: Kohtukoda (viitekood ERA.32)
Sari: 3. Kriminaalasjade kohtutoimikud
Allsari (nimistu): 3.34. Teenistusalased süüteod
Allsari: 3.34.6. Altkäemaksu võtmine

2. Rahvusarhiiv, Riigiarhiiv Tallinnas (ERA)
Arhiiv: Riigikohus (viitekood ERA.1356)
Sari: 4. Kriminaalasjade kohtutoimikud
Allsari (nimistu): 4.42. Teenistusalased süüteod

3. RKKOo 01.02.1921, nr 435. – ERA.1356.4.1734.
4. RKKOo 10.01.1922, nr 1877. – ERA.1356.4.1735.
5. RKKOo 13.06.1923, nr 44. – ERA.1356.4.1767.
6. RKKOo 24.11.1923, nr 92. – ERA.1356.4.1842.
7. RKKOo 11.10.1924, nr 1500. – ERA.1356.4.1845.
8. RKKOo 16.05.1925, nr 415. – ERA.1356.4.1903.
9. RKKOo 01.10.1927, nr 726. – ERA.1356.4.1887.
10. RKKOo 14.12.1927, nr 27. – ERA.1356.4.1746.
11. RKKOo 21.04.1928, nr 274. – ERA.1356.4.1830.
12. RKKOo 19.12.1928, nr 102, RKKOo 19.12.1928, nr 1092. – ERA.1356.4.1876.
13. RKKOo 06/19.02.1929, nr 140. – ERA.1356.4.1867.
14. RKKOo 09.10.1929, nr 661. – ERA.1356.4.1831.
15. RKKOo 06.11/18.12.1929, nr 824. – ERA.1356.4.1740.
16. RKKOo 07.05.1930, nr 329. – ERA.1356.4.1885.
17. RKKOo 14.05.1930, nr 373. – ERA.1356.4.1832.
18. RKKOo 14.05.1930, nr 374. – ERA.1356.4.1766.
19. RKKOo 28.01.1931, nr 90; Riigivanema otsus 13. aprillist 1935, nr 378. – ERA.1356.4.1803.
20. RKKOo 20.05.1931, nr 502. – ERA.1356.4.1764.
21. RKKOo 28.05.1930, nr 416. – ERA.1356.4.1839.
22. RKKOo 18.02.1931, nr 182. – ERA.1356.4.1889.

23. Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 28.04.1931; RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. – ERA.1356.4.1741.
24. RKKOo 14.10.1931, nr 638. – ERA.1356.4.1804.
25. RKKOo 18.08.1932, nr 733. – ERA.1356.4.1843.
26. Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 08.09.1933; RKKOo 15.11.1933, nr 795. – ERA.1356.4.1806.
27. RKKOo 27.09.1933, nr 719. – ERA.1356.4.1844.
28. Kohtupalati kriminaaldepartemangu otsus, 01.06.1934; RKKOo 17.10.1934, nr 699. – ERA.1356.4.1750.
29. Kohtukoja kriminaalosakonna otsus, 03.05.1935; RKKOo 18.09.1935, nr 532. – ERA.1356.4.1755.
30. RKKOo 17.11.1937, nr 559. – ERA.1356.4.108.
31. RKKOo 18.01.1939, nr 99. – ERA.1356.4.1756.
32. RKKOo 28.02.1939, nr 214. – ERA.1356.4.1886.

Muu kohtupraktika:

33. RKKOo nr 30, 1931. – Õigus 1931, 6, lk 295–296.

Muud arhiiviallikad:

34. Kirjavahetus uue kriminaalseadustiku eelnõu väljatöötamise küsimuses. Eelnõu väljatöötamise komisjoni koosolekute protokollid. 01.03.1922–08.10.1926 – ERA.76.2.325.
35. Vabariigi Valitsuse poolt 22. veebruaril 1924. a vastuvõetud otsus. – Vabariigi Valitsuse otsus Rudolf Podifer'i karistuse kergendamise kohta. 05.02.1924 –23.02.1924 – ERA.31.3.8180.
36. Kohtuministri ettepanek uue Nuhtlusseaduse ümbertöötamise kohta. 16.11.1921. – ERA.31.3.554.
37. Kriminaalseadustiku eelnõu. Motiivid. 26.01.1925–07.10.1926. – ERA.31.3.595.

Kasutatud õigusaktid:

38. Ajutise Valitsuse määrus ajutiste kohtute sisseseadmise üle 18. novembrist 1918. a. – RT 1918, 1, lk 6.

39. Ajutise Valitsuse määrus Vene raha kohta. – RT 1919, 7, nr 16.
40. Ajutise Valitsuse poolt 18. märtsil 1919. a vastuvõetud seadus. Eesti Vabariigi ajutised sõjakohtud ja nendele alluvad süüteod. – RT 1919, 21, nr 51.
41. Ajutise Valitsuse poolt 2. mail 1919. a. vastuvõetud määrus väljamaa rahade asjus. – RT 1919, 30–31, nr 77.
42. Ajutise Valitsuse poolt 25. veebruaril 1919. a vastu võetud määrus rekvireerimise kahjude hindamise komisjonidest ja peakomisjonist rekvireerimise ja kahjude hindamise asjus. – RT 1919, 14, lk 106.
43. Ajutised administratiivseadused. Ajutise Valitsuse poolt 19. novembril 1918. a vastu võetud Seadus 1. Ülemineku aja kohta. – RT 1918, nr 1, lk 7.
44. Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920. a vastuvõetud Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1920, 113–114, nr 243.
45. Asutava Kogu poolt 27. aprillil 1920 a. vastuvõetud seadus piirituse- ja viinamüügi kohta. – RT 1920, 65–66, nr 192.
46. Asutava kogu poolt 9. juunil 1920 a. vastuvõetud seisuste kaotamise seadus. – RT 1920, 129–130, nr 254.
47. Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.
48. Kohtukohtade seadlus. Kaelakohtu pidamise seadus. – Keisri Aleksandri Tõise Kohtuseadused, keisri Aleksandri Aleksandrowitshi käsu pääle wäljaantud: Wäljaanne aastast 1883, kuhu 1886 a. Jätku paragrahwid sisse on wõetud ja 1887 a. Jätku paragrahwid juure lisatud (tlk. K. Tiisik, J. Truusmann, T. Vares). Tallinn 1889.
49. Kriminaalkohtupidamise seadustik. – RT 1934, 89, nr 720.
50. Kriminaalkohtupidamise seadustiku maksmapanemise seadus. – RT 1934, 94, nr 755.
51. Kriminaalseadustik. – RT 1929, 56, nr 396.
52. Kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus. – RT 1934, 85, nr 704.
53. Maaseadus. – RT 1919, 79-80, nr 156.
54. Põllutööministeeriumi määrused kalapüügi korraldamiseks. – RT 1920, 59–60, lk 472.
55. Rahaseadus. – RT 1927, 48, nr 42.
56. Rahukohtu nuhtlusseadus: 1914 a. ametliku väljaande järgi ühes kuni 1 okt. 1933 olnud muudatustega ja täiendustega. Korraldanud Aleksander Buldas. Narva 1933.
57. Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel. – RT 1920, 25–25, lk 185.
58. Riigikogu poolt 13. mail 1924 a. vastu võetud Nuhtlusseaduse § 58² muutmiseseadus. – RT 1924, 67, nr 24.
59. Riigikohtu seadus. – RT 1919, 82–83, nr 164.
60. Riigiteenistuse seadus. – RT 1924, 149, nr 97.

61. Seadusandliku delegatsiooni poolt 2. juulil 1920. a vastuvõetud seadus tingimisi süüdlaseksmõisimise kohta. – RT 1920, 119–120, nr 247.
62. Tolliseadustik. – RT 1923, 45–46, nr 67.
63. Uus nuhtlusseadus. Maksmapandud paragrahvid. Korraldanud Aleksander Buldas. Tallinn 1933.
64. Vabariigi Valitsuse määrus 3. septembrist 1930 perekonnaseisu seaduse põhjal kohtu- ja siseministeeriumist väljaantavate dokumentide pealt võetava maksu kohta. – RT 1930, 71, nr 491.
65. Vabariigi Valitsuse poolt 11. mail 1928 a. vastu võetud ajutine kodukord armuandmise palvete läbivaatamise ja otsustamise asjus. – RT 1928, 41, nr 236.
66. Vabariigi Valitsuse poolt 11. mail 1928 a. vastu võetud politsei valvealustele maa-alade sulgemise määruse täiendamise määrusega. – RT 1928, 41, nr 237.
67. Vabariigi Valitsuse poolt 13. aprillil 1923. a vastuvõetud ajutine kodukord armuandmise palvete läbivaatamise ja otsustamise asjus. – RT 1923, 57–58, lk 501.
68. Vabariigi Valitsuse poolt 2. detsembril 1921 a. vastuvõetud Määrus Vabariigi piirides viibivate väljamaalaste kohta. – RT 1921, 114, lk 657.
69. Vabariigi Valitsuse poolt 28. jaanuaril 1920. a. vastuvõetud määrused maareformi teostamiseks. – RT 1920, 16–17, lk 122.
70. Vabariigi Valitsuse poolt 9. jaanuaril 1925. a vastu võetud määrus maa-alade sulgemise kohta politsei valvealustele. – RT 1925, 7–8, lk 54.
71. Vabariigi valitsuse poolt ajutise valitsemise korra § 12 põhjal 12. apr. 1920. a. vastuvõetud seadus ilma loata viinapõletamise ja põletisviina ning piiritusega kauplemise kohta. – RT 1920, 63–64, nr 185.
72. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 12.07.2014, 1.
73. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus. – RT 1925, 95–96, nr 33.
74. Vabariigi Valitsuse poolt 5. jaanuari 1926. a vastu võetud määrus maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse (RT 1925, 95–96) elluviimise kohta. – RT 1926, 3, lk 29.
75. Õigustekaotamise muutmise seadus. – RT 1927, 54, nr 54.
76. О наказуемости лихоительства, об усилении в некоторых случаях наказаний за мздоимство и лихоимство, а также об установлении наказаний за промедление в исполнении договора или поручения правительства о заготовлении средств нападения или защиты от неприятеля и о поставке предметов довольствия для действующих армий и флота. – Особый журнал совета министров. 19 января 1916

- г. Elektrooniliselt kättesaadav: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/5950> (05.04.2021).
77. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санктпетербург 1845.
78. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издание пятое, додоливанов. СПб, 1886.
79. Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями: по официальному изданию 1914 года, составил В. В. Волков. Петроград 1916.
80. Уголовное уложение: высочайше утвержденное 22 марта 1903 года. Санктпетербург 1903.
81. Свод законов уголовных. Часть первая. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных, Издание 1885 года. С.-Петербург 1885. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://play.google.com/store/books/details/%D0%A1%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85?id=euwkAAAAYAAJ> (05.04.2021).
82. Устав военно-судебный. – Свод Военных Постановлений. Книга XXIV, изд. 4. С.-Петербург 1914.
83. Воинский устав о наказаниях. – Свод военных постановлений. Книга XXII, изд. 4. С.-Петербург 1869.
84. Высочайше утвержденные Основные Государственные Законы. 23.4.1906. – Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1881–1919, т. 26 (1906), ст. 27805.
85. Уголовное уложение: Проект редакционной комиссии и объяснения к нему. Т. 8. СПб. 1897.

Kasutatud kirjandus:

86. 1924. a. kohtute tegevuse arvustik. – Õigus 1925, 2, lk 37–41.
87. 525 amnesteeritut. – Päewaleht 24.02.1928, lk 7.
88. Aastatel 1918–1940 opteerimise teel Eesti kodakondsuse omandamise küsimusi käsitletud õiguse ja halduspraktika analüüs. Lõpparuanne. Tartu Ülikool 2018.
89. Advokatuuri Nõukogu 1938. aasta aruanne. Advokatuuri Nõukogu 1939.
90. Altkäemaksu võtmise pärast vangiroodu mõistetud. – Päewaleht 23.11.1924, lk 3.
91. Ambach, G. Eesti kriminaalõiguse arenguteed. – Juridica 2004, 3, lk 151–160.

92. Ambach, G. Karl Saarmann kui Eesti kriminaalõiguse formeerija ja arendaja. Doktoriväitekirj. Tallinn: Akadeemia Nord 2006.
93. Anepaio, T. Eesti Vabariigi kohtukorralduse kujunemine. – Kleio, 1994, 9, lk 25–28.
94. Anepaio, T. Kohtunikud, kohtu-uurijad ja prokurörid: 1918–1940. Tartu Ülikooli Kirjastus 2017.
95. Anepaio, T. Rahvuslikud lootused ja riiklikud vastused. Rahvusliku liikumise õiguslikud nõudmised ja 1889. aasta reform. – Acta Historica Tallinnensia 2005, 9, lk 3–28.
96. Arjakas, K. Alkoholikeeldudest Eestis. – Postimees, 8.11.2008.
97. Eesti Vabariigi vannutatud advokaatide Nõukogu 1937. aasta aruanne. Advokaatide Nõukogu 1938.
98. End. Harjumaa rahvaväe ülema ametnik Brükke kolmas altkäemaksu lugu kohtus. – Waba Maa 8.12.1920, lk 6.
99. Endise Harju maakonna rahvaväelaste registreerimise büroo ülema Brükke süüteod. – Kaja 14.01.1922, lk 5.
100. Ereht, P. Magus pistis: Wabariigi Tederid ja Krachtid. – Eesti Ekspress, 20.01.2021.
101. Grau, K. Märkmeid KrS maksmapanemise seaduse kohta. – Õigus 1934, 3, lk 113–119.
102. Grau, K. Rahvaesinduse seisukoht vandekohtu suhtes põhiseaduse koostamisel Asutavas Kogus. – Õigus 1930, 1, 19–24.
103. Grau, K. Tarvidus Uue Nuhtlusseaduse maksmapanemiseks Eesti Vabariigis. – Õigus 1921, 5–6, lk 97–101.
104. Hannust, D. Eesti Vabariigi 1929. a Kriminaalseadustiku väljatöötamine. Diplomitöö. Tartu: TÜ 1995.
105. Harjumaa rahvaväe registreerimisbüroo ülem võltsija ja altkäemaksu võtja. – Waba Maa 06.12.1920, lk 5.
106. Heinsoo, T. Koduveini valmistamine ja selle sotsiaal-majanduslikud mõjutegurid 1920.–1930. aastate Eesti Vabariigis. Bakalaureusetöö. Tartu: TÜ, 2013.
107. Hiio, T. 19. sajandi Tartu ülikool kui seisuste sepikoda: kõrghariduse ja ülikoolide asendist Vene seisuste ja riigiteenistuse korralduses. – Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi 48, 2020, lk 8–62.
108. Hunt, R. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 73. – Õigus 1929, 7, lk 216–219.
109. Joost, M. Perevägivald lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920–1930. Magistritöö. Tartu 2019.

110. Järve, J. Alkoholiküsimus Eestis. Magistritöö. Tartu: TÜ 1935.
111. Kabrits, G. Kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlus. Magistritöö, Tartu: TÜ 2015.
112. Kaiv, J. Kerjamisest kui süüteost. Eesti Politseileht 1924, 44, lk 705–707.
113. Kaiv, J. Politsei valvest. – Eesti Politseileht 1924, 40, lk 641–644.
114. Kann, A. Altkäemaks N.S. järele. – Eesti Politseileht 1926, 48, lk 713–715.
115. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 4 vlj. Tallinn 2015.
116. Karlson, F. Nuhtlusseadustiku oskussõnad. – Õigus 1920, 1, lk 7–14.
117. Kivistik, O. "I know! This is the plumber I know!" Crimes of lèse-majesté in Imperial Russian criminal codes and in the practice of Tallinn County Court, 1906–1916. – Legal pluralism - cui bono? Tartu 2018, lk 76–93.
118. Kivistik, O. "Kohtuniku ees seisab kaks jumalat, kaks õigust ja kibe tarvidus ühte kui teist ehk mõlemaid korraga teenida." – Juridica 2012, 3, lk 169–175.
119. Kivistik, O. Riigivastased süüteod tsaarivene üldkaristusõiguslikes allikates ja Tallinna ringkonnakohtu praktikas (1903-1917). Magistritöö. Tartu: TÜ 2013.
120. Kivistik, O., Luts-Sootak, M. Limitation of Freedom of Speech and of the Press by Penal Law in the Final Decades of the Russian Empire. – Juridica International 2018, 27, lk 41–52.
121. Kohtu-uuri ja väljapressijaks. – Sakala 31.05.1930, lk 2.
122. Konstaabel väljapressijaks. – Virumaa Teataja 28.01.1933, lk 3.
123. Kriminaalseadustik, lisadega ja sisujuhiga varustanud A. Jõeäär. Tallinn 1929.
124. Kriminaalseadustik: eelkava. Kohtuministeeriumi kodifikatsiooniosakonna väljaanne. Tallinn 1923.
125. Kriminaalõigus: (üld- ja eriosa): konspekt K. Saarmanni ja R. Räägo loengute, kriminaalseadustiku jt alusel koostanud Ed. Mailend ja A. Rammul. Tartu 1935.
126. Kui kohtu-uuri ja pressis altkäemaksu. – Päewaleht 18.11.1930, lk 6.
127. Kurvits, A. Võimulialdusest. – Eesti Politseileht 1933, 3, lk 145–150.
128. Leppik, M. Esimesi märke põhiseaduslikkuse kohtulikust järelevalvest: Riigikohtu praktika 1920. aasta põhiseaduse kehtimisajal. – Juridica 2012, 3, lk 185–192.
129. Leppik, M. Põhiseaduslikkuse kohtulik järelevalve Riigikohtu administratiivosakonna ja üldkogu praktika näitel 1920.–1934. aastal. Magistritöö, Tartu: TÜ 2011.
130. Liivak, J. Võitlusest salakaubaveo vastu. – Eesti Politseileht 1929, 46, lk 594–595.

131. Luts-Sootak, M., Leppik, M. Die Verfassungsgerichtsbarkeit nach Estlands Grundgesetz 1920 und in der höchstrichterlichen Rechtsprechung. – Juridiskā zinātne / Law. Journal of the University of Latvia, No 7: International Scientific Conference „Legal and political situation in the Baltic Sea region before and after the First World War (1917–1922). Foundation of new states and their constitutionally legal dimension”. Riga: University of Latvia 2014, lk 21–31.
132. Luts-Sootak, M., Sedman, M. Ambivalences of the Legality Principle in Penal Law of the Baltic Provinces in the Russian Empire (1710-1917). – From the Judge’s Arbitrium to the Legality Principle. Legislation as a Source of Law in Criminal Trials. (toim. Martyn, G., Musson, A, Pihlajamäki, H.) Berlin 2013, lk 317–349.
133. Luts-Sootak, M., Siimets-Gross, H. Eesti õiguse 100 aastat. Tallinn 2019.
134. Maddison, E. Riigi- ja omavalitsuste teenijate õiguslik seisukord. – Eesti Politseileht 1925, 19, lk 281–284.
135. Miks mõisteti Paimal ja Kalberg süüdi? – Päewaleht 15.05.1930, lk 7.
136. Morrison, M. Uus karistusseadustik ja tema eelkäijad. – Eesti Politseileht 1929, 2, lk 19–21.
137. Morrison, M. Vene U.N.S. osalisest maksvusest. – Eesti Politseileht 1930, nr 23–24, lk 530–531.
138. P. Sormul tollis autasusaajaid. – Päewaleht 29.02.1928, lk 5.
139. Raha väljapressimine kaitseliitlaste poolt. – Kaja 19.05.1923, lk 8.
140. Rannast-Kask, L. Venemaa eestlaste ja opteerimise kuvand Eesti ajakirjanduses aastatel 1920–1924. – Ajalooline ajakiri 2016, 1, lk 71–102.
141. Rebane, I. Karl Saarmann – Tartu Ülikoolis esimesena kriminaalõigust eesti keeles õpetanud professor. – Nõukogude Õigus 1989, 5, lk 330–331.
142. Rebane, K. Rahvuse vaba määramine – kas põhiseadusega tagatud kodanikuõigus II maailmasõja eelses Eesti Vabariigis? – Juridica 2019, 10, lk 723–730.
143. Rebane, K. Vähemusrahvuste õiguste kohtulik kaitse Riigikohtu administratiivosakonna praktikas 1920–1940. Magistritöö. Tartu: TÜ 2019.
144. Riigikohtu 1930. aasta otsused. „Õiguse“ lisa. Tartu 1931/1932.
145. Rohtmets-Aasa, H. Eesti Vabariigi sisserändepoliitika aastatel 1920–1923. Doktoritöö. Tartu: TÜ 2014.
146. Rägo, R. Rahva osavõtt kohtumõistmisest meie 15. juuni 1920. a põhiseaduse järgi. – Õigus 1929, 6, lk 177–181.
147. Saarmann, K. Kriminaalseadustiku maksmapanemise seadus. – Õiguse erilisa. XII õigusteadlaste päeva protokollid. Tartu 1933, lk 65–71.

148. Saarmann, K. Kriminaalõigus: üld- ja eriosa. Koostanud prof. Saarmann'i 1929. a. loengute järele grupp õigusteaduse üliõpilasi. Tartu 1930.
149. Saarmann, K. Põhiseadus ja vandekohus. – Õigus 1930, 6, lk 241–247.
150. Saarmann, K. Uue Nuhtlusseadustiku maksmapanemine. – Õigus 1922, 5, lk 137–143.
151. Saarmann, K., Matto, K. (koost.). Kriminaalseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn 1937.
152. Salakaubandus 1922–30 a. – Eesti statistika 1932, 1, lk 44–49.
153. Sedman, M. Karistusseaduste paljususest: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – *Juridica* 2012, 3, lk 176–184.
154. Sedman, M. Military Penal Law – not only for Military Personnel: Developments in Estonian Penal Law after the First World War. – Unity and Plurality of Law in the Legal History of the Baltic Sea Area. Sechster Rechtshistorikertag im Ostseeraum, 3.-5. Juni 2010 Tartu (Estland)/Riga (Lettland)/6th Conference in Legal History in the Baltic Sea Area, 3rd-5th June 2010 Tartu (Estonia)/Riga (Latvia), ed. by M. Luts-Sootak, S. Osipova, F L. Schäfer. Frankfurt am Main 2012, lk 253–273.
155. Sedman, M. Riigikohtu praktika tahtliku tapmise asjades (1920–1940). Magistritöö. Tartu: TÜ 2009.
156. Sedman, M. Sõjakohtud ja Riigikohtu roll sõjakohtute süsteemis Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. – *Juridica* 2019, 9, lk 642–654.
157. Sedman, M. The Historical Experience of Estonia with the Plurality of Penal Law Acts. – *Juridica International* 2010, 17, lk 227–235.
158. Seliste, J. Vastutus pistise ja altkäemaksu andmise ning võtmise eest. Bakalaureusetöö. Tallinn: TÜ 2013.
159. Sootak J. Mõõgaga leegi vastu: Mis õigusega ja mis mõttega karistatakse kurjategijaid? – *Akadeemia* 1990, 4, lk 775–799.
160. Sootak, J. Altkäemaks: uus tõlgendus seadusele? – *Juridica* 1998, 8, lk 397–403.
161. Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapieni. Tartu 1998.
162. Sõjaringkonnakohus. Altkäemaksu väljapressija 8 aastaks sunnitööle. – *Päevaleht* 14.10.1923, lk 8.
163. Zerel, L. Maareform ja tsiviilõigus riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1925–1929. Magistritöö. Tartu: TÜ 2019.
164. Trakmann, K. Sõjakriminaalõigus: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutiste kursus. Tallinn 1930.

165. Trakmann, K. Sõjakriminaalõigus: konspekt kolonel-leitnant Trakmann'i loenditest Kõrgemas Sõjakoolis 1928/29 a. Tallinn 1929.
166. Vahtre, L. Eesti Advokatuuri ajalugu 1919–1994. Tallinn 2005.
167. Valga endine kohtu-uuriija Luik jäi istuma. – Kaja 16.10.1931, lk 7.
168. Visnapuu, K. Land Reform and the Principle of Legal Certainty: The Practice of the Supreme Court of Estonia in 1918–1933. – *Juridica International* 2018, lk 53–60.
169. Visnapuu, K. Maareformi reguleerinud õigusaktide rakendamine Riigikohtu tsiviilosakonnas 1920-1924. Magistritöö. Tartu: TÜ 2017.
170. Visnapuu, K. Riigikohtu kontroll maareformi teostamise üle Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2018. Tartu 2019, lk 133–149.
171. Witte, L. Zehn Jahre lettländische Strafgesetzgebung. – 10 Jahre Gesetzgebung Estlands und Lettlands: Baltische Rechtsangleichung. Referate des I. Baltischen Juristenkonferenz zu Dorpat (1928). Reval 1929, lk 99–129.
172. Võõrandatud mõisad ja altkäemaksud Põllutööministeeriumis. Kõrgemat riigiametnikku süüdistati altkäemaksude võtmises endiselt mõisaomanikult. – Päewaleht 21.03.1931, lk 7.
173. Баумштейн, А. Классическая школа уголовного права в начале XX в. – *Международный научно-исследовательский журнал* 2014, 2-3, lk 5–6.
174. Корнева, Н. Ответственность за взяточничество по уголовно-материальному праву России XIX – начала XX в. – *История России: экономика, политика, человек. Исторический факультет. СПбГУ* 2011, lk 108–120.
175. Лохвицкий, А. Курс русского уголовного права. СПб. 1871.
176. Неклюдов, Н. Взятничество и лихоимство. – *Юридическая летопись* 1890, 6, lk 491–532.
177. Поляков, С. Санкции Уложения о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. – *Научный вестник Омской академии МВД России* 2007, 2, lk 34–38.
178. Сверчков, В. Преступление и состав преступления. Особенности преступного поведения и уголовного преследования. Учебное пособие для бакалавриата, специалитета и магистратуры. Москва 2020.
179. Таганцев, Н. Русское уголовное право. Часть 1. СПб 1902.
180. Таганцев, Н. Русское уголовное право. Часть 2. Москва 2020.
181. Ширяев, В. Взятничество и лихоимство в связи с общим учением о должностных преступлениях: уголовно-юридическое исследование. Ярославль 1916.

182. Эстрин А. Взятничество в доктрине и законодательстве. Труды кружка уголовного права при С.-Петербургском университете. СПб. 1913.

Internetiallikad:

183. Спасович, Владимир Данилович.
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87> (09.04.2021).
184. Кистяковский, Александр Фёдорович.
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%A4%D1%91%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>
(09.04.2021).
185. Ajalooarhiivi fondiloend. 1.5.1.3. Rekviireerimiskomisjon.
https://www.eha.ee/fondiloend/frames/struc_prop.php?id=101&lid=290 (07.04.2021).
186. Tabel NS karistusastmete süsteemist
<http://meteor.laser.ru/BE/1/001/007/060/60264.htm> (13.04.2021).
187. Kuritegevus Eestis 2020. Justiitsministeerium.
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/korruptsioon-ja-majanduskuriteod>
(13.04.2021).

Lisa 1. Kokkuvõtlikud tabelid kohtupraktikast

Tabel 4. Kohtupalati ja Riigikohtu praktika altkäemaksu võtmises NS § 372 järgi.

Lahend	Kval.	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
RKKOo 18.10.1924, nr 1514. ERA.32.3.4947	NS § 372 II jagu	I Diviisi Intendantuuri töökodade valitseja.	Pidas maalri töötasust kinni 10%, st 8200 marka.	Rahaline karistus 16 400 marka, ametist tagandamine (NS § 67).	Polnud kooskõlas NS 1916. a muudatustega (puudu vangistus).
KPKDo, 26.01.1926. ERA.32.3.4922	NS § 372 I jagu	Tallinna kriminaalpolitsei korrapidaja.	Võttis vahi alt vabastatud isikult vabastamise puhul vastu sööki.	Vangistus 4 kuud, rahaline karistus summas 2000 marka, ametist vabastamine (NS § 67).	
RKKOo 05.05.1926, nr 504. ERA.32.3.4937	NS § 372 I jagu, § 373 I jagu	Iisaku metskonna metsavaht.	Võttis kingitusena vastu 600 marka, lubas jätta teavitamata, kui isikute loomad tema valvatavasse metsa läksid.	NS § 372 I jao alusel – ametist tagandamine (NS § 67), rahaträhv 600 marka; NS § 373 I jao alusel – vangistus 1 aasta, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	NS § 372 I jao alusel mõistetud karistus ei olnud kooskõlas NS 1916. a muudatustega (puudu vangistus, prokuratuur ei olnud esitanud protesti). Teokirjeldusest nähtus altkäemaksu võtmine enne ametitoimingute tegemist (NS § 372 II jagu). NS § 373 puhul süüid vähendavad asjaolud.
RKKOo 29.01.1927, nr 94. ERA.32.3.4943	NS § 372 II jagu	Suurtüki töökojas meister.	Võttis alluvatelt töölistelt vastu rahalisi kingitusi.	Vangistus 2 kuud, ametist tagandamine (NS § 67), rahaline karistus 20 000 marka.	Vangistus alla NS § 372 II jaos sätestatud alammäära. Teokirjelduses esines viiteid sunnit kasutamisele.
KPKDo, 29.07.1927. ERA.32.3.4918	NS § 372 II jagu	Alevivalitsuse sekretär.	Võttis isikutelt vastu jooke, suupisteid ning 1000 marka.	Rahaline karistus summas 2000 marka, ametist tagandamine (NS § 67).	Polnud kooskõlas NS 1916. a muudatustega (puudu vangistus, prokuratuur polnud esitanud protesti).
RKKOo 19.12.1928, nr	NS § 372 I jagu	Tallinna peatolliameti salakauba asjaajaja.	Võttis vastu u 41 000 marka, et isikutele tehtaks kiiremini	Vangistus 4 kuud, ametist tagandamine (NS § 67), rahaline karistus 500 krooni.	Riigikohtus mõisteti lisaks ka ametist tagandamine. ⁴⁶⁹

⁴⁶⁹ Lisati NS § 372 I jao sanktsiooni 1916. a NS muudatusega.

1092. ERA.1356.4.1876			väljamakseid salakaubaasjades autasude väljamaksmisel.		
RKKOo 09.10.1929, nr 661. ERA.1356.4.1831	NS § 372 I jao	Põllutöoministeeriumi Metsade Peavalitsuse metsamajandusosakon na ametnik.	Võttis vastu 500 krooni, et kiirendada suvila müümist.	Vangistus 8 kuud, ametist tagandamine (NS § 67), rahatrahv 1000 krooni.	Kohtupalati otsuse juures A. Hintzeri eriarvamus. RK kinnitas, et kehtis 1916. a NS.
KPKDo, 15.10.1929. ERA.32.3.4925.	NS § 372 I, II jagu	Põllutöoministeeriumi Maakorralduse Peavalitsuse arveosakonnas	Võttis tasu inventari väljamaksete kiirendamiseks.	–	Rahukogu mõistis õigeks, KP saatis tagasi laiendatult süüdistuse esitamiseks.
RKKOo 06.11/18.12.1929, nr 824. ERA.1356.4.1740	NS § 372 I jagu	Antsla raudteejaama jaamaülem.	Võttis vastu 93,60 krooni saelaudade valvamise eest.	Vangistus 2 kuud, ametist tagandamine (NS § 67), rahatrahv 187,20 krooni. ⁴⁷⁰	Rahukogu ei olnud arvestanud NS 1916. a muudatusi (oli mõistnud vaid rahalise karistuse). Süüd vähendavad asjaolud.
KPKDo, 15.05.1931. ERA.32.3.4916	NS § 372	25 kohtualust, Tallinna Peapostkontoris postiljonid.	Võtsid äridelt ja pankadelt vastu 1870 krooni.	Mõisteti õigeks.	
RKKOo 20.05.1931, nr 502. ERA.1356.4.1764	NS § 372 I jagu, 377 p 2, 378,	Kaks kohtualust, üks Tallinna linnavalitsuse majandusosakonna juhataja, teine Haabersti mõisa töödejuhataja	Üks ametnik nõudis läbi teise ametniku seadusvastast tasu (1000 krooni), lubades isikul linna maade rendile saamist Tallinna linnalt; võttis vastu 100- krooni vekslit, et toetada linnavalitsuses isikule alkoholikauplemise loa andmist	Esimene ametnik NS § 377 vangistusega 3 aastat, eri- ja isiklike õiguste kaotus, NS § 372 I jao alusel vangistus 8 kuud (loeti kaetuks 3 a vangistusega), ametist tagandamine, rahatrahv 200 krooni. Teine ametnik NS § 377, 380 vangistus 2 aastat ja 6 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	

⁴⁷⁰ Kohtu- ja siseministri ettepanekuga nr 1416-a, mis Vabariigi Valitsuse otsusega kinnitati, kergendati isikule määratud rahatrahvi, määrates trahvisummaks 50 krooni. – Kohtu- ja siseministri ettepanek 31. jaanuarist 1930, nr 1416-a; Vabariigi Valitsuse otsus 12. veebruaril 1930. a. – ERA.32.3.4917, 123.

Tabel 5. Kohtupalati ja Riigikohtu praktika altkäemaksu võtmises NS § 373 järgi.

Lahend	Kval.	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
RKKOo 10.01.1922, nr 1873. ERA.32.3.4929	NS § 373 I jagu	Tartus politseikordnik.	Võttis altkäemaksuna 200 marka ja toobi piiritust selle eest, et mitte teatada piiritusetegemisest.	Vangistus 1 aasta, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Süüd vähendavad asjaolud.
KPKDo, 23.01.1923. ERA.32.3.4927	NS § 13, 373 I jagu	2 kohtualust, kordnikud politseiteenistuses.	Võtsid vastu 20 000 marka ja erinevaid esemeid, et mitte alustada menetlust koduse viinavabriku suhtes.	Vangistus 8 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Süüd vähendavad asjaolud (NS § 134 p 2). Karistus 1 aste liiga madal.
KPKDo, 23.10.1923. ERA.32.3.4948	NS § 373 I jagu	Tallinna Keskvangla vangivalvur.	Võttis vahi alt viibivalt isikult kirja ning toimetas selle teise isiku kätte, sai selle eest 100 marka.	Vangistus 1 aasta, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Süüd vähendavad asjaolud.
RKKOo 15.12.1923, nr 864. ERA.32.3.4941	NS § 373 I jagu	Alatskivi valla Kaitseliidu rühmaülem.	Võttis 1500 rubla altkäemaksu, et salaviina valmistamise esemed ei jõuaks Kaitseliidu ülemani.	-	RK otsusest ei nähtunud isikule mõistetud karistust.
RKKOo 15.03.1924, nr 594. ERA.32.3.4928	NS § 373 I jagu, § 372 II jagu	Mitu kohtualust, Raudteevalitsuse liikumise osakonna ülema abi; Ülemiste jaamaülema abi; Musta pooljaama ülem.	R. T. võttis vastu raha ning jooke alluvatelt raudteeametnikelt; R. R. võttis vastu 339,5 marka selle eest, et märkis saatekirjale saajaks vale isiku; O. M. võttis 1500 marka, et isik saaks saata vagunitäie riigile kuuluvaid puid Tallinna	O. M. – vangistus 1 aasta, teenistusest väljaheitmine, rahatrahv 3000 marka (NS § 372 II jagu) R. R. – vangistus 1 aasta ja 6 kuus, eri- ja isiklike õiguste kaotus (NS § 373 I jagu). R. T. – vangistus 2 aastat, eri- ja isiklike õiguste kaotus (NS § 373 I jagu).	
RKKOo 16.05.1925, nr 415. ERA.1356.4.1903	NS § 373 jt	Kaks kohtualust, ametikohad ei selgunud.	-	A. V vangistus 2 aastat ja 6 kuud. -	Tehiolud puudulikud, RK otsusest ei selgunud isikute ametikohad, teod ning mõistetud karistused.
RKKOo 14.11.1925, nr	NS § 373	Petrogradi kontrollopteerimise komisjoni	Võttis vastu seadusvastast tasu 600 000 rubla ja 2 pudelit piiritust,	Mõisteti õigeaks.	

939. ERA.32.3.4919		informatsioonijaoskonna ametnik.	et abistada kahel isikul EV kodakondsuse saamist.		
RKKOo 17.09.1927, nr 680. ERA.32.3.4920.	NS § 373 I jagu	Tallinna politsei 6. jaoskonna kordnik.	Nõudis kahelt isikult 800 marka ja kaks paari sokke.	Vangistus 1 aasta ja 6 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Teokirjelduses esines viiteid altkäemaksu nõudmisele (NS § 377).

Tabel 6. Kohtupalati ja Riigikohtu praktika altkäemaksu nõudmises NS § 377, 378 järgi; politseiametnike puudutavates asjades.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
KPKDo, 08.03.1921. ERA.32.3.4946	NS § 377 p 2, § 378 I jagu	Tartu Kriminaalpolitseis.	Nõudis 1500 marka, mille eest lubas varguses kahtlustatava isiku kohta käiva protokollu hävitada.	Vangistus 1 aasta ja 6 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Süüid vähendavad asjaolud.
RKKOo 14.11.1925, nr 983. ERA.32.3.4913	NS § 377 p 2, 378	Mõniste valla politseirajooni ülem.	Nõudis kahelt isikult kahel korral raha kogusummas 1500 marka, öeldes, et isikutele tuleb teha trahv peatumislubade õigel ajal pikendamata jätmise eest.	Vangistus 1 aasta, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Süüid vähendavad asjaolud.
RKKOo 01.10.1927, nr 726. ERA.1356.4.1887	NS § 377 p 2, 378	Petseri maakonna politsei Soha rajooni ülem.	Nõudis 5000 marka, lubades aidata, et isik jäetakse Eestisse elama.	Kohtupalati otsusega karistati 1 aasta pikkuse vangistusega koos eri- ja isiklike õiguste kaotusega, Riigikohus tühistas ja saatis Kohtupalatile tagasi.	Uut Kohtupalati otsust säilikus ei leidunud.
RKKOo 28.05.1930, nr 416. ERA.1356.4.1839	NS § 377, 378; NS § 373 I jagu	Kaks kohtualust: Tallinna politsei arestimaja kordnik (§ 373); Tallinna politsei arestimaja vanemkordnik (§ 377).	Viis vahialuse koju, kus võttis vastu 10 krooni (§ 373); nõudis 20 krooni, et toob vahialusele rahukohtunikult kiiremini käskotsuse (§ 377).	§ 373: vangistus 1 aasta, eri- ja isiklike õiguste kaotus; § 377: vangistus 1 aasta ja 6 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Süüid vähendavad asjaolud.
RKKOo 18.02.1931, nr	NS § 378 I jagu, NS § 362	Peetri valla politsei rajooniülem.	Pani kokku valeandmetega läbiotsimisprotokollu (§ 362). -	Vangistus 2 aastat ja 6 kuud.	Otsusest ei nähtunud, milles seisnes väljapressimistegu

182. ERA.1356.4.1889					ning nõutud altkäemaksu suurus.
RKKOo 15.11.1933, nr 795. ERA.1356.4.1806	NS § 377 p 2, 378 I jagu	Paasvere rajooni konstaabel.	Nõudis 1500 krooni, et hävitada isiku kohta tehtud väidetav valekaebus.	Vangistus 5 aastat, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	
RKKOo 17.10.1934, nr 699. ERA.1356.4.1750	NS § 377 p 2, 378 I jagu, § 373, § 447 II jagu	Nõmme jaoskonna politseikomissar.	Võttis restoranipidajatelt vastu 50 krooni suuruseid summasid, et lubas alkohoolsete jookidega kauplemist (§ 373); samal alusel ja nõudis restoranipidajatelt summasid suuruses 150–250 krooni (§ 377); ei andnud rikkumistest teada (§ 447).	Vangistus 3 aastat, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	

Tabel 7. Kohtupalati ja Riigikohtu praktika altkäemaksu nõudmises NS § 377, 378 järgi; raudteeametnike puudutavates asjades.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
RKKOo 19.12.1925/16.01. 1926, nr 1080. ERA.32.3.4930	NS § 377 p 1, 378 I jagu	Puka raudteejaama ülem ja Raudteevalitsuse puude vastuvõtukomisjoni liige	Nõudis puude vastuvõtmise komisjoni liikmena puude toojatelt tasu kogusummas 186 658,60 marka, ähvardades vastasel juhul nad puude eest makstavast tasust ilma jätta	NS § 373 I jao alusel vangistus 1 aasta ja 6 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Käis Riigikohtus kaks korda, esialgse KP otsusega mõisteti isikule NS § 377 alusel vangistus 2 aastaks ja 6 kuuks koos õiguste kaotusega. P. Kanni eriarvamus.
KPKDo, 15.03.1927. ERA.32.3.4945	NS § 377, § 378	Tallinna tänavaraudtee liikumise korraldaja.	Sundis endale alluvatel ametnikel ostma restoranides süüa ja juua.	Mõisteti õigeks.	
RKKOo 08/15.10.1927, nr 785. ERA.32.3.4938	NS § 377, 378, 372.	Risti raudteejaama ülem	Nõudis kaubasaajatelt 50-100 marka. NS § 372 teokirjeldust ei esinenud.	Vangistus 1 aasta ja 6 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Mitmeid kordi Riigikohtus (ka RKKOo 02.06.1928, nr 547. ERA.32.3.4938; RKKOo 06/19.02.1929, nr 140. ERA.1356.4.1867).

RKKOo 07.05.1930, nr 329. ERA.1356.4.1885	NS § 377, 378, 13	Balti jaama raudteepolitsei kordnik	Nõudis koos teise ametnikuga kaks korda suuremat trahvi (100 senti 50 sendi asemel) piletita perroonil viibimise eest	Vangistus 1 aasta.	
RKKOo 14.05.1930, nr 374. ERA.1356.4.1766	NS § 9, § 377 p 2, 378, 372 I jagu	Petseri raudteejaama korraldaja	Nõudis jootraha saadetise edasisaatmise eest (sai ühel korral 2 krooni).	Vangistus 4 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus, rahatrahv 4 krooni.	Süüid kergendavad asjaolud.

Tabel 8. Kohtupalati ja Riigikohtu praktika altkäemaksu nõudmises NS § 377, 378 järgi; kohalike omavalitsuse ametnikke puudutavates asjades.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
KPKDo, 22.02.1924. ERA.32.3.4939	NS § 378	Läänemaa neljanda ringkonna valitseja.	Nõudis 100 vähki ja 5000 marka, öeldes, et mittemaksmisel jääb isik ilma kalapüügiloast.	Vangistus 2 aastat ja 6 kuud.	Isikule oli mõistetud karistus NS § 377 süüteo, kuid kohtuasjas oli välja toodud vaid NS § 378.
RKKOo 11.10.1924, nr 1500. ERA.1356.4.1845	NS § 377, 378	Tallinna linna rekvireerimiskomisjoni sekretär	Nõudis isikutelt tasu selle eest, et kiirendada rekvisiitkomisjoni poolt neile tasu maksmist.	Mõisteti õigeks.	Kohtualune pakkus oma teenuseid advokaadi, mitte ametnikuna.
KPKDo, 27.03.1931. ERA.32.3.4936	NS § 9, § 372 II, § 377 p 2, § 378, § 362	Aakre valla sekretär.	Võttis valla poole pöördunud isikutelt vastu toidukraami, nõudis kõõgikapi tegemist.	Mõisteti õigeks.	
RKKOo 23.09/07.10.1931, nr 684. ERA.1356.4.1741	NS § 13, § 377 p 2, § 372	6 kohtualust, kes olid Vilo vallavolikogu liikmed	Nõudsid algkoolide õpetajakandidaatidelt raha, öeldes, et mittemaksmisel ei osutu nad valituks. 3 isikut nõudsid, 3 teadsid, et tegemist on nõudmise tõttu makstud rahaga.	Kahele ametnikule NS § 377, 372 alusel vangistus 1 aasta ja 6 kuud, ühele rahatrahv 50 krooni, teisele 20 krooni. Ühele ametnikule NS § 377 alusel vangistus 1 aasta ja 6 kuud. Kolm ametnikku NS § 372 II jao alusel vangistus 8 kuud koos rahatraviga 20 krooni.	Üks ametnikest oli kohtualune järgmises kohtuasjas.

RKKOo 18.08.1932, nr 733. ERA.1356.4.1843	NS § 377 p 2, 378	Vilo vallavolikogu liige	Nõudis algkooli juhataja kohale kandideerivalt isikult 250 krooni, kes maksis talle 70 krooni.	Vangistus 2 aastat ja 6 kuud, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Kohtupalati määrusega mõisteti isikule nimetatud süüteo ning teiste tegude eest liitkaristusena vangistus 4 aastat koos õiguste kaotusega.
--	----------------------	-----------------------------	--	---	---

Tabel 9. Riigikohtu praktika altkäemaksu nõudmises NS § 377, 378 järgi; kohtu-uurijat puudutavas kohtuasjas.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
RKKOo 28.01.1931, nr 90. ERA.1356.4.1803	NS § 377 p 2, 378 I jagu	Tartu-Võru Rahukogu Valga jaoskonna kohtu-uurija	Nõudis 1250 krooni, ähvardades mittemaksmisel rakendada isiku suhtes vahi all pidamist, võttis vastu 500 krooni.	Vangistus 5 aastat, eri- ja isiklike õiguste kaotus.	Riigikohus apellatsioonikohus. Riigivanema otsusega 13. aprillist 1936. a kergendati isikule mõistetud karistust ning isikule anti tagasi kohtuotsusega võetud õigused.

Tabel 10. Riigikohtu praktika altkäemaksu süütegudes kõrgeima sõjakohtuna.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
RKKOo 01.02.1921, nr 435. – ERA.1356.4.1734	NS § 373	Rahvaväe registreerimisbüroo ülem	Aitas 5000 marga suuruse alkäemaksu eest isikutel sõjaväeteenistusest kõrvale hoida.	Vangistus 1 aasta ja 6 kuud koos õiguste kaotusega.	
RKKOo 10.01.1922, nr 1877. – ERA.1356.4.1735,	NS § 362, 373 I jagu	Sama isik, Rahvaväe registreerimisbüroo ülem	1000 marga suuruse altkäemaksu eest andis välja valeandmetega isikutunnistuse, et isik saaks sõjaväeteenistusest kõrvale hoiduda.	Vangistus 2 aastat ja 6 kuud koos õiguste kaotusega.	
RKKOo 13.06.1923, nr 44.	NS § 13, 377, 378	4 kohtualust. Üks Tartumaa 5. jaoskonna Kaitseliidu ülemaga	Nõudsid kokku 7000 marka selle eest, et puskariajajate menetlusi mitte alustada	J. R. mõisteti vangi 2 aastaks ja 6 kuuks ning R. R., R. N. ja A.	Riigikohtu otsuses ega toimikus ei ole välja toodud, millistes ametites isikud olid,

– ERA.1356.4.1767.		ning ülejäänud kohtualuste puhul oli tegemist kaitseliitlastega		K. 1 aastaks, RK tühistas ja saatis tagasi.	milles seisnes neile esitatud süüdistuse sisu ning millised olid madalamate kohtute poolt kohtualustele mõistetud karistused.
RKKOo 24.11.1923, nr 92. – ERA.1356.4.1842.	SNS § 195 I jagu, NS § 372, 377 p 1, 378 II jagu.	Ratsarügemendi vanem allohvitser	Oli endale alluvatelt ratsaväelastelt oma teenistusseisukorda ära kasutades raha küsinud ja saanud seda laenuks puhkuseloa andmise eest. Nõudis kokku ligi 3300 marka.	Sunnitöö 8 aastat koos kõigi õiguste kaotusega.	Karistuse kergendamise korras vähendati sunnitöö 3 aasta peale. Polnud välja toodud NS § 377 p 1 ähvardamist ja 378 piinamist või muud vägivalda.
RKKOo 14.12.1927, nr 27. – ERA.1356.4.1746.	NS § 373 I jagu	Piirivalvur	Piirivalvurina oma ametikohustusi täites võttis talu läbiotsimisel omakasu eesmärgil taluomanikult 5000 marka altkäemaksu, et läbiotsimise tulemusi varjataks.	Vangistus 1 aasta ja 4 kuud.	

Tabel 11. Kohtukoja ja Riigikohtu praktika altkäemaksu võtmises KrS § 617 järgi.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
RKKOo 18.09.1935, nr 532. ERA.1356.4.1755	KrS § 617 lg 1	Tallinna Sadama jaamas korrapidajad, 3 isikut	Võtsid vastu rahalist tasu 1-krooni suurustes summades, selle eest, et paigutasid isiku nimel saabunud turbavagunid teele, mis oli talle sobivaim mahalaadimise teostamiseks.	Arest 2 kuud koos teenistuskohast tagandamisega.	Kvalifitseeriti ümber NS § 372 alusel.
KKKOo 04.10.1935. ERA.32.3.4935.	KrS § 617 lg 2	Mustvee alevi sekretär	Võttis vastu 20 krooni ja 7 krooni väärtuses õlut seoses elumaja isiku nimele ümberkirjutamisega ning 9,5 krooni dokumendi väljaandmise eest.	Vangistus 8 kuud, teenistuskohast tagandamine kolmeks aastaks, nõuti sisse 9,5 krooni.	Kaks esimest episoodi aegunud. Kvalifitseeriti ümber NS § 372 II jao alusel. Süüid vähendavad asjaolud.

KKKOo 6.03.1936. ERA.32.3.4915.	KrS § 617 lg 2	Meeri vallavolikogu ja revisjonikomisjoni liige	Võttis vastu 80 krooni, et tagada ehitustööde vastuvõtmine.	Tingimisi arest 3 kuud kolme aasta pikkuse katseajaga.	Kvalifitseeriti ümber NS § 372 II jao alusel. Süüid vähendava asjaoluna see, et ei rikkunud ametikoostusi.
---------------------------------------	----------------	--	---	---	---

Tabel 12. Kohtukoja ja Riigikohtu praktika altkäemaksu nõudmises KrS § 618 järgi.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
KKKOo 09.09.1938. ERA.32.3.4914	KrS § 617 lg 2, 618	Vilo vallavanem, kaks isikut Vilo vallavanema abid	Võtsid isikult vastu 100 krooni ja pudeli viina, lubades, et isik valitakse maksuametnikuks.	KrS § 617 lg 1 alusel vangistus 3 kuud.	Kvalifitseeriti ümber KrS §-st 618, kuna ei tuvastatud nõudmist. Süüid vähendavad asjaolud.
RKKOo 18.01.1939, nr 99. ERA.1356.4.1756	KrS § 618, 617.	Loodi vallasekretär	Nõudis 45 krooni väites, et tal oli seoses isiku poja pensioniga tekkinud rahaline kulu; võttis samas asjas isikult vastu 10 krooni	Vangistus 8 kuud koos KrS § 19 p 1 õiguste kaotamisega.	
RKKOo 28.02.1939, nr 214. ERA.1356.4.1886	KrS § 618.	Mooste vallavanem	Nõudis isikult 7 rm küttepuid, kuna hankis isiku käest küttepuid vallale.	Vangistus 6 kuud.	

Tabel 13. Riigikohtu praktika altkäemaksu andmises KrS § 132 järgi.

Lahend	Kvalifikatsioon	Ametniku ametikoht	Ametniku tegu	Karistus	Märkused
RKKOo 17.11.1937, nr 559. ERA.1356.4.108.	KrS § 132	Tallinna-Harju kriminaalpolitsei assistent.	Andis ametnikule 10 krooni alkäemaksu, proovides mõjutada ametnikku viivitama kohtualuse kriminaaljälituse ja juurdluse kohtule edasisaatmisega.	Kohtukoda karistas isikut arestiga 1 kuu pikkuses.	Riigikohus tühistas ning saatis tagasi.